



Briuselis, 2020 11 18
COM(2020) 744 final

**PASIŪLYMAS DĖL KOMISIJOS IR TARYBOS
BENDROS UŽIMTUMO ATASKAITOS**

TURINYS

PRATARMĖ	2
SVARBIAUSIA INFORMACIJA	3
1. DARBO RINKOS IR SOCIALINIŲ TENDENCIJŲ BEI UŽDAVINIŲ EUROPOS SAJUNGOJE APŽVALGA	24
1.1 Darbo rinkos tendencijos	24
1.2 Socialinės tendencijos	32
2. PAVYZDŽIAI IŠ SOCIALINIŲ RODIKLIŲ SUVESTINĖS.....	35
2.1 Plačiau apie socialinių rodiklių suvestinę.....	35
2.2 Socialinių rodiklių suvestinės duomenys	38
3. UŽIMTUMAS IR SOCIALINĖS REFORMOS: VALSTYBIŲ NARIŲ REZULTATAI IR VEIKSMAI	41
3.1 5 gairė. Darbo jėgos paklausos didinimas	41
3.1.1 Pagrindiniai rodikliai.....	41
3.1.2 Priemonės, kurių ėmėsi valstybės narės.....	56
3.2 6 gairė. Darbo jėgos pasiūlos didinimas ir galimybių įsidarbinti, įgūdžių bei kompetencijos gerinimas	62
3.2.1 Pagrindiniai rodikliai.....	62
3.2.2 Priemonės, kurių ėmėsi valstybės narės.....	91
3.3 7 gairė. Darbo rinkų veikimo ir socialinio dialogo veiksmingumo gerinimas	106
3.3.1 Pagrindiniai rodikliai.....	106
3.3.2 Priemonės, kurių ėmėsi valstybės narės.....	130
3.4 8 gairė. Lygių galimybių visiems skatinimas, socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu	137
3.4.1 Pagrindiniai rodikliai.....	137
3.4.2 Priemonės, kurių ėmėsi valstybės narės.....	157

PRATARMĖ

Europos Komisijos ir Tarybos bendra užimtumo ataskaita rengiama pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 148 straipsnį. Europos Komisijos teikiamas pasiūlymas dėl šios ataskaitos yra rudens dokumentų rinkinio dalis. Bendroje užimtumo ataskaitoje apžvelgiami pagrindiniai atitinkamų metų užimtumo bei socialinės raidos Europos Sąjungoje aspektai, taip pat valstybių narių reformos, vykdomos pagal valstybių narių užimtumo politikos gaires¹. Ataskaita atitinka šių gairių struktūrą: darbo jėgos paklausos didinimas (5 gairė), darbo jėgos pasiūlos didinimas ir galimybių įsidarbinti, įgūdžių bei kompetencijų gerinimas (6 gairė), darbo rinkų veikimo ir socialinio dialogo veiksmingumo gerinimas (7 gairė), lygių galimybių visiems skatinimas, socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu (8 gairė).

Bendroje užimtumo ataskaitoje taip pat apžvelgiami valstybių narių rezultatai pagal Europos socialinių teisių ramsčio srityje sukurtos socialinių rodiklių suvestinės rodiklius. 2017 m. lapkričio 17 d. Europos Parlamentas, Taryba ir Komisija paskelbė Europos socialinių teisių ramstį. Juo nustatyti principai ir teisės, taikytini trijose srityse: i) lygių galimybių ir galimybės įsidarbinti, ii) tinkamų darbo sąlygų ir iii) socialinės apsaugos ir įtraukties. Pažangos šiose srityse stebėsena grindžiama išsamia prie Ramsčio dokumentų pridedamos socialinių rodiklių suvestinės analize.

Bendros užimtumo ataskaitos struktūra: įvadiniamo 1 skyriuje, siekiant padėti susidaryti bendrą vaizdą, apžvelgiamos pagrindinės darbo rinkos ir socialinės tendencijos Europos Sąjungoje; 2 skyriuje pateikiami svarbiausi Europos socialinių teisių ramsčio socialinių rodiklių suvestinės analizės rezultatai; 3 skyriuje išsamiai pagal šalis aprašomi pagrindiniai rodikliai (įskaitant socialinių rodiklių suvestinės rodiklius), vertinant valstybių narių rezultatus, problemas ir politiką, vykdomą pagal užimtumo politikos gaires.

¹ Naujausią užimtumo gairių redakciją Europos Sąjungos Taryba priėmė 2020 m. spalio mėn. (OL L 344, 2020 10 19, p. 22–28).

SVARBIAUSIA INFORMACIJA

Iki COVID-19 krizės užimtumas ES nuolat augo, nors ir lėtėjančiu tempu. Nuo pat 2013 m. darbo rinkose buvo stebimi teigiami rezultatai, o užimtumas 2019 m. toliau didėjo ir metų pabaigoje pasiekė rekordinį lygį. Prie šio ekonomikos augimo ir naujų darbo vietų kūrimo prisidėjo valstybių narių pastangos vykdyti reformas po finansų krizės, nors kai kuriose valstybėse narėse ir regionuose vis dar buvo problemų, įskaitant pažeidžiamų grupių integraciją į darbo rinką.

COVID-19 pandemija nutraukė šią tendenciją, staiga pakeisdama mūsų darbo ir gyvenimo būdą. Ji pasiglemžė daugybę gyvybių ir sukėlė beprecedentį ekonominį sukrėtimą. Europos ir nacionalinių valdžios institucijų atsakas buvo greitas. Piliečių sveikatos ir darbo vietų apsauga tapo svarbiausiu politikos prioritetu. Valstybės narės teikė paramą visų pirma toms grupėms ir sektoriams, kurie nukentėjo labiausiai. Šių priemonių įgyvendinimas kol kas padėjo išvengti didžiulės užimtumo ir socialinės krizės visoje ES. Vis dėlto tebėra daug neaiškumo, visų pirma dėl to, kiek truks pandemija, kada įvyks tvarus ekonomikos atsigavimas ir kokios bus viso to pasekmės pažeidžiamiausiems asmenims. Padėtis šalyse įvairuoja ir dėl ligtolinių jų pasiekimų. Valstybės narės, kurios dar iki pandemijos susidūrė su didelėmis socialinėmis ir ekonominėmis problemomis, dabar yra dar labiau pažeidžiamos.

Europos socialinių teisių ramsčio įgyvendinimas yra labai svarbus siekiant užtikrinti, kad ekonomikos atsigavimas būtų teisingas ir įtraukus. Kuriant darbuotojų ir namų ūkių rėmimo politikos priemones, reikia vadovautis ramsčio principais, atsižvelgiant į tris – lygių galimybių ir galimybių įsidarbinti, tinkamų darbo sąlygų ir socialinės apsaugos, sveikatos ir įtraukties – aspektus. Kovoiant su pandemijos poveikiu ir rengiantis ekonomikos atsigavimui, reikia skatinti socialinį atsparumą ir aukštynkryptę konvergenciją, daugiausia dėmesio skiriant žmonėms. Neseniai priimtose užimtumo gairėse pateikta konkrečių rekomendacijų, kuriomis siekiama mažinti COVID-19 užimtumo ir socialinį poveikį, o valstybėms narėms pateikiamos konkrečios rekomendacijos, kaip modernizuoti darbo rinkos institucijas, švietimo ir mokymo, taip pat socialinės apsaugos ir sveikatos priežiūros sistemas, kad jos būtų įtraukesnės ir teisingesnės. Jose taip pat numatyta naujų elementų, atspindinčių Sąjungos prioritetus, visų pirma susijusių su socialiai teisinga žaliaja ir skaitmenine pertvarka. Vienas pagrindinių Europos žaliojo kurso tikslų – paversti klimato ir aplinkos problemas galimybėmis, užtikrinti teisingą ir visapusiškai įtraukią pertvarką.

ES reakcija į krizę buvo greita ir stipri. Valstybėms narėms pasiūlyta beprecedentė finansinė parama krizės ekonominiam, socialiniam poveikiui ir poveikiui sveikatai sumažinti ir ekonomikos atsigavimui skatinti, be kita ko, taikant naująją skubios paramos priemonę SURE ir lanksčiau naudojant sanglaudos politikos lėšas pagal Atsako į koronaviruso grėsmę investicijų iniciatyvą. Be to, pagal ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonę, kuri yra priemonės „Next Generation EU“ pagrindas, bus teikiama didelio masto finansinė parama reformoms ir investicijoms, kuriomis siekiama remti darbo vietų kūrimą ir didinti ES ekonomikos, visuomenės ir sveikatos priežiūros sistemų atsparumą ir pasirengimą dvejopai pertvarkai. Tai unikali galimybė paskatinti investicijas į žmones ir paspartinti ekonomikos atgaivinimą. Šis greitas atsakas atitinka ilgalaikę strategiją ir juo prisidedama prie Sąjungos gebėjimo pasiekti ilgalaikius tikslus.

Bendra užimtumo ataskaita siekiama padėti valstybėms narėms nustatyti prioritetines reformų ir investicijų sritis. Bendroje užimtumo ataskaitoje, kuri rengiama pagal Sutarties

dėl Europos Sąjungos veikimo 148 straipsnį, apžvelgiami pagrindiniai užimtumo ir socialiniai pokyčiai Europoje ir užimtumo gairių įgyvendinimas. Nuo pat pradžių ji yra neatskiriama Europos semestro dalis, pabrėžiant pagrindinius užimtumo ir socialinius uždavinius, kuriuos reikia spręsti per kasmetinį ciklą įgyvendinant rudens dokumentų rinkinį. Per išskirtinį 2021 m. Europos semestrą² Bendra užimtumo ataskaita taip pat padės valstybėms narėms nustatyti prioritetines reformų ir investicijų, kurios turėtų būti įtrauktos į jų ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planus, sritis atsižvelgiant į užimtumo gaires. Pagal Europos socialinių teisių ramsčio reikalavimus rengiamos socialinių rodiklių suvestinės rezultatai pateikiami Bendroje užimtumo ataskaitoje ir gali padėti rengiant nacionalinius planus. Be to, Komisija, atsižvelgdama į Bendrą užimtumo ataskaitą, įvertins planų turinį analitiniuose dokumentuose, pridedamuose prie pasiūlymų dėl Tarybos įgyvendinimo aktų. Bendradarbiaudama su Užimtumo komitetu ir Socialinės apsaugos komitetu, Komisija taip pat atidžiai stebės visus darbo rinkos ir socialinius pokyčius ir reguliariai atnaujins atitinkamą Užimtumo rodiklių apžvalgą ir Socialinės apsaugos rodiklių apžvalgą.

COVID-19 krizė stipriai paveikė padėtį ES darbo rinkoje. Kad užimtumo rodiklių augimas ima lėtėti, buvo akivaizdu jau 2019 m. antrąjį pusmetį, tačiau daugumos darbo rinkos rodiklių teigiama tendencija nutrūko prasidėjus pandemijos protrūkiui. Bendras užimtumas (kuris nuo 2013 m. vidurio padidėjo 15 mln.) nuo 2019 m. IV ketv. iki 2020 m. II ketv. sumažėjo 6,1 mln.; ligšiol tai didžiausias smukimas du ketvirčius iš eilės. Po šešerių metų teigiamų pokyčių siekiant strategijoje „Europa 2020“ nustatyto užimtumo tikslo, 2020 m. nuo jo dar labiau atitolta. Greitai patvirtinus sutrumpinto darbo laiko sistemas ir kitas darbo vietų išsaugojimo priemones, taip pat sumažėjus aktyvumo lygiui, nedarbo lygis kol kas pakilo labai nedaug – 1 procentiniu punktu iki 2020 m. rugsėjo mėn. Vis dėlto jaunimo (15–24 m.) nedarbas išaugo labiau nei kitų amžiaus grupių asmenų nedarbas; itin smarkiai išaugo nesimokančio ir nedirbančio jaunimo (NEET) dalis. Taip pat smarkiai nukentėjo ne ES gimę darbuotojai. Šie rezultatai įvairiose šalyse, regionuose ir sektoriuose labai skiriasi, todėl juos reikia atidžiai stebėti ir taikyti politikos priemones, kad trumpuoju laikotarpiu būtų išvengta dar didesnio neigiamo poveikio.

Masinis sutrumpinto darbo laiko sistemų naudojimas padėjo sušvelninti sukrėtimo padarinius darbo rinkoje. Vieno darbuotojo dirbtų valandų skaičius 2020 m. II ketv., palyginti su paskutiniu 2019 m. ketvirčiu, staigiai sumažėjo 11,3 proc.; tuo pačiu metu smarkiai išaugo nebuvimas darbe – nuo 9,7 proc. 2019 m. IV ketv. iki 21,8 proc. 2020 m. II ketv. (maždaug pusę šio padidėjimo lėmė laikinai atleisti darbuotojai). Nuo krizės pradžios valstybės narės išplėtė (arba pradėjo taikyti) sutrumpinto darbo laiko sistemas ir (arba) kitas

² Kaip nurodyta 2021 m. metinėje tvaraus augimo strategijoje, 2021 m. Europos semestro ciklas bus pritaikytas prie pradėtos įgyvendinti ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonės reikalavimų. Komisija vertins valstybių narių pateikiamų ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planų turinį analitiniuose dokumentuose, pridedamuose prie pasiūlymų dėl Tarybos įgyvendinimo aktų. Šie analitiniai dokumentai pakeis įprastą šalims skirtas ataskaitas. Atsižvelgiant į tai, kad ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planai yra visapusiški ir juose remiamasi perspektyvia politika, 2021 m. Komisijai nereikės teikti rekomendacijų tokius planus pateikusioms valstybėms narėms. Vis dėlto 2021 m. Komisija teiks rekomendacijas dėl valstybių narių biudžeto būklės, kaip numatyta Stabilumo ir augimo pakte.

darbo vietų išsaugojimo priemonės, kuriomis siekiama riboti darbo vietų praradimą, išvengti žmogiškojo kapitalo išsklaidymo ir išlaikyti visuminę paklausą. Europos Sąjunga remia šias pastangas įgyvendindama *Europos laikinos paramos priemonę nedarbo rizikai dėl ekstremaliosios situacijos mažinti* (SURE). Nėlinis ir suderintas sutrumpinto darbo laiko sistemų naudojimas padėjo šalinti tiesioginius krizės padarinius ir užkirto kelią staigiam nedarbo didėjimui. Tačiau kuo ilgiau truks krizė, tuo didesnė rizika subsidijuoti darbo vietas įmonėse, kurios nebėra gyvybingos. Todėl svarstant galimybę palaipsniui atsisakyti sutrumpinto darbo laiko sistemų svarbu atidžiai pasverti, viena vertus, poreikį apsaugoti įmones ir darbuotojus tol, kol to reikia dėl ekonominių sąlygų, ir, kita vertus, poreikį pradėti įgyvendinti struktūrinius pokyčius ir darbuotojų persikirstymą skatinančią politiką (pvz., taikant gerai parengtas samdymo paskatas ir perkvalifikavimo priemones).

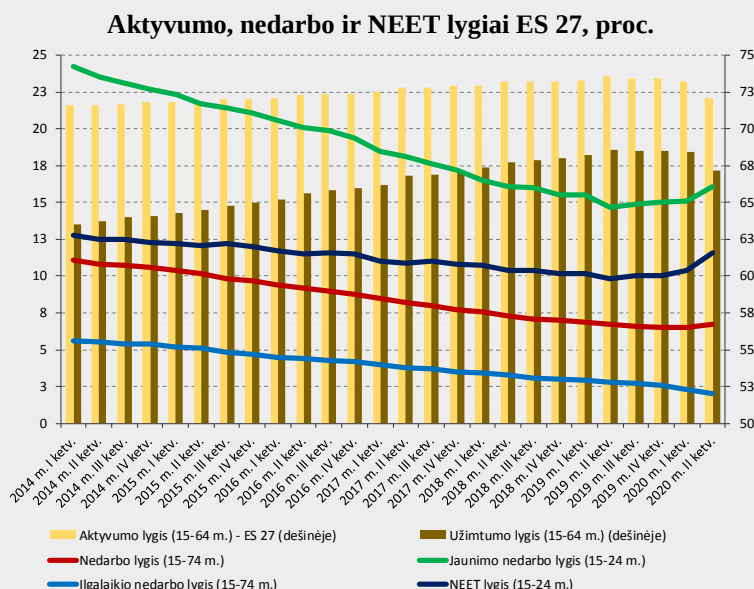
COVID-19 krizė nutraukia šešerių metų teigiamą darbo rinkos tendenciją

6,1 mln.
dirbančių
asmenų mažiau
2020 m. II ketv.,
palyginti su
2019 m. IV ketv.

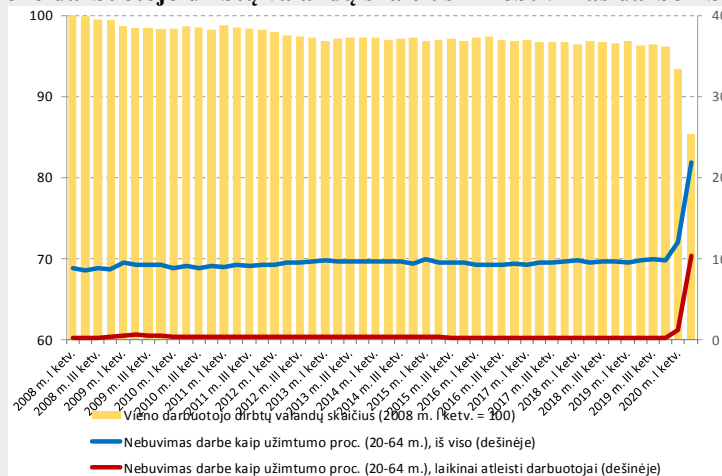
72 proc.
užimtumo lygis
2020 m. II ketv.
(1,1 proc.
punkto mažesnis
nei prieš metus)

7,5 proc.
nedarbo lygis
2020 m. rugsėjo
mėn. (1 proc.
punktu didesnis
nei kovo mėn.)

–11,3 proc.
vieno
darbuotojo
dirbtų valandų
skaičius
2020 m. II ketv.,
palyginti su
2019 m. IV ketv.



Vieno darbuotojo dirbtų valandų skaičius ir nebuvimas darbe ES 27



Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Duomenys pakoreguoti pagal sezoną, o ne pagal kalendorių.

Ekonominio sukrėtimo poveikis įvairiuose sektoriuose ir įvairių kategorijų darbuotojams įvairuoja. Per vienerius metus iki 2020 m. II ketv. užimtumas visų rūšių ekonominės veiklos srityse, išskyrus statybą, sumažėjo, tačiau didžiausias nuosmukis buvo stebimas apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuje, kultūros ir pramogų sektoriuje ir profesinės veiklos sektoriuje. Užimtumo mažėjimas labiau paveikė pagal nestandartinių užimtumo formų darbuotojus, nors poveikis įvairiose šalyse labai skiriasi. Labai nukentėjo laikinieji darbuotojai – 2020 m. II ketv., palyginti su tuo pačiu ankstesnių metų ketvirčiu, jų sumažėjo 16,7 proc., o pagal neterminuotas darbo sutartis dirbančiųjų skaičius išliko stabilus, iš dalies ir dėl politinio atsako. Dėl to labai sumažėjo laikinųjų darbuotojų dalis bendroje darbuotojų struktūroje, nors įvairavimas skirtingose šalyse yra didžiulis.

Darbo vietas ir sektorius pandemija paveikė nevienodai.

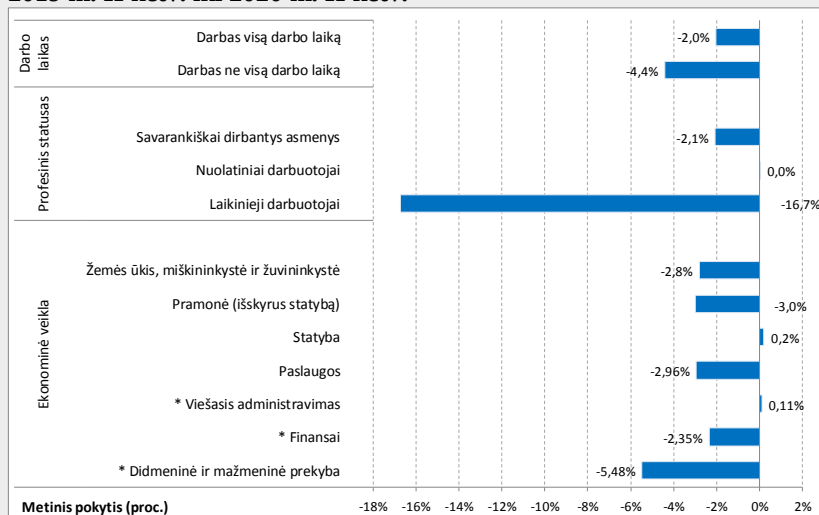
4,2 mln.

mažiau pagal terminuotas sutartis dirbančių darbuotojų 2020 m. II ketv., palyginti su 2019 m. II ketv.

Užimtumo augimas statybos, viešojo administravimo ir IRT sektoriuose

Didžiausias santykinis sumažėjimas prekybos, meno ir pramogų ir žemės ūkio sektoriuose

Užimtumas (15–64 m.) pagal sutarčių rūšis: procentinis pokytis nuo 2019 m. II ketv. iki 2020 m. II ketv.



Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Pastaba. * NACE 2 red. veiklos rūšys.

Dėl COVID-19 valstybėse narėse kyla staigaus jaunimo nedarbo padidėjimo pavojus, todėl reikia reformų ir didesnės paramos. 2019 m. mažėjęs jaunimo nedarbas visoje ES šoktelėjo nuo 14,9 proc. 2020 m. kovo mėn. iki 17,1 proc. rugsėjo mėn. ir augo sparčiau nei bendras nedarbas. Dėl krizės 15–24 m. amžiaus jaunuolių, kurie nesimoko ir nedirba, skaičius per du ketvirčius iš eilės taip pat padidėjo daugiausiai nuo pat 2006 m., kai Eurostatas pradėjo skelbti šiuos duomenis (nuo 10,4 proc. 2020 m. I ketv. iki 11,6 proc. 2020 m. II ketv.). 2019 m. vienas iš dešimties 18–24 m. jaunuolių mokslus metė neįgiję vidurinio išsilavinimo, o daugiau kaip ketvirtadalis 30–34 m. amžiaus asmenų neturėjo kvalifikacijos, kuri suteiktų galimybę įsidarbinti (vidurinio profesinio mokymo arba aukštojo mokslo). Komisijos pasiūlymuose dėl profesinio mokymo rekomendacijos ir Europos švietimo erdvės siekiama, kad būtų nustatyti tikslai, susiję su tiek profesinį, tiek aukštąjį išsilavinimą įgyjančių asmenų skaičiaus didinimu. Kadangi NEET rodikliai daugiausia didėjo dėl sumažėjusios darbo jėgos paklausos, bus labai svarbu vykdyti reformas, kuriomis būtų remiamas darbo vietų kūrimas, švietimas ir įgūdžiai. Ypač svarbu sėkmingai įgyvendinti sustiprintą Jaunimo garantijų iniciatyvą, pasitelkiant tinkamai veikiančias valstybines užimtumo tarnybas bei švietimo bei

mokymo sistemas. Jaunoms NEET moterims, kurių neaktyvumas didesnis nei vyrų, skirtos reformos taip pat turėtų apimti priemones, kuriomis būtų pašalinti fiskaliniai veiksniai, skatinantys nedirbti, ir padedama derinti darbo ir priežiūros pareigas (taip pat žr. toliau).

Dėl COVID-19 krizės labai padaugėjo nesimokančio ir nedirbančio jaunimo.

11,6 proc.

NEET (15–24 m.)

2020 m. II ketv.

(1,2 proc. punkto daugiau nei praėjusį ketvirtį)

–12 proc.

dirbančių žemos kvalifikacijos

jaunuolių nuo

2019 m. pabaigos iki

2020 m. antrojo

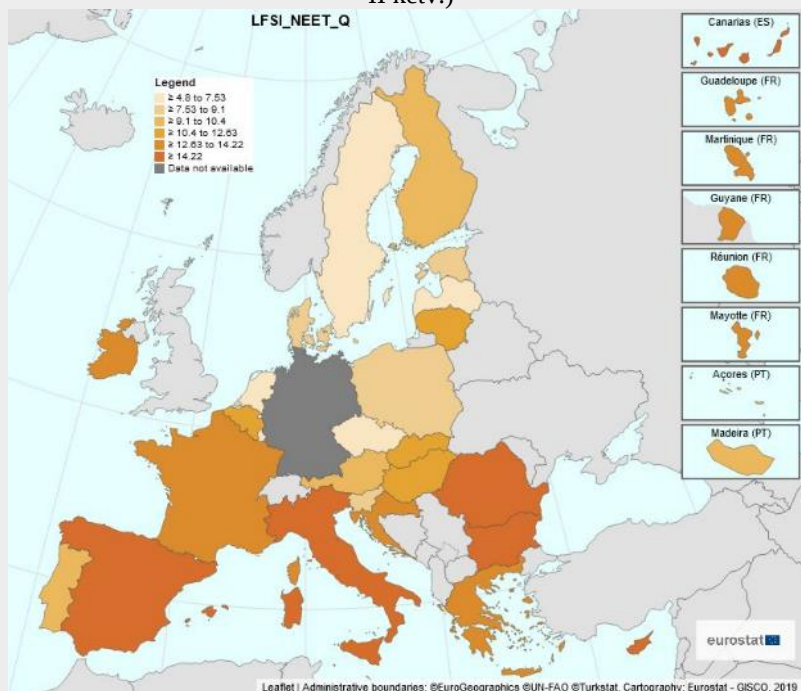
ketvirčio

26 proc.

jaunuolių (30–34 m.)

neturi kvalifikacijos, kuri suteiktų galimybę įsidarbinti (vidurinio profesinio mokymo arba aukštojo išsilavinimo)

15–24 m. nesimokantys ir nedirbantys jaunuoliai (NEET) (2020 m. II ketv.)



Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas.

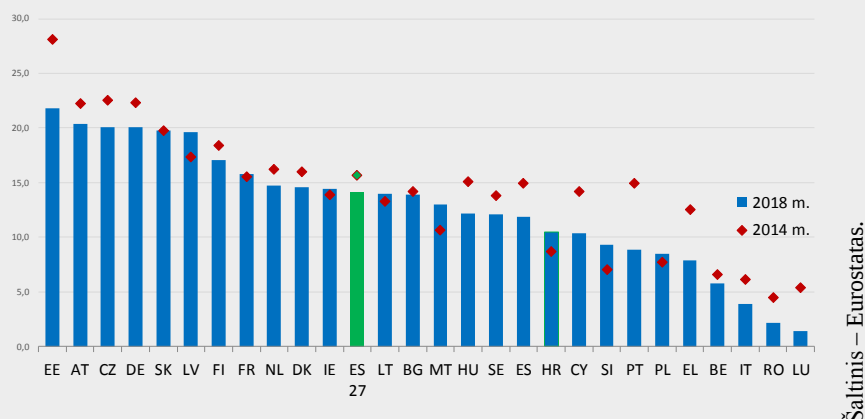
Per pastaruosius penkerius metus lyčių nelygybė užimtumo srityje nesumažėjo, o darbo užmokesčio skirtumas sumenko, tačiau dėl krizės atsirado nauja rizika ir išryškėjo reformų ir investicijų būtinybė. Nors moterų užimtumo lygis pakilo, vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas nuo 2013 m. sumažėjo tik šiek tiek, nepaisant vidutiniškai didesnio moterų išsilavinimo. Dėl to, kad neproporcingai daug moterų dirba prasčiau apmokamuose sektoriuose ir verčiasi prasčiau apmokamomis profesijomis, COVID-19 krizės krečiamose rinkose jos yra ypač pažeidžiamos. Lyčių nelygybė didesnė moterų, turinčių mažų vaikų, atveju: 2019 m. jų užimtumo lygio skirtumas, palyginti su vaikų neturinčiomis moterimis, buvo neigiamas (14,3 proc. punkto), o tokioje pat padėtyje esančių vyrų – teigiamas (9,6 proc. punkto). Užimtumo rezultatai yra prastesni visų pirma vyresnio amžiaus, ne ES gimusių, žemos kvalifikacijos ir neįgalių moterų atveju. Moterų dalyvavimą darbo rinkoje galėtų sustiprinti reformos ir investicijos į ikimokyklinį ugdymą ir priežiūrą, taip pat ilgalaikės priežiūros paslaugas, bei profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros politikos priemonės, pavyzdžiui, lyčių pusiausvyra pagrįstos tėvystės ir vaiko priežiūros atostogos. Kitos reformos ir investicijos galėtų apimti priemones, kuriomis užtikrinamos vienodos karjeros galimybės, darbo užmokesčio skaidrumo priemonės bei mokesčių ir išmokų sistemos koregavimą, pavyzdžiui, apmokestinant ne namų ūkius, o asmenis, ir taikant atskaitymus pagal šeimos pajamas, išlaikomą sutuoktinį ir perleidžiamus atskaitymus.

Su užimtumu ir darbo užmokesčiu susijusi lyčių nelygybė tebėra didelė keliose valstybėse narėse.

11,4 proc. punkto
lyčių užimtumo skirtumas 2020 m.
II ketv.; beveik nepakitęs nuo 2013 m.

14,3 proc. punkto
motinystės poveikis užimtumui (moterų, auginančių mažus vaikus, užimtumas mažesnis nei tų, kurios neturi vaikų)

Nekoreguotas vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas 2014 ir 2018 m.
(proc. punktais)



Tikėtina, kad krizė turės neproporcingą poveikį migrantams iš ne ES šalių, todėl jų integracijai į darbo rinką užtikrinti reikės papildomų pastangų. 2017–2019 m. migrantų iš ne ES šalių vidutinis užimtumo lygis kilo (nuo 61,5 proc. iki 64,2 proc.). Vis dėlto nuo krizės pradžios jis gerokai smuktelėjo (iki 60,8 proc. 2020 m. II ketv.), nes pernelyg dažnai šie asmenys yra laikinieji darbuotojai ir dirba sektoriuose, kuriuos stipriai paveikė krizė, nors pandemijos metu jiems teko itin svarbus vaidmuo dirbant vadinamuosius fronto linijos darbus. Be to, net ir aukštąjį išsilavinimą turintys pirmos kartos migrantai darbuotojai dažniau dirba žemesnės kvalifikacijos darbus. Valstybių narių politikos priemonės, susijusios su kalbų kursų organizavimu, švietimo ir mokymo prieiga, darbo rinkos orientavimu bei įgūdžių ir kvalifikacijų pripažinimu, padėjo gerinti jų integraciją į darbo rinką. Toliau įgyvendinant ir stiprinant šias politikos priemones būtų užtikrinama, kad ekonomikos atgaivinimas taptų įtraukėsi ir būtų grindžiamas migrantų, įskaitant pabėgėlius, įgūdžiais ir potencialu.

Siekiant didinti socialinį atsparumą, labai svarbu šalinti darbo rinkos segmentacijos priežastis, be kita ko, pritaikant teisės aktus ir užtikrinant, kad būtų taikomos tinkamos paskatos įdarbinti pagal neterminuotas darbo sutartis. Laikinojo įdarbinimo paplitimas įvairiose šalyse labai skiriasi: šioje kategorijoje yra santykinai daugiau jaunimo ir moterų. Valstybėse narėse, kuriose daug darbuotojų dirba pagal terminuotas darbo sutartis, krizės metu užimtumas svyravo labiausiai. Todėl siekiant didinti socialinį atsparumą ir remti teisingą ir įtraukų ekonomikos atgaivinimą, labai svarbu užtikrinti, kad terminuotos darbo sutartys būtų orientuotos į darbo rinkos naujokus, tačiau drauge būtų atspirties tašku nuolatiniam darbui. Šiomis aplinkybėmis yra svarbios užimtumo apsaugos teisės aktų modernizavimo reformos, kuriomis, be kita ko, nustatomos aiškos terminuotų darbo sutarčių naudojimo sąlygos, užkertamas kelias darbo santykiams, kuriems būdingos nesaugios darbo sąlygos, ir suteikiamos tinkamos paskatos įdarbinti pagal neterminuotas darbo sutartis. Tuo pat metu valstybės narės turėtų užtikrinti, kad darbo ieškantys asmenys, neturintys patikimos patirties, turėtų adekvačią prieigą prie socialinės apsaugos, visų pirma teisę gauti bedarbio pašalpą, taikant lanksčius tinkamumo reikalavimus, ir turėtų galimybę mokytis ir persikvalifikuoti.

Daugeliui darbuotojų vis dar neužtikrinamas adekvatus minimalusis darbo užmokestis.

Dažnai teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis yra mažas, palyginti su kitomis darbo užmokesčio formomis ekonomikoje, nors pastaruoju metu jis didėjo daugelyje valstybių narių. Minimaliojo darbo užmokesčio paprastai nepakanka, kad darbuotojai būtų apsaugoti nuo skurdo rizikos. Be to, aprėpties spragų atsiranda tiek šalyse, kuriose yra teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis (dėl konkrečioms kategorijoms taikomų išimčių), tiek šalyse, kuriose darbo užmokestis nustatomas tik kolektyvinėmis derybomis (dėl darbuotojų, kuriems netaikomos kolektyvinės sutartys). Pasikonsultavusi su socialiniais partneriais, Komisija pasiūlė direktyvą, kuria būtų užtikrinama Sąjungos darbuotojų apsauga nustatant adekvatų minimalųjį darbo užmokestį. Pasiūlymu siekiama skatinti kolektyvines derybas dėl darbo užmokesčio visose valstybėse narėse. Šiuo atžvilgiu šalys, kuriose minimalusis darbo užmokestis yra nustatytas teisės aktais, turėtų nustatyti sąlygas, kad minimalusis darbo užmokestis būtų deramo dydžio, įskaitant aiškius ir nekintančius minimaliojo darbo užmokesčio nustatymo kriterijus, orientacines pamatines vertes, kuriomis remiantis būtų vertinamas adekvatumas, ir reguliary bei laiku atliekamą atnaujinimą. Šių šalių taip pat prašoma užtikrinti, kad minimaliojo užmokesčio svyravimai ir atskaitymai būtų proporcingi ir taikomi pagrįstais atvejais, ir kad socialiniai partneriai veiksmingai dalyvautų nustatant ir atnaujinant minimalųjį darbo užmokestį. Galiausiai pasiūlyme numatytas geresnis kiekvienoje šalyje nustatytos minimaliojo darbo užmokesčio apsaugos vykdymo užtikrinimas ir stebėseną.

Darbo sąlygų pritaikymas pandemijos metu atsidūrė dėmesio centre ir išliks labai svarbus vėliau, todėl reikės investuoti į darbo vietas ir vykdyti reformas, kuriomis būtų didinamos galimybės dirbti lanksčiomis darbo sąlygomis. Daugelis valstybių narių pritaikė darbo sąlygas, įskaitant nuotolinio darbo plėtrą, itin daug dėmesio skiriant pažeidžiamų darbuotojų apsaugai. Ekstremaliosios sveikatos situacijos metu nuotolinis darbas yra labai svarbus siekiant užtikrinti veiklos tęstinumą, kartu suteikiant daugiau galimybių patenkinti papildomus priežiūros poreikius. Tačiau jis taip pat gali kelti grėsmę, be kita ko, susijusią su namie nuotoliniu būdu dirbančių darbuotojų profesine, fizine ir psichine gerove. Pandemija paskatins permąstyti ateities darbo vietų organizavimą ir darbo bei gyvenimo pusiausvyrą. Nacionalinių taisyklių, susijusių su nuotoliniu darbu, įskaitant skatinimą šiuo tikslu naudotis informacinėmis ir ryšių technologijomis (IRT), turinys ir aprėptis įvairuoja. Remdamosi esama nacionaline kolektyvinių derybų praktika, valstybės narės turėtų užtikrinti, kad darbo aplinka būtų saugi ir gerai pritaikyta, būtų daug galimybių naudotis lanksčiomis darbo sąlygomis ir suderinti profesinį, šeimos ir asmeninį gyvenimą. Taip pat daugiau dėmesio reikia skirti pažeidžiamų darbuotojų darbo sąlygoms gerinti ir skatinti nedeklaruojamą darbą dirbančius asmenis įsidarbinti oficialiai. Pandemija taip pat atskleidė tam tikrų sveikatos priežiūros profesijų atstovų stoką ir poreikį pritaikyti ar pagerinti jų darbo sąlygas ir įgūdžius.

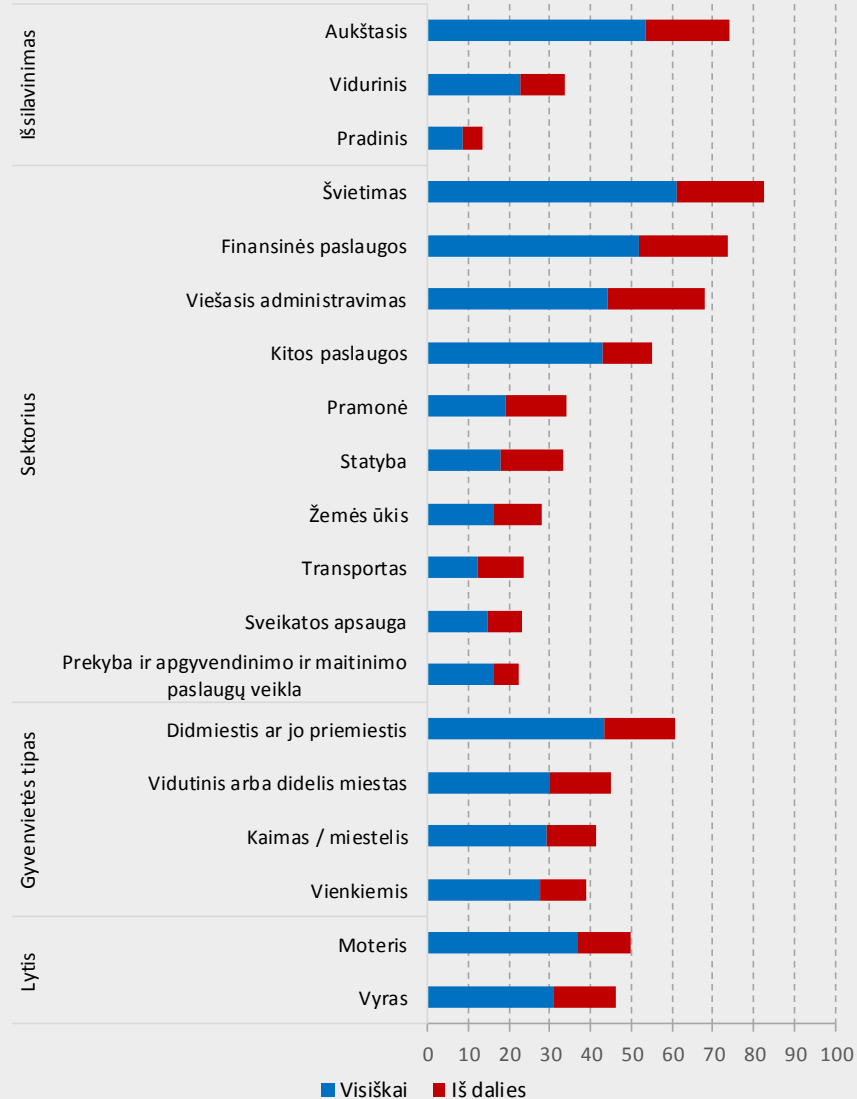
Nuotolinis darbas krizės metu gerokai įvairuoja pagal darbuotojų profilį ir sektorių

60 proc. punktų aukštos kvalifikacijos ir žemos kvalifikacijos darbuotojų galimybių dirbti nuotoliniu būdu skirtumas

61 proc. miestuose gyvenančių asmenų turėjo galimybę dirbti nuotoliniu būdu, palyginti su 41 proc. miesteliuose gyvenančių asmenų

Švietimo ir administravimo srities darbuotojai dažnai dirbo nuotoliniu būdu

Darbas namuose COVID-19 krizės metu, darbuotojų ypatumai (ES 27, proc.).



Šaltinis – Eurofound (2020), Living, working and COVID-19 e-survey.

Aktyvi darbo rinkos politika yra labai svarbi remiant darbo rinkos prisitaikymą po COVID-19 sukrėtimo. Prasidėjus darbo vietų krizei, aktyvios darbo rinkos politikos (toliau – ADRP) aprėptis valstybėse narėse buvo nevienoda. Siekiant integracinio augimo labai svarbu remti sklandžius asmens statuso pokyčius darbo rinkoje, tuo pat metu mažinant tolesnės įgūdžių poliarizacijos riziką. Tai ypač svarbu valstybėms narėms, kuriose ilgalaikis nedarbas tebėra didelis, ir dėl COVID-19 sukrėtimo tikriausiai dar labiau padidės. Valstybės narės iš dalies pakeitė esamas sistemas arba įdiegė naujas ADRP sistemas, kad būtų geriau reaguojama į sąlygas darbo rinkoje, skatinamas užimtumas, taip pat kvalifikacijos kėlimas ir perkvalifikavimas, neretai naudojant Europos socialinio fondo paramą. Buvo suteikta galimybė derinti sanglaudos politikos lėšas su ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonės finansavimu, kad būtų toliau skatinamos tikslinės ADRP priemonės, įskaitant kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo priemones.

Galimybės gauti tinkamo dydžio ir trukmės bedarbio pašalpas yra labai svarbios siekiant mažinti neigiamą krizės poveikį ir remti bedarbių patekimą į naujas darbo vietas. Pereinamaisiais laikotarpiais labai svarbi parama darbo ieškantiems asmenims yra visiems darbuotojams, įskaitant dirbančius nestandartinių formų darbą, prieinamos adekvačios ir pagrįstą laikotarpį mokamos bedarbio pašalpos. Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas asmenims, turintiems mažą darbo stažą arba darbo stažą su pertrūkiais, nes jie dažnai turi mažiau galimybių dalyvauti tokiose sistemose. Reaguodamos į pandemiją, kelios valstybės narės sustiprino savo apsaugos nuo nedarbo sistemas. Šias sistemas gali reikėti toliau peržiūrėti pasikeitus ekonominėms sąlygoms, kad būtų išlaikytos pakankamos pajamos ir remiamas veiksmingas aktyvumo darbo rinkoje skatinimas.

Valstybinės užimtumo tarnybos turės imtis ir netradicinių darbo metodų, kad išspręstų darbo ieškančių asmenų skaičiaus augimo problemą ir padėtų juos perkelti iš vieno sektoriaus ar profesijos į kitą. Pastaraisiais metais bedarbių, besinaudojančių valstybinėmis užimtumo tarnybos (VUT) darbo paieškos paslaugomis, dalis mažėjo, nors valstybėse narėse yra didelių skirtumų. Tarp tų, kurie prašo VUT paramos, tebėra neproporcingai daug jaunimo, žemos kvalifikacijos ir vyresnio amžiaus darbo ieškančių asmenų. Dabartinėmis aplinkybėmis, norint užtikrinti deramą ir veiksmingą atsaką į darbo ieškančių asmenų ir darbdavių poreikius, gali reikėti didinti pajėgumus, susijusius su profiliavimo sistemų stiprinimu, orientavimo rėmimu ir darbo ieškančių asmenų gebėjimų ugdymu. Didinant pajėgumus bus svarbios investicijos į naujausius informacinių ir ryšių technologijų (IRT) sprendimus ir VUT darbuotojų perkvalifikavimas. Didesnė parama, grindžiama individualiais veiksmų planais, galėtų padėti nuo krizės nukentėjusiems asmenims rasti darbą, kai ekonomika pradės atsigaivinti.

VUT gali tėti ypač svarbus vaidmuo sudarant palankesnes sąlygas sklandžiai pereigai ir skatinant greitą ekonomikos atsigavimą.

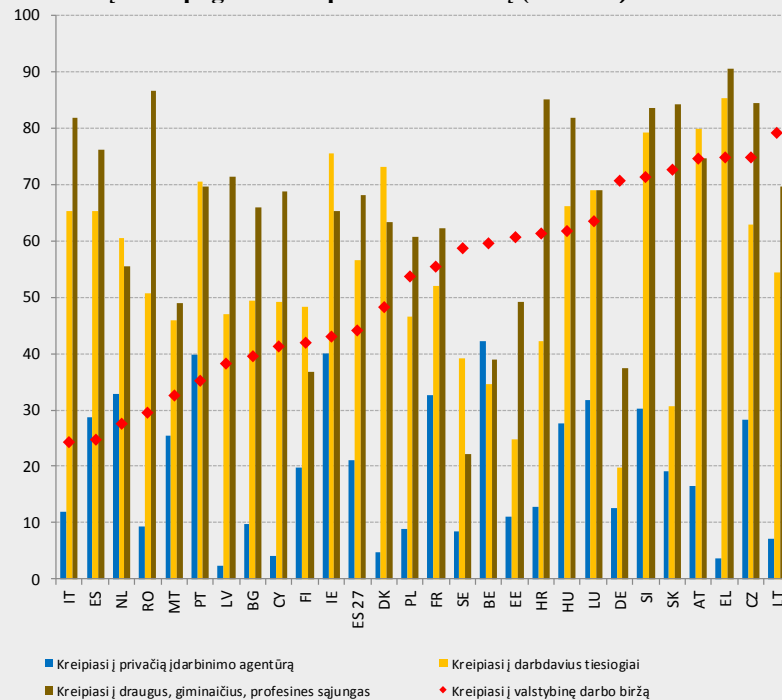
45 proc. punktai

skirtumas tarp didžiausio ir mažiausio asmenų, kurie naudojami VUT darbo paieškai, skaičiaus 2019 m.

Daugiausia VUT pagalba besinaudojančių darbo ieškančių asmenų yra žemos kvalifikacijos ir vyresnio amžiaus

Dėl aukšto ilgalaikio nedarbo lygio iki pandemijos gali kilti papildomų problemų siekiant, kad ekonomikos atsigavimą pajaustų visi

Bedarbių dalis pagal darbo paieškos metodą (2019 m.)



Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas.

Socialinis dialogas ir socialinių partnerių dalyvavimas formuojant politiką yra labai svarbūs skatinant teisingą ir tvarų atsigavimą ir remiant integracinį augimą. Keliose valstybėse narėse kolektyvinės sutartys ir socialinis dialogas padėjo parengti ir įgyvendinti skubų socialinį ir ekonominį atsaką į COVID-19 krizę, įskaitant priemones, skirtas greitai pritaikyti darbo modelius, pavyzdžiui, skatinti nuotolinį darbą, ir apsaugoti pirminės grandies ir ypatingos svarbos darbuotojų sveikatą, pajamas ir darbo vietas. Valstybėse narėse, kuriose jau yra gerai išvystytų socialinio dialogo struktūrų, dėl reagavimo į krizę buvo toliau aktyviai konsultuojamasi su socialiniais partneriais. Kitose valstybėse narėse dėl krizės pablogėjo socialinių partnerių įsitraukimas, kuris ir iki ekstremaliosios sveikatos situacijos buvo menkas. Siekiant užtikrinti, kad reformų ir investicijų darbotvarkės būtų veiksmingai ir sklandžiai sudaromos ir įgyvendinamos pagal naująją 2021–2023 m. ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonę, labai svarbu, kad valstybės narės, rengdamos nacionalinius ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planus, bendradarbiautų su socialiniais partneriais.

Dėl nelygybės švietimo srityje kyla pavojus socialinei sanglaudai ir integraciniam augimui, todėl reikia reformų, kuriomis būtų didinamas švietimo sistemų įtraukumas ir užtikrinami geresni rezultatai, remiami pažeidžiamiausi asmenys ir investicijos į švietimo, įskaitant skaitmeninį švietimą, infrastruktūrą. Vaikai iš žemesnių socialinių ir ekonominių grupių dažnai patiria didelių kliūčių išsilavinimo srityje. Jie gerokai mažiau dalyvauja ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros programose ir dažnai vidurinėje mokykloje

neįgyja bazinių skaitymo įgūdžių. Per mažai jų (kaip ir asmenų iš kaimo vietovių, neįgaliųjų ir migrantų ne iš ES) studijuoja aukštosiose mokyklose. Nuotolinis mokymasis, pradėtas taikyti karantino metu, išryškino šiuos trūkumus: žemesnių socialinių ir ekonominių grupių mokiniai paprastai pradėjo mokytis turėdami prastesnius skaitmeninius įgūdžius, neretai jie turėjo mažiau galimybių naudotis kompiuteriais ir interneto ryšiu. Lyčių nelygybė taip pat didėja bazinių įgūdžių ir aukštojo mokslo srityse – vaikinų rodikliai yra prastesni nei merginų. Kyla pavojus, kad šių veiksmų derinys lems nepalankias sąlygas per visą profesinį gyvenimą, taip pat atsižvelgiant į ir taip didelį žemos ir aukštos kvalifikacijos darbuotojų užimtumo skirtumą (2019 m. – 29,1 proc. punkto). Įgytas išsilavinimas, sėkmė darbo rinkoje ir dalyvavimas visuomenėje yra tarpiai susiję, o tai pabrėžia įtraukaus švietimo svarbą siekiant užtikrinti teisingą ekonomikos atsigavimą ir stiprinti socialinį atsparumą. Reformos galėtų apimti, be kita ko, ankstyvojo mokymosi krypties nustatymo prevenciją, paramos paslaugų ir tikslinių finansinių programų bei paslaugų palankių sąlygų neturinčioms mokykloms, šeimoms ir jaunimui nustatymą, geresnes galimybes gauti išsilavinimą vaikams, kurie patiria nepriteklių, įskaitant specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių asmenų integravimą į įprastines mokyklas, ir investicijas į infrastruktūrą ir įrangą.

Socialiniai ir ekonominiai sunkumai vis dar daro didelį poveikį dalyvavimui ir mokymosi rezultatams.

36,4 proc.

mokinių

esančių prastesnėje ekonominėje, socialinėje ir kultūrinėje padėtyje, **neįgyja bazinių skaitymo įgūdžių**

11,3 proc.

punkto

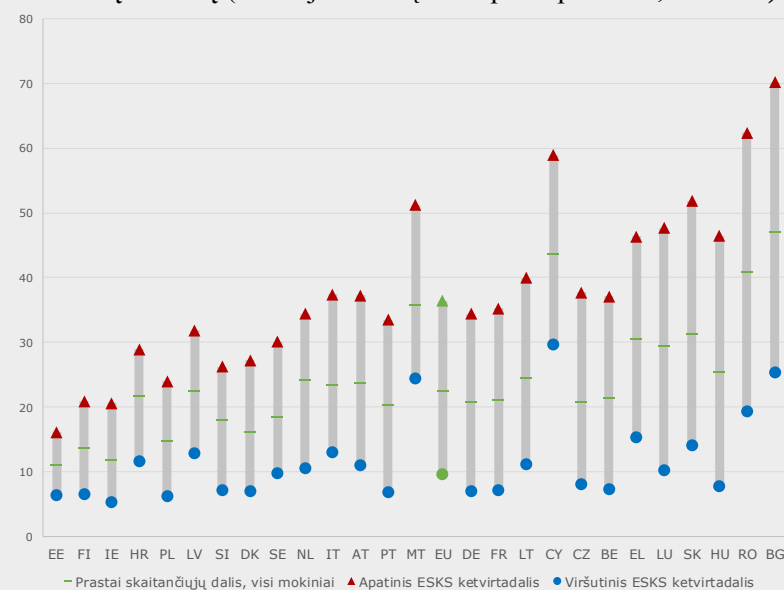
mažiau **vaikų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis**, dalyvavo ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros programose (2016 m.)

22,5 proc.

ne ES gimusių

jaunuolių nebaigia mokyklos (bendras ES rodiklis – 10,2 proc.)

Prastų skaitymo įgūdžių rodiklis pagal ekonominį, socialinį ir kultūrinį statusą (15 m. jaunuolių dalis proc. punktais, 2018 m.)



Pastaba. ESKS – ekonominis, socialinis ir kultūrinis statusas.

Šaltinis – 2018 m. PISA, EBPO.

Kvalifikacijos kėlimas ir perkvalifikavimas yra vienas svarbiausių prioritetų skatinant įtraukų ekonomikos atsigavimą ir remiant skaitmeninę ir žaliąją pertvarką. Prieš krizę ES bendrovės nurodė, kad kvalifikuotų darbuotojų trūkumas yra pagrindinė kliūtis investicijoms. Iki 2020 m. 20 valstybių narių nepasiekė 15 proc. ES masto suaugusiųjų mokymosi tikslo. Žemesnės kvalifikacijos suaugusieji mokosi gerokai rečiau, nors jiems to labiausiai reikia. Ketvirtadalis jaunų suaugusiųjų neturi kvalifikacijos, suteikiančios galimybę įsidarbinti. Kai kuriuose sektoriuose, pavyzdžiui, IRT, pastebimas didelis laisvų darbo vietų ir absolventų skaičiaus atotrūkis. Daugelyje valstybių narių užbaigus formalųjį mokymąsi vis dar kyla didelių sunkumų norint mokytis toliau, o įgūdžių patvirtinimas tebėra nepakankamai išplėtotas. Kartu su naujomis problemomis dėl įgūdžių, kylančiomis dėl skaitmeninės ir žaliosios pertvarkos, tai rodo, kad reikia remti profesinio ir aukštojo mokslo pertvarką. Europos įgūdžių darbotvarkėje ir Europos švietimo erdvėje nustatyta mokymosi visą gyvenimą, kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo politika, įskaitant Įgūdžių paktą ir įgūdžių strategijų įgyvendinimą, prognozavimą, orientavimą ir patvirtinimą. Pagal pavyzdinę perkvalifikavimo ir kvalifikacijos kėlimo iniciatyvą valstybės narės primygtinai raginamos imtis reformų ir investicijų į įgūdžius, visų pirma skaitmeninius, kurios būtų finansuojamos

naujosios ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonės lėšomis, papildant ir derinant su tradiciniu Europos socialinio fondo finansavimu.

Reikia stiprinti dalyvavimą suaugusiųjų mokymosi veikloje – tai labai svarbu siekiant prisidėti prie karjeros raidos ir sėkmingo darbo keitimo.

**28,3 proc.
punkto**
žemos ir aukštos
kvalifikacijos
darbuotojų
užimtumo lygių
skirtumas

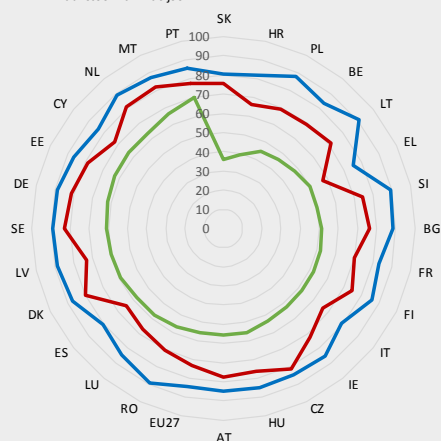
**6,5 proc.
punkto**
žemos
kvalifikacijos
darbuotojų
dalyvavimo
suaugusiųjų
mokymosi veikloje
skirtumas

**20-yje
valstybių narių
mažiau nei 15 proc.
suaugusiųjų
dalyvavo
suaugusiųjų
mokymosi veikloje**

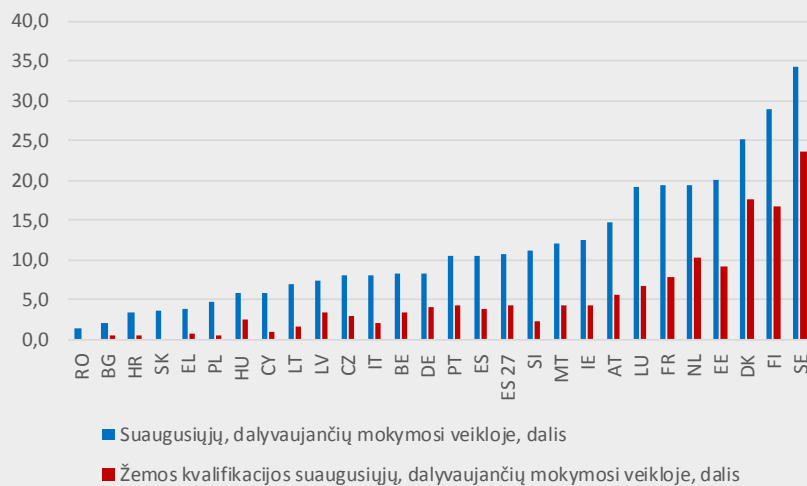
**Pusė
suaugusiųjų
turėtų dalyvauti
suaugusiųjų
mokymosi veikloje
per vienus metus
iki 2025 m. pagal
Europos įgūdžių
darbotvarkę
(palyginti su
38 proc. 2016 m.)**

Užimtumo lygiai pagal išsilavinimą
(proc. 25–64 m. amžiaus asmenų dalis 2019 m.)

žemos kvalifikacijos vidutinės kvalifikacijos
aukštos kvalifikacijos



**Besimokančių suaugusiųjų ir žemos kvalifikacijos suaugusiųjų
dalis (20–64 m. amžiaus asmenų proc. dalis 2019 m.)**



Šaltinis – Eurostatas.

COVID-19 krizė dar labiau išryškino skaitmeninių įgūdžių stiprinimo svarbą. Pandemijos metu paaiškėjo, kad skaitmeniniai įgūdžiai yra labai svarbūs veiklos tęstinumui, švietimo ir mokymo veiklai, taip pat siekiant užtikrinti, kad didelė dalis ES piliečių galėtų naudotis paslaugomis, įskaitant sveikatos priežiūros paslaugas. Skaitmeniniai įgūdžiai bus vis svarbesni siekiant visapusiškai dalyvauti darbo rinkoje ir ateities visuomenėje, taip pat remti žaliąją ir skaitmeninę pertvarką. Tačiau pažanga pagrindinių skaitmeninių įgūdžių srityje buvo lėta: nepaisant nedidelio pagerėjimo, 2019 m. ES bazinių skaitmeninių įgūdžių neturėjo daugiau nei keturi asmenys iš dešimties, visų pirma vyresnio amžiaus ir žemos kvalifikacijos asmenys. Be to, sistemingai trūksta skaitmeninių ekspertų ir pažangių skaitmeninių įgūdžių turinčių asmenų, o šią problemą didžiąja dalimi lemia tai, kad tarp aukštųjų mokyklų gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos ir matematikos sričių absolventų ir IRT sektoriaus darbuotojų yra nepakankamai moterų. Nors ankstyvame amžiuje merginos turi geresnių skaitmeninių įgūdžių nei vaikinai, atitinkamas studijų ar karjeros kryptis jos renkasi gerokai rečiau nei vaikinai. Skaitmeninių įgūdžių stiprinimo reformos apima mokymo programų atnaujinimą, IRT pamokas pradinėse mokyklose, IRT kaip mokomąjį dalyką vidurinėse mokyklose, paramą bendrųjų ir specialybės dalykų mokytojams (įskaitant mokymą, kaip skatinti mergaičių susidomėjimą ir siekius), suaugusiųjų mokymosi skaitmeninių įgūdžių srityje galimybes, priemones, kuriomis siekiama didinti gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos ir matematikos ir IRT sričių studijų patrauklumą (ypač merginoms), glaudesni įmonių, mokslinių tyrimų centrų ir akademinio pasaulio bendradarbiavimą, taip pat investicijas į skaitmeninę infrastruktūrą ir įrangą.

Skaitmeninių įgūdžių trūkumas tebėra didelis.

46 proc.

16–74 m. amžiaus
asmenų 2019 m
neturėjo bazinių
skaitmeninių
įgūdžių.

13,5 mln.

laisvų darbo vietų,
kuriose reikia su
IRT susijusių
įgūdžių (2018 ir
2019 m.)

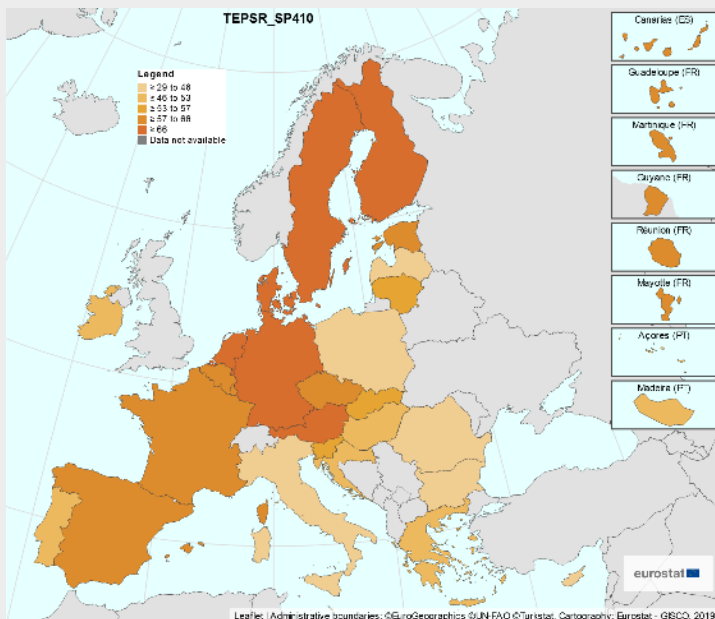
57 proc.

įmonių nurodė
patiriančios
sunkumų
rasti IRT specialistų
(2019 m.)

50,9 proc.

mokytojų, baigę
formalųjį mokymąsi,
nebuvo įgiję IRT
įgūdžių

Asmenys, turintys bazinius ar geresnius bendruosius
skaitmeninius įgūdžius (2019 m., proc. punktai, 16–74 m.
amžiaus grupė)



Šaltinis – Eurostatas.

Bendra pajamų nelygybė metais iki COVID-19 pandemijos šiek tiek sumažėjo, tačiau per pastarąjį dešimtmetį ji padidėjo tarp mažiausiai uždirbančių asmenų, todėl kilo susirūpinimas dėl ekonomikos augimo įtraukumo. Visoje ES vidutiniškai 20 proc. turtingiausių namų ūkių pajamos yra maždaug penkis kartus didesnės už 20 proc. skurdžiausių namų ūkių pajamas. Pastaraisiais metais mažiausiai uždirbančių asmenų (S50/S20) pajamų nelygybė padidėjo labiau nei daugiausiai uždirbančių asmenų (S80/S50). Preliminariais skaičiavimais, automatinės stabilizavimo priemonės ir politikos priemonės, priimtose ekstremaliajai situacijai įveikti, kol kas slopina COVID-19 poveikį nelygybei. Siekdamas mažinti pajamų nelygybę, valstybės narės turi imtis reformų įvairiose srityse, įskaitant mokesčių ir išmokų sistemų struktūrą, darbo užmokesčio nustatymą, švietimo ir mokymo įtraukimą ir lygias galimybes (nuo jauno amžiaus), įperkamus ir kokybiškus paslaugų prieinamumo užtikrinimą visiems. Turėtų būti užtikrintas politikos (visų pirma politikos, kuria remiama susijusi žalioji ir skaitmeninė pertvarka) paskirstomojo poveikio vertinimas.

Nors pastaruoju metu nelygė mažėja, mažiausiai uždirbančių gyventojų nelygė padidėjo.

5 kartus

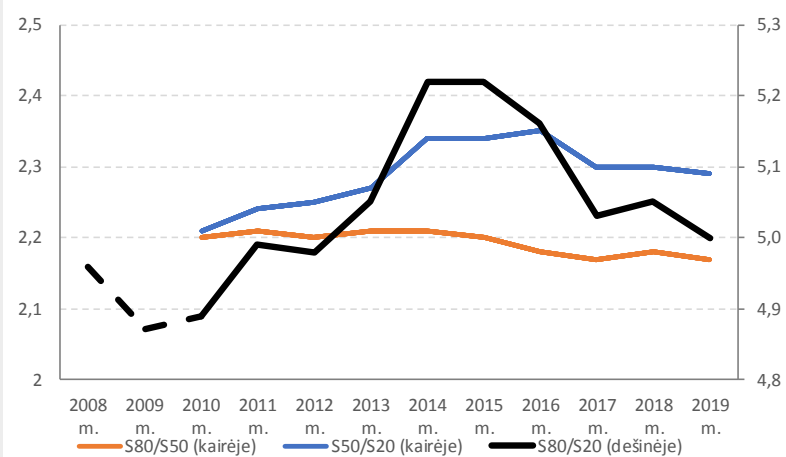
– tiek **skyrėsi**

20 proc. daugiausiai
ir 20 proc.
mažiausiai
uždirbančių asmenų
pajamos 2019 m.

21,4 proc.

bendra 40 proc.
mažiausiai
uždirbančių
gyventojų pajamų
dalį visoje gyventojų
populiacijoje, kuri
didėja nuo 2015 m.

Pajamų kvintilio dalies santykis (S80/S20) ir suskirstymas
pagal daugiausiai ir mažiausiai uždirbančius asmenis

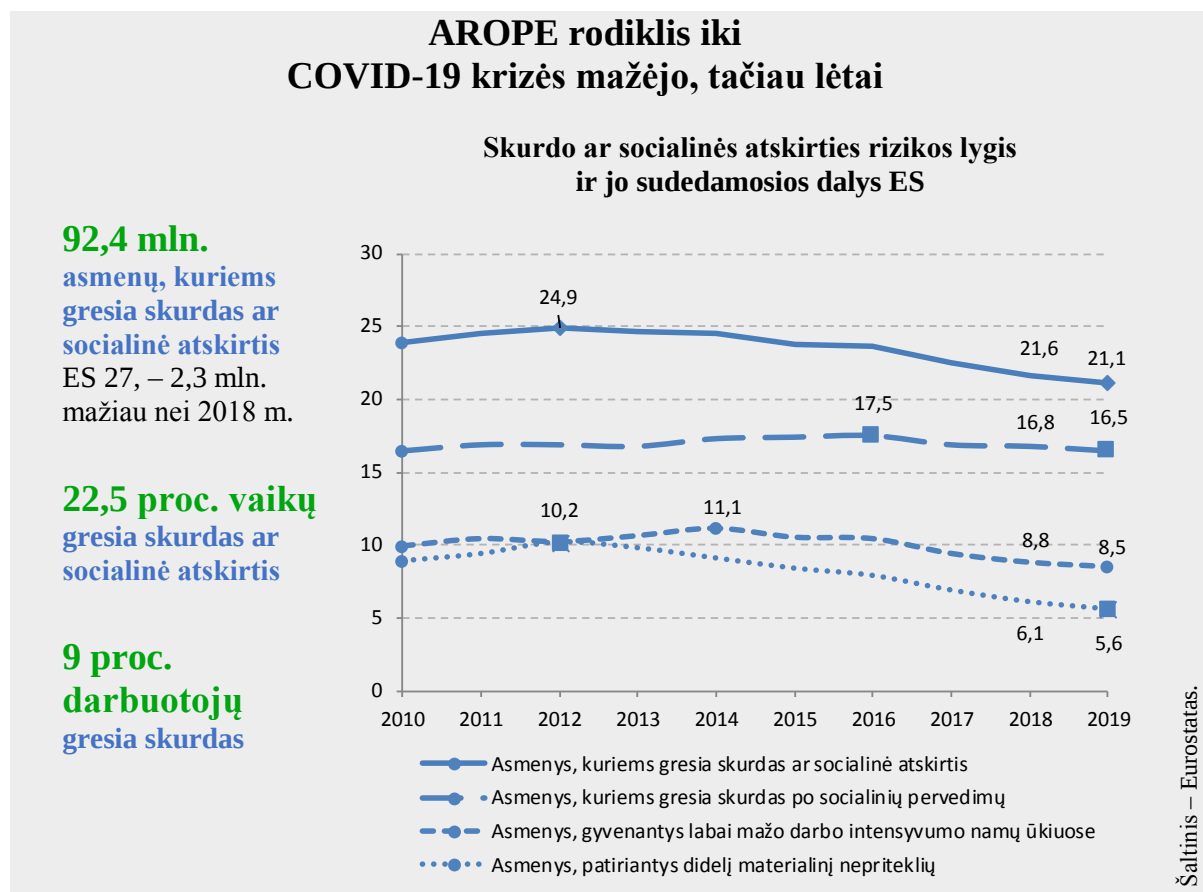


Šaltinis – apskaičiavimas pagal Eurostato duomenis.

Iki COVID-19 krizės asmenų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, skaičius mažėjo septynerius metus iš eilės, tačiau lėta pažanga šalyse, kuriose skurdo lygis didesnis, rodo socialinės apsaugos sistemų problemas. 2019 m. maždaug 92,4 mln. asmenų grėsė skurdas ar socialinė atskirtis (AROE); tai – 2,3 mln. mažiau, palyginti su ankstesniais metais. Nuo 2012 m. pasiektos didžiausios vertės labiausiai pagerėjo didelio materialinio nepriteklaus komponentas, taip pat namų ūkiuose gyvenančių asmenų dalis, nes prieš krizę darbo rinkos rezultatai buvo geri, o skurdo rizikos lygio sumažėjimas buvo ne toks ryškus. Vis dėlto daugelyje valstybių narių šie teigiami pokyčiai šiek tiek sulėtėjo. Dirbančiųjų skurdas ir skurdo gilumas mažėjo lėtai; tas pats pasakytina apie labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose gyvenančių asmenų skurdą. Dėl COVID-19 krizės, dėl kurios padidėjo nedarbas ir sumažėjo aktyvumas, labai mažai tikėtina, kad bus pasiektas strategijoje „Europa 2020“ iškeltas tikslas skurstančių ar socialinę atskirtį patiriančių asmenų skaičių sumažinti 20 mln. (palyginti su 2008 m.). Dabartinė padėtis kelia problemų socialinės apsaugos sistemoms, visų pirma siekiant užtikrinti tvarias ir pakankamas pajamas ir teikti kokybiškas paslaugas, ypač tiems, kuriems jų labiausiai reikia.

Daugumos pažeidžiamiausių grupių, visų pirma vaikus auginančių šeimų, neįgaliųjų ir ne ES gimusių asmenų, skurdas išliko didelis, nes jos nuo COVID-19 krizės nukentėjo neproporcingai smarkiai. Sveikatos, švietimo ir socialinės apsaugos sistemoms, visų pirma socialinėms paslaugoms, daromas precedento neturintis spaudimas, o tai dar labiau didina pažeidžiamiausių asmenų problemas. Nors pastaruosius keletą metų skurdo ar socialinės atskirties rizika mažėjo, vaikų (jaunesnių nei 18 metų) atveju ji išliko 1 proc. punktu didesnė nei darbingo amžiaus asmenų, o kai kuriose valstybėse narėse buvo labai didelė. Be adekvačių pajamų, svarbus vaidmuo remiant vaikus auginančias šeimas ir užtikrinant lygias galimybes gyvenime tenka galimybei naudotis paslaugomis, įskaitant švietimą, sveikatos priežiūrą ir būstą. 2021 m. Komisija pateiks pasiūlymą dėl Europos vaiko garantijų sistemos, kad būtų sukurta ES lygmens veiksmų sistema. Didesnės paramos reikia ir neįgaliesiems bei ne ES gimusiems asmenims, nes jiems kyla didesnė skurdo ir socialinės atskirties rizika. Naująja neįgaliųjų teisių strategija, kurią Komisija pradės įgyvendinti 2021 m., bus siekiama

skatinti neįgaliųjų ekonominę ir socialinę įtrauktį. Tikimasi, kad dėmesys bus sutelktas į įvairias sritis, įskaitant švietimą, užimtumą, adekvačią socialinę apsaugą, prieinamumą ir nediskriminavimą. Europos socialinių teisių ramsčio dokumentuose pakartota, kad asmenys turi teisę gauti kokybiškas paslaugas. Galimybių naudotis paslaugomis, įskaitant socialines paslaugas, bendruomenines paslaugas ir paslaugas namuose, skirtas savarankiškam gyvenimui ir įtraukčiai į bendruomenę, gerinimas bus atspindėtas daugelyje būsimų Komisijos iniciatyvų ir darbų, pavyzdžiui, minėtoje strategijoje ir naujajame migrantų kilmės asmenų integracijos ir įtraukties veiksmų plane.



Daugelio namų ūkių išlaidos būstui tebėra labai didelės, tačiau krizė reikalauja imtis veiksmų patiems pažeidžiamiausiems asmenims apsaugoti. Pernelyg didelę išlaidų būstui naštą patiria vienas iš dešimties europiečių. Labiausiai paveikti – mažiausių pajamų namų ūkiai ir miestų gyventojai. Benamystė, kaip kraštutinė atskirties būsto srityje forma, per praėjusį dešimtmetį didėjo daugumoje valstybių narių. Sveikatos krizė dar labiau išryškino šiuos su būstu susijusius sunkumus. Daugelis valstybių narių ėmėsi neatidėliotinų priemonių, kad apsaugotų pažeidžiamiausius asmenis, be kita ko, suteikdamos būstą benamiams. Valstybėms narėms įgyvendinant reformas, ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas investicijoms į gyvenamųjų namų ir socialinių būstų renovaciją ir palankesnių sąlygų gauti pastarąjį sudarymui.

COVID-19 krizė aiškiai priminė socialinės apsaugos sistemų svarbą ir jų vaidmenį švelninant sumažėjusios ekonominės veiklos ekonominį ir socialinį poveikį. Tikėtina, kad dėl COVID-19 krizės padaugės asmenų, gaunančių bedarbio pašalpas ir kitokią pajamų paramą, o mūsų socialinės apsaugos sistemų pajėgumai bus patikrinti nepalankiausiomis sąlygomis. Šalys laikinai išplėtė ir padidino esamas sistemas, taip pat išplėtė tinkamumo

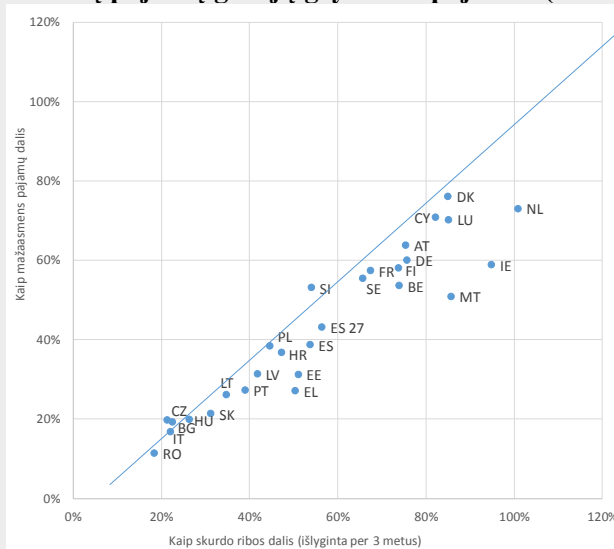
reikalavimus. Ekonomikos gaivinimo etapu reikia nuolatinių pastangų siekiant tvariai išlaikyti ir stiprinti visų socialinę apsaugą. Reaguojant į krizę, savarankiškai dirbančių asmenų ir nestandartinių darbuotojų apsauga turėtų būti toliau struktūriškai tobulinama, laikantis Rekomendacijos dėl socialinės apsaugos galimybių. Reformomis, be kita ko, turėtų būti siekiama aprėpties, adekvatumo, socialinės apsaugos teisių perkeliamumo ir paramos galinčių dirbti asmenų integracijai į darbo rinką.

Daugumoje valstybių narių minimalių pajamų dydis nesiekia skurdo ribos

Socialiniais pervedimais (išskyrus pensijas) skurdas sumažinamas vidutiniškai **32,7 proc.**

63,9 proc. skurdo riziką patiriančių ES gyventojų 2018 m. gavo kokias nors išmokas

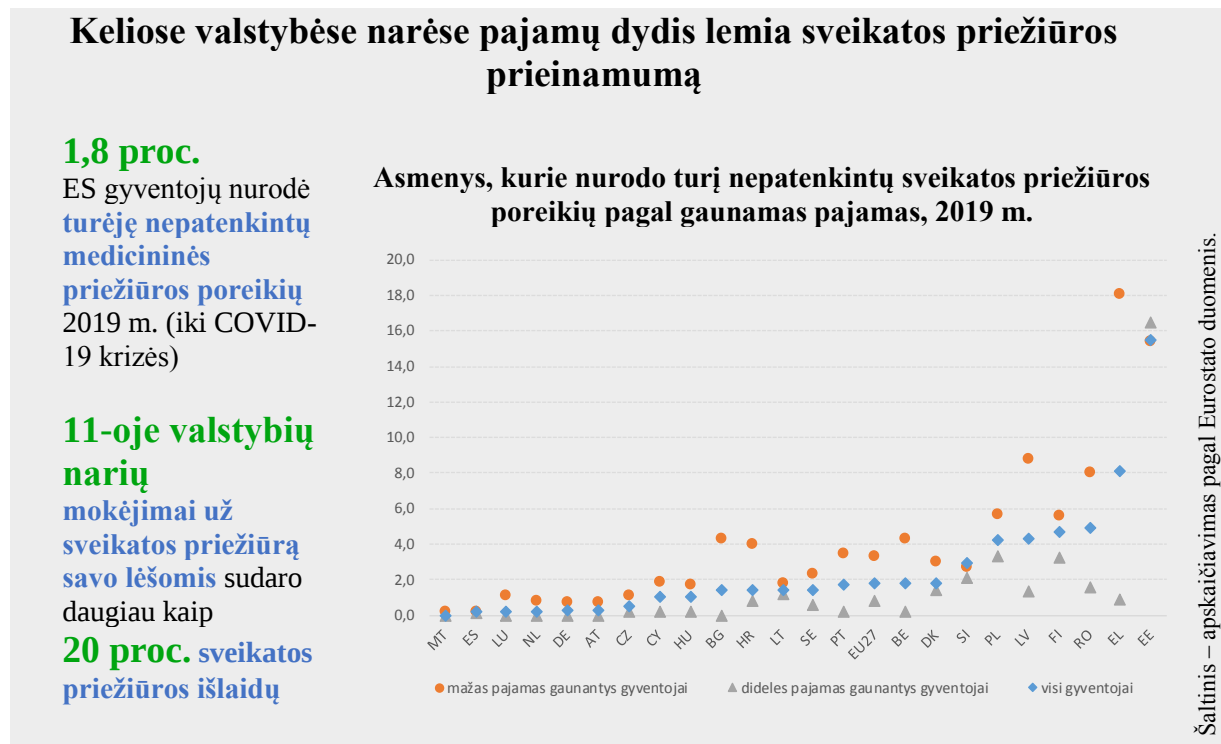
Minimalių pajamų gavėjų grynosios pajamos (2018 m.)



Šaltinis – apskaičiavimas pagal EBPO ir Eurostato duomenis.

DĖL COVID-19 valstybių narių sveikatos ir ilgalaikės priežiūros sistemos patiria precedento neturintį spaudimą. Mūsų sveikatos priežiūros sistemų reagavimo į krizę pajėgumams dažnai teko patirti didžiulį spaudimą, o esamos struktūrinės problemos, susijusios su sveikatos priežiūros paslaugų veiksmingumu, prieinamumu ir atsparumu, dar labiau paaštrėjo. Tai susiję, pavyzdžiui, su nepakankamu investicijų į sveikatos apsaugą finansavimu (įskaitant pasirengimą krizėms ir reagavimą į jas), silpnu priežiūros koordinavimu ir integravimu, nepakankama pirmine sveikatos priežiūra ir nuolatiniemis kliūtimis gauti sveikatos priežiūros paslaugas bei nepatenkintais medicininės priežiūros poreikiais. Tokie sunkumai labai paveikė pažeidžiamiausius asmenis. Kaip minėta, pandemija taip pat atskleidė tam tikrų sveikatos priežiūros profesijų atstovų trūkumą ir poreikį pritaikyti ar pagerinti jų darbo sąlygas ir įgūdžius. Reformos visų pirma turėtų apimti sveikatos priežiūros pajėgumų (ypač greito reagavimo ir krizių valdymo pajėgumų) valstybėse narėse stiprinimą, geresnį stacionarinės, ambulatorinės ir pirminės priežiūros veiklos koordinavimą, sveikatos priežiūros darbuotojų kvalifikacijos kėlimą ir perkvalifikavimą ir jų darbo sąlygų gerinimą, skaitmenines sveikatos paslaugas ir mažesnius mokesčius už sveikatos priežiūrą savo lėšomis. Pandemija stipriai paveikė ir ilgalaikės priežiūros sistemas dėl didelio jų naudotojų ir darbuotojų COVID-19 pažeidžiamumo. Išryškėjo ilgalaikės priežiūros sistemų problemos – nuo sudėtingų sąlygų darbuotojams ir neformaliesiems slaugytojams iki paslaugų nutraukimo ir pajėgumų stokos. Reformos, be kita ko, turėtų apimti prevencines priemones, pavyzdžiui, aktyvų ir sveiką senėjimą, ir atsakomąsias priemones, pavyzdžiui, tinkamai

integruotų sveikatos priežiūros ir socialinės priežiūros paslaugų nustatymą, galimybių naudotis priežiūros namuose ir bendruomeninėmis paslaugomis ir jų aprėpties didinimą, darbuotojų kvalifikacijos kėlimą ir perkvalifikavimą, integruotų priežiūros paslaugų ir savarankiško gyvenimo rėmimą.



Demografiniai pokyčiai ir toliau kelia ilgalaikes pensijų sistemų problemas. 2019 m. pensijų adekvatumas iš esmės išliko stabilus. Pensijų pajamos šiek tiek pablogėjo, palyginti su darbo pajamomis, o vyresnio amžiaus asmenų, patiriančių didelį materialinį nepriteklį, dalis toliau mažėjo. Nepaisant laipsniško mažėjimo per pastaruosius dešimt metų, vyrų ir moterų pensijų skirtumas tebėra didelis. Krizės poveikis užimtumui ir darbo pajamoms, ypač nestandartinių užimtumo formų darbuotojų ir savarankiškai dirbančių asmenų, didina pensijų adekvatumo riziką ilgalaikėje perspektyvoje. Reformomis turėtų būti siekiama kurti įtraukias ir tvarias pensijų sistemas, teikiančias adekvačią prieigą ir taupymo galimybes tiek vyrams, tiek moterims, tiek asmenims, dirbantiems pagal bet kokios rūšies sutartį ir vykdančioms skirtingą ekonominę veiklą, kartu užtikrinant adekvačias minimalias pajamas senatvėje.

Valstybės narės turėtų imtis veiksmų šioje Bendroje užimtumo ataskaitoje nustatyto užimtumo, įgūdžių ir socialinės politikos problemoms spręsti. Ataskaitoje pateiktoje analizėje akcentuojamos kelios prioritetinės reformų ir investicijų sritys. Jomis turėtų būti siekiama skatinti darbo vietų kūrimą, palengvinti bedarbių įsidarbinimą ir darbuotojų perėjimą iš vieno sektoriaus į kitą, didinti ekonominį ir socialinį atsparumą ir mažinti krizės poveikį užimtumui ir socialinį poveikį. ES lėšomis, įskaitant skiriamas per „Europos socialinį fondą“ (numatant papildomas REACT-EU lėšas) ir naująją ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonę, valstybėms narėms teikiama parama siekiant paspartinti politikos priemonių įgyvendinimą šiose srityse. Atsižvelgiant į užimtumo gaires, valstybės narės raginamos:

- tiek, kiek būtina, išlaikyti sutrumpinto darbo laiko sistemas ir jas derinti su kvalifikacijos kėlimo ir (arba) perkvalifikavimo priemonėmis; kai tik bus palankios

sąlygos, pradėti remti darbo jėgos persikirstymą (pvz., taikant gerai parengtas samdymo paskatas), visų pirma žaliosios ir skaitmeninės ekonomikos kryptimi, kartu apsaugant darbuotojus pereinamuoju laikotarpiu;

- užtikrinti, kad darbo aplinka būtų saugi ir gerai pritaikyta naujiems fizinio atstumo reikalavimams, taip pat būtų daug galimybių dirbti lanksčiomis darbo sąlygomis;
- didinti paramą darbo rinkai ir kvalifikacijos kėlimo galimybes siekiant spręsti didėjančio jaunimo nedarbo problemą, visų pirma remiant pameistrystę (visų pirma MVI), samdos subsidijas, mokymosi infrastruktūrą, technologijas ir įrangą;
- investuoti į valstybines užimtumo tarnybas, visų pirma siekiant padidinti jų pajėgumus, modernizuoti jų IRT infrastruktūrą, stiprinti profiliavimo sistemas ir suteikti darbuotojams tinkamų įgūdžių;
- skatinti kolektyvines derybas ir socialinį dialogą; jei taikomas teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis, užtikrinti, kad jis būtų adekvataus dydžio, grindžiamas aiškiais ir stabiliais kriterijais, reguliariai ir laiku atnaujinamas veiksmingai dalyvaujant socialiniams partneriams;
- pertvarkyti darbo rinkos reguliavimą, taip pat mokesčių ir išmokų sistemas, siekiant užtikrinti, kad būtų sumažintas darbo rinkos segmentacija, o atsigaunant ekonomikai būtų kuriamos kokybiškos darbo vietos; užtikrinti, kad darbuotojams, dirbantiems ne pagal standartines darbo sutartis, ir savarankiškai dirbantiems asmenims būtų suteiktos galimybės gauti socialinę apsaugą;
- investuoti į perkvalifikavimą ir kvalifikacijos kėlimą, visų pirma skaitmeninius įgūdžius, stiprinant profesinio mokymo sistemas, remiant didelio masto viešojo ir privačiojo sektorių įvairių suinteresuotųjų šalių partnerystę pagal Įgūdžių paktą, teikiant daugiau paskatų įmonėms ir darbuotojams dalyvauti kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo veikloje, investuojant į infrastruktūrą ir įrangą, įskaitant skaitmeninę, remiant bendrųjų ir specialybės dalykų mokytojus; užtikrinti vienodas prieigos prie švietimo ir mokymo galimybes;
- investuoti į visų žmonių tvarią socialinę apsaugą, remti reformas, kuriomis siekiama išlaikyti ir stiprinti apsaugos lygį, ir gerinti į šią sistemą nepatenkančių asmenų apsaugą; užtikrinti adekvačias pašalpas, teisių perkeliamumą, galimybę naudotis paslaugomis ir paramą galinčių dirbti asmenų integracijai į darbo rinką; investuoti į ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros ir ilgalaikės priežiūros paslaugų kokybę ir prieinamumą; įvertinti politikos pasiskirstomąjį poveikį;
- investuoti į gyvenamojo ir socialinio būsto renovaciją; prireikus, palengvinti galimybes gauti socialinį ir įperkamą būstą;
- investuoti į sveikatos priežiūros sistemos pajėgumus, įskaitant greito reagavimo pajėgumus, pirminę sveikatos priežiūrą, priežiūros koordinavimą, sveikatos priežiūros darbuotojus ir e. sveikatą; mažinti mokėjimus už sveikatos priežiūrą savo lėšomis, gerinti sveikatos priežiūros aprėptį ir skatinti sveikatos priežiūros darbuotojų kvalifikacijos kėlimą ir perkvalifikavimą.

1. DARBO RINKOS IR SOCIALINIŲ TENDENCIJŲ BEI UŽDAVINIŲ EUROPOS SĄJUNGOJE APŽVALGA

Šiame skirsnyje apžvelgiamos apibendrintos darbo rinkos ir socialinės tendencijos bei uždaviniai Europos Sąjungoje³.

1.1 Darbo rinkos tendencijos

2019 m. ekonomikos augimas ir toliau palaikė darbo vietų kūrimą, nors ir lėčiau nei ankstesniais metais. 2019 m. IV ketv. ES 27 dirbo 209,3 mln. asmenų (1,9 mln. daugiau nei 2018 m. II ketv.); tai yra daugiau nei bet kada anksčiau. Šiuo laikotarpiu prie ekonomikos augimo ir toliau daugiausia prisidėjo vyresnio amžiaus ir aukštos kvalifikacijos darbuotojai, o bendras 20–64 m. amžiaus asmenų užimtumo lygis 2019 m. padidėjo iki 73 proc. 2019 m. IV ketv. nedarbas pasiekė kaip niekada žemą lygį – 6,5 proc. Jaunimo ir ilgalaikis nedarbas taip pat mažėjo, nors kai kuriose valstybėse narėse tebebuvo didelis.

COVID-19 krizė nutraukė teigiamą pastarųjų šešerių metų užimtumo tendenciją ES 27. Pandemijos sukeltas ekonomikos nuosmukis daro didelį poveikį darbo rinkai. Per pirmuosius du 2020 m. ketvirčius užimtumas sparčiai smuko ir 2020 m. antrąjį ketvirtį nukrito iki 203,1 mln. Darbą turinčių asmenų skaičiui sumažėjus maždaug 6,1 mln. (arba 2,9 proc.), tai buvo didžiausias bet kada stebėtas smukimas du ketvirčius iš eilės nuo 1995 m.⁴. Prognozuojama, kad bendras užimtumas, kuris 2019 m. padidėjo 1 proc., per metus 2020 m. sumažės 4,5 proc., o vėliau ūgtels 1,8 proc. 2021 m.⁵, tačiau ekonomikos vystymosi sulėtėjimo rizika labai priklausys nuo pandemijos raidos.

20–64 m. amžiaus asmenų užimtumo lygis sumažėjo, nepaisant greito politinio atsako ir priemonių, kurių imtasi siekiant sumažinti darbo vietų praradimą. 2019 m. užimtumo lygis ES 27 toliau didėjo vidutiniškai iki 73,1 proc. (72,7 proc. euro zonoje), o tai yra 0,7 proc. punkto daugiau nei 2018 m. (tiek ES, tiek euro zonoje; 1 pav.). Vis dėlto, pasiekęs 73,3 proc. 2019 m. II ketv., antrąjį pusmetį jis pradėjo po truputį mažėti. Prasidėjus COVID-19 krizei, užimtumo lygis 2020 m. II ketv. nukrito iki 72 proc., t. y. buvo 1,1 proc. punkto mažesnis nei 2019 m. IV ketv. ir 1,3 proc. punkto mažesnis nei 2019 m. II ketv. Euro zonoje šis sumažėjimas buvo didesnis – užimtumo lygis 2020 m. II ketv. siekė 71,4 proc., t. y. buvo atitinkamai 1,2 proc. punkto ir 1,5 proc. punkto mažesnis nei 2019 m. IV ketv. ir 2019 m. II ketv. Moterų užimtumo lygis sumažėjo ne taip stipriai (0,9 proc. punkto ES 27 ir 1 proc. punkto euro zonoje), palyginti su vyrų (atitinkamai 1,1 ir 1,3 proc. punkto), nors skirtumas iš esmės išlieka toks pat, koks buvo iki pandemijos (2019 m. jis buvo 11,7 proc. punkto ir sudaro beveik 11,4 proc. punkto 2020 m. II ketv.). Po šešerius metus trukusių teigiamų pokyčių siekiant strategijoje „Europa 2020“ nustatyto 75 proc. tikslo⁶, užimtumo lygis

³ Šioje ataskaitoje tai yra ES 27, nebent nurodyta kitaip.

⁴ Bendro užimtumo duomenys gauti iš nacionalinių sąskaitų (nacionalinė sąvoka), kiti duomenys – iš Darbo jėgos tyrimo. Šiame skirsnyje pateikiami pagal sezoną pakoreguoti ketvirčio duomenys.

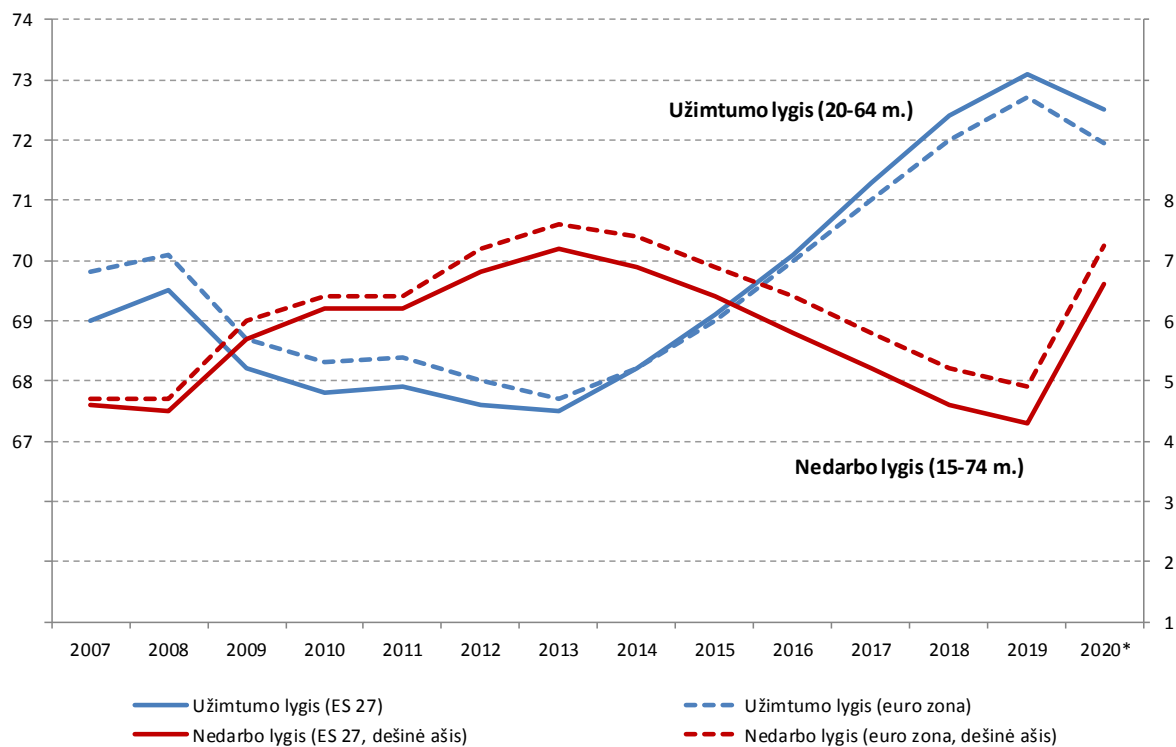
⁵ Europos Komisija (2020), 2020 m. rudens Europos ekonominė prognozė, *Institutional Paper* 136.

⁶ Atkreipkite dėmesį, kad 75 proc. užimtumo lygio (20–64 m.) tikslas strategijoje „Europa 2020“ nustatytas kitokios sudėties ES (įskaitant Jungtinę Karalystę ir neįskaitant Kroatijos).

pradėjo nuo jo tolti, o dėl tolesnių ekonominės veiklos pokyčių ir su tuo susijusių padarinių užimtumui vis dar yra daug neaiškumo⁷.

1 pav. Pandemija smarkiai sukrėtė darbo rinką ir nutraukė šešerius metus trukusią teigiamų rezultatų tendenciją.

Užimtumo ir nedarbo lygiai ES ir euro zonoje



*2020 m. I ir II ketv. vidurkis, duomenys pakoreguoti pagal sezoną.

Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas.

Palyginti su poveikiu BVP, krizė lėmė nuosaikų poveikį nedarbo lygiui visoje Europoje.⁸

2019 m. nedarbo lygis toliau mažėjo tiek ES, tiek euro zonoje (1 pav.). 2020 m. II ketv. 6,7 proc. aktyvių gyventojų buvo bedarbiai, t. y. 0,2 proc. punkto mažiau nei 2019 m. IV ketv. (tai mažiausias ES 27 fiksuotas lygis) ir tiek pat, kiek 2019 m. II ketv. Euro zonoje nedarbo lygis buvo didesnis ir 2020 m. II ketv. sudarė 7,3 proc., t. y. buvo toks pat, kaip ir 2019 m. IV ketv., bet 0,2 proc. punkto mažesnis nei 2019 m. II ketv. Vis dėlto nedarbo lygį vertinant pagal amžiaus grupes skirtumai yra ryškūs. Ypač išaugo jaunimo (15–24 m.) nedarbo lygis, kuris 2019 m. buvo sumažėjęs, palyginti su ankstesniais metais. Nuo 2019 m. IV ketv. iki 2020 m. II ketv. jis padidėjo 1,2 proc. punkto ES 27 ir 1,1 proc. punkto euro zonoje. 55–74 m. amžiaus asmenų nedarbas – priešingai: faktiškai sumažėjo (atitinkamai 0,4 ir 0,5 proc. punkto). Vertinant mėnesinius duomenis, nuo pandemijos pradžios bendras nedarbo lygis nuolat kilo ir praėjusių metų rugsėjo mėn. ES 27 siekė 7,5 proc. (euro zonoje – 8,3 proc.). Dėl

⁷ Užimtumo komiteto 2020 m. Metinėje užimtumo rodiklių ataskaitoje ir Užimtumo rodiklių apžvalgoje skaičiuojama, kad 2020 m. dirbančiųjų skaičius ES 27 padidės 4,4 proc., o 2021 m. vėl sumažės (remiantis Komisijos 2020 m. pavasario ekonomikos prognoze).

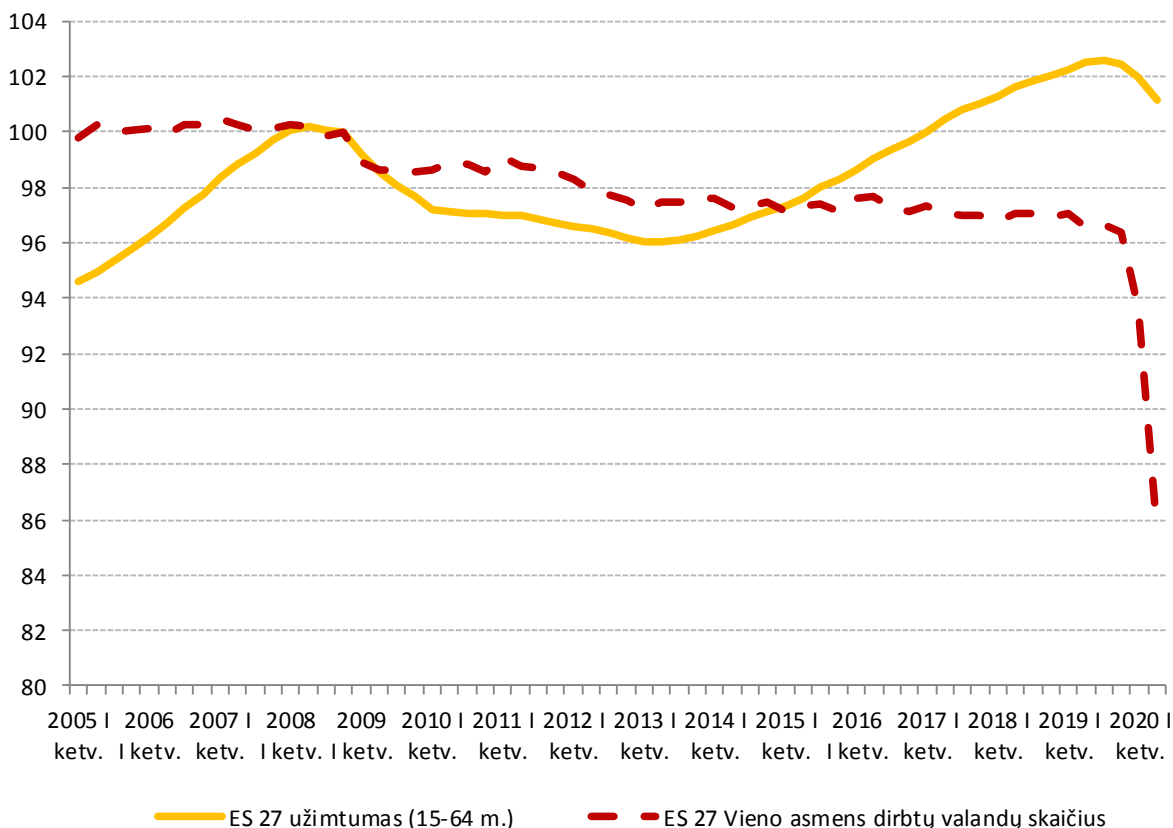
⁸ Daugiau informacijos pateikiama „2020 m. Europos užimtumo ir socialinės raidos metinės apžvalgoje“ (paskelbta <https://europa.eu/MM76mf>) ir *Labour Market and Wage Developments in Europe, Annual Review 2020* (dar nepaskelbta).

to ES 27 tuo metu buvo 16 mln. bedarbių, t. y. maždaug 1,8 mln. daugiau nei tą patį 2019 m. mėnesį (atitinkamai 13,6 mln. ir 1,4 mln. daugiau euro zonoje). Ši vangi nedarbo didėjimą galėtų paaiškinti dvi pagrindinės priežastys. Pirma, darbo vietų skaičiaus mažinimą valdyti padėjo didelis vieno asmens dirbtų valandų skaičiaus sumažėjimas (daugiausia dėl to, kad buvo greitai priimtos sutrumpinto darbo laiko priemonės) ir keliose valstybėse narėse nustatyti atleidimo iš darbo apribojimai. Antra, stiprus ekonominis sukrėtimas pastūmėjo daugelį bedarbių būti neaktyviais (vadinamasis neveiklaus darbuotojo efektas). Tačiau valstybėse narėse yra didelių skirtumų (žr. 2 pav. ir 3.1.1 skirsnį). Ilgalaikis nedarbas, kuris 2020 m. II ketv. sudarė 2 proc. aktyvių gyventojų, pasiekė žemiausią ES 27 kada nors fiksuotą lygį (2,4 proc. euro zonoje). Galimas krizės poveikis šiam rodikliui bus matomas tik vėliau.

Bendras dirbtų valandų skaičius labai sumažėjo, daugiausia dėl to, kad buvo priimtos kovos su pandemija priemonės. COVID-19 nutraukė teigiamą tendenciją, prasidėjusią 2013 m. atsigaunant ekonomikai. 2019 m. IV ketv. bendras dirbtų valandų skaičius ekonomikoje padidėjo iki didžiausio lygio – maždaug 85 mlrd. valandų. Tada jis staiga (per ketvirtį) sumažėjo 3,1 proc. per 2020 m. I ketv. ir 10,7 proc. per 2020 m. II ketv. Vieno darbuotojo dirbtų valandų skaičius ES 27, kuris pradėjo mažėti jau anksčiau (2 pav.), 2020 m. I ketv. sumažėjo 2,7 proc., o 2020 m. II ketv. – 10,1 proc. (ketvirčio pokytis). Ši staigų nuosmukį daugiausia lėmė aktyviai taikomos sutrumpinto darbo laiko arba laikinojo atleidimo iš darbo sistemos, taip pat keliose valstybėse narėse nustatyti atleidimo iš darbo apribojimai, kad būtų išsaugotos darbo vietos. Tačiau dėl pandemijos sukeltas užimtumo sutrikdymas taip pat gali turėti ilgalaikį poveikį dirbtų valandų skaičiui. Šią tendenciją galėtų pabloginti ilgalaikės tendencijos, pavyzdžiui, didelis dirbančių ne visą darbo laiką asmenų skaičius, darbas pagal iškvietimą skaitmeninėse platformose ir struktūriškas perėjimas į mažiau darbui imlius sektorius.

2 pav. Pandemija smarkiai paveikė užimtumo ir dirbtų valandų skaičiaus tendencijas.

Užimtumo (15–64 m.) ir vieno darbuotojo dirbtų valandų skaičiaus augimas ES 27 ir euro zonoje (suminis pokytis, ketvirčių duomenys – 2008 m. IV ketv. rodiklis = 100)

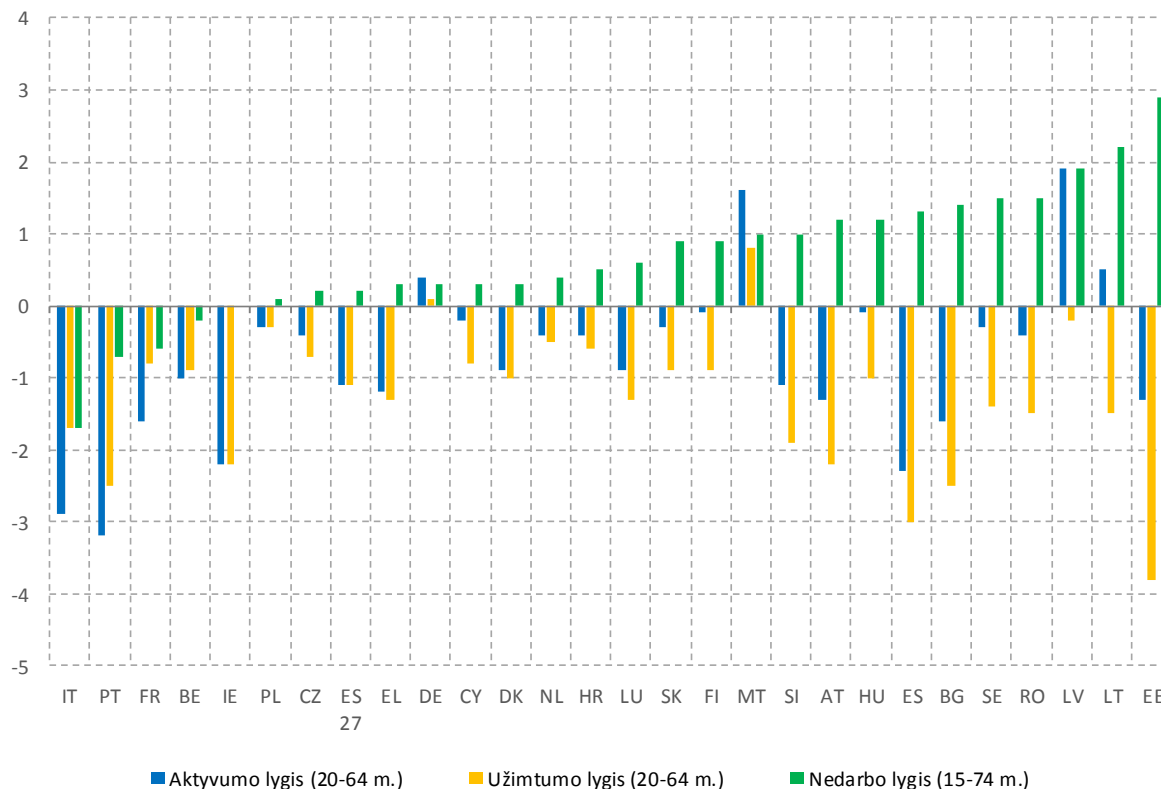


Šaltinis – Eurostatas, nacionalinės sąskaitos, pagal sezoną ir kalendorių pakoreguoti duomenys (EMPL GD skaičiavimai).

Pandemijos metu labai sumažėjo dalyvavimas darbo rinkoje. 2019 m. II ketv. ES 27 ir euro zonoje pasiekęs didžiausią lygį (atitinkamai 78,4 proc. ir 78,8 proc.), 20–64 m. amžiaus grupės aktyvumo lygis sumažėjo atitinkamai iki 77 proc. ir 76,9 proc. 2020 m. II ketv., nors skirtingose šalyse gerokai įvairavo. Daugumoje valstybių narių aktyvumo lygis mažėjo kartu su užimtumo lygiu (žr. 3 pav. ir 3.1 skyrių). Šis sumažėjimas labai nesiskyrė pagal lytį (vyrų aktyvumo lygis sumažėjo 1,4 proc. punkto ES 27 ir 1,9 proc. euro zonoje, moterų – atitinkamai 1,5 ir 1,8 proc. punkto). Vis dėlto poveikis jaunimui (15–24 m.), palyginti su vyresnio amžiaus darbuotojais (55–64 m.), buvo didesnis.

3 pav. Pandemijos poveikis valstybėms narėms buvo nevienodas

Užimtumo, nedarbo ir aktyvumo lygis ES 27: suminis pokytis (proc. punktais) nuo 2019 m. IV ketv. iki 2020 m. II ketv.



Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Duomenys pakoreguoti pagal sezoną, o ne pagal kalendorių.

Laisvų darbo vietų lygis, pradėjęs smukti dar prieš COVID-19 krizę, gerokai nukrito.⁹

Iš Beveridžo kreivės¹⁰ (4 pav.) matyti, kad labai sumažėjo laisvų darbo vietų skaičius ir šiek tiek padidėjo nedarbas (15–74 m. amžiaus grupėje). 2020 m. II ketv. laisvų darbo vietų lygis ES 27 sudarė 1,6 proc., t. y. sumažėjo, palyginti su 1,9 proc. 2020 m. I ketv. ir 2,3 proc. 2019 m. II ketv. Dėl šių naujausių pokyčių nutrūko iki krizės stebėtas nuosaikis, tačiau nuolatinis, laisvų darbo vietų dalies didėjimas nuo 2014 m. iki 2019 m. pradžios (nuo 1,3 proc. 2014 m. I ketv. iki 2,3 proc. 2019 m. I ketv.). Šiomis naujomis aplinkybėmis tikimasi, kad geresnis darbuotojų parinkimas pagal darbo vietas atliks pagrindinį vaidmenį kuriant atsparias ir konkurencingas darbo rinkas (žr. 3.3 skirsnį). Nors padėtis valstybėse narėse darbo paklausos požiūriu labai įvairuoja, gebėjimas nustatyti įgūdžių poreikių pokyčius ir pasirengti jiems lems laisvų darbo vietų dalies raidą po krizės¹¹.

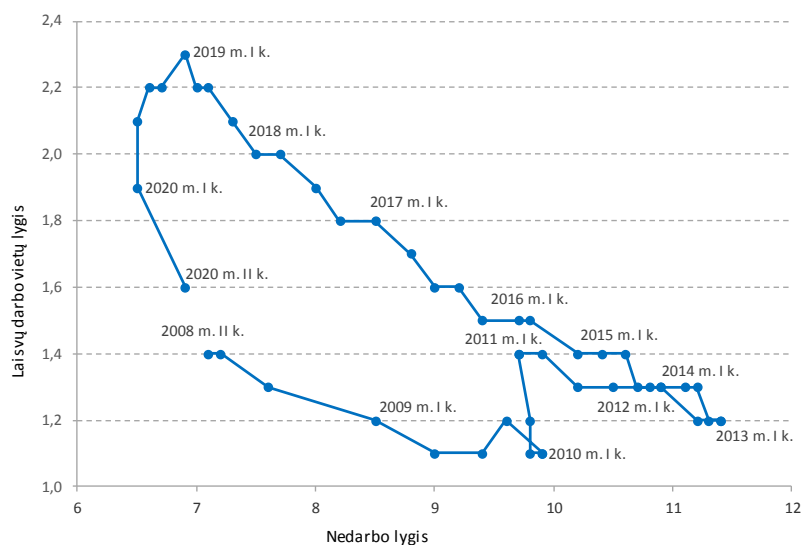
⁹ Laisvų darbo vietų lygis yra visų darbo vietų, kurios yra laisvos, procentinė dalis, išreikšta užimtų ir laisvų darbo vietų procentine dalimi.

¹⁰ Beveridžo kreivė yra grafiškai pavaizduotas santykis tarp nedarbo lygio ir laisvų darbo vietų vertinimo mato (tai yra laisvų darbo vietų dalis arba, šiuo atveju, darbo jėgos trūkumo rodiklis).

¹¹ Žr. Europos Komisija (2020), *Labour Market and Wage Developments in Europe Annual Review* (dar nepaskelbta).

4 pav. Laisvų darbo vietų skaičius mažėja, o nedarbas šiek tiek didėja.

ES Beveridžo kreivė, 2008–2020 m. ketvirčių duomenys



Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas ir laisvų darbo vietų statistika.

Pastaba. Pagal sezoną pakoreguoti duomenys (išskyrus 2008 ir 2009 m. laisvų darbo vietų lygį).

Ekonominis sukrėtimas turėjo poveikį užimtumui visuose sektoriuose, nors tarp ekonominės veiklos rūšių yra didelių skirtumų. Visų ekonominės veiklos, išskyrus statybą (NACE klasifikatorius), rūšių užimtumo lygis nuo 2019 m. II ketv. iki 2020 m. II ketv. nukrito. Absoliučiaisiais skaičiais didžiausias poveikis ES 27 buvo didmeninės ir mažmeninės prekybos, apgyvendinimo ir transporto srityse (2,8 mln. mažiau darbuotojų, palyginti su 2019 m. II ketv.; 5,5 proc. sumažėjimas), taip pat profesinei, mokslinei ir techninei veiklai (t. y. administracinėms ir paramos paslaugoms), darbuotojų skaičiui sumažėjus 1 mln., palyginti su 2019 m. II ketv. (3,6 proc. sumažėjimas). Santykiniais skaičiais labiausiai sumažėjo meninės, pramoninės ir poilsio organizavimo veiklos bei žemės ūkio, miškininkystės ir žvejybos sričių darbuotojų skaičius (atitinkamai 5 ir 4,3 proc.). Žemės ūkio sektoriuje pandemijos poveikis užimtumui galėjo paspartinti ilgalaikę darbuotojų skaičiaus mažėjimo tendenciją. Vis dėlto statybos sektoriuje dirbančių asmenų skaičius, palyginti su 2019 m. II ketv., šiek tiek išsaugo (0,4 proc.).

Jaunimas yra viena labiausiai darbo rinkos sąlygų pablogėjimo paveiktų grupių, tačiau padėtis valstybėse narėse labai įvairuoja. 2019 m. jaunimo (15–24 m.) užimtumo lygis ES 27 padidėjo iki 33,5 proc., t. y. 0,6 proc. punkto daugiau nei 2018 m. (34 proc. ir 0,6 proc. punkto euro zonoje). Prasidėjus COVID-19 krizei, per metus iki 2020 m. II ketv. jis sumažėjo 1,6 proc. punkto iki 31,2 proc. (euro zonoje – sumažėjo 1,5 proc. punkto, o 2020 m. II ketv. – iki 31,8 proc.). Jaunimo (15–24 m.) nedarbo lygis, kuris 2019 m. buvo rekordiškai žemas, nuo 2019 m. IV ketv. iki 2020 m. II ketv. ES 27 padidėjo 1,4 proc. punkto (1,2 proc. punkto euro zonoje). 2020 m. II ketv. ES iš viso 2,8 mln. jaunuolių neturėjo darbo, o jei atsižvelgiama į visus nesimokančius ir nedirbančius jaunuolius (NEET), šis skaičius išauga iki 5,4 mln. 2020 m. II ketv. NEET ketvirčio rodiklis padidėjo iki 11,6 proc. ES ir iki 12 proc. euro zonoje (palyginti su atitinkamai 9,8 proc. ir 9,9 proc. 2019 m. II ketv.).

Kalbant apie darbo rinkos rezultatus, vyresnio amžiaus darbuotojai pandemijos poveikį atlaikė geriau. Vyresnio amžiaus darbuotojų (55–64 m.) aktyvumo lygis 2019 m. toliau kilo. 2020 m. II ketv. jis buvo 62,2 proc. ir tik šiek tiek sumažėjo (0,2 proc. punkto), palyginti su 2019 m. II ketv., bet vis tiek buvo 9,3 proc. punkto didesnis nei 2013 m. II ketv., kai prasidėjo ankstesnis ekonomikos atsigavimas. Nedarbo lygis (55–74 m. amžiaus grupėje) išliko žemas

ir nuolat mažėjo (4,4 proc. 2020 m. II ketv., palyginti su 4,8 proc. prieš metus), o tai gali rodyti, kad darbo ieškantiems vyresnio amžiaus asmenims trūksta motyvacijos. 55–64 m. amžiaus grupėje – priešingai: užimtumo lygis, 2020 m. II ketv. siekė 59,2 proc. (nuo 2013 m. II ketv. nuolat didėjęs ir pasiekęs 10,6 proc. punkto), išliko stabilesnis nei kitose amžiaus grupėse ir, pavyzdžiui, palyginti su 2019 m. II ketv., nepakito (o 15–24 m. dirbančių jaunuolių skaičius per tą patį laikotarpį sumažėjo 2,5 proc. punkto). Darbingiausio amžiaus (25–54 m.) suaugusiųjų užimtumo lygis pakilo 1,1 proc. punkto ir 2020 m. II ketv. pasiekė 79,4 proc.

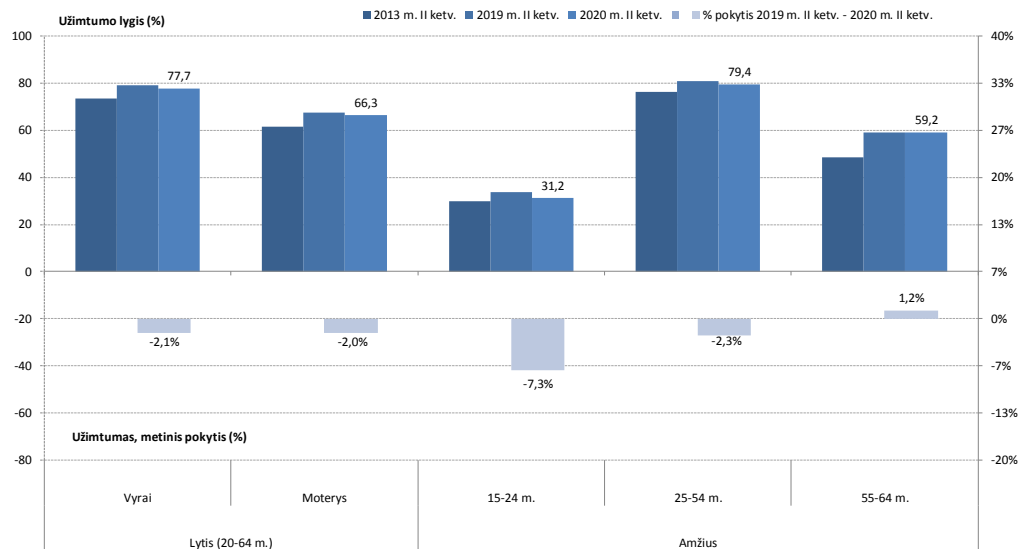
Moterų užimtumo lygį COVID-19 sukrėtimas paveikė šiek tiek mažiau nei vyrų, tačiau lyčių skirtumai išlieka ir juos reikia stebėti ateityje. 2019 m. moterų užimtumo lygis išaugo iki 67,3 proc., 0,8 proc. punkto daugiau nei praėjusiais metais. 2020 m. II ketv. moterų užimtumo lygis mažėjo nuosaikiau (1 proc. punktu, palyginti su 2020 m. I ketv. ir 1,2 proc. punkto palyginti su 2019 m. II ketv.) nei vyrų (atitinkamai – 1,3 ir 1,5 proc. punkto sumažėjimas). Tačiau šie pastarojo meto pokyčiai reikšmingai nesumažino lyčių užimtumo skirtumo, kuris 2020 m. II ketv. sudarė 11,4 proc. punkto (t. y. buvo šiek tiek mažesnis nei 2019 m. II ketv., kai siekė 11,7 proc. punkto). Krizės poveikį vyrų ir moterų užimtumo padėčiai reikia atidžiai stebėti, nes skirtumas galėjo sumažėti dėl reikšmingesnio ir laikino pandemijos poveikio vyrų užimtumui, o ne dėl padidėjusio moterų įsitraukimo darbo rinkoje. 2020 m. II ketv. 25–49 m. moterų atveju lyčių užimtumo skirtumas sumažėjo iki 11,5 proc. punkto, o 55–64 m. moterų atveju – 13 proc. punktų. 2019 m. lyčių užimtumo skirtumas, kalbant apie žemos kvalifikacijos moterų užimtumą, buvo 22,1 proc. punkto, t. y. gerokai didesnis nei vidutinės kvalifikacijos (12,1 proc. punkto) ir aukštos kvalifikacijos moterų (6,4 proc. punkto) atveju.

Pandemija stipriai paveikė ne ES gimusių asmenų užimtumo lygį. Prieš krizę šis rodiklis (20–64 m. amžiaus grupėje) iki 2019 m. nuolat augo. Vėliau, 2020 m. II ketv. sumažėjo iki 60,8 proc. (3,6 proc. punkto mažiau nei 2019 m. II ketv.) – absoliučiais skaičiais tai būtų sumažėjimas 1,4 mln. asmenų (nuo 16,2 mln. 2019 m. II ketv. iki 14,8 mln. 2020 m. II ketv.) ir beveik 9 proc. santykinis sumažėjimas.

Nestandartinės formos užimtumo asmenų skaičius, nors ir mažėjantis, tebėra didelis, o tai reiškia asmeninį ir socialinį pažeidžiamumą dėl darbo rinkos prisitaikymo. Iš bendro 167 mln. darbuotojų (15–64 m.) skaičiaus ES 27 2019 m. pagal neterminuotas darbo sutartis dirbo beveik 85 proc. darbuotojų (+1,3 proc., palyginti su 2018 m.), o likę 25,2 mln. dirbo pagal terminuotas sutartis (-1,3 proc., palyginti su 2018 m.). Pandemija išryškino laikinųjų darbuotojų skaičiaus sumažėjimą. 2020 m. II ketv. ES 27 pagal terminuotas darbo sutartis dirbo maždaug 21,2 mln. darbuotojų (15–64 m., pagal sezoną pakoreguoti duomenys), t. y. 4,1 mln. mažiau nei prieš metus. Todėl terminuoto užimtumo dalis, palyginti su visu užimtumu, 2020 m. II ketv. sumažėjo iki 11,1 proc. (2,9 proc. punkto mažiau, palyginti su 2019 m. II ketv.). Euro zonoje ši dalis tebėra šiek tiek didesnė – 11,7 proc. Ne visą darbo laiką dirbančių darbuotojų (15–64 m.) dalis, palyginti su visais darbuotojais, sumažėjo 1,4 proc. punkto (iki 17 proc. 2020 m. II ketv.) ir dar daugiau – euro zonoje (1,8 proc. punkto). Iš jų *ne savo noru* ne visą darbo laiką dirbančių darbuotojų dalis 2018–2019 m. sumažėjo 1,5 proc. punkto ir dabar yra 6,2 proc. punkto mažesnė nei 2014 m., kai buvo pasiektas aukščiausias lygis (32,7 proc.), o euro zonoje – šiek tiek didesnė (2019 m. – 26,9 proc.). 2019 m. toliau nuolat didėjo du darbus dirbančių asmenų skaičius (8,2 mln. 2019 m., palyginti su 7,8 mln. 2014 m.).

5 pav. Krizės poveikio skirtumai pagal lytį ir amžių

Užimtumo lygis (nacionalinė sąvoka) pagal lytį ir amžių ES, pagal sezoną pakoreguoti duomenys



Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas.

Išsilavinimas tebėra labai svarbus siekiant gerinti įsidarbinimo galimybes ir darbo rinkos rezultatus. Iki pandemijos aukštąjį išsilavinimą turinčių darbuotojų (25–64 m.) skaičius toliau stabiliai augo (2018–2019 m. – 0,5 proc. punkto), o jų užimtumo lygis buvo 86,2 proc. Vidutinės kvalifikacijos (t. y. įgijusių vidurinį išsilavinimą) darbuotojų užimtumo lygis 2019 m. buvo 76,5 proc. Šis rodiklis padidėjo 0,5 proc. punkto, palyginti su praėjusiais metais, ir buvo 4,7 proc. punkto didesnis nei 2014 m. Šie pokyčiai rodo, kad darbo jėgos paklausa palaipsniui kryo link aukštesnės kvalifikacijos, įskaitant skaitmeninius įgūdžius. Ši tendencija dažnai atitiko aukštesnį vidutinį naujų darbo rinkos dalyvių įgūdžių lygį¹². Žemos kvalifikacijos darbuotojų (t. y. turinčių pagrindinį ar žemesnį išsilavinimą) dalis per praėjusius metus padidėjo 0,7 proc. punkto (2017–2018 m. – 1 proc. punktu). 2019 m. šios grupės užimtumo lygis buvo 56,3 proc. 2019 m. žemos ir aukštos kvalifikacijos darbuotojų užimtumo skirtumas buvo 30 proc. punktų, o tai rodo tolesnio kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo poreikį.

¹² Europos Komisija (2020), „2020 m. Europos užimtumo ir socialinės raidos metinė apžvalga“. Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/MM76mf>

1.2 Socialinės tendencijos

Iki COVID-19 krizės pradžios asmenų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, skaičius ES 27 toliau mažėjo¹³¹⁴. Ši mažėjimo tendencija tęsėsi septynerius metus iš eilės iki 2019 m. (6 pav.), kai asmenų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, skaičius sumažėjo iki 92,4 mln. (arba 21,1 proc. visų gyventojų) – beveik 2,3 mln. mažiau nei 2018 m. (3,8 proc. punkto mažiau nei 2012 m., kai šis rodiklis buvo mažiausias). Bendra mažėjimo tendencija buvo būdinga visiems trims rodiklio komponentams: didelio materialinio nepritekliaus lygiui (–0,5 proc. punkto), labai mažo darbo intensyvumo lygiui (–0,3 proc. punkto) ir skurdo rizikos lygiui (–0,3 proc. punkto). Šie pokyčiai atitinka 2019 m. padidėjusį užimtumą ir išaugusias disponuojamąsias pajamas (žr. 3.4 skirsnį). Tačiau visi šie rodikliai kol kas neatspindi COVID-19 krizės padarinių. Atsižvelgiant į darbo pajamų svarbą namų ūkių pragyvenimui ir tiek užimtumo lygio, tiek dirbtų valandų skaičiaus sumažėjimą, tikėtina, kad 2020 m. namų ūkių pajamos ir darbo intensyvumas sumažės. Dėl to gali nutrūkti teigiama AROPE rodiklio tendencija ir dar labiau nutolstama nuo strategijoje „Europa 2020“ nustatyto tikslo 20 mln. sumažinti asmenų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, skaičių.

Skurdo riziką po socialinių pervedimų patiriančių asmenų procentinė dalis 2019 m. sumažėjo, tačiau vis dar buvo didelė; numatyti krizės poveikį kol kas sunku. Skurdo rizikos rodiklis išliko iš esmės stabilus ir 2019 m. šiek tiek sumažėjo iki 16,5 proc. (nuo 16,8 proc. 2018 m., remiantis ankstesnių metų pajamomis). Asmenų, gyvenančių namų ūkiuose, kurių ekvivalentinės disponuojamosios pajamos nesiekia 60 proc. šalies medianos, skaičius buvo kiek mažesnis nei 84,5 mln., taigi 1,5 mln. asmenų mažiau nei praėjusiais metais. Iš Eurostato išankstinių 2019 m. pajamų įverčių matyti, kad pajamos buvo gana stabilios¹⁵. Rengiant šios ataskaitos projektą dar nebuvo išankstinių 2020 m. pajamų įverčių (kurie atspindėtų krizės poveikį). 2020 m. pokyčius gana sunku numatyti, taip pat ir dėl tikėtino krizės poveikio pajamų medianai. Iš modeliavimo rezultatų¹⁶ matyti, kad dėl politikos

¹³ Asmenys, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis (AROP rodiklis), – tai žmonės, patiriantys skurdo riziką (AROP rodiklis) ir (arba) didelį materialinį nepriteklį (SMD rodiklis) ir (arba) gyvenantys namų ūkiuose, kuriuose (beveik) nė vienas narys neturi darbo, t. y. labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose (VLWI rodiklis), ar bet koks jų derinys.

Asmenys, kuriems gresia skurdas, – tai žmonės, gyvenantys namų ūkiuose, kurių ekvivalentinės disponuojamosios pajamos nesiekia 60 proc. šalies ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų medianos (todėl tai yra skurdžių pajamų rodiklis).

Asmenys patiria didelį materialinį nepriteklį, jei gyvena namų ūkiuose, kuriuose negali sau leisti bent keturių iš šių dalykų: 1) laiku mokėti būsto nuomos, hipotekos paskolos ir (arba) komunalinių mokesčių; 2) pakankamai šildyti būsto; 3) apmokėti nenumatytų išlaidų; 4) kas antrą dieną valgyti mėsos, žuvies ar lygiaverčio baltyminio maisto; 5) vieną savaitę per metus atostogauti ne namuose; 6) asmeninėms reikmėms naudotis automobiliu; 7) turėti skalbyklės; 8) turėti spalvoto televizoriaus ir 9) turėti telefono.

Asmenys, gyvenantys namų ūkiuose, kuriuose (beveik) nė vienas narys neturi darbo, yra 0–59 metų asmenys, gyvenantys namų ūkyje, kuriame darbingo amžiaus (18–59 metų) suaugusieji praėjusiais metais (t. y. per pajamų ataskaitinius metus) išnaudojo mažiau nei 20 proc. viso savo darbinio potencialo.

¹⁴ ES SPGS pajamų statistika grindžiama ankstesnių mokesčių metų duomenimis, išskyrus Airiją (12 mėn. prieš tyrimą pajamos).

¹⁵ ES SPGS duomenys daugumoje valstybių narių grindžiami nustatytais praėjusių metų pajamomis (t. y. 2019 m. SPGS grindžiama 2018 m. pajamomis). Eurostatas paskelbė 2019 m. pajamų išankstinius įverčius (t. y. ES SPGS rodiklius, paskelbtus 2020 m.), o 2020 m. duomenys dar nepaskelbti. Žr. Eurostato pastabas dėl metodikos ir rezultatus: <https://europa.eu/!qv46uJ>

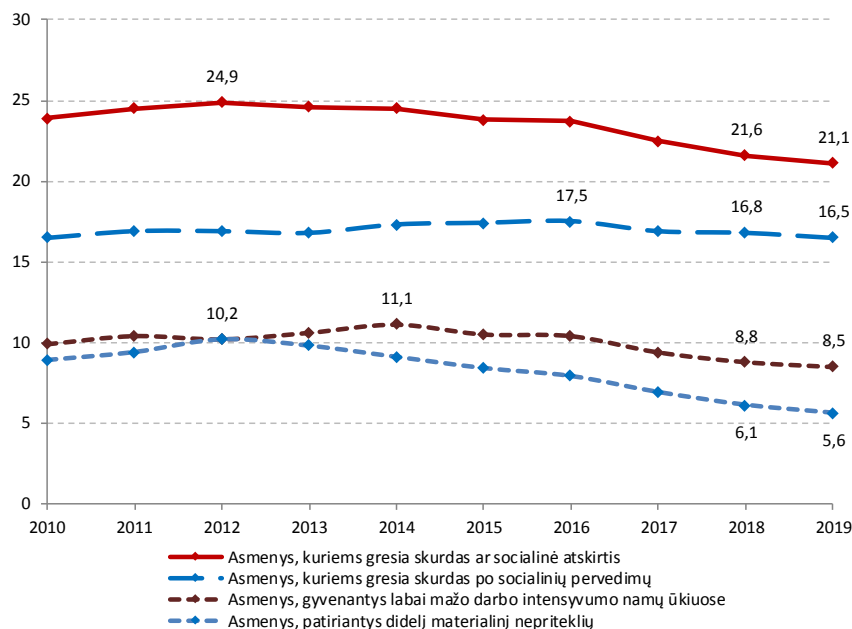
¹⁶ Žr. Almeida et al. (2020), *Households' income and the cushioning effect of fiscal policy measures during the Great Lockdown*, JRC Working Papers on Taxation and Structural Reforms No 06/2020. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/!Vj39hX> ir pridėdamas informacinis dokumentas – <https://europa.eu/!JU66Gc>

priemonių, priimtų reaguojant į krizę, AROP rodiklis ES gali vidutiniškai padidėti tik 0,1 proc. punkto. Tačiau susietasis AROP rodiklis (t. y. rodiklis, apskaičiuotas pagal ataskaitiniais metais nustatytą skurdo ribą) padidėtų 1,7 proc. punkto, o tai atspindėtų didelį tikėtiną pajamų lygio sumažėjimą, atsižvelgiant į nustatytą skurdo ribą¹⁷.

Staigus asmenų, patiriančių didelį materialinį nepriteklį, skaičiaus sumažėjimas iki pandemijos prisidėjo prie aukštynkryptės socialinės konvergencijos didėjimo. 2019 m. iš didelio materialinio nepritekliaus išsivadavo daugiau kaip 2 mln. asmenų, taigi bendras jų skaičius sumažėjo iki 24,4 mln. arba 5,6 proc. ES gyventojų. Šis mažėjimas reiškia, kad padėtis labai taisosi jau septintus metus iš eilės. Jį lėmė geri rezultatai tose valstybėse narėse, kuriose didelio materialinio nepritekliaus lygis buvo didžiausias (žr. 3.4 skirsnį), todėl buvo prisidedama prie stiprėjančios aukštynkryptės socialinės konvergencijos (nors 2019 m. lėčiau nei ankstesniais metais).

6 pav. Asmenų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, dalis iki COVID-19 mažėjo, tačiau tų, kuriems gresia skurdas, dalis iš esmės nepakito.

Gyventojų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, procentinė dalis (AROE rodiklis) ir sudedamosios dalys (2010–2019 m.).



Šaltinis – Eurostatas, rodikliai t2020_50, t2020_51, t2020_52, t2020_53. Duomenys apima ES 27 valstybes nares nuo 2020 m. vasario mėn.

Be to, geri darbo rinkos rezultatai iki pandemijos padėjo dar labiau sumažinti asmenų, gyvenančių namų ūkiuose, kuriuose beveik nė vienas narys neturi darbo, skaičių. 2019 m. labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose gyvenančių asmenų skaičius sumažėjo daugiau nei 1 mln. Jis sudarė 8,5 proc. visų gyventojų ir dar labiau sumažėjo, palyginti su 2014 m. pasiektu didžiausiu rodikliu. Atsižvelgiant į tai, kad COVID-19 paveikė santykinai daugiau tų darbuotojų, kurių darbas nestabilus (žr. 3.3 skirsnį), 2020 m. šis rodiklis gali labai pablogėti.

¹⁷ Šiuo atveju, užuot naudojus 2020 m. skurdo ribos įvertį, skurdo riba susiejama su 2019 m. EUROMOD bazinio lygio scenarijaus modeliavimu.

Nepaisant didelio skurdo ar socialinės atskirties rizikos sumažėjimo 2019 m., vaikams ši rizika ir toliau lieka didelė. 2018–2019 m. vaikų (jaunesnių nei 18 metų), kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, skaičius ES 27 sumažėjo 674 000, arba 3,6 proc. Dėl to vaikų AROPE rodiklis buvo 22,5 proc., palyginti su 23,4 proc. 2018 m. Palyginti su 21,5 proc. darbingo amžiaus gyventojų (18–64 m.) ir 18,6 proc. vyresnio amžiaus asmenų (65 m. ir vyresnių) AROPE rodikliu, jis tebėra didelis.

2019 m. dirbančiųjų skurdo rizika šiek tiek sumažėjo, tačiau išliko didelė, o labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose gyvenančių asmenų skurdo gylis buvo didelis. 2019 m. asmenų, kuriems gresia dirbančiųjų skurdas, procentinė dalis sumažėjo 0,3 proc. punkto, t. y. iki 9 proc., ir buvo mažesnė už 2016 m. pasiektą didžiausią 9,8 proc. rodiklį, tačiau vis tiek buvo 0,5 proc. punkto didesnė už 2010 m. mažiausią rodiklį. Asmenims, dirbantiems ne visą darbo laiką ir pagal terminuotas sutartis, vis dar tenka daugiau tokios rizikos, o jų skurdo lygis atitinkamai yra 15,1 proc. ir 16,2 proc. (taip pat žr. 3.1.1 ir 3.4.1 skirsnius). Tuo pat metu santykinio pajamų skurdumo gylio mediana¹⁸ – rodiklis, kuriuo vertinama, kiek asmenų, kuriems gresia skurdas, pajamos yra nutolusios nuo skurdo ribos (t. y. koks yra skurdo dydis) – 2019 m. buvo 24,4 proc., t. y. beveik tokia pati kaip 2018 m. Valstybių narių dinamika skiriasi (išsamesnės informacijos pateikta 3.4.1 skirsnyje). Apskritai darbingo amžiaus gyventojų (18–64 m.), gyvenančių namų ūkiuose, kuriuose (beveik) nė vienas narys neturi darbo¹⁹, skurdo gylis 2019 m. buvo stabilus ir sudarė 36,2 proc., o tai rodo mažą išmokų adekvatumą ir aprėptį.

2019 m. pajamų nelygybė išliko didelė, o konvergencija sulėtėjo. Valstybių narių 20 proc. turtingiausių namų ūkių gaunamos pajamos buvo vidutiniškai penkis kartus didesnės nei 20 proc. skurdžiausių namų ūkių. Duomenys rodo, kad per pastarąjį dešimtmetį bendrą pajamų nelygybės padidėjimą lėmė išaugusi mažiausias pajamas gaunančių asmenų nelygybė (žr. 3.4 skirsnį). Menkas gerėjimas, ypač šalyse, kuriose nelygybė yra didesnė, rodo, kad konvergencijos tempas lėtėja. 40 proc. skurdžiausių namų ūkių pajamų dalis didėjo iki 2019 m., kartu šiek tiek gerėjant kitiems pajamų nelygybės rodikliams. 2019 m. ES 27 vidurkis siekė 21,4 proc., palyginti su 21,2 proc. 2018 m. ir 2017 m. (ir mažiausiu – 20,9 proc. – rodikliu 2014 m. ir 2015 m.). Atsižvelgiant į ilgalaikį šių problemų pobūdį, svarbu gerai suprasti galimus tolesnius veiksmus, atliekant sistemingą ateities įžvalgų analizę ir stiprinti ES atsparumą.

¹⁸ Santykinio skurdo rizikos gylio mediana apskaičiuojama kaip procentais išreiškiamas skirtumas tarp skurdo rizikos ribos ir asmenų, gyvenančių žemiau skurdo rizikos ribos, ekvivalentinių grynujų pajamų medianos (ribinis taškas: 60 proc. ekvivalentinių pajamų medianos).

¹⁹ Rodiklis apskaičiuojamas kaip procentais išreiškiamas skirtumas tarp skurdo rizikos ribos ir asmenų, gyvenančių žemiau skurdo rizikos ribos ir labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose, ekvivalentinių grynujų pajamų medianos. Ši riba yra 60 proc. visų šalies, o ne visos ES, gyventojų ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų medianos.

2. PAVYZDŽIAI IŠ SOCIALINIŲ RODIKLIŲ SUVESTINĖS

2017 m. lapkričio 17 d. Europos Parlamentas, Taryba ir Komisija paskelbė Europos socialinių teisių ramsį. Jame nustatyta 20 pagrindinių principų ir teisių, susijusių su lygiomis galimybėmis, galimybe įsidarbinti, tinkamomis darbo sąlygomis, socialine apsauga ir įtrauktimi. Jis veikia kaip valstybių narių konvergencijos proceso, kuriuo siekiama gerinti socialines ir ekonomines sąlygas, kelrodis. Ypač dabartinėmis krizės sąlygomis Europos socialinių teisių ramsčio įgyvendinimas yra vienas iš prioritetų. 2021 m. I ketv. Komisija pasiūlys plataus užmojo veiksmų planą, kad būtų užtikrintas visiškas ramsčio įgyvendinimas. Veiksmų planas bus pagrindinė šios kadencijos Komisijos priemonė, kuria bus prisidedama prie socialinio ir ekonominio atsigavimo ir atsparumo didinimo vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu, siekiant didinti socialinį skaitmeninės ir žaliosios pertvarkos teisingumą.

Prie Europos socialinių teisių ramsčio pridedama socialinių rodiklių suvestinė, skirta veiklos rezultatams ir tendencijoms valstybėse narėse stebėti²⁰. Šioje suvestinėje pateikiami (esminiai ir antriniai) rodikliai siekiant vertinti valstybių narių užimtumo ir socialinės raidos rezultatus srityse, atitinkančiose tris nustatytus bendruosius aspektus pagal Europos socialinių teisių ramsį, kurie yra: i) lygios galimybės ir galimybė įsidarbinti, ii) dinamiškos darbo rinkos ir tinkamos darbo sąlygos ir iii) viešojo parama, socialinė apsauga ir įtrauktis. Nuo 2018 m. socialinių rodiklių suvestinė įtraukiama į Bendrą užimtumo ataskaitą ir jos rezultatai (susiję su esminiais rodikliais) apibendrinami šiame skyriuje. Ši analizė atliekama atsižvelgiant į platesnį reformų kontekstą, pristatytą 3 skyriuje.

2.1 Plačiau apie socialinių rodiklių suvestinę

Socialinių rodiklių suvestinė yra svarbiausia užimtumo ir socialinių tendencijų stebėsenos ir konvergencijos siekiant geresnių darbo ir gyvenimo sąlygų stebėsenos priemonė. Visų pirma ji padeda stebėti padėtį valstybėse narėse pagal išmatuojamus Europos socialinių teisių ramsčio aspektus ir papildo esamas stebėsenos priemones, tokias kaip Užimtumo rodiklių apžvalga ir Socialinės apsaugos rodiklių apžvalga²¹. Pagal socialinių rodiklių suvestinės 14 esminių rodiklių vertinamos bendrosios užimtumo ir socialinės tendencijos:

- *Lygios galimybės ir galimybė įsidarbinti:*
 - mokyklos nebaigusių (18–24 m.) asmenų dalis
 - 20–64 m. vyrų ir moterų užimtumo skirtumai
 - pajamų nelygybė kaip kvintilio dalies santykis (S80/S20)
 - skurdo ar socialinės atskirties rizikos lygis (AROE)
 - 15–24 m. nesimokančių ir nedirbančių jaunuolių (NEET) dalis
- *Dinamiškos darbo rinkos ir tinkamos darbo sąlygos:*
 - 20–64 m. asmenų užimtumo lygis
 - 15–74 m. asmenų nedarbo lygis
 - 15–74 m. asmenų ilgalaikio nedarbo lygis

²⁰ Komisijos tarnybų darbinis dokumentas SWD(2017) 200 *final*, pridėtas prie 2017 m. balandžio 26 d. komunikato COM(2017) 250 *final*.

²¹ Užimtumo rodiklių apžvalga (angl. EPM) ir Socialinės apsaugos rodiklių apžvalga (angl. SPPM) – kasmetinės atitinkamai Užimtumo komiteto ir Socialinės apsaugos komiteto rengiamos ataskaitos Jose nustatomos tendencijos, kurias reikia stebėti, ir pagrindinės užimtumo bei socialinės problemos valstybėse narėse, ir stebima pažanga siekiant su užimtumu ir skurdo mažinimu susijusių strategijos „Europa 2020“ tikslų.

- bendros realiosios disponuojamosios namų ūkių pajamos vienam gyventojui²²
- vieno visą darbo laiką dirbančio, vaikų neturinčio ir vidutinį darbo užmokestį uždirbančio darbuotojo grynasis uždarbis²³
- *Viešojo parama, socialinė apsauga ir įtrauktis:*
 - socialinių pervedimų (išskyrus pensijas) poveikis skurdo mažinimui²⁴
 - vaikai iki 3 m., kuriems teikiamos oficialios priežiūros paslaugos
 - asmenys, kurie nurodo turį nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių²⁵
 - gyventojų, turinčių bazinius ar geresnius bendruosius skaitmeninius įgūdžius, dalis.

Esminiai rodikliai analizuojami pagal bendrą metodiką, dėl kurios susitarė Užimtumo komitetas ir Socialinės apsaugos komitetas (daugiau informacijos – 3 priede). Pagal tą metodiką valstybių narių padėtis ir pokyčiai vertinami atsižvelgiant į visų socialinių rodiklių suvestinės esminių rodiklių lygius ir metinius pokyčius²⁶. Rodiklių lygiai ir pokyčiai klasifikuojami pagal tai, kiek jie skiriasi nuo atitinkamų (nesvertinių) ES vidurkių. Tada valstybių narių lygiai ir pokyčiai palyginami (naudojantis iš anksto nustatyta forma), kad kiekviena valstybė narė būtų priskirta vienai iš septynių kategorijų (geriausi rezultatai, geresni už vidurkį rezultatai, geri rezultatai, bet reikia stebėti padėtį, vidutiniški (neutralūs) rezultatai, prasti, bet gerėjantys rezultatai, prasti rezultatai, kritinė padėtis). 1 lentelėje, remiantis naujausiais rodiklių duomenimis, pateikiama suvestinės rodiklių apžvalgos santrauka. 3 skyriuje pateikiama išsami 14 rodiklių analizė, įtraukiant, kai tinka, ilgalaikes tendencijas ir papildomus rodiklius.

Socialinių rodiklių suvestinės duomenų interpretavimas padeda nustatyti užimtumo ir socialines problemas valstybėse narėse. Per Europos semestrą socialinių rodiklių suvestinės duomenys reguliariai naudojami šalių ataskaitose atskiroms šalims būdingoms problemoms analizuoti. Valstybių narių lygmeniu suvestinėmis remtasi rengiant nacionalines reformų programas bei stabilumo ir konvergencijos programas. Kartu su papildoma analize, įtraukta į

²² Socialinės apsaugos komiteto prašymu šis rodiklis nustatomas naudojant nekoreguotas pajamas (t. y. neįskaitant socialinių pervedimų natūra) ir nenaudojant perkamosios galios standartų (PGS) vienetų.

²³ Šio rodiklio vertės išreiškiamos perkamosios galios standartais (PGS), o pokyčiai – realiąja nacionaline valiuta. Siekiant sušvelninti trumpalaikius svyravimus, apskaičiuojant rodiklio vertes ir pokyčius naudojami trejų metų vidurkiai. Šis rodiklis turėtų būti suprantamas ir aiškinamas kartu su kitais rodikliais, tokiais kaip dirbančiųjų skurdo lygis, darbo užmokesčio pasiskirstymo penktojo ir pirmojo decilių santykis (D5/D1) ir kiti atitinkami Užimtumo rodiklių apžvalgos, Socialinės apsaugos rodiklių apžvalgos ir bendros vertinimo sistemos (JAF) rodikliai.

²⁴ Šis rodiklis matuojamas kaip skurdo riziką patiriančių asmenų dalies, palyginti su visais gyventojais, skirtumas iki socialinių pervedimų gavimo ir po jo.

²⁵ Asmenų nurodyti nepatenkinti medicininės priežiūros poreikiai siejami su paties asmens subjektyviu vertinimu, ar jam prireikus tam tikros sveikatos priežiūros srities specialisto apžiūros arba gydymo jis jų negavo arba nesiekė dėl trijų priežasčių: finansinių, ilgo laukimo ir per didelio atstumo. Medicininė priežiūra – individualios sveikatos priežiūros paslaugos (sveikatos patikrinimas arba gydymas, išskyrus odontologinę priežiūrą), teikiamos gydytojų ar lygiaverčių specialistų pagal nacionalines sveikatos priežiūros sistemas arba teikiamos jiems tiesiogiai prižiūrint (Eurostato apibrėžtis). Su sveikatos priežiūros paslaugų gavimu susijusios problemos, apie kurias praneša žmonės, gali reikšti, kad yra kliūčių gauti sveikatos priežiūros paslaugas.

²⁶ Išskyrus bendras disponuojamąsias namų ūkių pajamas, kurios vertinamos indeksuojant (2008 m. = 100, taigi parodomas pokytis, palyginti su padėtimi iki krizės) ir nustatomas pokytis per paskutinius vienerius metus; taip pat išskyrus visą darbo laiką dirbančio, vaikų neturinčio ir vidutinį darbo užmokestį uždirbančio darbuotojo grynąjį uždarbį, kuriam, sutarus su Užimtumo komitetu ir Socialinės apsaugos komitetu naudojamosi trejų metų vidurkiai.

Užimtumo rodiklių apžvalgą ir Socialinės apsaugos rodiklių apžvalgą, tai yra analitinis pagrindas vėlesniems Komisijos pasiūlymams dėl konkrečiai šaliai skirtų rekomendacijų, jeigu jų reikia. Šio proceso metu lentelės duomenis reikia interpretuoti atsargiai ir netiesmukai, taip pat – atsižvelgti į papildomus kiekybinio ir kokybinio pobūdžio elementus.

Socialinių rodiklių suvestinė bus naudojama rengiant nacionalinius reformų planus bei ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planus, kurie yra pagrindiniai orientaciniai dokumentai pagal Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonę. Kaip nurodyta 2021 m. metinėje tvaraus augimo strategijoje²⁷, Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonė lems 2021 m. Europos semestro ciklo pokyčius. Atsižvelgiant į Europos semestro papildomumą, valstybės narės raginamos nacionalines reformų programas bei ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planą pateikti kaip vieną integruotą dokumentą. Be to, kaip pabrėžta valstybėms narėms skirtose ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planų gairėse²⁸, valstybės narės raginamos bendrais bruožais paaiškinti, kaip planai dera tarpusavyje ir kaip jais veiksmingai prisidedama prie Europos socialinių teisių ramsčio įgyvendinimo. Jos taip pat raginamos nusakyti bendrą plano ekonominį ir socialinį poveikį (kartu su makroekonominės perspektyvos vertinimu), pateikiant atitinkamus rodiklius, įskaitant iš socialinių rodiklių suvestinės. Komisija vertins valstybių narių 2021 m. pateiksimų planų turinį analitiniuose dokumentuose, pridedamuose prie pasiūlymų dėl Tarybos įgyvendinimo aktų²⁹.

2021 m. Bendroje užimtumo ataskaitoje socialinių rodiklių suvestinės duomenys papildomi regioninio lygmens duomenimis. Rodiklių raida nacionaliniu lygmeniu gali neparodyti svarbių regioninio lygmens skirtumų (nors daugelyje valstybių narių įvairūs politikos ir finansavimo sprendimai dažnai priimami būtent šiuo lygmeniu). Tokiomis aplinkybėmis antrus metus Bendroje užimtumo ataskaitoje, remiantis socialinių rodiklių suvestine, pateikiami regioninės padėties duomenys. Visų pirma 4 priede kai kurių socialinių rodiklių suvestinės esminių rodiklių atveju pateikiami žemėlapiai, kuriuose valstybių narių duomenys išskaidyti regioniniu lygmeniu³⁰. Be to, 3 skyriuje pateikta analizė, prireikus, apima regioninio lygmens duomenis tose valstybėse narėse, kuriose yra didelių skirtumų³¹ tarp NUTS 2 lygio regionų. Iš pateiktų duomenų ir išvadų galima geriau suprasti, kokia yra įvairių šalies regionų padėtis kai kurių pagrindinių Europos socialinių teisių ramsčio aspektų atžvilgiu, ir tai padeda stebėti šalių vidaus konvergenciją, vertinti regioninės politikos poveikį ir daryti įtaką regioninei politikai.

²⁷ COM(2020) 575 *final*.

²⁸ SWD(2020) 205 *final*.

²⁹ 2021 m. šie dokumentai pakeis šalims skirtas ataskaitas. Be to, 2021 m. Komisija nepateiks toms valstybėms narėms skirtų rekomendacijų, išskyrus rekomendacijas dėl biudžeto padėties, kaip numatyta Stabilumo ir augimo pakte.

³⁰ Jei turima tokių regioninio (NUTS 2) lygmens duomenų (tokių kaip mokyklos nebaigimas, lyčių užimtumo skirtumas, NEET rodiklis, užimtumo lygis, nedarbo lygis, ilgalaikio nedarbo lygis, skurdo ar socialinės atskirties rizikos lygis, socialinių pervedimų (išskyrus pensijas) poveikis skurdo mažinimui, asmenys, kurie nurodo turį nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių, skaičius ir pajamų kvintilio dalies santykis).

³¹ Remiantis pagal gyventojų skaičių pritaikytu svoriniu variacijos koeficientu.

2.2 Socialinių rodiklių suvestinės duomenys

Socialinių rodiklių suvestinėje atsispindi COVID-19 krizės nulemtos užimtumo sąlygos, kartu parodant socialines ir įgūdžių sąlygas iki pandemijos, jei turima tokių duomenų. Nuo tada, kai buvo pateikta rodiklių suvestinė, valstybių narių padėties vertinimas pagal esminius rodiklius (taikant ankstesniame skirsnyje aprašytą metodiką) buvo grindžiamas naujausiais turimais metiniais duomenimis nustatant tiek lygius, tiek pokyčius. Dabartinėmis aplinkybėmis toks požiūris reikštų, kad daugumos rodiklių atveju naudotini 2019 m. duomenys (ir pokyčiai, palyginti su 2018 m.). Tačiau naudojantis metiniais duomenimis nebūtų galima stebėti naujausių darbo rinkos pokyčių krizės sąlygomis ir tendencijų kaitos, palyginti su ankstesnėmis (ikipandeminėmis) tendencijomis. Šiomis aplinkybėmis Užimtumo komiteto rodiklių grupė sutiko laikinai nukrypti nuo kasmetinių duomenų naudojimo socialinių rodiklių suvestinės vertinimo tikslais ir vietoje to naudoti naujausius ketvirčio duomenis, jei tokių yra (remiantis Darbo jėgos tyrimu), vertinant šiuos penkis esminius darbo rinkos rodiklius³²:

- 20–64 m. asmenų užimtumo lygis;
- 20–64 m. vyrų ir moterų užimtumo skirtumai;
- 15–74 m. asmenų nedarbo lygis;
- 15–74 m. asmenų ilgalaikio nedarbo lygis;
- 15–24 m. nesimokančių ir nedirbančių jaunuolių (NEET) dalis.

Iš esminių rodiklių matyti, kad 2020 m. pirmąjį pusmetį darbo rinkos sąlygos šiek tiek pablogėjo. 2020 m. II ketv. iš penkių pirmiau minėtų darbo rinkos rodiklių ES 27 suprastėjo užimtumo lygio ir NEET dalies rodikliai³³, palyginti su tuo pačiu 2019 m. ketvirčiu, o nedarbo lygis išliko pastovus; vyrų ir moterų užimtumo skirtumas ir ilgalaikio nedarbo lygis, atvirkščiai, šiek tiek pagerėjo (daugiau informacijos apie naujausias tendencijas pateikiama 1 skyriuje).

Socialiniai ir įgūdžių rodikliai, apie kuriuos turima duomenų tik iki COVID-19 krizės, 2019 m. toliau gerėjo³⁴. Likę devyni esminiai rodikliai rodo teigiamą arba iš esmės stabilią metinę (t. y. 2019 m. arba 2018 m., priklausomai nuo duomenų prieinamumo) tendenciją. Visų pirma vidutiniškai gerėjo skurdo, nelygybės ir susiję rodikliai (t. y. asmenų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, dalis, pajamų kvintilio dalies santykis, bendros disponuojamosios namų ūkių pajamos vienam gyventojui, visą darbo laiką dirbančio ir vidutinį darbo užmokestį uždirbančio darbuotojo grynasis uždarbis), taip pat švietimo, vaikų priežiūros ir įgūdžių rodikliai (mokyklos nebaigusiu asmenų dalis, vaikų iki trejų metų gaunamos priežiūros paslaugos, gyventojų, kurie turi bazinių arba geresnių nei baziniai skaitmeninių įgūdžių, dalis). Socialinių pervedimų poveikio skurdo mažinimui ir asmenų, kurie nurodo turį nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių, rodiklių tendencija buvo gana stabili.

³² Šiems penkiems rodikliams 2020 m. II ketv. vertės (pakoreguotos pagal sezoną) naudojamos kaip rodiklių lygiai, o 2020 m. II ketv. ir 2019 m. II ketv. skirtumai (pakoreguoti pagal sezoną) – kaip pokyčiai. Priede susipažinti pateikiamos atitinkamos 2019 m. metinės taškinės diagramos ir duomenų lentelės.

³³ Šie duomenys yra svertiniai ES vidurkiai, išskyrus rodiklį „Vieno visą darbo laiką dirbančio, vaikų neturinčio ir vidutinį darbo užmokestį uždirbančio darbuotojo grynasis uždarbis“, kuriam taikomas nesvertinis vidurkis.

³⁴ Paskutinė diena socialinių rodiklių suvestinės esminių rodiklių duomenims išgauti – 2020 m. spalio 28 d.

Kaip pabrėžta atitinkamose 3 skyriaus taškinėse diagramose, daugumos darbo rinkos rodiklių tendencijos valstybėse narėse įvairuoja (išskyrus ilgalaikio nedarbo lygį). Pasakytina, kad per metus iki 2020 m. II ketv. valstybėse narėse, kuriose pradinė padėtis buvo blogesnė, rodikliai vidutiniškai dar labiau pablogėjo. Nepaisant to, kai kurių kitų esminių rodiklių konvergencija iš dalies padidėjo (kai kuriais atvejais tendencija nėra aiški).

Beveik visos valstybės narės patiria sunkumų bent vieno esminio rodiklio srityje. Visos valstybės narės (išskyrus Vokietiją) bent kartą priskirtos prie vienos iš trijų prasčiausių rezultatų kategorijų (t. y. kritinė padėtis, prasti rezultatai ir prasti, bet gerėjantys rezultatai). Vien į kritinės padėties kategoriją (t. y. rodikliai, kurių lygis kur kas prastesnis negu vidurkis, ir padėtis per metus nepakankamai sparčiai gerėjo arba toliau prastėjo) pateko 15 valstybių narių – viena daugiau nei 2020 m. Bendroje užimtumo ataskaitoje³⁵. Į šią grupę šįkart pateko Austrija, Vengrija ir Portugalija (pastarosios dvi į ją sugrįžo, nors praėjusiais metais nebebuvo į ją patekusios), o ją paliko Estija ir Lietuva. 14-oje vertintų sričių nustatyta 116 atvejų, kai šalis priskiriama vienai iš problemiškesnių kategorijų (kritinė padėtis, prasti rezultatai ir prasti, bet gerėjantys rezultatai). Tai sudaro maždaug 33 proc. visų vertinimų (vienu proc. punktu daugiau nei 2020 m. Bendroje užimtumo ataskaitoje). 41 iš šių atvejų (t. y. 11,1 proc. visų vertinimų) įvertinti kaip kritinė padėtis, palyginti su 40 tokių atvejų 2019 m. Bendroje užimtumo ataskaitoje (10,3 proc. visų vertinimų).

Kaip ir ankstesniais metais, padėtis valstybėse narėse ir jų problemų mastas labai skiriasi, o tai atspindi krizės poveikį darbo rinkos rodikliams. Padėtis Rumunijoje ir Ispanijoje pagal 10 ar daugiau rodiklių įvertinta kaip „kritinė padėtis“, „prasti rezultatai“ ar „prasti, bet gerėjantys rezultatai“; Bulgarijoje ir Graikijoje nustatyta po devynias problemas (žr. 1 lentelę). Iš šių šalių daugiausia kritinės padėties atvejų yra Bulgarijoje, Rumunijoje ir Ispanijoje (po šešis), taip pat Graikijoje (keturi). Vis dėlto Graikijoje, Rumunijoje ir Ispanijoje būta ir teigiamų vertinimų (registruotų iki pandemijos pradžios): Graikija pateko į geriausių rezultatų kategoriją pagal mokyklos nebaigimo rodiklį, be to, joje yra geresni už vidurkį pajamų nelygybės ir asmenų skaitmeninių įgūdžių lygio rezultatai; Ispanija geriausiai įvertinta pagal dalyvavimą vaikų priežiūros programose, o geriau už vidurkį – pagal asmenų nurodytų nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių rodiklį. Rumunija pateko į geriausių rezultatų kategoriją pagal namų ūkio disponuojamųjų pajamų vienam gyventojui augimą. Pagal bendrą problemų skaičių pirmauja Italija (septynios problemos), Kipras, Vengrija ir Latvija (po šešias problemas)³⁶. Kitame skalės gale – Čekija ir Nyderlandai, pasiekusios geriausių ar geresnių už vidurkį rezultatų pagal dešimt esminių rodiklių, taip pat Danija iš Švedija (po devynis rodiklius) bei Vokietija (aštuoni rodikliai).

³⁵ Duomenys nėra tiesiogiai palyginami, nes 2020 m. ataskaitoje buvo atliktas ES 28 palyginimas, o šioje ataskaitoje – ES 27; vidutinių verčių ir standartinių nuokrypių skaičiavimui turi įtakos šalių sudėtis. 2020 m. ataskaitoje padėtis Jungtinėje Karalystėje nebuvo vertinama kaip kritinė.

³⁶ Reikia pažymėti, kad 2020 m. Bendroje užimtumo ataskaitoje nurodyta, kad Italija turi daugiau nei 10 problemų. Rengiant šią ataskaitą trūko Italijos duomenų pagal keturis esminius rodiklius, Latvijos duomenų – pagal vieną esminį rodiklį.

1 lentelė. Socialinių rodiklių suvestinės esminių rodiklių santrauka

	Lygios galimybės ir galimybė įsidarbinti					Dinamiškos darbo rinkos ir tinkamos darbo sąlygos					Viešoji parama, socialinė apsauga ir įtrauktis			
	Mokyklos nebaigę asmenys	Vyrų ir moterų užimtumo lygio skirtumas	Pajamų kvintilio dalies santykis	Skurdo ar socialinės atskirties rizikos lygis	NEET jaunimo dalis	Užimtumo lygis	Nedarbo lygis	Ilgalaikio nedarbo lygis	Bendrų disponuojamųjų namų ūkio pajamų vienam gyventojui augimas	Vieno visą darbo laiką dirbančio, vaikų neturinčio ir vidutinį užmokestį uždirbančio darbuotojo grynas užmokestis	Socialinių pervedimų poveikis skurdo mažinimui	Vaikų iki 3 metų oficialios priežiūros paslaugos	Asmenys, kurie nurodo turį nepatenkintų medicininių priežiūros poreikių	Asmenų skaitmeninių įgūdžių lygis
Metai	2019 m.	2020 m. II ketv.	2019 m.	2019 m.	2020 m. II ketv.	2020 m. II ketv.	2020 m. II ketv.	2020 m. II ketv.	2019 m.	2019 m.	2019 m.	2019 m.	2019 m.	2019 m.
Geriausi rezultatai	EL, HR, IE, LT, SI	FI, LT, LV	BE, CZ, SI	FI, SI	CZ, NL, SE	CZ, DE, NL, SE	CZ, PL		EE, HU, LT, RO	DE, IE, LU, NL	AT, DK, FI, SI	BE, DK, ES, NL, LU		DE, DK, FI, NL, SE
Geresni už vidurkį rezultatai	CZ, EE, FI, PL, PT, SE	AT, DE, DK, FR, LU, PT, SE, SI	AT, DK, EL, FI, MT, NL	AT, CY, DE, DK, HR, NL, PL, SK	DK, EE, LU, LV, MT, PL, SI	DK, EE, FI, LT, LV, MT, PL	BE, DE, FR, HU, IE, IT, MT, NL, PT	CZ, DK, EE, FR, HU, NL, PL, PT	CZ, SE, SK	BE, CY, FI, FR, SE	BE, CZ, FR, LT, SE	MT, PT, SE, SI	AT, CZ, DE, ES, LT, LU, MT, NL	AT, CZ, EE, EL, HR, IE
Vidutiniški rezultatai	AT, BE, DE, DK, FR, LV, NL, SK	BE, BG, EE, ES, HR, IE, NL, SK	DE, EE, HR, HU, LU, PL, PT	BE, HU, LU, PT	BE, FI, HU, LT, PT, SK	CY, FR, HU, LU, PT, SI, SK	AT, BG, CY, DK, FI, HR, LU, RO, SI, SK	AT, BE, BG, CY, FI, HR, IE, LV, RO, SE, SI	DE, DK, HR, FI, LV, PT, SI	EL, MT	CY, DE, NL, PL	EE, CY, DE, LV, FI	BE, BG, CY, HR, HU, PL, PT, SE, SI	BE, ES, FR, LT, MT, PT, SI, SK
Gerai rezultatai (bet reikia stebėti padėtį)				CZ, FR				MT		AT				LU
Prasti, bet gerėjantys rezultatai	IT, RO	EL	LT	EL, LT	RO	HR		EL, ES, IT		BG, HU, LT, LV, PL, RO	LV	LT	EE, LV	
Prasti rezultatai	CY, HU, LU	CY, CZ	CY, ES, SE	EE, ES, MT, SE	AT, EL, FR, HR, IE	AT, BE, BG, IE, RO	EE, LT, LV, SE	LT, LU, SK	BE, IE, FR, NL	CZ, EE, ES, HR, IT, PT, SI	EE, HR, HU, LU, MT	AT, BG, EL	DK, FI, RO	CY, HU, PL
Kritinė padėtis	BG, ES, MT	HU, IT, MT, PL, RO	BG, RO	BG, LV, RO	BG, CY, ES, IT	EL, ES, IT	EL, ES		AT, CY, ES, IT	SK	BG, EL, ES, PT, RO	CZ, HR, HU, PL, RO	EL	BG, LV, RO

Pastaba. Duomenys atnaujinti 2020 m. spalio 28 d. Nėra IE, FR, IT, LV ir SK duomenų apie pajamų kvintilio dalies santykį, IE ir IT duomenų apie skurdo ar socialinės atskirties rizikos lygį. Nėra DE duomenų apie NEET dalį ir ilgalaikio nedarbo lygį. Nėra BG, EL, LU, MT ir PL duomenų apie bendrą disponuojamųjų namų ūkio pajamų vienam gyventojui augimą. DK duomenys apie vieno visą darbo laiką dirbančio, vaikų neturinčio ir vidutinį darbo užmokestį uždirbančio darbuotojo grynąjį uždarbį nepatikimi (ir nepateikti). Nėra IE, IT ir SK duomenų apie socialinių pervedimų poveikį skurdo mažinimui. Nėra IE, FR, IT ir SK duomenų apie asmenis, kurie nurodo turį nepatenkintų medicininių priežiūros poreikių. Nėra FR, IE, IT ir SK duomenų apie vaikų iki 3 metų priežiūros paslaugas. Nėra IT duomenų apie asmenų skaitmeninių įgūdžių lygį (trūksta 2017 m. duomenų). Duomenų eilučių pertrūkiai ir kitos statistikos žymos nurodyti 1 ir 2 prieduose.

3. UŽIMTUMAS IR SOCIALINĖS REFORMOS: VALSTYBIŲ NARIŲ REZULTATAI IR VEIKSMAI

Šiame skirsnyje apžvelgiami svarbiausi pastarojo meto užimtumo ir socialiniai rodikliai bei priemonės, kurių valstybės narės ėmėsi prioritetinėse srityse, nustatytose 2020 m. Tarybos patvirtintose ES užimtumo gairėse³⁷. Jame remiamasi valstybių narių 2020 m. nacionalinėmis reformų programomis ir Europos Komisijos šaltiniais³⁸. Jei nenurodyta kitaip, šioje ataskaitoje aptariamos tik po 2019 m. birželio mėn. įgyvendintos politikos priemonės. Darbo rinkos pastarojo meto pokyčių išsami analizė pateikta 2020 m. darbo rinkos ir darbo užmokesčio pokyčių metinėje apžvalgoje³⁹ ir 2020 m. Europos užimtumo ir socialinės raidos metinėje apžvalgoje⁴⁰.

3.1 5 gairė. Darbo jėgos paklausos didinimas

Šiame skirsnyje apžvelgiama, kaip įgyvendinama užimtumo 5-oji gairė, pagal kurią valstybėms narėms rekomenduojama sudaryti darbo jėgos paklausai ir darbo vietų kūrimui palankias sąlygas. Pirmiausia apžvelgiami nedarbo ir užimtumo lygiai kiekvienoje valstybėje narėje, papildant 1 skyriuje pateiktą ES lygmens analizę. Toliau nagrinėjami savarankiško darbo tendencijų, darbo užmokesčio dinamikos, minimaliojo darbo užmokesčio ir mokesčių pleišto pokyčiai. 3.1.2 skirsnyje aptariamos šiose srityse valstybių narių įgyvendinamos politikos priemonės, ypatingą dėmesį skiriant dėl pandemijos priimtoms politikos priemonėms, kuriomis siekiama išsaugoti užimtumą ir remti darbo vietų kūrimą.

3.1.1 Pagrindiniai rodikliai

2020 m. II ketv. dirbančiųjų skaičius sumažėjo, o tai rodo COVID-19 krizės poveikį. 2019 m., palyginti su 2018 m., bendras užimtumas visose valstybėse narėse didėjo arba išliko stabilus (išskyrus nedidelį sumažėjimą Lenkijoje ir Rumunijoje). 2020 m. I ketv. keliose valstybėse narėse užimtumo augimas sulėtėjo arba tapo neigiamas (vidutiniškai –0,2 proc. ES per ketvirtį). II ketv. kritimas fiksuotas visose valstybėse narėse (išskyrus Malta) (vidutiniškai 2,7 proc. ES). Palyginti su didžiausiu užimtumu, pasiektu 2019 m. IV ketv., šis sumažėjimas reiškia, kad darbo neteko per 6 mln. gyventojų. Didžiausią sumažėjimą fiksavo Ispanija (8,4 proc., arba 1,7 mln. gyventojų), Airija (6,1 proc.), Estija ir Vengrija (5,6 proc.). Kitose trylikoje valstybių narių užimtumo augimas nesiekė –2 proc. (7 pav.). Kiek nuosaikesnis kritimas buvo Kipre (0,9 proc.), Lenkijoje (0,4 proc.) ir Liuksemburge (0,3 proc.). Malta buvo vienintelė šalis, kurioje užimtumas padidėjo (1,7 proc.).

³⁷ OL L 344, 2020 10 19, p. 22–28.

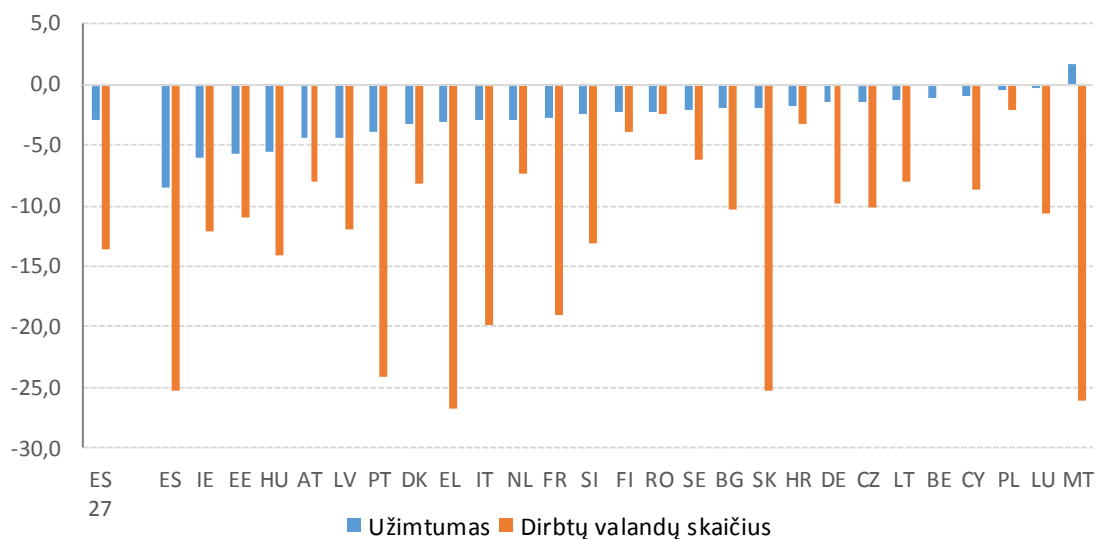
³⁸ Įskaitant duomenų bazę LABREF (<https://europa.eu/!NR68Bw>).

³⁹ Europos Komisija (2020). „2020 m. darbo rinkos ir darbo užmokesčio pokyčių Europoje metinė apžvalga“. Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras (dar nepaskelbta).

⁴⁰ Europos Komisija (2020). „2020 m. Europos užimtumo ir socialinės raidos metinė apžvalga“. Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/!MM76mf>.

7 pav. Didelis užimtumo sumažėjimas visoje ES

Bendro užimtumo ir dirbtų valandų skaičiaus procentinis pokytis nuo 2019 m. IV ketv. iki 2020 m. II ketv.

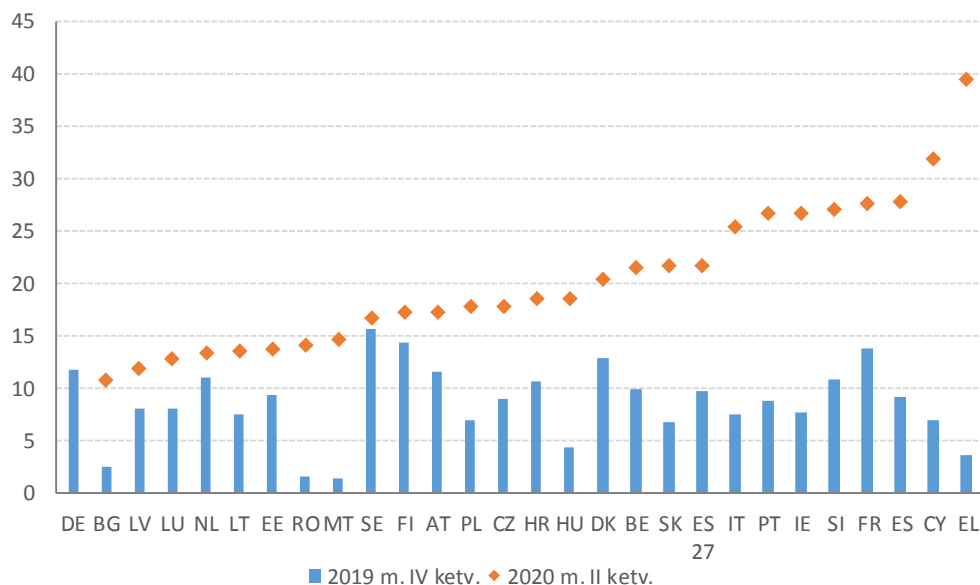


Šaltinis – Eurostatas, nacionalinės sąskaitos.

Pastaba. Pagal sezoną ir kalendorių pakoreguoti duomenys, išskyrus tik sezoninį CZ, EL, FR, MT, PL, PT, SK (užimtumo) ir MT, SK (dirbtų valandų skaičiaus) duomenų koregavimą. Nėra BE duomenų apie dirbtų valandų skaičių.

8 pav. Visoje ES staigiai išaugo nebuvimas darbe

Nebuvimas darbe kaip bendro užimtumo dalis (20–64 m.)



Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Pastaba. Pagal sezoną pakoreguoti duomenys. Nėra DE 2020 m. II ketv. duomenų.

Sutrumpinto darbo laiko sistemos padėjo išsaugoti darbo vietas. Nuo krizės pradžios valstybės narės aktyviai taikė ir (arba) sustiprino sutrumpinto darbo laiko sistemas arba kitas darbo vietų išsaugojimo priemones, kuriomis siekiama riboti darbo vietų praradimą, išvengti žmogiškojo kapitalo išsklaidymo įmonių lygmeniu ir didelio ekonomikos nuosmukio etapu išlaikyti visuminę paklausą. Tu pačiu metu darbdaviai savarankiškai koregavo darbo jėgos

paklausą, kad būtų užtikrintas jų veiklos tvarumas. Kaip matyti iš 1 skirsnio ir iš 7 pav., dirbtų valandų skaičiaus sumažėjimas buvo gerokai didesnis nei užimtumo sumažėjimas (13,5 proc.; 2,9 proc. sumažėjimas ES 2020 m. II ketv., palyginti su 2019 m. IV ketv.), kurį iš esmės galima paaiškinti sutrumpinto darbo laiko sistemų poveikiu. Didžiausius šių dviejų rodiklių skirtumus⁴¹ buvo galima stebėti Liuksemburge, Slovakijoje, Kipre, Graikijoje, Čekijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje ir Italijoje. Tuo pačiu metu, kaip matyti iš 8 pav., darbe nesančių darbuotojų skaičius (palyginti su visu užimtumu) staiga padidėjo ir ES ūgtelėjo 12,1 proc. punkto (nuo 9,7 proc. 2019 m. IV ketv., po stabilios pastarojo dešimtmečio tendencijos, iki 21,8 proc. 2020 m. II ketv.). Vien tik laikinai atleisti darbuotojai sudarė beveik pusę viso nebuvimo darbe atvejų (staigus padidėjimas nuo 0,2 proc. 2019 m. IV ketv. iki 10,3 proc. 2020 m. II ketv.). Didžiausias nebuvimo darbe atvejų skaičius buvo fiksuojamas Graikijoje (+35,9 proc. punkto), Kipre (+25 proc. punktai), Airijoje (+19 proc. punktų), Ispanijoje (+18,7 proc. punkto), Italijoje ir Portugalijoje (+18 proc. punktų).

Sutrumpinto darbo laiko sistemų naudojimas per COVID-19 krizę pasiekė precedento neturintį lygį visose šalyse (kurių duomenys skelbiami viešai)⁴². Itin dažnai šios sistemos taikytos paslaugų (daugiausia viešbučiuose ir restoranuose) ir mažmeninės prekybos sektoriuose. Valstybėse narėse, kuriose buvo sukurtos naujos sistemos, jų paplitimas buvo palyginti mažesnis. Iš dalies taip galėjo būti dėl jų sistemų struktūros, lėto prisitaikymo prie naujų administracinių procedūrų arba įgyvendinimo vėlavimo. Pagal kai kurias naujai sukurtas sistemas (pavyzdžiui, Bulgarijoje, Čekijoje, Kroatijoje ir Vengrijoje) buvo reikalaujama, kad dalį išlaidų padengtų įmonės, ir tai galėjo būti ribojantis veiksnys. Lenkijoje pradinį entuziazmą mažino reikalavimas išlaikyti darbo vietas pasibaigus paramos terminui.

Ribotas bendro užimtumo lygio sumažėjimas slepia didelius skirtumus valstybėse narėse. 2019 m. užimtumo lygis (20–64 m. amžiaus grupė) vidutiniškai pakilo visose valstybėse narėse (išskyrus Švedijoje, kur nustatytas nedidelis sumažėjimas, nors užimtumo lygis šioje šalyje yra aukščiausias visoje ES). Kaip parodyta 1 skirsnyje, 2020 m. II ketv. užimtumo lygis sumažėjo 1,3 proc. punkto iki 72 proc. nuo didžiausio 73,3 proc. lygio, pasiekto 2019 m. II ketv. (rodiklis grįžo į 2018 m. I ketv. lygį). Kaip minėta, bendrą nedidelį kritimą galima paaiškinti ypatingomis priemonėmis, kurių buvo imtasi krizės sąlygomis. Tačiau padėtis slepia valstybių narių padėties įvairovę. Kaip parodyta 9 pav., didžiausias kritimas buvo Ispanijoje (3,8 proc. punkto), taip pat Bulgarijoje (3,2 proc. punkto), Austrijoje (2,4 proc. punkto) ir Airijoje (2,4 proc. punkto). Kroatijoje – priešingai: užfiksuotas padidėjimas (0,7 proc. punkto), o Maltoje, Latvijoje ir Lenkijoje nustatytas stabilus arba nežymiai mažėjantis rodiklis.

Žvelgiant į vertinimą, pagrįstą esminių socialinių rodiklių suvestinės metodika, padėtis, palyginti su ankstesniais metais, iš esmės nepasikeitė: padėtis Graikijoje, Italijoje ir Ispanijoje tebevertinama kaip kritinė (kai rodikliai artimi arba mažesni nei 65 proc.), o geriausių rezultatų pasiekta Švedijoje, Vokietijoje, Čekijoje ir Nyderlanduose (jų rodikliai artimi arba viršija 80 proc.). Staigus užimtumo lygio kritimas paaiškina Bulgarijos, Airijos ir Austrijos priskyrimą prastų rezultatų šalims (nors atitinkami rodikliai vis dar yra artimi vidurkiui). Belgija ir Rumunija, kurių užimtumo lygis per praėjusius metus sumažėjo iki mažiau nei 70 proc., taip pat priskiriamos šalims, kurių rezultatai yra prasti. Kroatija, kurios

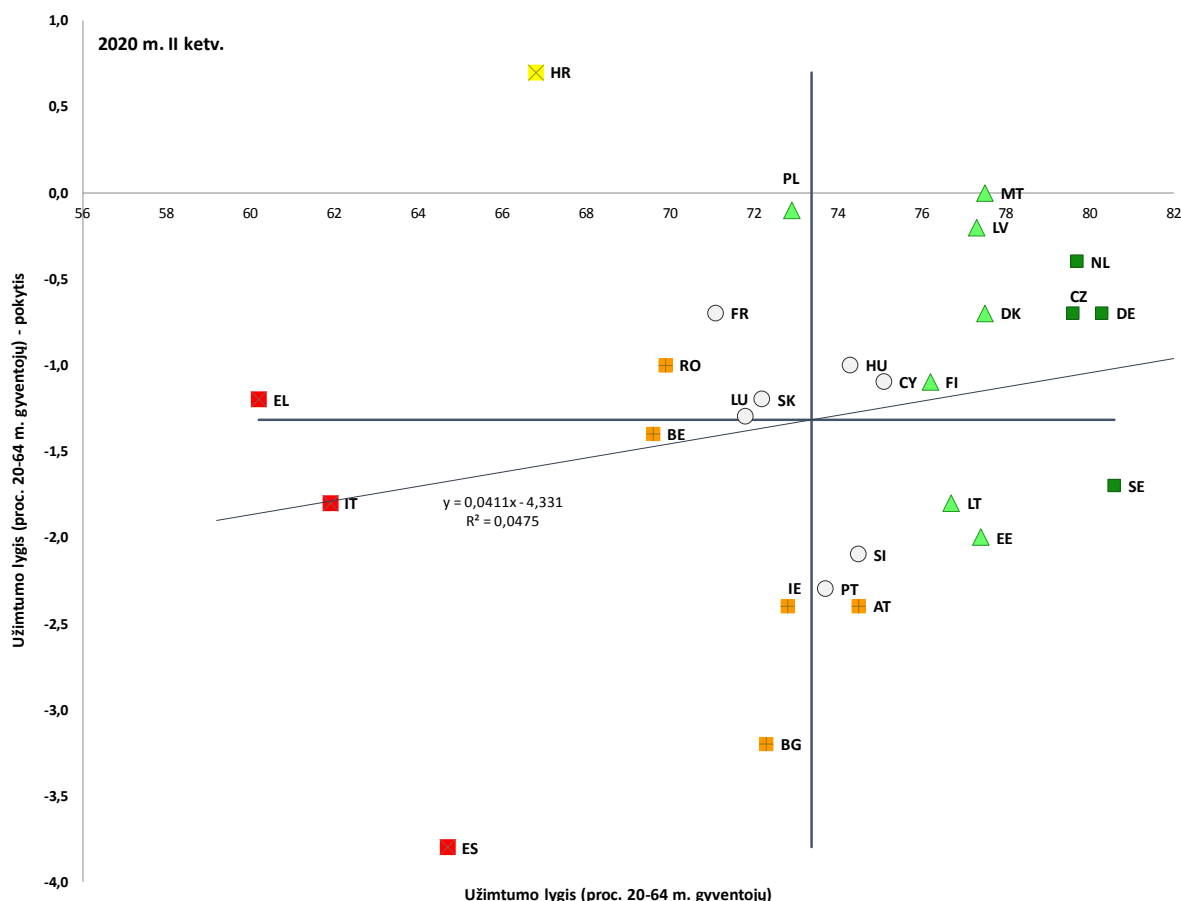
⁴¹ Atsižvelgiant į dirbtų valandų skaičiaus mažėjimo ir užimtumo mažėjimo santykį.

⁴² Daugiau informacijos – *Labour Market and Wage Developments in Europe*, 2020 m. metinė apžvalga (dar nepaskelbta).

užimtumo lygis 2020 m. II ketv. vis dar yra žemas ir siekia 66,8 proc., priskiriama šalims, kurių rezultatai yra prasti, bet gerėjantys, atsižvelgiant į pastarojo meto padidėjimą (nepaisant krizės). Teigiamas regresijos tiesės nuolydis rodo valstybių narių divergencijos tendenciją (t. y. užimtumo lygis mažėja sparčiau tose šalyse, kuriose jis buvo žemesnis). Dar neaišku, ar ši tendencija išliks, kaip buvo per finansų krizę. Kai kuriose valstybėse narėse nustatyta reikšmingų regioninių užimtumo lygio skirtumų (žr. 4 priedą).

9 pav. Užimtumo lygis sumažėjo beveik visose valstybėse narėse.

Užimtumo lygis (20–64 m. amžiaus grupėje) ir jo metinis pokytis (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)



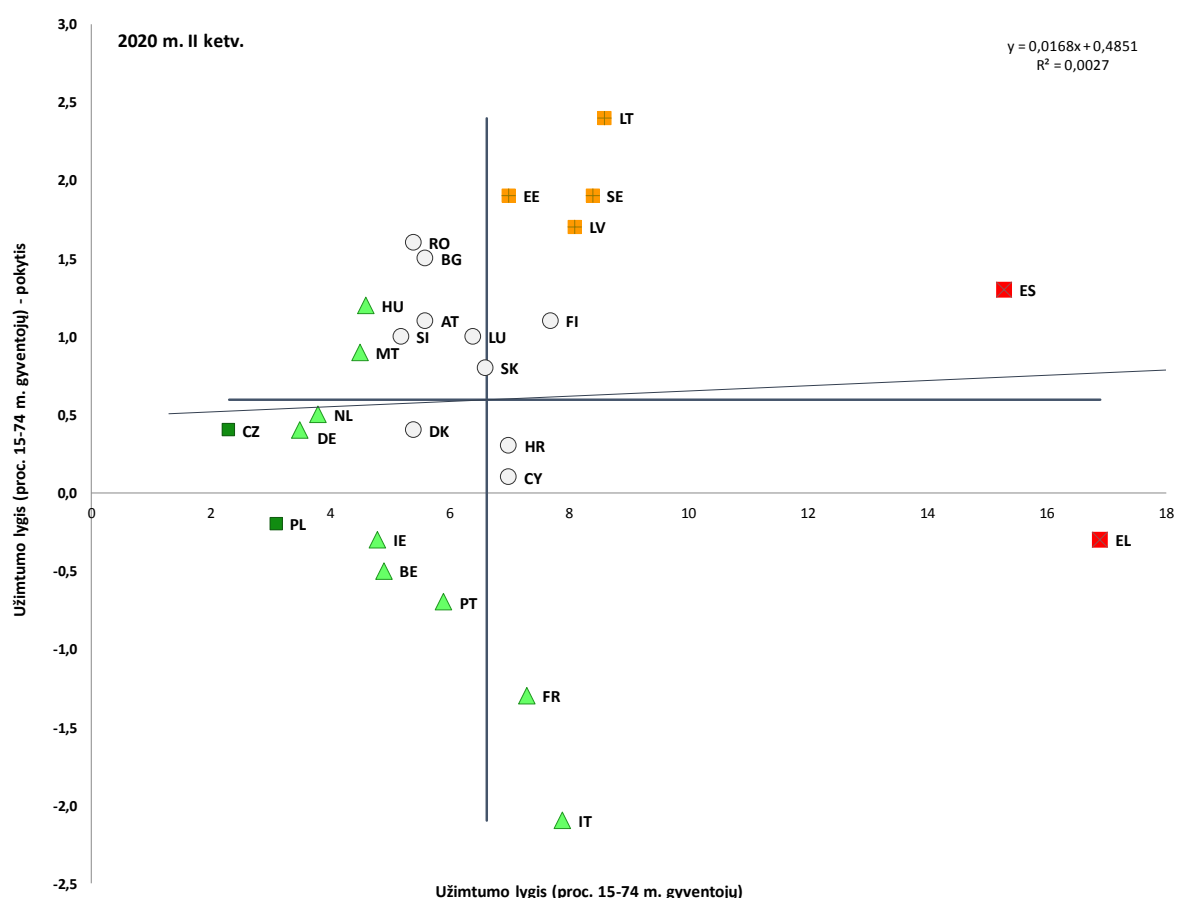
Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Laikotarpis: 2020 m. II ketv. lygiai ir metinis pokytis, palyginti su 2019 m. II ketv. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaiškinimas pateiktas priede.

Daugumoje valstybių narių nedarbas kol kas didėjo nedaug. Kaip parodyta 1 skirsnyje, vidutinis ES nedarbo lygis 2020 m. rugsėjo mėn. išaugo iki 7,5 proc., t. y. tik 1 proc. punktu, palyginti su mažiausiu prieš krizę buvusiu lygiu, fiksuotu 2020 m. vasario mėn. 2019 m. daugumoje valstybių narių fiksuotas nuolatinis mažėjimas. Toks nedidelis padidėjimas gali būti paaiškinamas sutrumpinto darbo laiko sistemų poveikiu ir iš dalies – neaktyvumu (keliose valstybėse narėse didelė populiacijos dalis nustojo aktyviai ieškoti darbo, ypač karantino metu). Iš 10 pav., rodančio nedarbo lygį 2020 m. II ketv. ir pokytį, palyginti su 2019 m. II ketv., matyti, kad toks nedidelis vidutinis padidėjimas atspindi labai skirtingas nacionalines tendencijas. 20 iš 27 valstybių narių nedarbo lygis per šį laikotarpį faktiškai padidėjo; Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje ir Švedijoje jis išaugo maždaug 2 proc. punktais (visos priskiriamos šalims, kurių rezultatai pagal socialinių rodiklių suvestinės metodiką laikomi prastais). Nedarbo lygis Italijoje, Prancūzijoje, Portugalijoje, Belgijoje, Airijoje, Lenkijoje ir

Graikijoje – priešingai – faktiškai sumažėjo (Italijos atveju – daugiau kaip 2 proc. punktais). Tokį pokytį galima paaiškinti mažėjančiu aktyvumo lygiu (3,1 proc. punkto Airijoje ir Portugalijoje, 2,9 proc. punkto Italijoje, 2,1 proc. punkto Prancūzijoje, 1,7 proc. punkto Belgijoje, 1,5 proc. punkto Graikijoje). 2020 m. rugsėjo mėn. duomenys iš tiesų rodo faktinį nedarbo padidėjimą, palyginti su ankstesniais metais, visose tose šalyse, išskyrus Belgiją ir Prancūziją. Ispanija ir Graikija vis dar priskiriamos šalims, kuriose padėtis yra kritinė (nedarbo lygis viršija 15 proc.), o geriausių rezultatų yra pasiekusios Čekija ir Lenkija (kur nedarbo lygis nesiekia 4 proc.). Tebėra didelių skirtumų regioniniu lygmeniu (žr. 4 priedą): kai kuriuose Graikijos, Italijos ir Ispanijos regionuose nedarbo lygis viršija 20 proc.

10 pav. Daugumoje valstybių narių nedarbas išaugo, bet bendras padidėjimas buvo nedidelis

Nedarbo lygis (15–74 m. amžiaus grupėje) ir metinis pokytis (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)



Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Laikotarpis: 2020 m. II ketv. lygiai ir metinis pokytis, palyginti su 2019 m. II ketv. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaiškinimas pateiktas priede.

Savarankiškai dirbančius asmenis krizė paveikė mažiau nei bendrą užimtumą, tačiau skirtumai valstybėse narėse buvo didesni. Nuo 2019 m. IV ketv. iki 2020 m. II ketv. savarankiškai dirbančių asmenų skaičius sumažėjo 1,8 proc. (arba 530 000), palyginti su 2,9 proc. bendro užimtumo sumažėjimu (nacionalinių sąskaitų duomenys, pakoreguoti pagal

sezoną⁴³). Nors šis sumažėjimas yra didelis, palyginimas su bendru užimtumu rodo, kad didelė savarankiškai dirbančių asmenų dalis sugebėjo toliau dirbti, nepaisant sumažėjusios ekonominės veiklos, (laikina) sumažindami verslo apimtį arba pereidami prie nuotolinio darbo. Vis dėlto rizika savarankiškai dirbantiems asmenims yra viena iš didžiausių, jei ekonomikos nuosmukis užsitęs, visų pirma – dėl ribotų galimybių naudotis socialinės apsaugos sistemomis daugelyje valstybių narių. Tik septyniose valstybėse narėse (Bulgarijoje, Vokietijoje, Estijoje, Maltoje, Rumunijoje, Slovakijoje ir Suomijoje) savarankiškai dirbančių asmenų skaičius mažėjo sparčiau nei bendras užimtumas nuo 2019 m. IV ketv. iki 2020 m. II ketv. Apskritai didžiausias kritimas užfiksuotas Rumunijoje (10,5 proc.), taip pat Estijoje (6 proc.), Airijoje (5,7 proc.) ir Ispanijoje (4,6 proc.). Įdomu tai, kad vienuolikoje valstybių narių savarankiškai dirbančių asmenų per krizę padaugėjo – didžiausias prieaugis fiksuotas Latvijoje, Lenkijoje ir Liuksemburge.

Pastaraisiais metais savarankiškai dirbančių asmenų skaičius, palyginti su bendru dirbančiųjų skaičiumi, iš lėto mažėjo. Apskritai savarankiškai dirbančių asmenų skaičius, palyginti su bendru dirbančiųjų skaičiumi, pamažu mažėja – nuo 14,3 proc. 2008 m. iki 13,4 proc. 2019 m.⁴⁴ Toks sumažėjimas buvo akivaizdus visų pirma 2013–2019 m. ekonominio augimo etapu, kai buvo samdomiesiems darbuotojams buvo kuriama proporcingai daugiau darbo vietų. Kaip išsamiai parodyta 2020 m. Bendroje užimtumo ataskaitoje, šis ilgalaikis mažėjimas slepia nuolatinį savarankiškai dirbančių asmenų veiklos krypties pokytį pereinant nuo tradicinių veiklos rūšių prie paslaugų ir didesnės pridėtinės vertės sektorių, visų pirma nuo žemės ūkio, prekybos ir transporto prie informatikos ir komunikacijos, profesinės, mokslinės ir techninės veiklos, žmonių sveikatos veiklos ir socialinio darbo. Šį struktūrinį pokytį lydi spartesnis savarankiškai dirbančių asmenų, palyginti su samdomaisiais darbuotojais, išsilavinimo didėjimas: aukštąjį išsilavinimą turinčių darbuotojų dalis tarp savarankiškai dirbančių asmenų padidėjo nuo 26 proc. 2008 m. iki 36,1 proc. 2019 m.; samdomų darbuotojų atveju – atitinkamai nuo 26,1 proc. iki 34,5 proc. Tikėtina, kad krizė paspartins perėjimą prie paslaugų sektorių ir didesnę savarankiškai dirbančių asmenų išsilavinimą, nes žemos kvalifikacijos darbuotojai tradiciniuose sektoriuose (kurių darbas negali būti skaitmeninis) yra nukentėję labiausiai.

Nominaliojo darbo užmokesčio augimas 2019 m. paspartėjo, o vėliau sureagavo į ekonomikos nuosmukį. ES 27 vidutinis nominaliojo atlygio darbuotojams augimas viršijo 3 proc., o Baltijos šalyse, Vidurio ir Rytų Europoje bei Airijoje siekė daugiau kaip 4 proc. (11 pav.). Vengrijoje, Lietuvoje ir Airijoje pokyčiai 2019 m. gerokai viršijo praėjusių metų pokyčius, o Rumunijoje, Bulgarijoje, Estijoje ir Čekijoje buvo fiksuojami spartaus augimo tendencijos lėtėjimo požymiai. Darbo užmokesčio augimas sulėtėjo ir Švedijoje, taip pat ypač Italijoje ir Prancūzijoje (pastaroje jis išliko toks pat, kaip 2018 m.). 2020 m., keliose valstybėse narėse prasidėjus ekonomikos nuosmukiui, daugumoje jų pradėjo lėtėti atlygio vienam darbuotojui augimas. Šis rodiklis daugiausia atspindi dirbtų valandų skaičiaus sumažėjimą (ir dažnai susijusį darbo užmokesčio išlaidų sumažėjimą) dėl plačiai paplitusio sutrumpinto darbo laiko sistemų taikymo. Priklausomai nuo nacionalinių sistemų struktūros, susijusių darbuotojų dalies ir dirbtų valandų skaičiaus sumažėjimo intensyvumo, darbo užmokesčio mažėjimas buvo labai skirtingas. Iki 2020 m. II ketv. daugelyje (18) valstybių narių buvo fiksuojami neigiami pokyčiai (metiniai), o ypač didelis mažėjimas buvo Prancūzijoje (–8,5 proc.), Belgijoje (–9,5 proc.) ir Italijoje (–10,3 proc.). Kai kuriose kitose

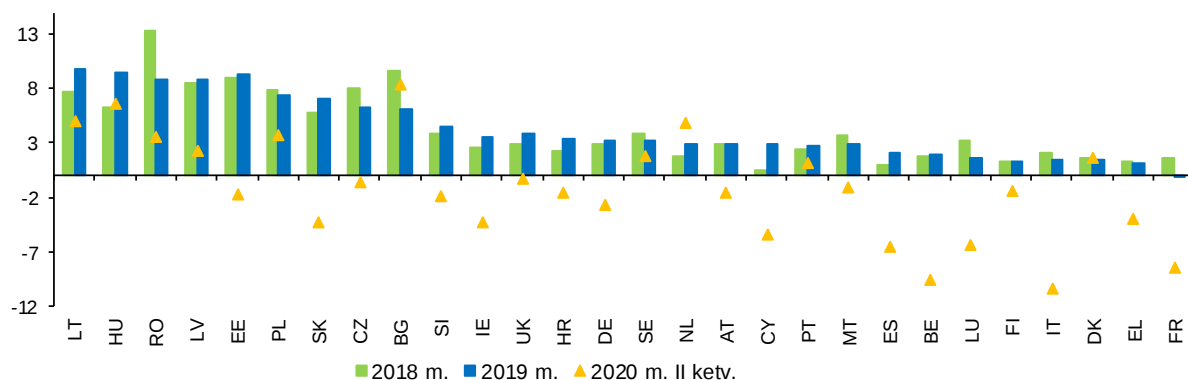
⁴³ Eurostato darbo jėgos tyrimo duomenys (15–64 m. amžiaus grupė, nekoreguota pagal sezoną) rodo, kad per tą patį laikotarpį jis sumažėjo 1,5 proc.

⁴⁴ Eurostato darbo jėgos tyrimo duomenys, 15–64 m. amžiaus grupė.

valstybėse narėse teigiami pokyčiai sudarė daugiau 3,5 proc. (Rumunijoje, Nyderlanduose ir Lenkijoje) ir buvo ypač dideli Bulgarijoje (8,3 proc.), Vengrijoje (6,6 proc.) ir Lietuvoje (5,1 proc.). Be to, kadangi įmonės, mažindamos dirbtų valandų skaičių, bando taupyti darbo sąnaudas, atlygiui vienam darbuotojui taip pat daro įtaką kintamųjų darbo užmokesčio komponentų įšaldymas arba darbo sutarčių pratęsimo atidėjimas.

11 pav. Nominaliojo darbo užmokesčio augimas per krizę daugumoje valstybių narių tapo neigiamas.

Nominalusis atlygis vienam darbuotojui, 2018–2019 m. ir 2020 m. II ketv., metinis proc. pokytis



1) Darbo užmokestis matuojamas rodikliu „Nominalusis atlygis darbuotojui“, kuris apskaičiuojamas kaip bendras atlygis darbuotojams, padalytas iš bendro darbuotojų skaičiaus. Bendras atlygis apibrėžiamas kaip visas darbdavio darbuotojui mokamas atlygis pinigais arba natūra už darbą, kurį darbuotojas atliko per ataskaitinį laikotarpį, ir jį sudaro du komponentai: i) darbo užmokestis pinigais arba natūra ir ii) darbdavių mokamos socialinės įmokos. 2) Visi naudojami duomenys yra nacionalinių sąskaitų duomenys. Rodikliai pagrįsti nacionalinės valiutos vertėmis. Suvestiniai rodikliai yra svertiniai vidurkiai.

Šaltinis – Europos Komisija, duomenų bazė AMECO.

Nors atlygis vienam darbuotojui sumažėjo, dėl sumažėjusio dirbtų valandų skaičiaus padidėjo valandinis darbo užmokestis. Nors 2020 m. II ketv. (palyginti su praėjusiu ketvirčiu) valandinis darbo užmokestis faktiškai sumažėjo keliose šalyse (Kipre, Čekijoje, Kroatijoje, Lenkijoje ir Rumunijoje), atlygis vienam darbuotojui iš esmės padidėjo. Septyniose šalyse skirtumas viršija 10 proc. punktų, o didžiausias jis buvo Prancūzijoje ir Portugalijoje (atitinkamai 14 proc. ir 19,6 proc.).

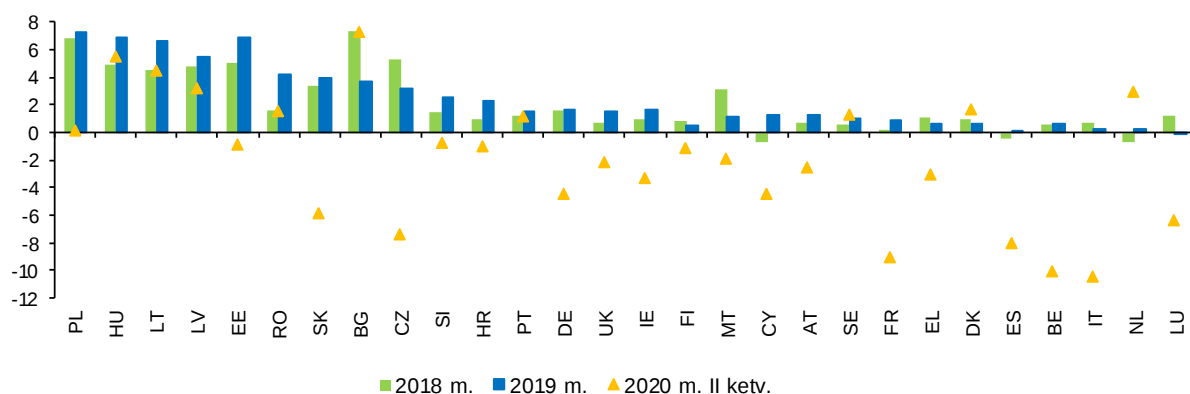
2019 m. realusis darbo užmokestis padidėjo beveik visose valstybėse narėse, o vėliau per 2020 m. pirmąjį pusmetį sumažėjo⁴⁵. Realiaisiais skaičiais (pakoregavus pagal vartotojų kainų infliaciją) 2019 m. darbo užmokestis ypač sparčiai (daugiau nei 5 proc.) augo Vidurio ir Rytų Europos šalyse (Lenkijoje, Vengrijoje, Rumunijoje, Slovakijoje) ir Baltijos šalyse (Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje). Todėl dėl tvirtos realiojo darbo užmokesčio dinamikos šalyse, kurių BVP vienam gyventojui artėja prie ES vidurkio, realiojo darbo užmokesčio dispersija ES sumažėjo. Devyniose šalyse, įskaitant Švediją, Prancūziją, Graikiją, stebėtas

⁴⁵ Žvelgiant iš darbuotojų perspektyvos, svarbiausias darbo užmokesčio matas yra darbo užmokestis neatskaitant mokesčių, taigi neįskaitant darbdavių mokamų įmokų.

mažesnis nei 1 proc. padidėjimas, o Italijoje ir Nyderlanduose jis buvo beveik nepastebimas (žr. 12 pav.). Liuksemburge realiojo darbo užmokesčio augimas buvo neigiamas. 2020 m. II ketv. fiksuoti dideli realiojo darbo užmokesčio dinamikos skirtumai. Bendras realusis darbo užmokestis smarkiai sumažėjo keliose valstybėse narėse, ypač Čekijoje, Ispanijoje, Prancūzijoje, Belgijoje ir Italijoje; pastarosiose dviejose šalyse realusis darbo užmokestis sumažėjo daugiau nei 10 proc. Šis sumažėjimas (bent jau) iš dalies paaiškinamas sutrumpinto darbo laiko sistemų poveikiu, priklausomai nuo nacionalinių priemonių struktūros (šalyse, kuriose išmokos mokamos tiesiogiai darbuotojams ir apskaitomos kaip socialiniai pervedimai, dėl sutrumpinto darbo laiko sistemų pastebimai sumažėja darbo užmokesčio sąnaudos)⁴⁶. Kitose šalyse, ypač Lietuvoje, Latvijoje, Vengrijoje ir Bulgarijoje, tęsėsi pastarojo meto teigiamų pokyčių tendencija.

12 pav. 2019 m. realusis darbo užmokestis sparčiai augo Rytų ir Baltijos valstybėse narėse.

Realusis darbo užmokestis vienam darbuotojui, 2018, 2019 m. ir 2020 m. II ketv., metinis proc. pokytis



1) Realusis darbo užmokestis vienam darbuotojui neatskaičius mokesčių; defliatorius: privatus vartojimas. 2) 2019 m. šalys nurodytos mažėjančia realiojo darbo užmokesčio augimo tvarka. Šaltinis – Europos Komisija, duomenų bazė AMECO.

Darbo pajamų dalis, kuri po paskutinės finansų krizės sumažėjo, 2018 ir 2019 m. vidutiniškai šiek tiek išaugo. 2019 m. darbo pajamų dalis ES 27 ūgtelėjo iki 55,4 proc. (nuo žemiausio 55 proc. lygio 2015–2017 m.), o Kipre, Slovėnijoje, Slovakijoje, Lietuvoje ir Latvijoje padidėjo daugiau nei 1 proc. punktu. Tuo pačiu metu septyniose šalyse darbo pajamų dalis sumažėjo, o Prancūzijoje, Rumunijoje ir Bulgarijoje – 1 proc. punktu ar daugiau. 2013–2019 m. darbo pajamų dalis didėjo tų valstybių narių ekonomikoje, kurių pradinis lygis buvo palyginti žemas, ypač Latvijoje, Lietuvoje, Rumunijoje ir Slovakijoje, o tai rodo tam tikrą konvergenciją. Kalbant apie didžiausias ES šalis, darbo pajamų dalis didėjo tik Vokietijoje (1,7 proc. punkto), šiek tiek sumažėjo Italijoje (0,3 proc. punkto), o Prancūzijoje, Ispanijoje ir Nyderlanduose smuktelėjo daugiau nei 1 proc. punktu.

Per pastaruosius trejus metus grynasis uždarbis ir toliau sparčiau didėjo Vidurio ir Rytų Europoje, ir tai prisidėjo prie darbo pajamų lygių konvergencijos. Ši tendencija aiškiai matoma iš šalių išsidėstymo 13 pav.: čia remiamasi vieno pajamas uždirbančio asmens, neturinčio vaikų ir gaunančio vidutinio dydžio darbo užmokesį, padėtimi per trejų

⁴⁶ Dias da Silva et al. (2020), *Short-time work schemes and their effects on wages and disposable income*, ECB Economic Bulletin, Issue 4/2020.

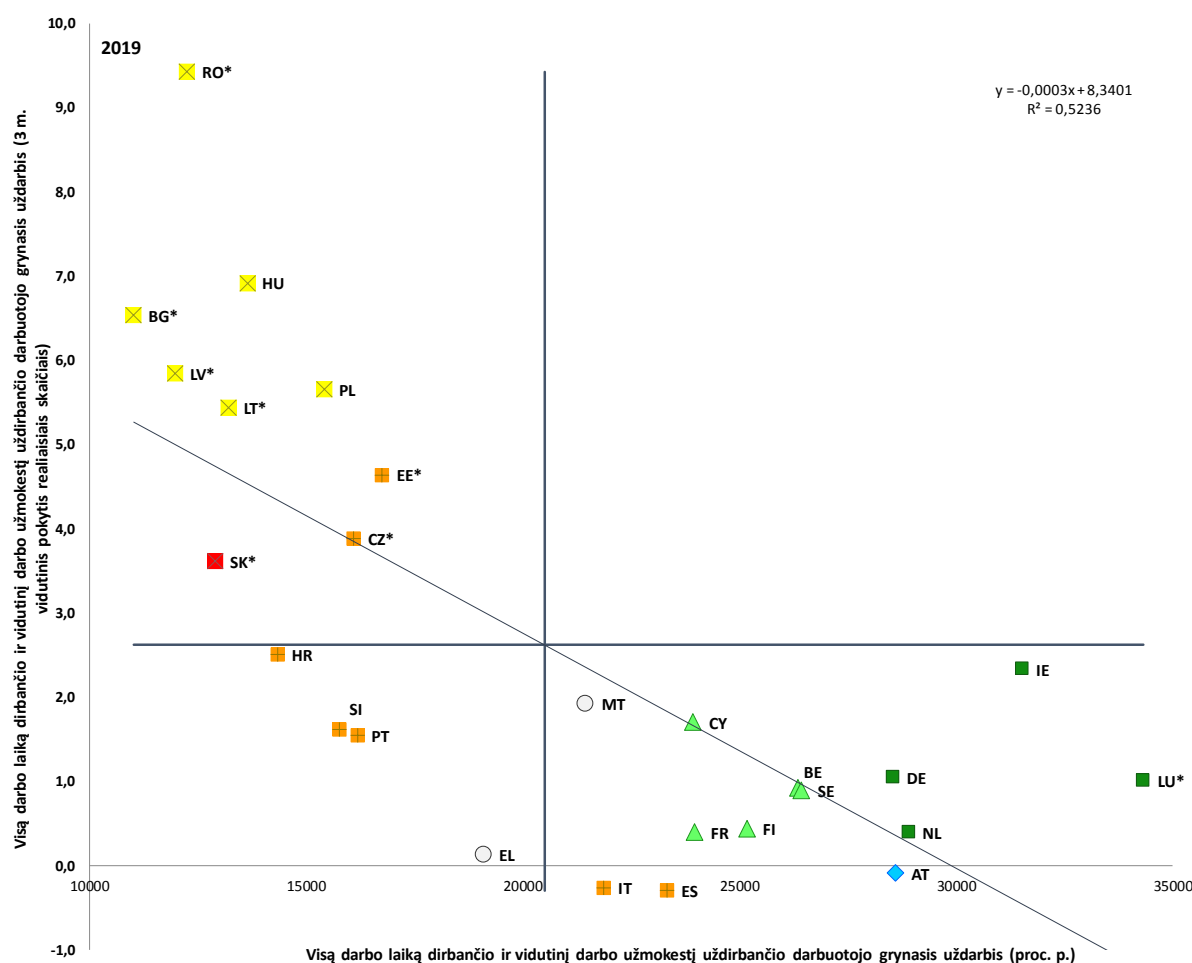
metų laikotarpį (2016–2019 m.)⁴⁷. Gyvenimo lygio konvergencijos didėjimas atitinka Europos socialinių teisių ramsčio tikslus. Mažiausias grynasis uždarbis Bulgarijoje, Rumunijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Vengrijoje ir Lenkijoje, kur grynasis uždarbis perkamosios galios standartais (PGS) sudaro mažiau arba maždaug 15 000 EUR, per pastaruosius trejus metus vidutiniškai padidėjo daugiau kaip 5 proc., o šios šalys priskiriamos šalims, kurių rezultatai yra prasti, bet gerėjantys⁴⁸. Kitose šalyse, kuriose grynasis uždarbis yra analogiškai mažas, tokio spartaus augimo nefiksuota, o jos priskiriamos šalims, kurių rezultatai prasti (Kroatija, Slovėnija, Portugalija, Čekija ir Estija) arba kurių padėtis yra kritinė (Slovakija). Tarp geriausių rezultatų pasiekusių šalių – Vokietija, Nyderlandai, Airija ir Liuksemburgas: šiose šalyse grynasis uždarbis, išreikštas perkamosios galios standartais, yra artimas arba viršija 30 000 EUR. Šiose valstybėse narėse grynasis uždarbis didėja greičiau nei kitose šalyse, kuriose jis yra panašaus dydžio. Ispanijoje, Graikijoje ir Italijoje, kuriose grynasis uždarbis artimas vidutiniui, pokyčiai per pastaruosius trejus metus buvo neigiami arba nežymūs (kartu su aukštu nedarbo lygiu). Svarbu tai, kad šalyse, kuriose grynasis darbo užmokesčio augimas yra didesnis už vidutinį, taip pat matyti spartus vienetui tenkančių darbo sąnaudų augimas, kurio ilgalaikę reikšmę konkurencingumui reikia stebėti.

⁴⁷ Kad būtų galima prasmingai palyginti valstybių narių padėtį, grynojo uždarbio dydis vertinamas perkamosios galios standartais (PGS). Pokyčiai vertinami realiaisiais skaičiais nacionaline valiuta. Šis rodiklis turėtų būti suprantamas ir aiškinamas kartu su kitais rodikliais, tokiais kaip dirbančiųjų skurdo rizikos lygis, darbo užmokesčio pasiskirstymo penktojo ir pirmojo decilių santykis (D5/D1) ir kiti atitinkami Užimtumo rodiklių apžvalgos, Socialinės apsaugos rodiklių apžvalgos ir bendros vertinimo sistemos (JAF) rodikliai.

⁴⁸ Įdomu tai, kad keliose iš šių šalių taip pat yra didelė darbo užmokesčio nelygybė, kuri matuojama pagal darbo užmokesčio pasiskirstymo penktojo ir pirmojo decilių (D5/D1) santykį. EBPO duomenimis, 2017 m. tarp ES šalių didžiausias D5/D1 santykis buvo Rumunijoje (2,9), Latvijoje (2,6), Lietuvoje (2,5) ir Bulgarijoje (2,5). Kitoje skalės pusėje mažiausias santykis buvo Suomijoje (1,8), Slovakijoje (1,8) ir Čekijoje (1,7).

13 pav. Grynasis uždarbis sparčiai didėja Vidurio ir Rytų Europoje, ir tai prisideda prie didėjančios konvergencijos.

Grynasis uždarbis ir jo metinis pokytis – trejų metų vidurkis (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)



Šaltinis – Mokesčių ir išmokų duomenų bazė (vidaus skaičiavimai). Laikotarpis: 2019 m. lygiai (trejų metų vidurkis) ir vidutiniai metiniai pokyčiai 2016–2019 m. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaiškinimas pateiktas priede. Žvaigždute pažymėtose valstybėse narėse nominaliosios vienetui tenkančios darbo sąnaudos (angl. NULC) viršija pagal makroekonominio disbalanso procedūrą (MDP) nustatytą ribą. MDP rezultatų suvestinės rodiklis yra procentinis nominaliųjų vienetui tenkančių darbo sąnaudų pokytis per trejus metus. Euro zonos šalims taikoma 9 proc., o euro zonai nepriklausančioms šalims – 12 proc. riba. DK duomenys nepateikiami dėl jų nepatikimumo.

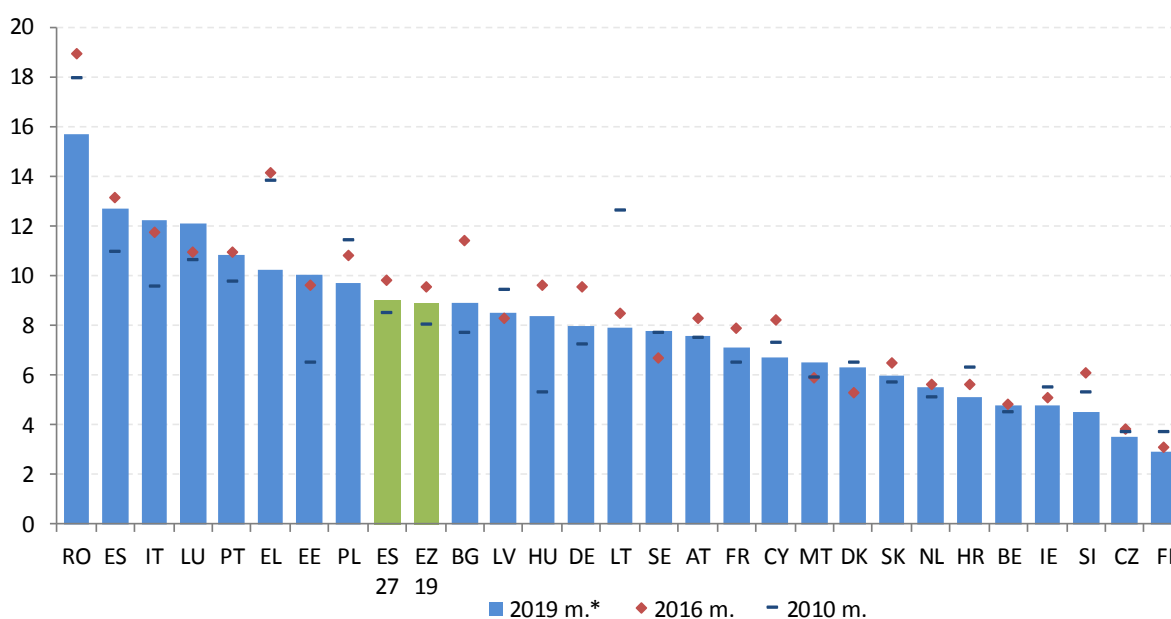
Darbas ne visada užtikrina deramą gyvenimo lygį. Pastaraisiais metais mažai apmokamų darbuotojų padėtis pablogėjo daugelyje šalių. Per pastarąjį dešimtmetį dirbančiųjų skurdas ES 27 padidėjo nuo 8,5 proc. 2007 m. iki 9,8 proc. 2016 m., o 2019 m. jis sumažėjo iki 9 proc.⁴⁹ Dėl struktūrinių tendencijų, kurios keičia darbo rinkas, pavyzdžiui, skaitmeninimo ir

⁴⁹ Duomenys susiję su ES suvestiniu rodikliu, įskaitant Jungtinę Karalystę, bet neįskaitant Kroatijos, o palyginti galima tik 2007 ir 2016 m. Vidutiniškai tarp dabartinių 27 valstybių narių (t. y. įskaitant Kroatiją ir išskyrus Jungtinę Karalystę) dirbančiųjų skurdas išaugo nuo 8,5 proc. 2010 m. (anksčiausi turimi duomenys) iki 9,3 proc. 2018 m. Dirbančiųjų skurdas yra dirbančiųjų, kurių ekvivalentinės disponuojamosios pajamos yra mažesnės nei skurdo rizikos riba, sudaranti 60 proc. šalies ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų (po socialinių pervedimų) medianos, dalis.

nestandartinių darbo formų populiarėjimo, didėja darbo vietų poliarizacija, mažėja vidutiniškai apmokamų profesijų dirbančiųjų skaičius ir tuo pačiu metu didėja mažai ir daug apmokamų darbų⁵⁰. Darbuotojai, dirbantys pagal terminuotą sutartį, susiduria su didesne dirbančiųjų skurdo rizika nei pagal neterminuotą darbo sutartį dirbantys darbuotojai (16,3 proc., palyginti su 5,7 proc.); kaip ir žemos kvalifikacijos darbuotojai, palyginti su aukštos kvalifikacijos darbuotojais (19,3 proc., palyginti su 4,5 proc.). Be to, dirbančiųjų skurdą gerokai dažniau patiria ne ES gimę darbuotojai (20,9 proc.) nei ES gimę darbuotojai (7,9 proc.). Iš 14 pav. matyti, kad skurdas gresia daugiau nei 10 proc. darbuotojų Rumunijoje, Ispanijoje, Italijoje, Liuksemburge, Portugalijoje ir Graikijoje. Dirbančiųjų skurdas, palyginti su 2010 m., faktiškai padidėjo Ispanijoje, Italijoje, Liuksemburge ir Portugalijoje.

14 pav. Per paskutinį dešimtmetį dirbančiųjų skurdas išaugo daugumoje valstybių narių.

Dirbančiųjų skurdo rizikos lygis. Daugiametės raidos palyginimas



Šaltinis – Eurostatas, SPGS.

Pastaba. Nėra 2019 m. FR, IE, IT ir SK duomenų (nurodyti 2018 m. duomenys).

Moterys, jauni ir žemos kvalifikacijos darbuotojai, taip pat nestandartinių užimtumo formų darbuotojai, turi didesnę tikimybę gauti minimalųjį darbo užmokestį, palyginti su kitais darbuotojais⁵¹. Visų pirma minimalųjį darbo užmokestį jauni darbuotojai uždirba tris kartus dažniau, palyginti su vyresnio amžiaus darbuotojais, o moterys – beveik dvigubai dažniau. Analogiškai laikinasis įdarbinimas tris kartus didina tikimybę gauti minimalųjį darbo užmokestį, o darbas ne visą darbo laiką – du kartus. Nepaisant to, daugumoje valstybių narių tipinis minimalųjį darbo užmokestį gaunantis asmuo yra vyresnis nei 25 metų, turi vidurinę išsilavinimą ir gyvena poroje. Taip yra todėl, kad jaunų, žemos kvalifikacijos darbuotojų ir

⁵⁰ Europos Komisija (2019). „2019 m. darbo rinkos ir darbo užmokesčio pokyčių Europoje metinė apžvalga“, Užimtumo, socialinių reikalų ir įtraukties generalinis direktoratas.

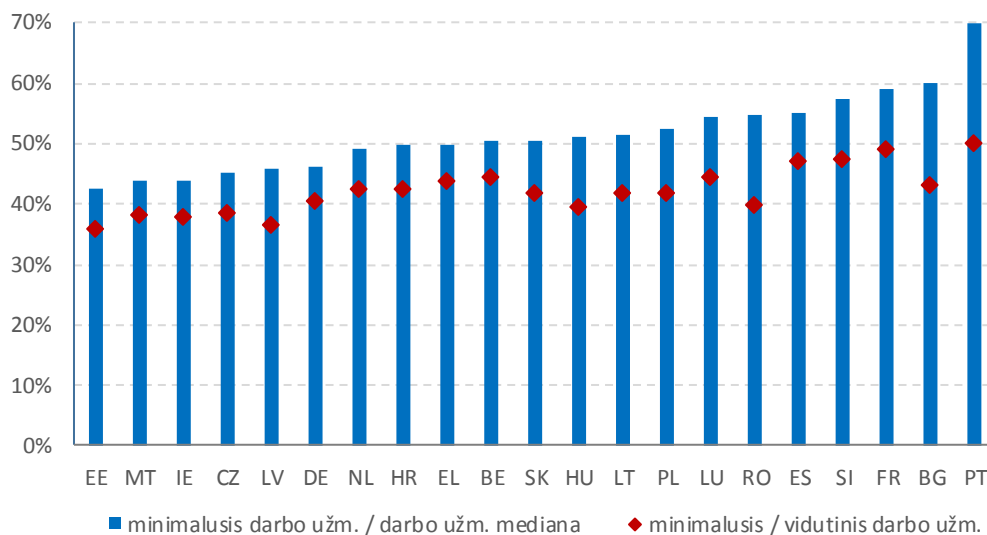
⁵¹ Išsamesnės informacijos pateikiama poveikio vertinime, pridedamame prie pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl deramo minimaliojo darbo užmokesčio Europos Sąjungoje, SWD(2020) 245 final.

vieniųjų tėvų dalis visoje darbo jėgos struktūroje yra palyginti maža, o tai mažina tikimybę, kad jie gaus minimalųjį darbo užmokestį.

Nors pastaruoju metu daugelyje valstybių narių minimalusis darbo užmokestis padidėjo⁵², teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis daugeliu atvejų tebėra mažas, palyginti su kitomis darbo užmokesčio formomis. Beveik visose valstybėse narėse teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis nesiekia 60 proc. darbo užmokesčio medianos ir 50 proc. vidutinio darbo užmokesčio. 2019 m. abi vertės pasiekė tik Portugalijos teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis, o Bulgarijoje jis sudarė 60 proc. medianos. Be to, tais pačiais metais devyniose ES šalyse (Estijoje, Maltoje, Airijoje, Čekijoje, Latvijoje, Vokietijoje, Nyderlanduose, Kroatijoje ir Graikijoje, žr. 15 pav.) minimalusis darbo užmokestis buvo mažesnis nei 50 proc. darbo užmokesčio medianos. Tais pačiais metais septyniose šalyse (Estijoje, Maltoje, Airijoje, Čekijoje, Latvijoje, Vengrijoje ir Rumunijoje) minimalusis darbo užmokestis sudarė mažiau nei 40 proc. vidutinio darbo užmokesčio. Taip pat yra atvejų, kai minimaliojo darbo užmokesčio nepakako darbuotojams apsaugoti nuo skurdo rizikos. Keliose valstybėse narėse yra minimaliojo darbo užmokesčio aprėpties spragų. Šalyse, kuriose yra teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis, tam tikrų kategorijų darbuotojams jis nėra užtikrinamas, nes taikomos išimtys. Šalyse, kuriose darbo užmokestis nustatomas tik kolektyvinėmis derybomis, yra darbuotojų, kuriems netaikomos kolektyvinės sutartys, aprėpties spragų.

15 pav. Beveik visose valstybėse narėse teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis nesiekia 60 proc. darbo užmokesčio medianos ir 50 proc. vidutinio darbo užmokesčio.

Minimalusis darbo užmokestis, išreikštas kaip visą darbo laiką dirbančių darbuotojų medianinio ir vidutinio darbo užmokesčio (neatskaičius mokesčių) procentinė dalis (2019 m.)



Šaltinis – Komisijos skaičiavimai remiantis Eurostato duomenimis.

Pastaba. Nurodytos valstybės narės, kuriose yra teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis.

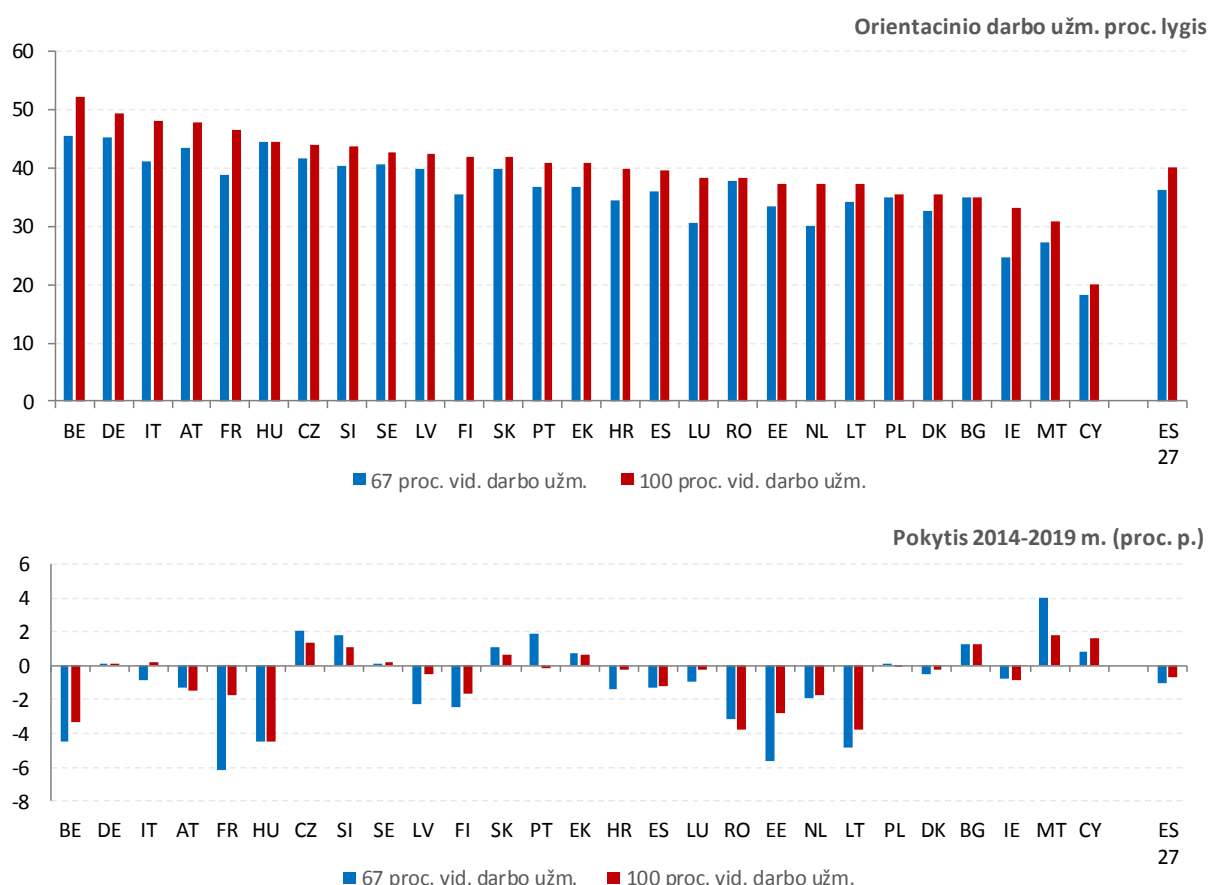
Todėl 2020 m. spalio 28 d. Komisija pasiūlė ES direktyvą, kuria būtų užtikrinama, kad Sąjungos darbuotojai būtų apsaugoti adekvačiu minimaliuoju darbo užmokesčiu,

⁵² Išsamesnės informacijos pateikta 3.1.2 skirsnyje.

sudarančiu galimybes oriai gyventi ten, kur jie dirba. Komisijos pasiūlymu siekiama skatinti kolektyvines derybas dėl darbo užmokesčio visose valstybėse narėse. Šalys, kuriose minimalusis darbo užmokestis yra nustatytas teisės aktais, turėtų nustatyti sąlygas, kad minimalusis darbo užmokestis būtų adekvataus dydžio. Šios sąlygos apima aiškius ir nekintančius minimaliojo darbo užmokesčio nustatymo kriterijus, orientacines pamatines vertes, kuriomis remiantis būtų vertinamas adekvatumas, ir reguliary bei laiku atliekamą minimaliojo darbo užmokesčio atnaujinimą. Šių valstybių narių taip pat prašoma užtikrinti, kad teisės aktais nustatyto minimaliojo darbo užmokesčio svyravimai ir atskaitymai būtų proporcingi ir taikomi pagrįstais atvejais, ir kad socialiniai partneriai veiksmingai dalyvautų nustatant ir atnaujinant teisės aktais nustatytą minimalųjį darbo užmokestį. Tuo pat metu pasiūlymas parengtas taip, kad būtų atsižvelgta į poveikį užimtumui ir konkurencingumui. Todėl juo suteikiama pakankamai lankstumo, kad būtų galima atsižvelgti į socialinius ir ekonominius pokyčius, įskaitant našumo ir užimtumo tendencijas. Galiausiai pasiūlyme numatytas geresnis kiekvienoje šalyje nustatytos minimaliojo darbo užmokesčio apsaugos vykdymo užtikrinimas ir stebėseną. Vadovaujantis SESV 154 straipsnio 3 dalimi, surengtos dviejų etapų konsultacijos su socialiniais partneriais.

16 pav. Nepaisant bendro mažėjimo, darbo jėgos mokesčių pleištą keliose valstybėse narėse tebėra didelis.

Mažas ir vidutines pajamas gaunančių darbuotojų mokesčių pleištą, lygis ir pokytis 2014–2019 m.



Šaltinis – Mokesčių ir išmokų duomenų bazė, Europos Komisija, EBPO.

Pastaba. Pateikiami vieno asmens, neturinčio vaikų, gaunamo darbo užmokesčio duomenys.

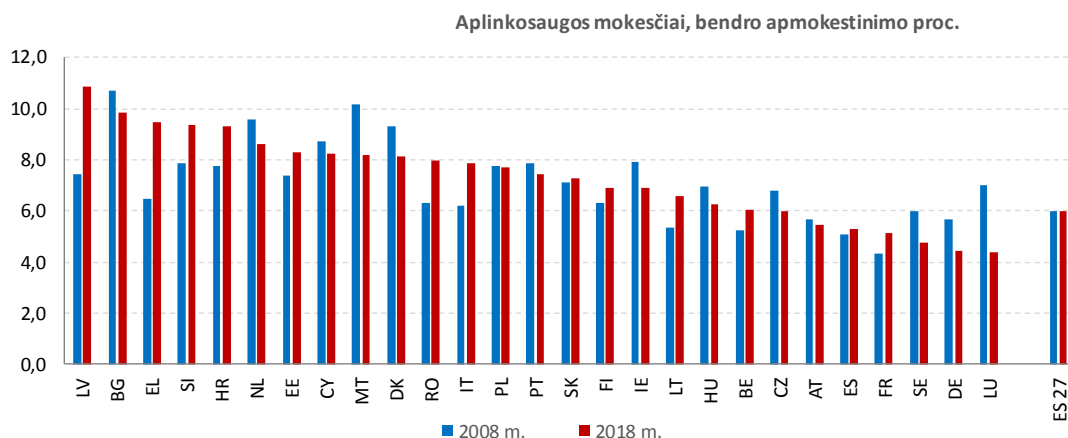
Vidutinė darbo jėgos mokesčių našta ES 27 ir toliau šiek tiek mažėja, jos pokyčiai daugumoje valstybių narių yra santykinai nedideli. Vieno darbuotojo, uždirbančio vidutinį darbo užmokestį, mokesčių pleišto sumažėjimas 2019 m. buvo didžiausias Lietuvoje (–3,4 proc. punkto), o kitose šalyse – mažesnis (mažiau nei vienas proc. punkto). Didžiausias padidėjimas buvo nustatytas Kipre (1,2 proc. punkto) ir Estijoje (1,1 proc. punkto). Skirtumai valstybėse narėse tebėra dideli (žr. 16 pav.), o mokesčių pleištas svyruoja nuo maždaug 20 proc. Kipre iki daugiau kaip 45 proc. Belgijoje, Vokietijoje, Italijoje, Austrijoje ir Prancūzijoje. Analogiškai mažesnes pajamas gaunančių darbuotojų (uždirbančių 67 proc. vidutinio darbo užmokesčio) mokesčių pleištas valstybėse narėse labai skiriasi. Ilgalaikeje perspektyvoje tiek vidutinį darbo užmokestį, tiek mažesnes pajamas gaunančių darbuotojų mokesčių pleištas sumažėjo, o pastarųjų mokesčio pleišto sumažėjimas buvo didesnis. 2014–2019 m. nesvertinis mokesčių pleišto vidurkis ES sumažėjo vidutiniškai 0,7 proc. punkto (mažas pajamas gaunančių darbuotojų – 1,1 proc. punkto). Lietuvoje, Vengrijoje, Rumunijoje, Belgijoje ir Estijoje abiejų pajamų grupių mokesčių pleištas gerokai sumažėjo (nors Belgijoje abu lygiai tebėra vieni didžiausių), o Prancūzijoje, Latvijoje ir Suomijoje taip pat užfiksuotas reikšmingas jo sumažėjimas mažas pajamas gaunantiems darbuotojams. Didžiausias abiejų darbo užmokesčio lygių padidėjimas užfiksuotas Maltoje, nors mokesčių pleištas tebėra palyginti mažas.

Daugelyje valstybių narių yra galimybių perkelti apmokestinimą nuo darbo jėgos kitiems šaltiniams, kurie mažiau kenkia ekonomikos augimui ir labiau padeda siekti aplinkosaugos tikslų. 2018 m. aplinkosaugos mokesčiai (t. y. energijos, transporto, taršos ir išteklių mokesčiai) ES 27 sudarė maždaug 6 proc. visų mokestinių pajamų ir svyravo nuo 10,9 proc. Latvijoje iki 4,4 proc. Liuksemburge (17 pav.). 2018 m. didžiausią dalį sudarė energijos mokesčiai, kurie ES 27 siekė maždaug 77 proc. iš aplinkosaugos mokesčių gaunamų pajamų. Apskritai ES 27 aplinkosaugos mokesčių dalis bendroje mokestinių pajamų struktūroje 2008–2018 m. išliko santykinai pastovi. Pokyčiai nacionaliniu lygmeniu buvo ryškesni: didžiausias padidėjimas fiksuotas Latvijoje ir Graikijoje, o didžiausias sumažėjimas – Liuksemburge. Tačiau reiktų pažymėti, kad vien iš aplinkosaugos mokesčių dalies negalima daryti išvados, ar valstybės narės mokesčių sistema padeda siekti aplinkosaugos tikslų⁵³.

17 pav. Per pastarąjį dešimtmetį aplinkosaugos mokesčių dalis ES vidutiniškai nepadidėjo.

Aplinkosaugos mokesčiai, palyginti su bendru apmokestinimu 2008–2018 m., proc. dalis

⁵³ Toks pat aplinkosaugos mokesčių dydis gali būti surenkamas mažą mokesčio tarifą taikant didelei apmokestinimo bazei (t. y. didelio taršos lygio veiklai) arba didelį mokesčio tarifą taikant mažai apmokestinimo bazei.



Šaltinis – Europos Komisija, Mokesčių ir maitų sąjungos GD, remiantis Eurostato duomenimis.

Netinkami aplinkosaugos mokesčiai gali turėti neigiamą pasiskirstymo poveikį, nes mažesnes pajamas gaunantiems namų ūkiams gali tekti palyginti didelė našta. Todėl kompensavimo mechanizmais turi būti užtikrinamas tinkamas pajamų panaudojimas arba investicijos į viešąsias gėrybes, pavyzdžiui, viešąjį transportą, kad būtų galima pasiūlyti alternatyvų. Vykdamas klimato politikos veiksmus, kuriais siekiama sumažinti išmetamą šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį (atsižvelgiant į klimato politikos tikslo įgyvendinimo planą ir Europos klimato teisės akto projekte iškeltus didelio užmojo tikslus ir siekius), anglies kainos ir energijos sąnaudos turėtų didėti, be kita ko, taikant anglies dioksido mokesčius ir galimą apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemos išplėtimą. Vartotojų požiūriu abiejų jų poveikis yra panašus. Iš įrodymų matyti, kad degalų ir kitų energinių produktų mokesčiais didžiausia našta, kaip disponuojamųjų pajamų dalis, užkraunama mažiausių pajamų namų ūkiams⁵⁴. Poveikio vertinimas, pridamas prie 2030 m. klimato politikos tikslo įgyvendinimo plano⁵⁵, taip pat rodo mažesnes pajamas gaunančių namų ūkių proporcingai didesnes išlaidas elektros energijai, dujoms ir kietam kurui. Todėl siekiant teisingumo reikia kompensacinių fiskalinių priemonių, kuriomis būtų mažinamas toks regresyvus poveikis. Be to, negalėjimas įpirkti energinių produktų gali padidinti energijos nepriteklį⁵⁶. Siekiant užtikrinti galimybę naudotis būtiniausiomis paslaugomis, kuri yra vienas iš Europos socialinių teisių ramsčio principų, gali būti numatyta parama taikant kitas specialias fiskalines priemones.

Įrodyta, kad dėl kompensacinio darbo mokesčių sumažinimo turėtų augti užimtumas ir ekonomika. Sumažinus darbo jėgos apmokestinimą, padaugėja darbo paskatų, ypač mažas pajamas gaunantiems asmenims ir kitoms tikslinėms grupėms, pavyzdžiui, jauniems ir vyresnio amžiaus darbuotojams. Kompensuojamoji priemonė, taikoma kartu su padidintomis anglies dioksido kainomis, gali būti laikoma būdu padidinti darbdavių paskatas išlaikyti darbo jėgą didėjant gamybos sąnaudoms (ir skatinama darbo jėgos paklausa). Be to, darbo mokesčių mažinimas gali būti naudojamas siekiant padidinti darbuotojams atitenkančią darbo

⁵⁴ Europos Komisija (2020). „2020 m. Europos užimtumo ir socialinės raidos metinė apžvalga“. Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/MM76mf>

⁵⁵ SWD(2020) 178 *final*, p. 115.

⁵⁶ Komisijos rekomendacija dėl energijos nepritekliaus (C(2020) 9600 *final*) ir prie jos pridamas Komisijos tarnybų darbinis dokumentas, kuriame pateiktos ES rekomendacijos dėl energijos nepritekliaus (SWD(2020) 960 *final*).

užmokesčio dalį (atsižvelgiant į darbo sąnaudas), didinant paskatas būti aktyviems darbo rinkoje (ir skatinama darbo jėgos paklausa). Minėtame poveikio vertinime, pridedamame prie 2030 m. klimato politikos tikslo įgyvendinimo plano, įrodyta, kad anglies dioksido pajamas panaudojus pajamų arba darbo mokesčių sumažinimui daromas teigiamas poveikis ekonomikos augimui ir užimtumui⁵⁷.

Pajamos iš aplinkos apsaugos mokesčių gali būti naudojamos visoms pajamoms remti. Pavyzdžiui, teisingumu grindžiamas pajamų panaudojimas įgyvendinamas vienkartinį pervedimų arba vadinamųjų anglies dioksido dividendų išmokėjimo forma, kad naudos gautų ir darbo pajamų neturintys namų ūkiai. 2020 m. Europos užimtumo ir socialinės raidos metinėje apžvalgoje, pagrįstoje modeliavimu, pateikiamas pajamų atžvilgiu neutralios fiskalinės reformos, kurią sudaro energijos mokestis ir visiems namų ūkiams skiriama vienkartinė išmoka, pavyzdys. Įrodyta, kad toks perkėlimas gali visiškai kompensuoti neigiamą mokesčio poveikį tiek skurdui, tiek nelygybei. Taip yra todėl, kad išmoka, nors ir skiriama visiems, skurdesniems namų ūkiams suteikiama santykinai daugiau paramos nei turtingesniems⁵⁸.

3.1.2 Priemonės, kurių ėmėsi valstybės narės

Po COVID-19 protrūkio visos valstybės narės pradėjo taikyti sutrumpinto darbo laiko sistemas, kad sumažintų ekonominio sukrėtimo padarinius darbo rinkoje. Prasidėjus pandemijai įmonės ES staiga buvo priverstos mažinti arba sustabdyti savo veiklą dėl tiekimo grandinių sutrikimų, griežtų karantino priemonių įgyvendinimo ir dėl to sumažėjusios įvairiausių produktų ir paslaugų paklausos. Reaguodamos į šiuos pokyčius, visos ES valstybės narės sustiprino esamas sutrumpinto darbo laiko sistemas arba sukūrė naujas, kad būtų išsaugotos darbo vietos pačiu opiausiu ekstremaliosios sveikatos situacijos etapu. Europos Sąjunga remia šias pastangas įgyvendindama *Europos laikinos paramos priemonę nedarbo rizikai dėl ekstremaliosios situacijos mažinti* (SURE).

Sutrumpinto darbo laiko sistemos yra viešosios programos, kuriomis siekiama išvengti pernelyg didelio darbo vietų praradimo ekonomikos nuosmukio metu. Jos leidžia ekonominių sunkumų patiriančioms įmonėms laikinai sutrumpinti darbuotojų, kurie savo ruožtu gauna pajamų paramą už nedarbas darbo valandas, darbo laiką. Pagrindinis šių sistemų tikslas – apsaugoti darbuotojus ir darbo vietas, taip apribojant ilgalaikes pereinamojo sukrėtimo pasekmes. Paprastai jos pasitelkiamos tais atvejais, kai verslo veiklai trukdo išorės įvykiai (pvz., techninės avarijos, nepalankios oro sąlygos, darančios poveikį statybos ar žemės ūkio darbams, nenugalimos jėgos aplinkybės) ir laikinai patiriamas verslo nuosmukis (pvz., sumažėjus apyvartai arba užsakymų skaičiui, kai tikimasi, kad tai bus laikina). Pagrindinė savybė yra ta, kad darbo santykiai išlaikomi sutrumpinto darbo laiko laikotarpiu net ir tais atvejais, kai darbo laikas sutrumpinamas iki nulio (t. y. darbas visiškai sustabdomas).

Sutrumpinto darbo laiko sistemos gali būti naudingos darbdaviams, darbuotojams ir visai ekonomikai. Jos leidžia įmonėms koreguoti darbo sąnaudas, kai ekonominė veikla susilpnėja, išsaugant darbo vietas ir žmogiškąjį kapitalą, kartu išvengiant ilgų ir brangių atleidimo iš darbo procedūrų, taip pat pakartotinės samdos išlaidų, kai veikla bus visiškai atnaujinta. Darbuotojų požiūriu šios sistemos leidžia gauti (dalines) pakaitines pajamas, kartu

⁵⁷ Daugiau panašių rezultatų pateikiama Europos užimtumo ir socialinės raidos metinėje apžvalgoje.

⁵⁸ „2020 m. Europos užimtumo ir socialinės raidos metinė apžvalga“, 3 skyrius, 4.2 skirsnis.

užkertant kelią atleidimui iš darbo, todėl prisitaikymo našta darbuotojams paskirstoma tolygiau. Ribojant darbo vietų praradimą, sutrumpinto darbo laiko sistemomis mažinamas užimtumo ir pajamų nepastovumas ir didinamas darbo rinkos atsparumas, taip sumažinant bedarbių išmokų sistemoms tenkančią naštą ir ilgalaikio nedarbo tikimybę.

Iki COVID-19 pandemijos protrūkio sutrumpinto darbo laiko programa arba sistema buvo taikoma 17 ES valstybių narių. Tačiau šios sistemos labai skyrėsi tuo, kaip jos buvo įsteigtos ir administruojamos, pvz., taikant specialias sistemas, bedarbių išmokų sistemą arba aktyvią darbo rinkos politiką.

Belgija, Vokietija, Prancūzija, Italija, Liuksemburgas, Austrija ir Portugalija jau iki krizės turėjo specialias ir gerai veikiančias sistemas. Šiose šalyse bendrovės teikia prašymą institucijoms, atsakingoms už sistemos valdymą. Suteikus leidimą, bendrovė gali pritaikyti darbuotojų darbo laiką, mokėdama jiems įprastą darbo užmokestį už dirbtas valandas ir atlygi už nedirbtas valandas (paprastai mažesnę už įprastą darbo užmokestį). Tuomet bendrovei (visiškai arba iš dalies) kompensuojamos sąnaudos pagal viešąją sutrumpinto darbo laiko sistemą⁵⁹. 2014 m. Švedijos teisės aktuose buvo numatyta panaši sistema, kuri turėtų būti taikoma didelio ir gilaus ekonomikos nuosmukio atveju. Bulgarija sukūrė teisinę sistemą po 2009 m. krizės, tačiau jos sistema buvo neaktyvi, nes metais iki COVID-19 krizės ji nebuvo finansuojama. Vengrija taip pat turėjo tokią ilgalaikę sutrumpinto darbo laiko sistemą, kuri buvo palyginti nedidelio masto ir iki COVID-19 krizės naudojama bei finansuojama su pertrūkiais.

Danijoje, Airijoje, Nyderlanduose, Ispanijoje ir Suomijoje parama sutrumpintam darbo laikui paprastai (iki krizės) buvo teikiama pagal bedarbių pašalpų sistemą. Pagal šias sistemas įmonės turi galimybę laikinai sutrumpinti savo darbuotojų darbo laiką (kai kuriais atvejais, pvz., Suomijoje, taip pat galima laikinai atleisti darbuotojus, tačiau darbo santykiai nenutraukiami). Savo ruožtu nukentėję darbuotojai gali užsiregistruoti kaip darbo ieškantys asmenys ir prašyti bedarbio pašalpos sumai, proporcingai nedirbtų dienų skaičiui (vadinamoji *dalinio nedarbo išmoka*). Tokios dalinio nedarbo išmokos gavimo sąlygos nustatomos pavienių darbuotojų lygmeniu ir yra tokios pačios, kaip ir standartinės (visiškos) bedarbio pašalpos sąlygos. Visų pirma (su tam tikromis išimtimis, pvz., Ispanijoje) darbuotojai gali pretenduoti į dalinio nedarbo išmoką, jei jie yra sumokėję būtinas įmokas, ir atitinka standartinius darbo paieškos ir pasirengimo dirbti reikalavimus (t. y. tikimasi, kad jie priims jiems pateikiamus darbo visą darbo laiką pasiūlymus).

Kroatijoje ir Slovakijoje parama sutrumpintam darbo laikui buvo laikoma aktyvios darbo rinkos politikos forma. Iš pradžių šių sistemų biudžetas buvo ribotas, jomis naudojosi mažai įmonių ir darbuotojų ir jose buvo nustatytas darbo vietų išsaugojimo reikalavimas (darbdavio pareiga išlaikyti užimtumą tam tikrą laikotarpį po paramos gavimo). Reaguojant į COVID-19 krizę šios sistemos buvo gerokai sustiprintos, joms skirta daug biudžeto lėšų ir jos imtos taikyti įvairioms įmonėms ir darbuotojams.

Prasidėjus COVID-19 protrūkiui visos valstybės narės pritaikė nacionalines sutrumpinto darbo laiko sistemas, kad palengvintų jų naudojimą ir padidintų potencialių paramos gavėjų ratą. Pavyzdžiui, jos supaprastino administracines leidimo teikti sutrumpinto darbo laiko paramą suteikimo procedūras, pvz., sutrumpino pranešimo laikotarpius, numatė naują pagrindimą dėl nepaprastosios COVID-19 situacijos (automatiškai

⁵⁹ Belgija yra išimtis, nes darbuotojai gauna kompensaciją tiesiogiai iš federalinės agentūros, atsakingos už nedarbo draudimo išmokų mokėjimą.

laikomą nenugalimos jėgos aplinkybe) ir (arba) sušvelnino išankstinio konsultavimosi su darbuotojų atstovais reikalavimus ir sutrumpino išmokų prašymo laikotarpį. Jos taip pat išplėtė sistemų aprėptį, kad būtų apimtos įmonės ir sektoriai, kuriems anksčiau skirti tokį finansavimą nebuvo galima. Pavyzdžiui, Vokietija, Ispanija, Prancūzija, Italija, Liuksemburgas, Austrija, Portugalija ir Suomija iš dalies pakeitė savo sutrumpinto darbo laiko sistemų taisykles, kad būtų supaprastintos procedūros, palengvintos galimybės jomis naudotis ir (arba) išplėsta jų aprėptis (pvz., įtraukiant savarankiškai dirbančius asmenis ir neseniai įdarbintus darbuotojus). Ispanija ir Suomija supaprastino administracines procedūras ir iš esmės sušvelnino tinkamumo kriterijus, kad visi darbuotojai galėtų gauti sutrumpinto darbo laiko paramą, nepriklausomai nuo jų mokėtų įmokų ir nepažeidžiant jų sukauptų teisių į standartines bedarbių pašalpas. Kai kuriose valstybėse narėse darbdavių išlaidos buvo sumažintos iki nulio. Sutrumpinto darbo laiko taikymo trukmė taip pat buvo padidinta atsižvelgiant į išskirtinį krizės pobūdį ir neaiškumą dėl jos trukmės. Be to, kai kurios valstybės narės (tarp jų Belgija ir Prancūzija) laikinai padidino darbuotojams už nedirbtas valandas skiriamą kompensaciją. Prancūzija taip pat nustatė sektorines nuo bendrųjų taisyklių leidžiančias nukrypti nuostatas konkrečioms sektoriams, kuriuos su COVID-19 susijusios neatidėliotinos priemonės paveikė labiau (pavyzdžiui, aviacijos, turizmo).

Kai kurios valstybės narės nusprendė pradėti įgyvendinti naujas programas, kuriomis siekiama išsaugoti darbo vietas įmonėse, nukentėjusiuose nuo COVID-19 pandemijos. Pavyzdžiui, Danija, Airija ir Nyderlandai sukūrė naujas skubios pagalbos (sutrumpinto darbo laiko) sistemas, pagal kurias parama teikiama tiesiogiai per darbdavį, o ne per nedarbo išmokų sistemą. Pavyzdžiui, Nyderlanduose ankstesnę sutrumpinto darbo laiko sistemą pakeitė sistema, pagal kurią išmokos dar labiau padidėjo. Darbdaviai, kurie prognozuoja pajamų praradimą (ne mažiau kaip 20 proc.), gali kreiptis dėl ne daugiau kaip 90 proc. darbo sąnaudų išmokos trijų mėnesių laikotarpiui, su sąlyga, kad jie neatleis darbuotojų.

Visos valstybės narės, kurios dar neturėjo sutrumpinto darbo laiko sistemų, ėmėsi skubių priemonių, kad užkirstų kelią atleidimui iš darbo, panašių į sutrumpinto darbo laiko sistemas. Tai reiškė laikinos paramos suteikimą darbuotojams, dirbantiems įmonėse, kurių veikla yra sustabdyta arba gerokai sumažėjusi. Visų pirma, kai kurios šalys (pvz., Malta, Graikija, Lietuva ir Rumunija), kurių teisės aktais jau buvo leidžiama darbdaviams sutrumpinti darbo laiką arba tinkamai pagrįstais atvejais laikinai sustabdyti darbuotojų darbo sutarčių galiojimą, pradėjo skirti valstybės subsidijas nukentėjusių darbuotojų pajamų rėmimui finansuoti. Pavyzdžiui, nuo 2020 m. birželio mėn. pagal SYN-ERGASIA sistemą Graikijoje visą darbo laiką dirbančių darbuotojų savaitės darbo laiką įmonėse, kurių apyvarta sumažėjo bent 20 proc., leidžiama sutrumpinti iki 50 proc. Valstybė padengia 60 proc. darbuotojų grynojo darbo užmokesčio ir 100 proc. socialinio draudimo įmokų, atitinkančių nedirbtų darbo valandų skaičių.

Nors trumpuoju laikotarpiu sutrumpintas darbo laikas yra tinkama priemonė tiesioginiams išorinio ekonominio sukrėtimo padariniams šalinti, jų ilgalaikis naudojimas gali trukdyti struktūriniams pokyčiams. Prasidėjus COVID-19 krizei, didžiausias dėmesys darbo rinkoje buvo skiriamas esamų darbo vietų išsaugojimui. Pandemijai užsitęsus, vis labiau išryškėja ekonominis krizės poveikis paklausos struktūrai ir įmonių veiklai, o kartu tampa vis svarbesnis struktūrinių pokyčių poreikis. Tačiau kuo ilgiau truks krizė, tuo didesnė tikimybė pagal sutrumpinto darbo laiko sistemas subsidijuoti darbo vietas įmonėse, kurios nebėra gyvybingos. Sutrumpinto darbo laiko sistemomis taip pat galima sumažinti tikimybę, kad neturintys darbo jį ras, todėl gali sulėtėti darbo vietų kūrimas ekonomikos atsigavimo metu. Todėl politika, kuria skatinami struktūriniai pokyčiai ir darbuotojų persikirstymas įvairiuose sektoriuose (pvz., taikant gerai parengtas samdymo

paskatas ir perkvalifikavimo priemonės), galėtų būti skatinama atsiradus ekonomikos atsigavimo požymių, atsižvelgiant į konkrečią kiekvienos šalies ekonominę padėtį.

Kai kurios valstybės narės jau pradėjo stabdyti sutrumpinto darbo laiko sistemų taikymą ir kitas skubaus reagavimo priemones, o kitos jas pritaikė arba pratęsė. Pavyzdžiui, Danijoje ir Estijoje skubios priemonės, kurių imtasi reaguojant į pandemiją, nutrauktos dar vasarą ir (šio dokumento projekto rengimo metu) nebuvo atnaujintos. Kitos valstybės narės (pvz., Belgija, Graikija ir Kipras) naudotis skubios pagalbos sistemomis leidžia tik toms įmonėms, kurias vis dar tiesiogiai veikia su sanitarine krize susiję apribojimai. Galiausiai kai kurios valstybės narės jau pratęsė dalies skubių priemonių galiojimą iki 2020 m. pabaigos (pvz., Prancūzija, Italija ir Graikija) arba 2021 m. (pvz., Vokietija, Malta, Švedija, Kipras, Ispanija).

Kelios valstybės narės patvirtino priemones, kuriomis siekiama išsaugoti darbuotojus ir skatinti darbo jėgos paklausą taikant samdos paskatas⁶⁰. Pavyzdžiui, Graikijoje esamos valstybinės užimtumo tarnybos taikomos samdos subsidijų sistemos buvo papildytos naujomis vietomis, ilgesne trukme (iki dvejų metų) ir padidinta subsidijų norma (75 proc. darbo užmokesčio sąnaudų, bet ne daugiau kaip 750 EUR). Be to, spalio mėn. pradėta įgyvendinti nauja sistema, skirta skatinti sukurti 100 000 darbo vietų privačiame sektoriuje – valstybė įsipareigoja 6 mėnesius dengti socialinio draudimo įmokas. Kroatijoje buvo išplėsta laikina darbo užmokesčio rėmimo sistema (pagal kurią skiriama 50 proc. minimaliojo darbo užmokesčio) siekiant remti darbuotojus, nukentėjusius nuo sanitarinių apribojimų, kurių dauguma yra sezoniniai turizmo ir paslaugų sektoriaus darbuotojai. Rumunijoje buvo imtasi įvairių priemonių (be esamų užimtumo subsidijų sistemų), kad būtų galima spręsti naujausias darbo rinkos problemas, įskaitant paramą jauniems ir vyresnio amžiaus darbuotojams bei savarankiškai dirbantiems asmenims. Belgijos Flandrijos regione buvo persvarstytos esamos samdos paskatos ilgalaikiams bedarbiams, o Valonijoje vertinama bendra samdos paskatų sistema, kad būtų pagerintas jos veiksmingumas. 2020 m. gegužės mėn. Vengrija priėmė veiksmų planą, kaip išsaugoti darbo vietas ir sukurti papildomų darbo vietų sektoriuose, kurie apibrėžiami kaip prioritetiniai, įskaitant sveikatos priežiūros, statybos, žemės ūkio, transporto ir turizmo sektorius. Pastarųjų veiksmų bendras biudžetas 2020–2022 m. yra 674 mlrd. HUF (1,85 mlrd. EUR), be kita ko, taikant darbo užmokesčio subsidijų sistemas ir kitas priemones, kad darbas taptų lankstesnis. Ispanija pradėjo taikyti samdos paskatas, skirtas nukentėjusiems turizmo sektoriaus darbuotojams Balearų ir Kanarų salose. Latvijoje iki 2020 m. pabaigos tris mėnesius bus mokama nauja darbo užmokesčio subsidija. Darbdavys gaus iki 50 proc. darbuotojo mėnesinio darbo užmokesčio (bet ne daugiau kaip 430 EUR per mėnesį) su sąlyga, kad įdarbins anksčiau nedirbusį asmenį ne mažiau kaip tris mėnesiams pasibaigus subsidijos mokėjimo laikotarpiui. Kipre nuo spalio mėn. pabaigos ketinta įgyvendinti subsidijų sistemas, skirtas skatinti bedarbių, buvusių kalinių ir jaunimo įdarbinimą. Vykdydama plataus masto reformą, Suomija siekia supaprastinti dabartinę įdarbinimo sistemą ir mokėti subsidijas, kad įmonės, ypač mažosios ir vidutinės, dažniau jomis naudotųsi. Visų pirma, planuojama sumažinti darbdaviams tenkančią administracinę naštą ir paspartinti mokėjimo procesą, kuris bus glaudžiai susijęs su būsimų darbuotojo įgūdžių poreikių nustatymu.

⁶⁰ Ši pastraipa yra apie netikslines samdos subsidijas. Daugiau informacijos apie konkrečioms grupėms skirtas arba apskritai įgyvendinant aktyvią darbo rinkos politiką taikomas priemones pateikta 3.2 ir 3.3 skirsniuose.

2020 m., palyginti su praėjusiais metais, teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis buvo padidintas daugumoje valstybių narių⁶¹. Kai kuriose šalyse jis gerokai išaugo (pavyzdžiui, Lenkijoje 17 proc., Slovakijoje 12 proc., Čekijoje 11 proc.). Minimalusis darbo užmokestis Rumunijoje buvo padidintas 7 proc. ir sudarė maždaug 40 proc. vidutinio darbo užmokesčio šalyje. Belgijoje teisės aktais nustatytas minimalusis darbo užmokestis liko išaldytas (išskyrus indeksavimą), nes socialiniai partneriai negalėjo pasiekti susitarimo. Ispanijoje buvo deramasi dėl naujausio minimaliojo darbo užmokesčio padidinimo (5,5 proc., po 2019 m. 22,3 proc. šuolio) ir, kitaip nei dėl ankstesnio padidinimo, buvo susitarta su socialiniais partneriais. Latvijos vyriausybės sprendimu nuo 2021 m. sausio mėn. minimalusis darbo užmokestis bus padidintas 16 proc. Vokietijos minimaliojo darbo užmokesčio komisija pasiūlė per ateinančius dvejus metus 10 proc. padidinti minimalų darbo užmokestį keturiais etapais. Vokietija šiuo metu peržiūri savo minimaliojo darbo užmokesčio sistemą, atsižvelgdama į patirtį, įgytą teisės aktais nustatytus minimalųjį darbo užmokestį. Kai kurios vyriausybės (pavyzdžiui, Lenkijos ir Ispanijos) paskelbė arba svarsto planus padidinti teisės aktais nustatytą minimalųjį darbo užmokestį iki 60 proc. darbo užmokesčio medianos arba vidurkio. 2019 m. Slovakijoje priimtas naujas teisės aktais nustatyto minimaliojo darbo užmokesčio nustatymo mechanizmas, kuriuo nustatoma, kad, jeigu socialiniai partneriai iki nustatyto termino (kiekvienų metų liepos 15 d.) nesusitars dėl kitų metų dydžio, jis automatiškai sieks 60 proc. praėjusių metų šalies vidutinio nominaliojo darbo užmokesčio neatskaičius mokesčių. Naujasis mechanizmas pirmą kartą turėjo būti taikomas 2021 m. minimaliajam darbo užmokesčiui, tačiau pagal kitą 2020 m. spalio mėn. parlamento patvirtintą pataisą numatytas *ad hoc* padidinimas 2021 m. (mažesnis nei pagal ankstesnius skaičiavimus) ir automatinė formulė sumažinama iki 57 proc. pastarųjų dviejų metų vidutinio nominaliojo darbo užmokesčio neatskaičius mokesčių. Daugelyje šalių diskutuojama dėl tolesnio didelio minimaliojo darbo užmokesčio padidinimo po 2020 m., iš dalies santykiniais, iš dalies absoliučiais skaičiais.

Per praėjusius metus buvo užfiksuoti tik nedideli darbo užmokesčio nustatymo taisyklių ir sistemų pokyčiai. Viena išimtis – Graikija, kurioje 2019 m. spalio mėn. buvo numatyta galimybė atsisakyti sektorialių susitarimų, visų pirma įmonėms, susiduriančioms su ekonominėmis problemomis (bankrotu, restruktūrizavimu, likvidavimu, neveiksniomis paskolomis) arba veikiančioms vietovėse, kuriose yra aukštas nedarbo lygis, daug startuolių ir socialinės ekonomikos įmonių. Be to, sektorialių susitarimų pratęsimas nebėra automatinis, ir dabar sprendimą savo nuožiūra priima darbo ministras, vienai iš pasirašiusiųjų šalių pateikęs aiškų prašymą. Su šiuo prašymu, be esamo reprezentatyvumo kriterijaus (50 proc. darbo jėgos, kuriai jau taikomas susitarimas), reikia pateikti numatomo poveikio ekonomikai ir darbo rinkai analizę. Kuriamas atitinkamai darbdavių asociacijų ir profesinių sąjungų viešasis registras, siekiant patikrinti jų reprezentatyvumą sudarant kolektyvines darbo sutartis. Kaip šie pakeitimai praktiškai paveiks kolektyvines derybas, kol kas neaišku. Reaguojant į COVID-19 krizę, ES kai kurios darbo užmokesčio nustatymo priemonės (suderintos kolektyviai arba vyriausybės iniciatyva) buvo skirtos sveikatos priežiūros ir jiems prilygintiems darbuotojams. Kai kurios valstybės narės, įskaitant Bulgariją, Latviją ir Lietuvą, nustatė priemones, kuriomis laikinai padidinamas sveikatos priežiūros darbuotojų ir (arba) kitų kategorijų darbuotojų, tiesiogiai dalyvaujančių kovojant su pandemija, darbo užmokestis. Neseniai buvo sudarytos su sveikatos sektoriumi susijusios kolektyvinės sutartys, pavyzdžiui, Austrijoje, Belgijoje (federaliniu lygmeniu), Prancūzijoje ir Vokietijoje (dėl slaugytojų).

⁶¹ Žr. EUROFOUND (2020). „Minimalusis darbo užmokestis 2020 m. Metinė ataskaita“. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/!hR69mk>

Dauguma priemonių, kurių pastaraisiais mėnesiais buvo imtasi darbo jėgos apmokestinimo srityje, parengtos kaip atsakas į COVID-19 pandemiją. Valstybių narių pradinio atsako į protrūkį mokesčių srityje analizė rodo, kad tai buvo padaryta siekiant užkirsti kelią staigiam nedarbo didėjimui ir sumažinti spaudimą įmonėms. Valstybės narės apsaugojo įmonių pinigų srautus, o populiariausia priemonė buvo mokesčių atidėjimas. Tokie atidėjimai buvo taikomi šioms mokesčių kategorijoms: pelno mokesčiui, gyventojų pajamų mokesčiui, nekilnojamojo turto mokesčiui, PVM ir socialinio draudimo įmokoms. Kai kurios valstybės narės taip pat nustatė daugiau mokesčių lengvatų, įskaitant mokesčių ir (arba) socialinių įmokų nuolaidas, kai mokėjimai atliekami laiku, mokesčių sumažinimą labai nukentėjusioms įmonėms, laikiną tam tikrų mokesčių ir socialinio draudimo įmokų mokėjimo sustabdymą ir mokesčių kreditus.

Daugelis valstybių narių sukūrė mokestines priemones, kuriomis siekiama apsaugoti pažeidžiamus darbuotojus, ekonomikos sektorius ar gyventojų kategorijas, taikant tikslines laikinas priemones. Pavyzdžiui, Belgijoje numatyta galimybė atidėti 2020 m. socialinio draudimo įmokų mokėjimą. Savarankiškai dirbantys asmenys taip pat gali pasinaudoti socialinio draudimo įmokų sumažinimu arba panaikinimu, priklausomai nuo konkrečių sąlygų. Ispanijoje savarankiškai dirbantys asmenys galėjo atidėti mokesčių ir socialinio draudimo įmokų mokėjimą šešiams mėnesiams, jei jų veikla sustabdoma dėl nepaprastosios padėties paskelbimo. Lenkija laikinai leido nemokėti (arba, priklausomai nuo įmonės dydžio, sumažinti) mažųjų įmonių ir socialinių kooperatyvų socialinio draudimo įmokų. Portugalijoje darbdaviams leista iki trijų mėnesių iš dalies nemokėti socialinio draudimo įmokų už darbuotojus, kuriems taikomos ypatingosios paramos priemonės. Slovakijoje atidėtas privalomų darbdavių ir savarankiškai dirbančių asmenų mokėjimų į socialinio draudimo fondus terminas. Pagal šią sistemą bet kuris darbdavys ir savarankiškai dirbantis asmuo, mokantis privalomas įmokas į sveikatos priežiūros ir pensijų fondus, kurio pajamos iš verslo sumažėjo bent 40 proc., turi teisę atidėti mokėjimą. Suomijoje, siekiant padėti privačiojo sektoriaus darbdaviams išlaikyti kuo daugiau darbo vietų, darbdavių socialinio draudimo įmokos nuo 2020 m. gegužės iki gruodžio mėn. buvo sumažintos 2,6 proc. punkto. Siekiant padengti papildomas išlaidas, 2022–2025 m. įmokos bus padidintos 0,4 proc. punkto. Ši priemonė parengta drauge su socialiniais partneriais. Be to, valstybė bendrai finansuoja dalį socialinio draudimo įmokų verslininkams, kurių apyvarta mažėjo tris mėnesius (su galimybe pratęsti).

Kitais atvejais siekiant sumažinti darbo jėgos mokesčių pleišta buvo imtasi stabilesnių ar ilgalaikių priemonių, kurios galėtų daryti teigiamą poveikį darbo jėgos paklausai ir pasiūlai. Pavyzdžiui, Graikija nuo 2020 m. birželio mėn. 0,9 proc. punkto sumažino visą darbo laiką dirbančių darbuotojų socialinio draudimo įmokas. Vyriausybė paskelbė, kad 2021 m. jos bus sumažintos dar 3 proc. punktais. Lenkijoje, be jaunesnių darbuotojų atleidimo nuo mokesčių, nuo 2019 m. spalio mėn. pirmasis pajamų mokesčio tarifas sumažintas nuo 18 proc. iki 17 proc. Taip pat buvo padidintos mokesčių atskaitos išlaidos darbuotojams. Nuo 2020 m. liepos mėn. Lietuva padidino neapmokestinamąjį pajamų dydį nuo 350 EUR iki 400 EUR per mėnesį. Italija sumažino mokesčių pleišta samdomiesiems darbuotojams: jeigu pajamos neviršija 28 000 EUR per metus, už paskutinius šešis 2020 m. mėnesius taikomas 600 EUR neapmokestinamasis dydis, kuris nuo 2021 m. bus 1 200 EUR. Mažesni neapmokestinamieji dydžiai numatyti didesnėms pajamoms (iki 40 000 EUR). Ši priemonė pakeičia ankstesnę nuolaidą (*bonus Renzi*), kuri buvo taikoma 8 000–26 600 EUR pajamoms. Nuo 2021 m. Flandrijoje (Belgija) darbuotojų, kurių mėnesinis darbo užmokestis neatskaičius mokesčių neviršija 1 700 EUR, darbo užmokestis atskaičius mokesčius bus padidintas bent 50 EUR dydžio mėnesine užimtumo priemoka. Priemoka palaipsniui mažinama, o kai

mėnesinis darbo užmokestis neatskaičius mokesčių sudaro 2 500 EUR, nutraukiama. Tikimasi, kad ši priemonė padės šalinti nedarbo ir neveiklumo spąstus.

3.2 6 gairė. Darbo jėgos pasiūlos didinimas ir galimybių įsidarbinti, įgūdžių bei kompetencijos gerinimas

Šiame skirsnyje apžvelgiama, kaip įgyvendinama 6-oji užimtumo gairė, pagal kurią valstybėms narėms rekomenduojama sudaryti palankias sąlygas gerinti darbo jėgos pasiūlą, įgūdžius ir kompetenciją. 3.2.2 skirsnyje aptariamos politikos priemonės, kurių valstybės narės ėmėsi šiose politikos srityse.

3.2.1 Pagrindiniai rodikliai

Per pastaruosius dešimt metų mokyklos nebaigusių asmenų dalis⁶² ES lygmeniu gerokai sumažėjo, tačiau COVID-19 krizė išryškino poreikį toliau dėti pastangas. Mokyklos nebaigusių asmenų dalis 2019 m. sudarė 10,2 proc., t. y. iki strategijos „Europa 2020“ tikslo trūksta vos 0,2 proc. punkto, ir nuo 2009 m. gerokai pagerėjo (beveik 4 proc. punktais). ES lygmens pažangą daugiausia lėmė keletas valstybių narių, kuriose padėtis labai pagerėjo: tai Portugalija (–20,3 proc. punkto), Ispanija (–13,6 proc. punkto), Graikija (–10,1 proc. punkto) ir Malta (–8,5 proc. punkto)⁶³. Per pastarąjį dešimtmetį mokyklos nebaigusių asmenų dalis padidėjo tik Slovakijoje ir Čekijoje (atitinkamai 3,4 ir 1,3 proc. punkto) (

18 pav. ir 19 pav.). Nepaisant to, per pastaruosius ketverius metus ES lygmeniu nebuvo užfiksuota jokio reikšmingo pagerėjimo, o vidutinė mokyklos nebaigusių asmenų dalis nekito. Kai kuriose valstybėse narėse, kurių rezultatai socialinių rodiklių suvestinėje yra prasti, visų pirma Ispanijoje, Maltoje, Rumunijoje, Bulgarijoje ir Italijoje, mokyklos nebaigusių asmenų dalis tebėra viena didžiausių problemų, o padėtis nuo praėjusių metų mažai pagerėjo. Kai kuriose šalyse vertinant šį rodiklį nustatyta didelių skirtumų tarp regionų (žr. 4 priedą). Užsitęsęs mokyklų uždarymas dėl COVID-19 krizės gali dar labiau padidinti mokyklos nebaigusių asmenų dalį, todėl reikėtų toliau stengtis spręsti šią problemą.

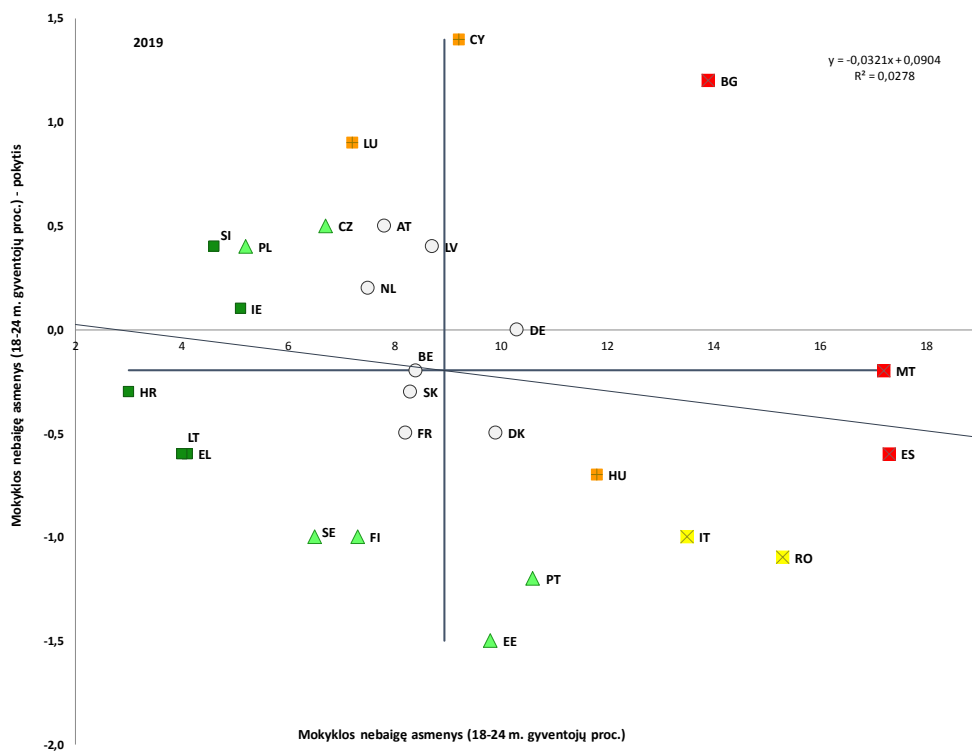
Mokyklos dažniausiai nebaigia jaunuoliai, kuriems reikia papildomos paramos, kad tęstų mokslą. 2019 m. ES vidutiniškai mokyklos nebaigė daugiau vaikinių (11,9 proc.) nei merginų (8,4 proc.). Atvirkščiai yra tik Rumunijoje ir Čekijoje (Rumunijoje 14,9 proc. vaikinių ir 15,8 proc. merginų; Čekijoje – 6,6 proc. vaikinių ir 6,8 proc. merginų). Apskritai mokyklos nebaigimui didelį poveikį daro mokinių socialinė ir ekonominė kilmė, o svarbus vaidmuo tenka tėvų išsilavinimui. Migrantų kilmė irgi yra reikšmingas veiksnys, nes ES vidutiniškai tarp ES gimusių asmenų yra gerokai mažiau nebaigusių mokyklos (8,9 proc.), palyginti su kitoje ES šalyje gimusiais asmenimis (21,4 proc.) ir ne ES šalyje gimusiais asmenimis (22,5 proc.). 2019 m. keturiose valstybėse narėse (Italijoje, Maltoje, Ispanijoje ir Graikijoje) daugiau kaip 25 proc. ne ES gimusių jaunuolių buvo nebaigę mokyklos.

⁶² Mokyklos nebaigusių asmenų dalis apibrėžiama kaip 18–24 m. asmenų, įgijusių ne aukštesnį kaip pagrindinį išsilavinimą (t. y. ISCED 0–2 lygmens) ir nebesimokančių toliau, dalis per keturias savaites iki ES darbo jėgos tyrimo.

⁶³ Valstybės narės šiems rodikliams pagerinti naudojo įvairias intervencijas, įskaitant paramą iš ES fondų. Analizė pateikta Europos Komisijos (2020) dokumente „2011 m. Tarybos rekomendacijos dėl mokyklos nebaigusių asmenų dalies mažinimo politikos įgyvendinimo vertinimas“.

18 pav. Mokyklos nebaigusių asmenų dalis skirtingose valstybėse narėse labai įvairuoja.

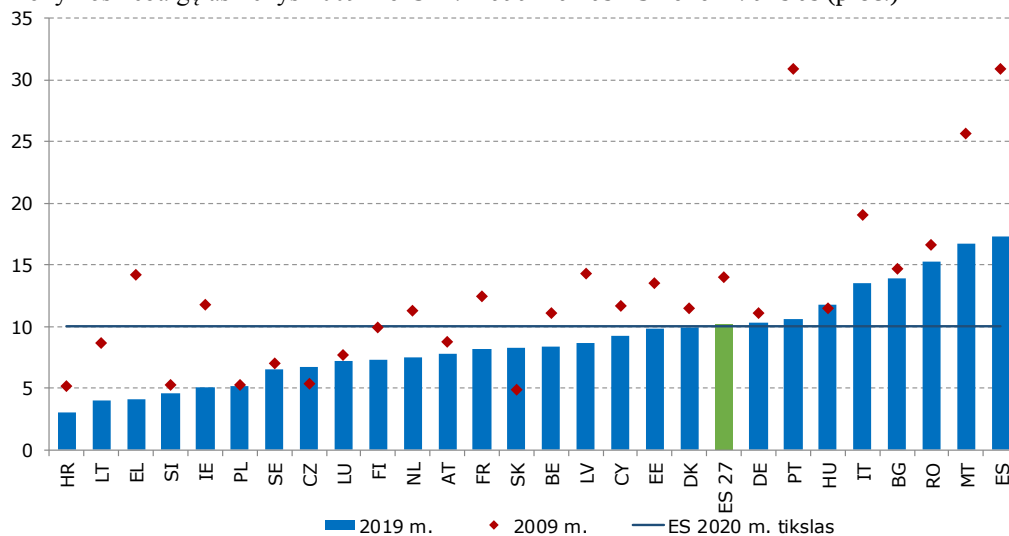
Mokyklos nebaigę asmenys (18–24 m. gyventojų proc. dalis) ir metinis pokytis (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)



Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas, duomenų kodas internete [edat lfse 14]. Laikotarpis: 2019 m. lygiai ir metiniai pokyčiai, palyginti su 2018 m. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaiškinimas pateiktas priede. HR duomenys nepatikimi. NL duomenų eilutės yra su pertrūkiu.

19 pav. Strategijoje „Europa 2020“ iškeltas tikslas sumažinti mokyklos nebaigiančių asmenų skaičių – beveik pasiektas.

Mokyklos nebaigę asmenys 2009–2019 m. ir atitinkamas ES 2020 m. tikslas (proc.)



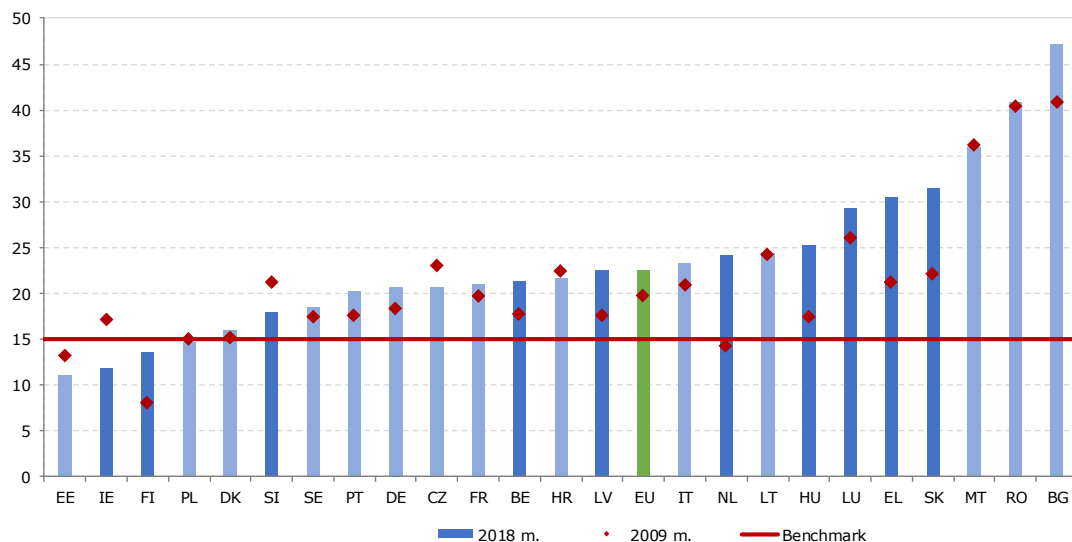
Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas, duomenų kodas internete [edat lfse 14].

Pastaba. Visų šalių duomenų laiko eilutės yra su pertrūkiu 2014 m. (pereita nuo ISCED 1997 prie ISCED 2011). HR 2019 m. duomenys yra nepatikimi.

ES daugiau nei vienas mokinys iš penkių nepasiekia minimalaus skaitymo, matematikos ir gamtos mokslo gebėjimų lygio, o daroma pažanga – labai nedidelė. Nė vienoje iš trijų – skaitymo, matematikos ir gamtos mokslų – sričių, kurios buvo vertinamos pagal EBPO Tarptautinio moksleivių vertinimo programą (PISA), nepavyko pasiekti Europos bendradarbiavimo švietimo ir mokymo srityje strateginės programos („ET 2020“) lyginamojo rodiklio, pagal kurį penkiolikmečių, turinčių prastus šių sričių įgūdžius, dalis turėtų būti sumažinta (neviršyti 15 proc. ES iki 2020 m.). 2018 m. ES 27 22,5 proc. moksleivių prastai mokėjo skaityti, 22,9 proc. neišmanė matematikos ir 22,3 proc. – gamtos mokslų. Nuo 2009 m. ES prastai gamtos mokslus ir skaityti mokančių moksleivių dalis padidėjo, o matematikos srityje išliko stabili – žr. 20 pav.⁶⁴ Kalbant apie matematiką ir gamtos mokslus, lyčių skirtumai buvo gana nedideli, tačiau kalbant apie skaitymą skirtumas buvo didžiulis (prastai skaitančių mergaičių – 17,4 proc., o berniukų – 27,3 proc.). Kad būtų imtasi spręsti šią svarbią problemą, Komunikate dėl Europos švietimo erdvės sukūrimo iš naujo įtvirtintas ES įsipareigojimas iki 2030 m. sumažinti prastus skaitymo, matematikos ir gamtos mokslų įgūdžius turinčių mokinių dalį iki mažiau nei 15 proc.⁶⁵

20 pav. Skaitymo rezultatų skirtumai valstybėse narėse yra dideli

Ilgalaikis prastų skaitymo įgūdžių rodiklio pokytis, 2009–2018 m. (proc.)



Šaltinis – 2018 m. PISA, EBPO. Pastaba. Pastaba. Tamsesnės vertikalios juostos žymi statistiškai reikšmingus pokyčius 2009–2018 m. AT, CY ir ES duomenų nėra.

COVID-19 krizė akcentavo įgūdžių ir išsilavinimo skirtumų problemą, todėl dabar dar svarbiau parengti deramą politikos atsaką. COVID-19 krizė, dėl kurios labai paspartėjo mokymosi skaitmeninimas, galėtų dar labiau sustiprinti ir taip stiprią socialinių ir ekonominių aplinkybių ir švietimo rezultatų sąsają. Preliminari analizė⁶⁶ rodo, kad karantinas turėjo neproporcingai didelį neigiamą poveikį pažeidžiamiems asmenims arba asmenims iš mažiau išsivysčiusių regionų. Pavyzdžiui, organizuojant nuotolinį mokymąsi daroma prielaida, kad kiekvienas vaikas turi bent įprastą ar planšetinį kompiuterį, taip pat gali naudotis sparčiu interneto ryšiu, turi įgūdžių juo naudotis ir tinkamą tėvų pagalbą. Taip ne visada yra, jei

⁶⁴ Problema išsamiau pristatoma 2019 m. Švietimo ir mokymo stebėsenos biuletenyje, p. 60. Paskelbta <https://europa.eu/!GK66PF>

⁶⁵ Komisijos komunikatas dėl Europos švietimo erdvės sukūrimo iki 2025 m., COM(2020) 625 final.

⁶⁶ Europos Komisija, „2020 m. Europos užimtumo ir socialinės raidos metinė apžvalga“, p. 32.

mokiniai gyvena skurdesnėse vietovėse ar šeimose. 2018 m. ES 3,9 proc. namų ūkių negalėjo įpirkti kompiuterio. Namų ūkių, kurių pajamos nesiekia 60 proc. ekvivalentinių pajamų medianos, atveju šis rodiklis buvo 12,8 proc., o ne ES gimusių asmenų namų ūkių – 8 proc.⁶⁷. Rodiklis gali būti dar didesnis tarp moksleivių, kurie yra prieglobsčio prašytojai ir pabėgėliai, nes jų galimybės gauti išsilavinimą dažnai yra gana menkos. Tikrasis krizės poveikis mokymosi rezultatams šiame etape negali būti vertinamas, tačiau jį reikės atidžiai stebėti per ateinančius metus.

Per pastarąjį dešimtmetį dalyvavimas ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros veikloje nuolat augo, tačiau prastesnės socialinės ir ekonominės padėties vaikų dalyvavimas vis dar yra mažesnis. 2009 m. Europos bendradarbiavimo švietimo ir mokymo srityje strateginėje programoje („ET 2020“) nustatytas siekis iki 2020 m. užtikrinti, kad bent 95 proc. vaikų nuo ketverių metų amžiaus iki privalomojo pradinio ugdymo pradžios amžiaus dalyvautų ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros veikloje⁶⁸. 2018 m. ES 27 beveik pasiekė šį tikslą – vidurkis buvo 94,8 proc. (4,5 proc. punkto daugiau nei 2009 m.). 2018 m. Prancūzija, Danija ir Airija sudarė sąlygas visiems šios amžiaus grupės vaikams dalyvauti ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros veikloje. Be to, didelis pagerėjimas per pastaruosius dešimt metų stebimas Airijoje (+26,4 proc. punkto), Lenkijoje (+22,1 proc. punkto) ir Suomijoje (+17,4 proc. punkto). Dalyvavimo lygis šiek tiek smuko Italijoje (–4,9 proc. punkto), Estijoje (–3,3 proc. punkto), Nyderlanduose (–2,6 proc. punkto), Bulgarijoje (–1,8 proc. punkto), Rumunijoje (–1,7 proc. punkto), Belgijoje (–0,8 proc. punkto) ir Ispanijoje (–0,4 proc. punkto). Nepaisant šio bendro teigiamo vaizdo, išlieka svarbių įtraukties ir lygybės problemų. Tyrimų duomenų analizė rodo, kad prastesnės socialinės ir ekonominės padėties vaikų arba socialiai pažeidžiamų grupių vaikų dalyvavimas ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros veikloje yra gerokai mažesnis⁶⁹. Tikėtina, kad tokia nelygybė taip anksti gyvenime vėliau atsispindės prastesniuose mokymosi rezultatuose, išsilavinime ir darbo rinkos perspektyvose.

Socialinė, ekonominė ir migrantų padėtis tebėra stiprus mokymosi rezultatus lemiantis veiksnys, o daugelyje valstybių narių tarp miesto ir kaimo vietovių yra didelių rezultatų skirtumų. 21 pav. rodo, kad visose valstybėse narėse ekonominio, socialinio ir kultūrinio statuso (ESKS) indekso⁷⁰ apatiniame ketvirtadalyje prastai skaitančių asmenų yra gerokai daugiau nei viršutiniame ketvirtadalyje. Bulgarijoje (44,9 proc. punkto), Rumunijoje (43,1 proc. punkto), Vengrijoje (38,6 proc. punkto), Slovakijoje (37,8 proc. punkto) ir Liuksemburge (37,5 proc. punkto) yra didžiausias rezultatų skirtumas tarp mokinių, priklausančių viršutiniam ir apatiniam kvartilams. Nepaisant to, tokios šalys kaip Estija, Suomija, Airija, Lenkija, Kroatija ir Latvija sugebėjo sumažinti socialinės ir ekonominės padėties poveikį mokymosi rezultatams. Be to, valstybėse narėse, kuriose prastai skaitančių asmenų dalis yra maža, taip pat yra mažesni skirtumai tarp ESKS skalės viršutinės ir apatinės dalies. Tai rodo, kad geros švietimo sistemos vienu metu gali užtikrinti ir kokybę, ir teisingumą. 2018 m. prastai skaitančių migrantų kilmės mokinių dalis vis dar buvo daug

⁶⁷ Europos Komisija, 2020 m. švietimo ir mokymo stebėsenos biuletenis, remiantis Eurostato ES SPGS apklausa „Asmenys, neišgalintys įsigyti kompiuterio“, duomenų kodas internete: [ilc_mddu03].

⁶⁸ 2009 m. gegužės 12 d. Tarybos išvados dėl Europos bendradarbiavimo švietimo ir mokymo srityje strateginės programos („ET 2020“). Kuriant Europos švietimo erdvę užsibrėžtas siekis, kad iki 2030 m. bent 98 proc. vaikų nuo trejų metų amžiaus iki privalomojo pradinio ugdymo pradžios dalyvautų ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros veikloje.

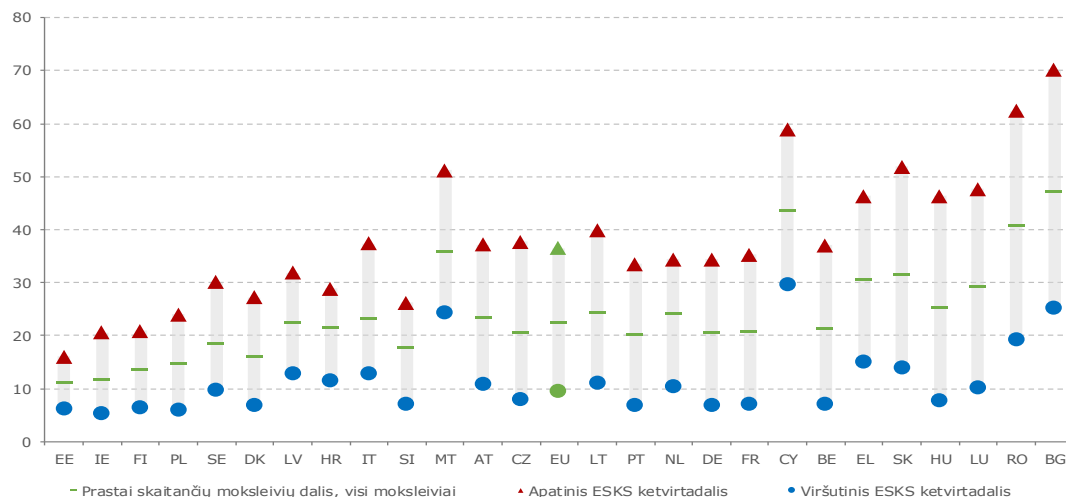
⁶⁹ D. Flisi ir Zs. Blasko. *A note on early childhood education and care participation by socio-economic background*, 2019.

⁷⁰ EBPO matuoja ESKS indeksą atsižvelgdama į kelis kintamuosius, susijusius su mokinių šeimynine padėtimi, būtent: tėvų išsilavinimu, tėvų profesija, namų turtu, knygų skaičiumi ir namie turimais mokymosi ištekliais.

didesnė nei ne migrantų kilmės mokinių daugelyje ES valstybių narių⁷¹. Atrodo, kad lemiamos įtakos tam turi kalbos barjeras, o tai išryškina kalbų mokymo svarbą. Galiausiai daugelyje valstybių narių mokinių, lankančių mokyklą miestuose ir kaimo vietovėse, skaitymo gebėjimų skirtumas yra statistiškai reikšmingas ir gana didelis. Vengrijoje, Bulgarijoje, Rumunijoje, Slovakijoje ir Portugalijoje jis netgi viršijo 100 PISA vertinimo balų, o tai atitinka maždaug 2–3 mokslo metus.

21 pav. Mokinių socialinė ir ekonominė kilmė turi įtakos jų skaitymo įgūdžiams.

Prastai skaitantys asmenys (proc.) pagal ekonominį, socialinį ir kultūrinį statusą, 2018 m.



Šaltinis – 2018 m. PISA, EBPO. Pastaba. Šalys nurodytos didėjimo tvarka pagal prastų įgūdžių skirtumą tarp socialinio ir ekonominio indekso apatinės ir viršutinės dalies. ES duomenų nėra.

Romų įtrauktis į švietimą yra problema, kuri dėl COVID-19 krizės gali dar labiau paaštrėti. Taip yra dėl kelių veiksnių, įskaitant mokyklų atskyrimą, neįtraukų mokymą, kliūtis, kurias lemia didelis skurdas ar būsto segregacija, ir galimybių mokytis nuotoliniu būdu neturėjimą. Nepaisant pastangų didinti dalyvavimą ir mažinti mokyklos nebaigimą sulaukus privalomojo mokyklinio amžiaus, vidurinį išsilavinimą įgyja mažiau nei trečdalis romų jaunuolių (20–24 m.)⁷², o dalyvavimo ikimokyklinio ugdymo veikloje (nuo trejų metų iki privalomojo mokyklinio amžiaus) skirtumas, palyginti su visais gyventojais, yra ypač didelis ir sudaro 53 proc. punktus. Mokyklos nebaigusių asmenų dalis, nors ir sumažėjusi 2011–2016 m., tebėra daug didesnė nei likusių gyventojų (68 proc., palyginti su 10,2 proc.). 2011–2016 m. nesimokančių ir nedirbančių romų jaunuolių dalis padidėjo nuo 56 iki 62 proc.⁷³. Karantino dėl COVID-19 metu daug romų vaikų susidūrė su problemomis mokymdamiesi nuotoliniu būdu, o pradinės išvados rodo didėjančią atotrūkį nuo visų gyventojų⁷⁴. Romų ir keliautojų vaikai, kuriems gresia skurdas, dažnai neturi galimybių

⁷¹ Siekiant išvengti skaičiavimų, pagrįstų labai mažomis imtimis, šioje ataskaitoje pateikiami rezultatai tik tų ES valstybių narių, kuriose migrantų kilmės mokinių procentinė dalis yra bent 5 proc.

⁷² Komisijos tarnybų darbinio dokumento (SWD(2020) 530 *final*), pridedamo prie Komunikato „Lygybės sąjunga. ES romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo strateginis planas“ (COM(2020) 620 *final*), 2 priedas, remiantis FRA, ES MIDIS II 2016; FRA, RKP 2019 m.; Eurostatas [edat_lfse_03] 2019 (visi gyventojai).

⁷³ 2019 m. romų ir keliautojų tyrimo, apimančio romus Belgijoje, Prancūzijoje, Airijoje, Nyderlanduose ir Švedijoje, rezultatas buvo panašus. FRA (2020), [Roma and travellers in six countries](#)

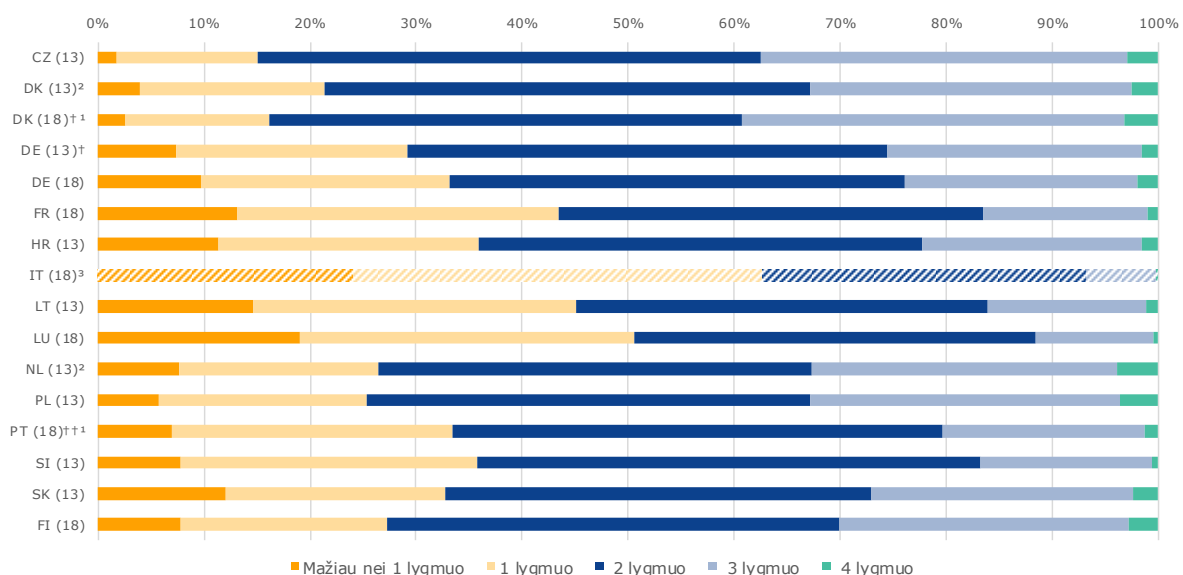
⁷⁴ FRA (2020) [Coronavirus pandemic in the EU – impact on Roma and Travellers - Bulletin #5](#).

mokyti nuotoliniu būdu, nes neturi reikiamos IT įrangos, interneto prieigos ar net elektros namuose, stovyklose ar laikinose gyvenamosiose vietose⁷⁵.

Neįgaliųjų užimtumą neigiamai veikia tai, kad didelė jų dalis nebaigia mokyklos ir per maža dalis įgyja aukštąjį išsilavinimą. ES 2018 m.⁷⁶ mokyklos nebaigusių jaunų (18–24 m.) neįgaliųjų buvo 20,3 proc., o asmenų be negalios – 9,8 proc. (t. y. maždaug 10,5 proc. punkto skirtumas). Šis atotrūkis buvo mažiausias Danijoje (0,4 proc. punkto) ir Slovėnijoje (2,8 proc. punkto), tačiau palyginti didelis Maltoje (19,4 proc. punkto), Kroatijoje (18,2 proc. punkto), Vokietijoje (17,3 proc. punkto) ir Rumunijoje (15,5 proc. punkto). Tuo pat metu tik 29,4 proc. neįgaliųjų įgijo aukštąjį arba lygiavertį išsilavinimą, palyginti su 43,8 proc. negalios neturinčių asmenų. Šis atotrūkis buvo mažiausias Italijoje (4,3 proc. punkto), Slovėnijoje (4,4 proc. punkto) ir Portugalijoje (4,5 proc. punkto), o didžiausias Švedijoje (27,9 proc. punkto), Vokietijoje (27,2 proc. punkto), Bulgarijoje (25,8 proc. punkto) ir Airijoje (21,8 proc. punkto).

22 pav. Daugeliui mokinių vis dar trūksta pagrindinių skaitmeninių įgūdžių.

Kompiuterinio ir informacinio raštingumo rezultatų pasiskirstymas pagal pasiekimų skalės lygmenis 2018 m., 2013 m.



Šaltinis – IEA, 2018 m. ICILS ir 2013 m. ICILS. Mokiniai, nepasiekę 2 lygmens, turi tik funkcinių darbo žinių apie kompiuterius kaip priemones ir bazinį supratimą apie pasekmes, kai prieigą prie kompiuterių turi keli vartotojai. [†] Atitiko imties dalyvių skaičiaus gaires tik įtraukus pakaitines mokyklas. ^{††} Beveik atitiko imties dalyvių skaičiaus gaires įtraukus pakaitines mokyklas. ¹ Nacionalinė apibrėžta grupė apima 90–95 proc. nacionalinės tikslinės grupės. ² Neatitiko imties dalyvių skaičiaus. ³ Tikrinimas vyko mokslo metų pradžioje. Todėl rezultatai nėra palyginami su kitomis valstybėmis narėmis.

Nors XXI a. mokiniai yra vadinamoji skaitmeninių technologijų karta, jiems vis dar trūksta skaitmeninių įgūdžių. Tarptautinis kompiuterinio ir informacinio raštingumo tyrimas (ICILS)⁷⁷, kuriame vertinamas aštuntos klasės mokinių (trylikamečių ar

⁷⁵ [Koronaviruso priemonių poveikio marginalizuotoms romų bendruomenėms ES apžvalga, 2020 m. balandžio mėn., Europos Komisija.](#)

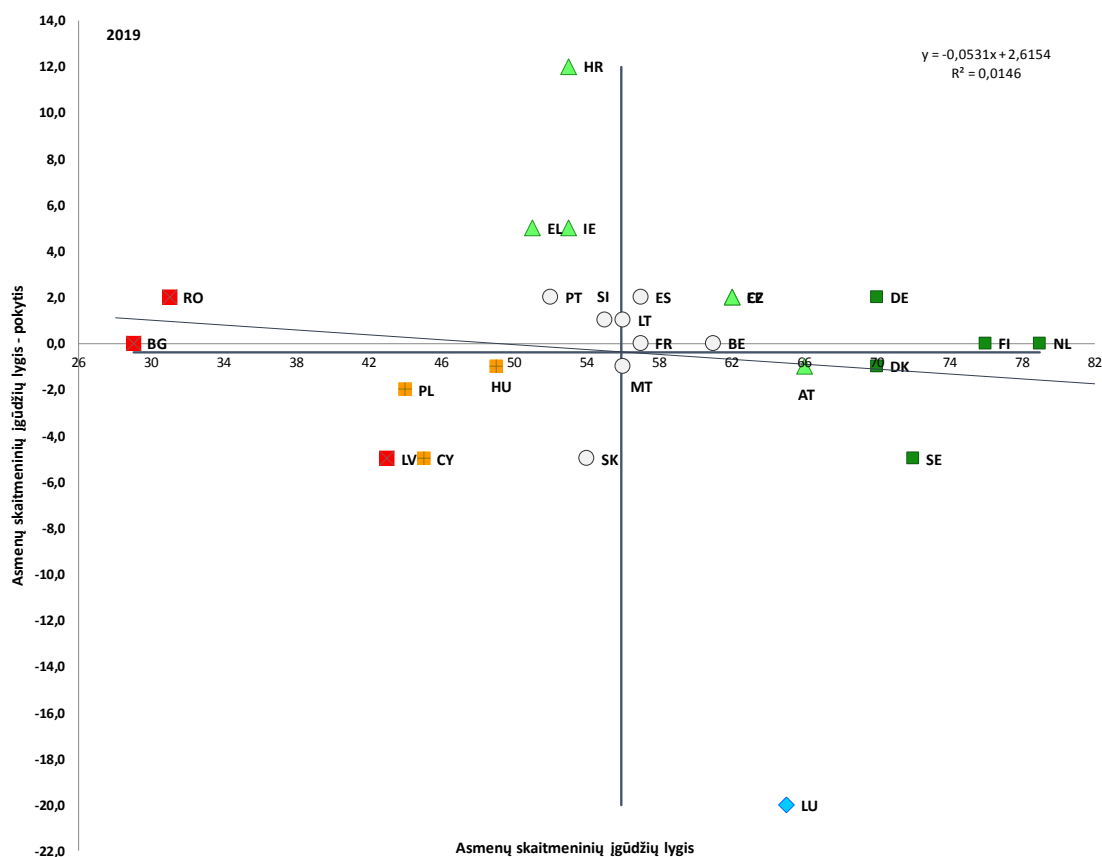
⁷⁶ 2018 m. ES SPGS duomenys, kuriuos išanalizavo Europos neįgalumo ekspertizės (EDE) specialistai.

⁷⁷ ICILS vertinami mokinių pasiekimai atliekant kompiuterinį vertinimą dviejose skaitmeninių kompetencijų srityse: kompiuterinio ir informacinio raštingumo bei informatinio mąstymo. Kol kas atlikti du ciklai 2013 ir 2018 m. Iš viso dalyvavo 14 valstybių narių, pirmajame cikle – devynios, antrajame – septynios (abiejuose dalyvavo tik Danija ir Vokietija). ICILS rezultatai pateikti leidinyje Fraillon, J., Ainley, J., Schulz, W., Friedman,

keturiolikmečių) gebėjimas naudotis informacinėmis ir ryšių technologijomis (IRT), rodo, kad daugelis mokinių negali suprasti ir atlikti net bazinių IRT veiksmų. 22 pav. rodo, kad mokinių, nepasiekusių kompiuterinio ir informacinio raštingumo 2 lygio, dalis devyniose iš keturiolikos 2013 ir 2018 m. ICILS dalyvavusių valstybių narių viršijo 30 proc. 2018 m. prasti buvo net 62,7 proc. Italijos mokinių įgūdžiai. Liuksemburge tokių mokinių dalis buvo 50,6 proc., Prancūzijoje – 43,5 proc., Portugalijoje – 33,5 proc., Vokietijoje – 33,2 proc., Suomijoje – 27,3 proc. Mergaičių informacinis ir kompiuterinis raštingumas, taip pat gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos ir matematikos rezultatai yra geresni⁷⁸. Vidutiniškai mokinių, kurių socialinės ir ekonominės sąlygos yra prastesnės ir (arba) kurie yra migrantų kilmės, kompiuterinis ir informacinis raštingumas yra prastesnis nei jų bendraamžių iš labiau privilegijuotų ar ne migrantų šeimų. Komunikate dėl Europos švietimo erdvės sukūrimo dabar siūlomas tikslas iki 2030 m. aštuntokų, kurių kompiuterinis ir informacinis raštingumas yra prastas, dalį sumažinti iki mažiau nei 15 proc.

23 pav. Valstybėse narėse yra didelių bazinių skaitmeninių įgūdžių skirtumų.

Gyventojų, turinčių bazinius ar geresnius bendruosius skaitmeninius įgūdžius, dalis ir metinis pokytis (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)



T., Duckworth, D. (2019), *Preparing for Life in a Digital World: IEA International Computer and Information Literacy Study 2018 International Report*, Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA); ir leidinyje Fraillon, J., Ainley, J., Schulz, W., Friedman, T., Gebhardt, E. (2014). *Preparing for Life in a Digital Age: the IEA International Computer and Information Literacy Study International Report*, Cham: Springer.

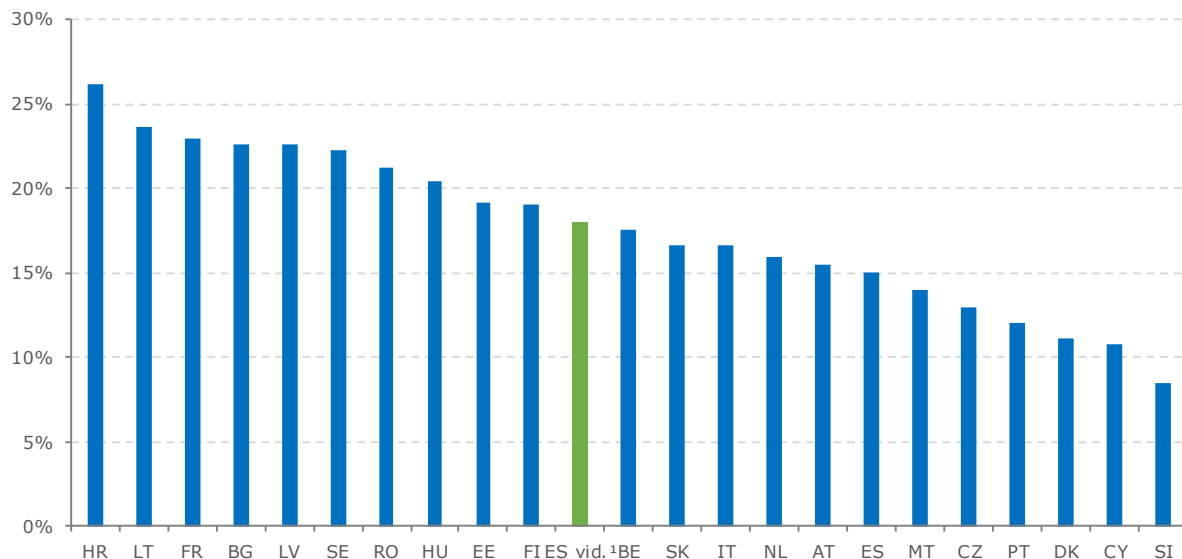
⁷⁸ Europos Komisija (2020), Komisijos tarnybų darbinis dokumentas, pridedamas prie Komunikato „2021–2027 m. skaitmeninio švietimo veiksmų planas. Švietimo ir mokymo pritaikymas prie skaitmeninio amžiaus“.

Šaltinis – Eurostatas, duomenų kodas internete [[TEPSR SP410](#)]. Laikotarpis: 2019 m. lygiai ir pokyčiai, palyginti su 2017 m. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaiškinimas pateiktas priede. Čekijos, Italijos, Latvijos, Liuksemburgo 2019 m. duomenų eilutės yra su pertrūkiu. Nėra 2017 m. IT duomenų (2019 m. – 42 proc.).

COVID-19 krizė išryškino nepakankamą suaugusiųjų skaitmeninių įgūdžių lygį ir didelį atotrūkį tarp šalių. Karantino priemonės, kurių dauguma valstybių narių ėmėsi 2020 m. pirmąjį pusmetį, išryškino skaitmeninių įgūdžių svarbą veiklos tęstinumui, švietimui ir mokymui, sveikatos priežiūrai, taip pat socialiniams ryšiams. Prasti skaitmeniniai įgūdžiai riboja inovacijas ir visapusišką dalyvavimą visuomenėje. Pažanga labai lėta: 2019 m. ES 27 vidutiniškai 56 proc. 16–74 m. amžiaus gyventojų turėjo bent bazinius skaitmeninius įgūdžius (1 proc. punktu daugiau nei 2017 m.⁷⁹), tačiau keturi asmenys iš dešimties vis dar neturėjo net bazinių skaitmeninių įgūdžių (23 pav.). ES lygmeniu vyrai turi šiek tiek geresnius skaitmeninius įgūdžius nei moterys (58 proc., palyginti su 54 proc. 2019 m.), tačiau nuo 2015 m. skirtumas sumažėjo 2 proc. punktais. Nuo 2015 m. tik Čekija, Airija, Graikija, Lietuva, Nyderlandai ir Rumunija pasiekė 5 proc. punktų ar didesnę pagerėjimą. Visoje ES yra didelių skirtumų: penkiose šalyse (didėjančia tvarka Danijoje, Vokietijoje, Švedijoje, Suomijoje ir Nyderlanduose) dalis buvo 70–80 proc., tačiau septyniose ji išliko mažesnė nei 50 proc. (Bulgarijoje ir Rumunijoje – mažesnė nei 40 proc.). Socialiniai ir demografiniai aspektai yra labai svarbūs, nes bazinius skaitmeninius įgūdžius turi mažiau nei ketvirtadalis pagyvenusių žmonių (65–74 m.), palyginti su aštuoniais iš dešimties jaunuolių (16–24 m.); ši dalis siekia 32 proc. tarp turinčių žemą išsilavinimą, palyginti su 84 proc., turinčių aukštąjį išsilavinimą. Suaugusiųjų ir jaunimo bazinius skaitmeninius įgūdžius ES siekiama padidinti naujaisiais iniciatyvomis: Įgūdžių darbotvarkėje nustatytas 70 proc. tikslas suaugusiems iki 2025 m., o Europos švietimo erdvėje – 85 proc. tikslas keturiolikmečiams iki 2030 m.

24 pav. Maždaug vienas mokytojas iš penkių nurodo turįs didelių IRT mokymosi poreikių.

Mokytojų, kurie nurodo jaučiantys didelį profesinio tobulėjimo IRT įgūdžių, skirtų mokyti, poreikį, proc. dalis



Šaltinis – EBPO, 2018 m. TALIS duomenų bazė. Pastaba. Rezultatai pagrįsti pagrindinių mokyklų mokytojų atsakymais. DE, EL, PL, LU ir IE duomenų nėra.

¹ Svertinis ES vidurkis, pagrįstas 2018 m. TALIS 22 dalyvavusiomis valstybėmis narėmis.

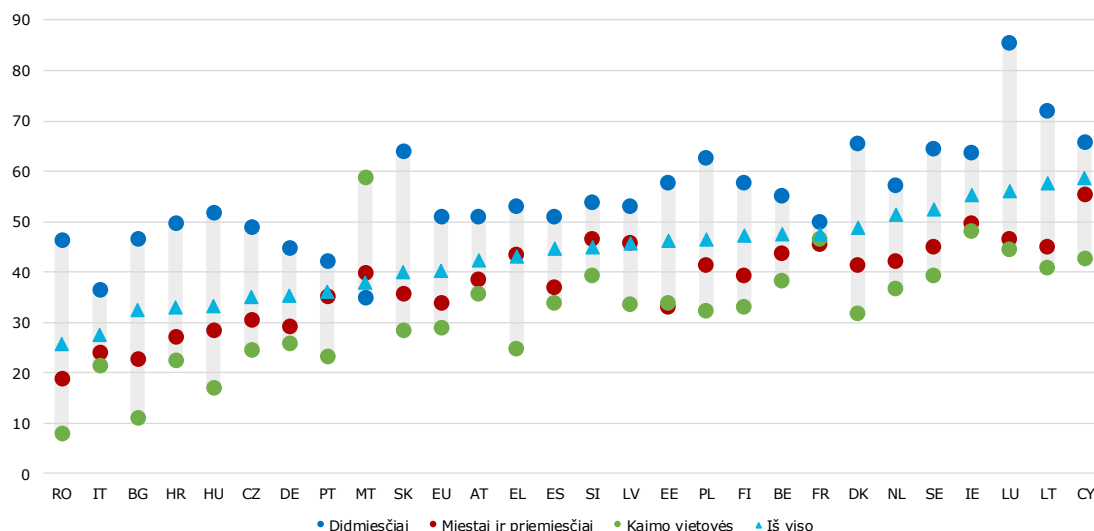
⁷⁹ 2018 m. duomenų nėra.

Perėjimas prie internetinio ir nuotolinio mokymosi, kurį paskatino COVID-19 krizė, mokytojo profesijai kelia naujų iššūkių. Mokytojai turi turėti reikiamas kompetencijas, kad galėtų pasinaudoti skaitmeninių technologijų potencialu gerindami mokymą ir mokymąsi bei parengti mokinius gyvenimui skaitmeninėje visuomenėje⁸⁰. 2018 m. TALIS duomenimis, pagrindinių mokyklų mokytojų, kurie jautėsi esą gerai pasirengę arba labai gerai pasirengę naudoti IRT mokymo tikslais, procentinė dalis valstybėse narėse labai įvairuoja. Rumunijoje (69,5 proc.), Slovėnijoje (67 proc.), Vengrijoje (65,7 proc.) ir Kipre (61,8 proc.) didžioji dalis mokytojų jaučiasi tinkamai pasirengę naudoti IRT mokymui, palyginti su Austrija (19,9 proc.) arba Suomija (21,5 proc.). Paklausti tai, ar jiems reikia ugdyti IRT įgūdžius, vidutiniškai 18 proc. mokytojų ES nurodė, kad labai reikia. 2018 m. poreikiai buvo didžiausi Kroatijoje (26,2 proc.), Lietuvoje (23,6 proc.) ir Prancūzijoje (22,9 proc.), o Slovėnijoje mažiau nei vienas mokytojas iš dešimties nurodė, kad jam labai reikia ugdyti IRT įgūdžius (24 pav.).

Tikslas, kad aukštąjį išsilavinimą iki 2020 m. įgytų 40 proc. žmonių, ES mastu buvo pasiektas, nors vis dar yra didelių skirtumų tarp valstybių narių ir skirtingų gyventojų grupių⁸¹. Aukštąjį išsilavinimą ES 2019 m. buvo įgiję 40,3 proc. 30–34 m. amžiaus asmenų. Ypač didelė pažanga padaryta Slovakijoje (+22,5 proc. punkto), Austrijoje (+19 proc. punkto), Čekijoje (+17,6 proc. punkto), Lietuvoje (+17,4 proc. punkto) ir Graikijoje (+16,5 proc. punkto). Valstybės narės, kuriose aukštąjį išsilavinimą yra įgiję daugiausia 30–34 m. amžiaus asmenų, yra Kipras (58,8 proc.), Lietuva (57,8 proc.), Liuksemburgas (56,2 proc.) ir Airija (55,4 proc.), mažiausias rodiklis Rumunijos (25,8 proc.), Italijos (27,6 proc.), Bulgarijos (32,5 proc.) ir Kroatijos (33,1 proc.). Įgyto aukštojo išsilavinimo atotrūkis tarp miesto ir kaimo gyventojų ES siekė 22,1 proc. punkto. Didžiausias atotrūkis užregistruotas Liuksemburge (41,2 proc. punkto), Rumunijoje (38,4 proc. punkto), Slovakijoje (35,5 proc. punkto) ir Bulgarijoje (35,4 proc. punkto) (25 pav.). ES vidutiniškai išlieka didelis skirtumas tarp aukštąjį išsilavinimą įgijusių moterų ir vyrų dalies (45,6 proc., palyginti su 35,1 proc.). Tik maždaug 29,4 proc. neįgaliųjų (30–34 m. amžiaus grupėje) yra įgiję aukštąjį ar lygiavertį išsilavinimą, palyginti su 43,8 proc. negalios neturinčių asmenų.

25 pav. Dideli aukštojo išsilavinimo skirtumai tarp kaimo vietovių ir miestų

Miesto ir kaimo gyventojų aukštojo išsilavinimo atotrūkis pagal šalis, 2019 m. (proc.)



⁸⁰ C. Redecker (2017), [European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu](#).

⁸¹ Kuriant Europos švietimo erdvę pasiūlytas tikslas siekti, kad aukštąjį išsilavinimą įgijusių 30–34 m. amžiaus asmenų dalis sudarytų bent 50 proc. iki 2030 m.

Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Duomenų kodas internete [[edat_lfs_9913](#)] Pastaba. Rodiklis rodo visų 30–34 m. gyventojų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą (ISCED 5–8 lygmens), dalį.

Per pastaruosius penkerius metus viešosios išlaidos švietimui ES lygmeniu išliko palyginti pastovios, nors investicijų poreikiai didėja. 2018 m. valstybės narės į švietimą ir mokymą investavo 4,6 proc. viso BVP, o ES vidutinė viešųjų išlaidų švietimui dalis sudarė 9,9 proc. Nepaisant to, tarp valstybių narių yra didelių skirtumų, nes kai kurios šalys susiduria su sunkumais užtikrinamos pakankamus išteklius savo investicijoms į švietimą ir mokymą. Europos investicijų banko (EIB) skaičiavimais, ES 27 investicijų į švietimo infrastruktūrą deficitas iki 2030 m. sudarys maždaug 8 mlrd. EUR per metus⁸². Be to, pedagoginis skaitmeninių technologijų naudojimas taip pat priklauso nuo IRT išteklių turėjimo, prieinamumo ir kokybės⁸³. Išteklių trūkumas nevienodai veikia ES šalių mokyklas. 2018 m. TALIS duomenimis, vidutiniškai 35,9 proc. ES pagrindinių mokyklų mokytojų manė, kad investicijos į IRT yra labai svarbios. Kipre (66,3 proc.) ir Vengrijoje (56,3 proc.) daugiau nei 50 proc. mokytojų mano, kad tai yra prioritetas. Neseniai atliktoje mokytojų apklausoje taip pat pabrėžta santykinė IRT įrangos svarba ir pabrėžta, kad mokytojai su įranga susijusias kliūtis laiko svarbiausiomis, darant neigiamą poveikį skaitmeninių technologijų naudojimui⁸⁴.

Iki COVID-19 krizės įgūdžių paklausos ir pasiūlos skirtumas ES mažėjo. Šią tendenciją iš esmės lėmė žemos kvalifikacijos darbuotojų dalies mažėjimas ir bendras išsilavinimo augimas⁸⁵. Prie šios tendencijos taip pat prisidėjo kylantis žemos ir vidutinės kvalifikacijos darbuotojų užimtumo lygis, susijęs su palankiomis makroekonominėmis aplinkybėmis. Tačiau keliose šalyse vis dar yra didelių skirtingo išsilavinimo asmenų užimtumo lygio skirtumų. 2019 m. vidurinės mokyklos nebaigusių asmenų užimtumo lygis ES 27 vidutiniškai buvo 55,7 proc., vidutinę kvalifikaciją turinčių asmenų – 73,4 proc., aukštą kvalifikaciją turinčių asmenų – 84,8 proc. (26 pav.). Atsižvelgiant į sektorių tendencijas ir politiką, kuria siekiama išsaugoti darbo vietas ir užkirsti kelią nedarbui dabartinės COVID-19 krizės metu arba su juo kovoti, makroekonominių įgūdžių pasiūlos ir paklausos neatitiktis kai kuriose šalyse gali pradėti mažėti lėčiau arba net pradėti augti.

⁸² European Investment Bank (EIB), *Investment Report 2018/2019 – Retooling Europe's Economy*, 2018.

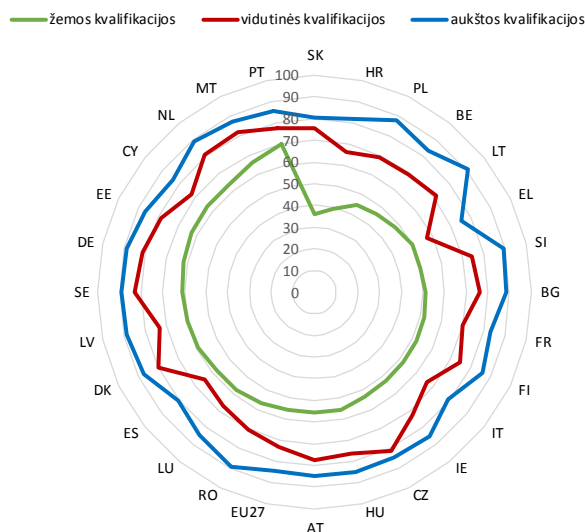
⁸³ EBPO (2019), [PISA 2021 ICT Framework](#) (2019 m. balandžio mėn.), 6 puslapis.

⁸⁴ Europos Komisija (2019). [„2-oji mokyklų apklausa –IRT švietimo srityje.1 tikslas.IRT pažangos mokyklose lyginamoji analizė“](#).

⁸⁵ Šioje ir kitose pastraipose pateikta analizė grindžiama atnaujinta ES suaugusiųjų įgūdžių ir mokymosi lyginamosios analizės sistema.

26 pav. Aukštasis išsilavinimas koreliuoja su aukštesniu užimtumo lygiu visose valstybėse narėse.

Užimtumo lygis pagal išsilavinimą, 20–64 m. amžiaus grupė (2019 m.)

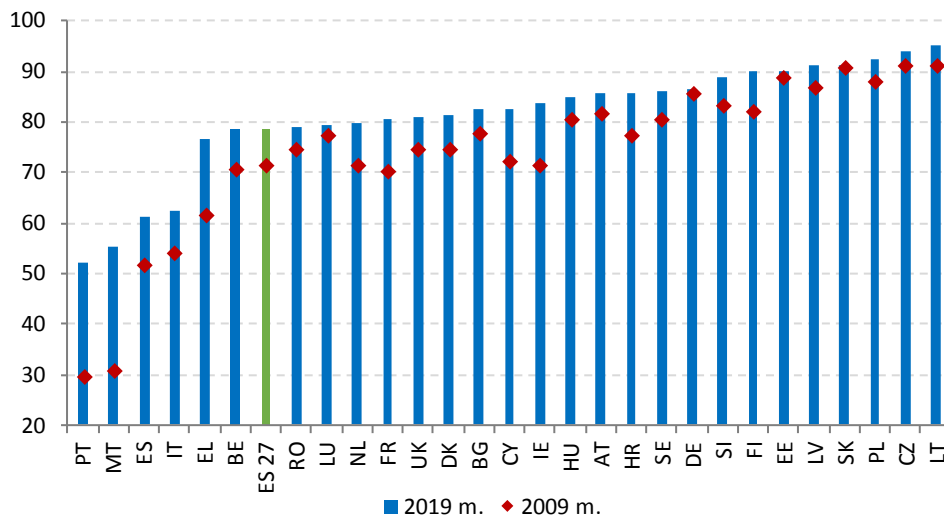


Šaltinis – Eurostatas, duomenų kodas internete [[lfsa_ergaed](#)]. Pastaba. NL duomenų laiko eilutės yra su pertrūkiu.

Nuo 2009 m. suaugusių gyventojų išsilavinimo lygis didėja visoje ES. ES suaugusiųjų įgūdžių ir dalyvavimo mokymosi veikloje lyginamoji analizė parodė, kad 2019 m. daugiau kaip du trečdaliai 25–64 m. ES gyventojų (78,7 proc.) buvo įgiję bent vidurinį išsilavinimą. Palyginti su 72 proc. verte 2009 m., rezultatas pagerėjo (27 pav.). Nors 2009–2019 m. gerėjo abiejų lyčių rodikliai, moterų pažanga buvo gerokai didesnė nei vyrų: 2009 m. 25–64 m. moterų rodiklis buvo 1,8 proc. punkto mažesnis nei vyrų, o 2019 m. – 1 proc. punktu didesnis. Tarp valstybių narių, kuriose yra daugiausia gyventojų, turinčių bent jau vidurinį išsilavinimą, yra Lietuva, Čekija, Lenkija ir Slovakija. O Portugalija, Malta, Ispanija ir Italija yra tarp šalių, kuriose yra didžiausia žemos kvalifikacijos darbuotojų dalis, nepaisant pastebimo pagerėjimo per pastarąjį dešimtmetį kai kuriose iš jų (ypač Maltoje ir Portugalijoje). Ši įgūdžių pasiūlos padidėjimą atitiko išaugusi vidutinės ir aukštos kvalifikacijos darbuotojų paklausa, kurią atspindi didesnis vidutinės ir aukštos kvalifikacijos suaugusiųjų užimtumo lygis.

27 pav. 2019 m. daugiau kaip du trečdaliai suaugusiųjų buvo įgiję bent vidurinį išsilavinimą.

Gyventojų, įgijusių bent vidurinį išsilavinimą, dalis, 25–64 m. (2009 ir 2019 m.)

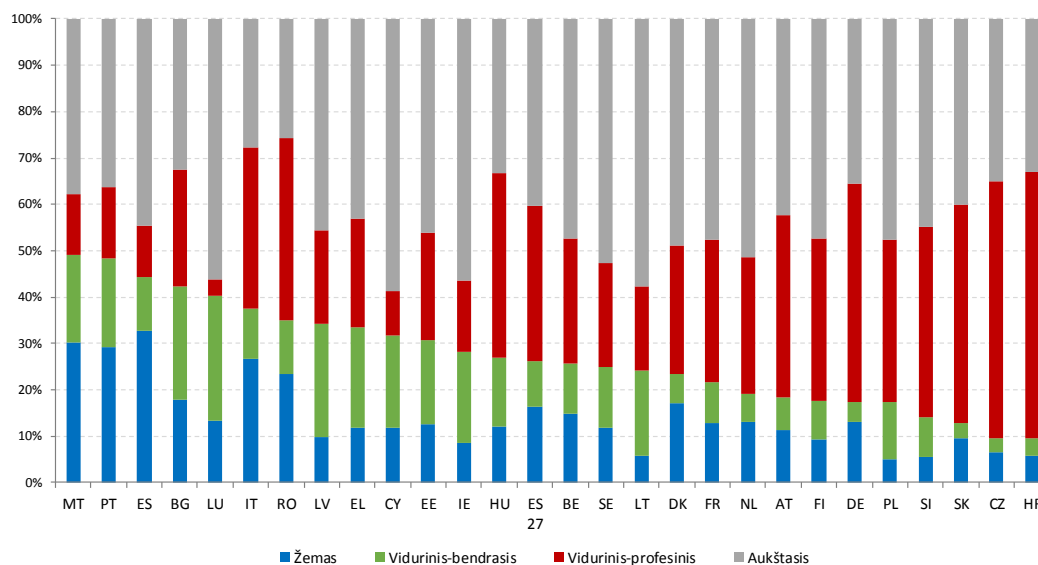


Šaltinis – Eurostatas, duomenų kodas internete [[edat_lfs_9903](#)]. Pastaba. EL, CY ir LU duomenų laiko eilutės yra su pertrūkiu 2009 m.; BG, DE, HR, NL, PL, RO, UK 2010 m.; CZ, MT, NL, PT, SK, UK 2011 m.; FR, NL 2013 m.; visų šalių 2014 m.; LU 2015 m.; DK 2016 m.; BE, IE 2017 m., o NL 2019 m.

Tačiau daugiau nei ketvirtadalis jaunų suaugusiųjų (30–34 m.) turi tik žemą kvalifikaciją arba bendrąjį vidurinį išsilavinimą. Tai reiškia, kad jie neįgijo darbo rinkai reikalingų įgūdžių nei pagal profesinio mokymo, nei aukštojo mokslo programą (28 pav.). Valstybėse narėse yra didelių skirtumų: į šią kategoriją patenka 40–50 proc. jaunų suaugusiųjų (30–34 m.) Maltoje, Portugalijoje, Ispanijoje, Bulgarijoje ir Liuksemburge, palyginti su mažiau nei 20 proc. kitose devyniose ES valstybėse narėse (Kroatijoje, Čekijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Lenkijoje, Vokietijoje, Suomijoje, Austrijoje ir Nyderlanduose). Vidutiniškai neseniai mokslus baigusių profesinio mokymo (79,1 proc.) ir aukštojo mokslo (85,0 proc.) absolventų užimtumo rezultatai buvo geresni, nei neseniai bendrąjį vidurinį išsilavinimą įgijusių asmenų (62,8 proc.) ar žemos kvalifikacijos asmenų (53,9 proc.). Valstybėse narėse, kuriose yra didelė žemos kvalifikacijos jaunų suaugusiųjų dalis ir didelis jų užimtumo lygio atotrūkis (plg. 28 pav. ir 29 pav.), orientavimas ir tinkami (su darbu susiję) mokymosi pasiūlymai gali padėti iš pagrindinės mokyklos pereiti į kokybiško profesinio vidurinio ugdymo programas ir taip sumažinti esamą įgūdžių pasiūlos ir paklausos neatitiktį. Valstybėse narėse, kuriose yra didelė vidurinių mokyklų absolventų, neįgijusių aukštojo mokslo, dalis, to galima pasiekti gerinant galimybes įgyti išsilavinimą ir išplečiant povidurinio neaukštojo mokslo, trumpojo ciklo aukštojo profesinio mokslo arba aukštojo mokslo paslaugų teikimą.

28 pav. Daugiau nei ketvirtadalis jaunų suaugusiųjų neturi kvalifikacijos, tiesiogiai suteikiančios galimybę įsidarbinti

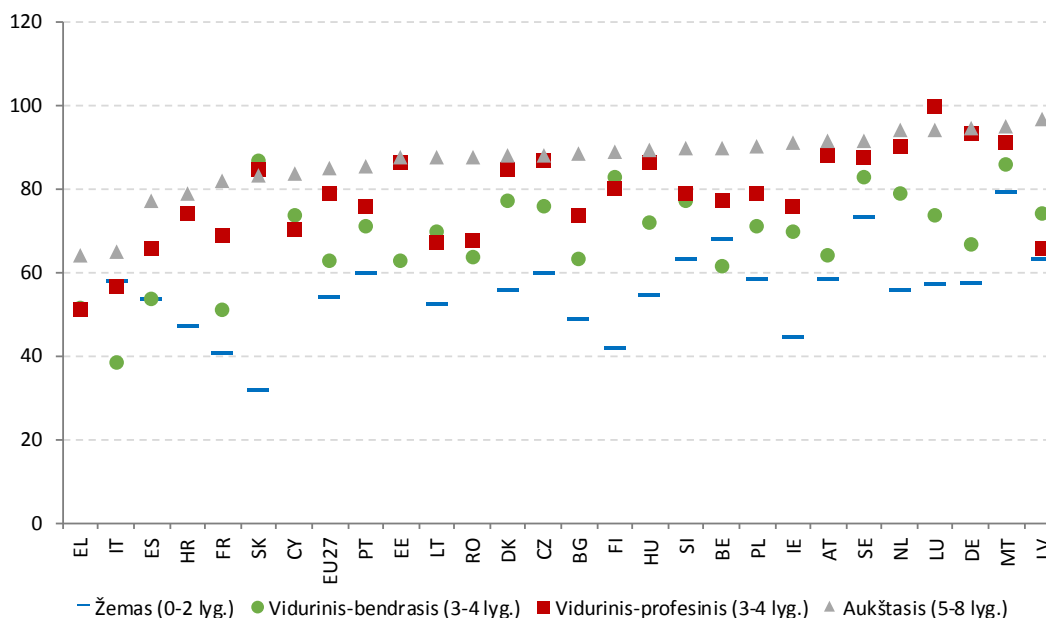
30–34 m. jaunų suaugusiųjų išsilavinimas ir pobūdis 2019 m.



Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas, duomenų šaltinis internete [[edat_lfs_9914](#)].

29 pav. Jauni absolventai, įgiję aukštąjį išsilavinimą arba vidutinę profesinę kvalifikaciją, turi geresnių perspektyvų darbo rinkoje.

Neseniai mokslus baigusių 20–34 m. asmenų užimtumo lygis pagal išsilavinimo lygį, 2019 m. (proc.)



Šaltinis – Eurostatas (Darbo jėgos tyrimas, 2019 m., duomenų kodas internete [[edat_lfse](#)]). Pastaba. Neįtraukti asmenų, kurie tebedalyvauja švietimo ar mokymo programose, duomenys. Jei įmanoma, duomenys apima tik tuos asmenis, kurie mokslus baigė per vienerius – trejus metus iki apklausos. BG, CZ, EE, IE, EL, HR, CY, LV, LT, HU, MT, AT, RO, SI, SK ir FI nėra duomenų apie žemos kvalifikacijos neseniai mokslus baigusių absolventų užimtumo lygį, o šis rodiklis rodo visų žemos kvalifikacijos 20–34 m. absolventų užimtumo lygį šiose šalyse.

Nepaisant darbo rinkos poreikių, IRT specialistų paklausa ES yra didesnė nei pasiūla. Gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos ir matematikos įgūdžiams, įskaitant IRT įgūdžius, tenka pagrindinis vaidmuo skatinant inovacijas ir užtikrinant žiniomis grindžiamą augimą ir našumo didinimą⁸⁶. CEDEFOP laisvų darbo vietų analizė rodo, kad kompiuteriniai įgūdžiai kokybės kontrolės, duomenų valdymo ir komunikacijos srityse yra trečioje vietoje (po gebėjimo prisitaikyti prie pokyčių ir anglų kalbos mokėjimo) iš visų reikalaujamų įgūdžių: jis nurodytas maždaug 13,5 mln. internetinių skelbimų apie laisvas darbo vietas nuo 2018 m. liepos mėn. iki 2019 m. gruodžio mėn.⁸⁷. Toje pačioje analizėje ir tuo pačiu laikotarpiu programinės įrangos kūrėjo profesija buvo įvardyta kaip antra paklausiausia profesija (1,6 mln. laisvų darbo vietų), o sistemų analitiko – trečia (1,3 mln. laisvų darbo vietų). Kartu IRT specialistai (2 skaitmenų ISCO) buvo antra labiausiai pageidaujama profesijų grupė, kuriai teko 8,2 proc. visų laisvų darbo vietų. Tačiau IRT specialistai sudaro mažiau nei 4 proc. ES darbo jėgos; nuo 2016 m. iki 2018 m. jų šiek tiek padaugėjo (nuo 3,7 proc. iki 3,9 proc.)⁸⁸. IRT absolventų skaičius auga dar lėčiau – nuo 3,5 proc. 2017 m. iki 3,6 proc. 2019 m. Atotrūkis tarp paklausos ir pasiūlos yra akivaizdus: daugiau nei pusėi ES įmonių (57 proc.) 2019 m. buvo sunku rasti IRT specialistų (30 pav.). Didelių sunkumų kelia ir lyčių atotrūkis: nors aukštąjį išsilavinimą įgyja gerokai daugiau moterų nei vyrų, tik vienas iš trijų gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos ir matematikos absolventų yra moteris⁸⁹. Be to, moterys užima tik 17 proc. darbo vietų technologijų sektoriuje (nors tarp šalių yra didelių skirtumų)⁹⁰. Kad išspręstų šią problemą, Komisija savo komunikate dėl Europos švietimo erdvės sukūrimo iki 2025 m. pasiūlė naujų lyčių lygybės veiksmų gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos ir matematikos ir skaitmeninėje srityse.

⁸⁶ Shapiro et al., 2015; Peri et al., 2015; Deming and Noray, 2018

⁸⁷ CEDEFOP's [Skills-OVATE](#) (laisvų darbo vietų analizės priemonė Europai).

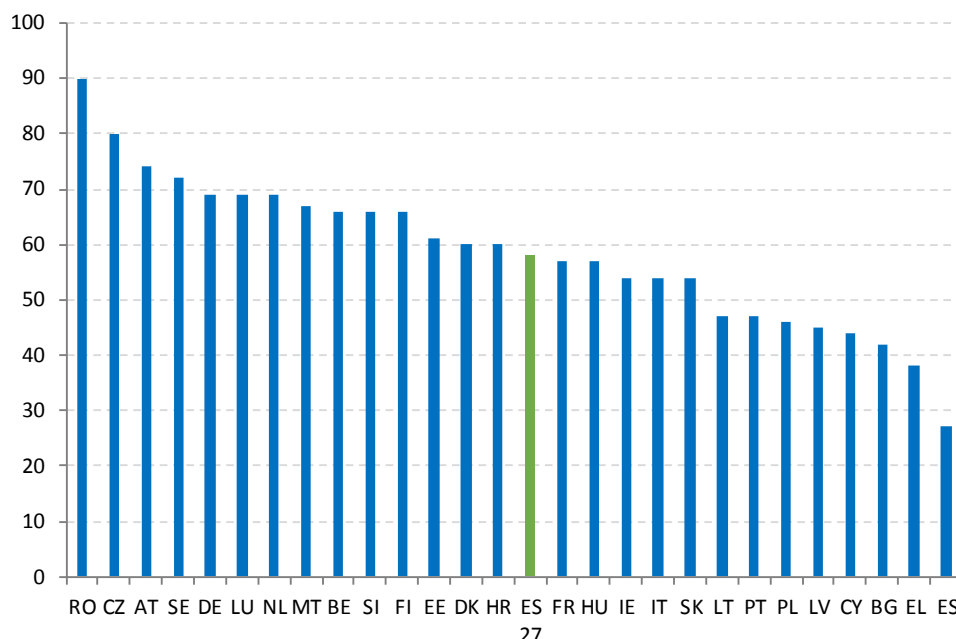
⁸⁸ Šie ir kiti duomenys šioje pastraipoje paimti iš 2020 m. skaitmeninės ekonomikos ir visuomenės indekso „[Žmogiškasis kapitalas ir skaitmeniniai įgūdžiai](#)“.

⁸⁹ Eurostato duomenų kodas [educ_uoe_grad04].

⁹⁰ Europos Parlamentas (2020). Moterų švietimas ir užimtumas mokslo, technologijų ir skaitmeninės ekonomikos srityse, įskaitant DI ir jo įtaką lyčių lygybei.

30 pav. IRT specialistų trūkumas gali trukdyti skaitmeninei pertvarkai

Įmonės susiduria su sunkumais įdarbinti IRT specialistus (proc.)



Šaltinis – Eurostato bendruomenės apklausa apie IRT naudojimą ir e. prekybą įmonėse [[isoc_ske_itrcrn2](#)]

Įmonių jaučiamas įgūdžių trūkumas apima ne tik skaitmeninius, bet ir žaliosios pertvarkos bei universaliuosius įgūdžius, todėl reikia nuolatinių pastangų siekiant užtikrinti kintančių poreikių nustatymą. 2019 m. kvalifikuotų darbuotojų trūkumas išliko dažniausia ilgalaikių investicijų ribojimo priežastimi, kaip nurodė 77 proc. įmonių⁹¹. Visos įmonės turės pritaikyti savo ekonominę veiklą ir vidaus įgūdžius, atsižvelgiant į perėjimą prie neutralaus poveikio klimatui Europos. Tačiau kiekybinės informacijos apie žaliųjų darbo vietų įgūdžių paklausą ir pasiūlą yra mažai, daugiausia dėl to, kad dar nėra susitarta dėl atitinkamų sąvokų apibrėžčių⁹². Įgūdžių poreikių numatymas ir analizė neįmanoma, jei kartu su sektorių atstovais nebus nustatyti prognozių scenarijai konkrečiose sektorių ekosistemose ir kol šios sąvokos nebus tinkamai apibrėžtos, nes tai taip pat palengvintų tinkamą įgūdžių, susijusių su žaliosiomis darbo vietomis, veikla ir procesais, nustatymą ir patvirtinimą. Siekiant naudoti, įgūdžiai turėtų būti numatomi ne tik makrolygmeniu, bet ir sektorių ekosistemų lygmeniu. Yra tam tikrų įrodymų, kad dėl skaitmeninės ir žaliosios pertvarkos įvykęs darbo vietų reorganizavimas didina perkeliamų įgūdžių, tokių kaip savo veiklos organizavimas, komunikacija, valdymas, kūrybiškumas ir sąmoningumas, svarbą. Tokie įgūdžiai daro teigiamą poveikį darbo našumui, net ir atsižvelgiant į kognityvinių įgūdžių skirtumus⁹³. Taip pat yra tam tikrų sąveikos poveikio įrodymų, todėl ne kognityvinių įgūdžių turėjimas yra būtina sąlyga norint visapusiškai išnaudoti kognityvinius įgūdžius. Tai rodo, kad dėl žaliosios ir skaitmeninės pertvarkos padidės įvairių įgūdžių paklausa, ir raginama apskritai skatinti suaugusiųjų mokymąsi.

⁹¹ Europos investicijų banko grupė, [2019 m. investicijų apklausa](#), p. 19.

⁹² Plg. Cedefop, *Skills for green jobs: 2018 update*, p. 47, ir Europos Komisija, „2020 m. Europos užimtumo ir socialinės raidos metinė apžvalga“.

⁹³ Maria Chiara Morandini, Anna Thum-Thysen and Anneleen Vandeplas (2020). [Facing the Digital Transformation: are Digital Skills Enough?](#) Economic Brief 054, Europos Sąjungos leidinių biuras.

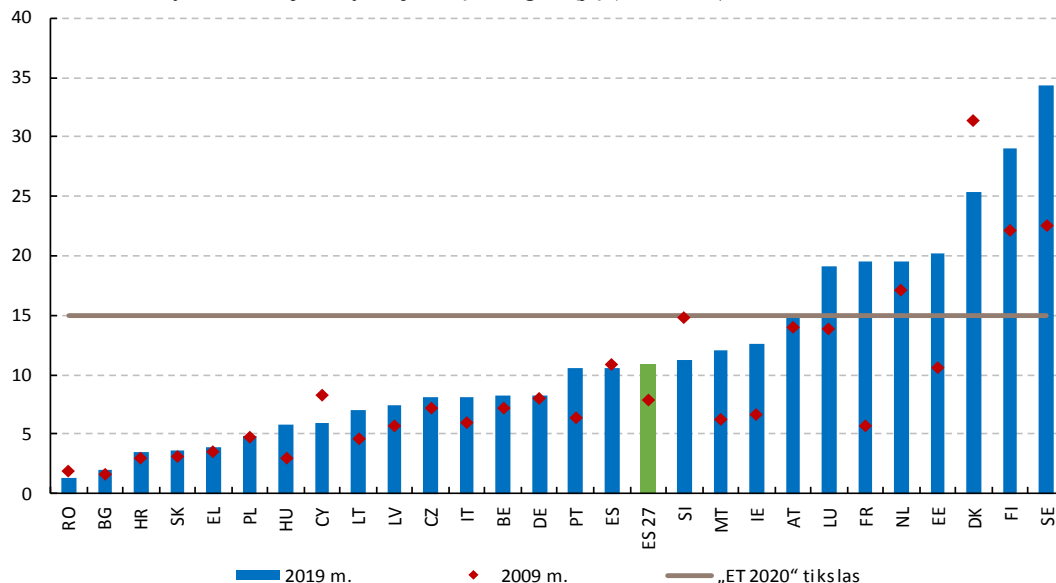
2009–2019 m. pažanga skatinant dalyvavimą suaugusiųjų mokymosi veikloje buvo menka. Per dešimtmetį suaugusiųjų dalyvavimas suaugusiųjų mokymosi programose ES 27 padidėjo 3 proc. punktais nuo 7,8 proc. iki 10,8 proc., o tai labai didelis atotrūkis nuo „ET 2020“ tikslo – užtikrinti, kad 15 proc. 25–64 m. amžiaus grupės ES gyventojų per keturias savaites iki apklausos būtų dalyvavę formaliojo arba neformaliojo švietimo ir mokymo veikloje (31 pav.). Žemiausias suaugusiųjų mokymosi lygis nustatytas Rumunijoje, Bulgarijoje, Kroatijoje, Slovakijoje, Graikijoje ir Lenkijoje (mažiau nei 5 proc. suaugusių gyventojų), aukščiausias – Švedijoje, Suomijoje ir Danijoje (daugiau kaip 25 proc.). Kai kuriose valstybėse narėse (Danijoje, Slovėnijoje ir Kipre) padėtis šioje srityje per praėjusį dešimtmetį pablogėjo, o didžiausią pažangą padarė tokios šalys kaip Estija, Suomija ir Švedija (daugiau kaip 5 proc. punktai)⁹⁴. Suaugusiųjų mokymosi veikloje rečiau dalyvauja kai kurių pograpių atstovai. Pavyzdžiui, ne ES gimę (25–64 m.) asmenys ES vidutiniškai tiek pat dažnai dalyvavo (per keturias savaites iki tyrimo) švietimo ir mokymo veikloje 2019 m. (11,1 proc.), kaip ir tie, kuriems ta šalis gimtoji (10,8 proc.). Tačiau padėtis įvairiose šalyse yra skirtinga. Prancūzijoje, Estijoje, Slovėnijoje, Italijoje ir Latvijoje gimę asmenys kur kas dažniau negu ne ES gimę asmenys naudojami suaugusiųjų švietimo galimybėmis šiose šalyse. Skirtumai tarp moterų migrančių šiose šalyse dar didesni. 2016 m. tik 2,4 proc. 25–64 m. amžiaus neįgaliųjų dalyvavo mokymosi veikloje, palyginti su 4,1 proc. negalios neturinčių asmenų. 2020 m. įgūdžių darbotvarkėje siūloma patobulinti suaugusiųjų mokymosi rodiklį, keičiant vertinimo laikotarpį iš pastarųjų keturių savaikių į praėjusius metus⁹⁵. Taip siekiama gerokai padidinti suaugusiųjų dalyvavimo mokymosi veikloje rodiklį – nuo 38 proc. 2016 m. iki 50 proc. 2025 m.

⁹⁴ MT, LU, IE ir FR taip pat labai padidėjo dalyvavimas, tačiau dėl šių šalių laiko eilučių pertrūkių jas sunku interpretuoti.

⁹⁵ Duomenys apie suaugusiųjų dalyvavimą mokymosi veikloje per pastaruosius 12 mėnesių bus žinomi nuo 2022 m. kas dvejus metus atliekant darbo jėgos tyrimą. Šiuo metu dalyvavimo lygį šiuo ilgesniu stebėjimo laikotarpiu galima vertinti pagal 2016 m. suaugusiųjų švietimo informaciją. 2020 m. švietimo ir mokymo stebėsenos biuletenyje plačiau aptariami ilgesnio ataskaitinio laikotarpio naudojimo suaugusiųjų mokymuisi įvertinti privalumai.

31 pav. Suaugusiųjų dalyvavimas mokymosi veikloje yra menkas ir labai skiriasi įvairiose valstybėse narėse

Švietimo ir mokymo veikloje dalyvaujančių suaugusiųjų (25–64 m.) dalis, 2009 ir 2019 m.



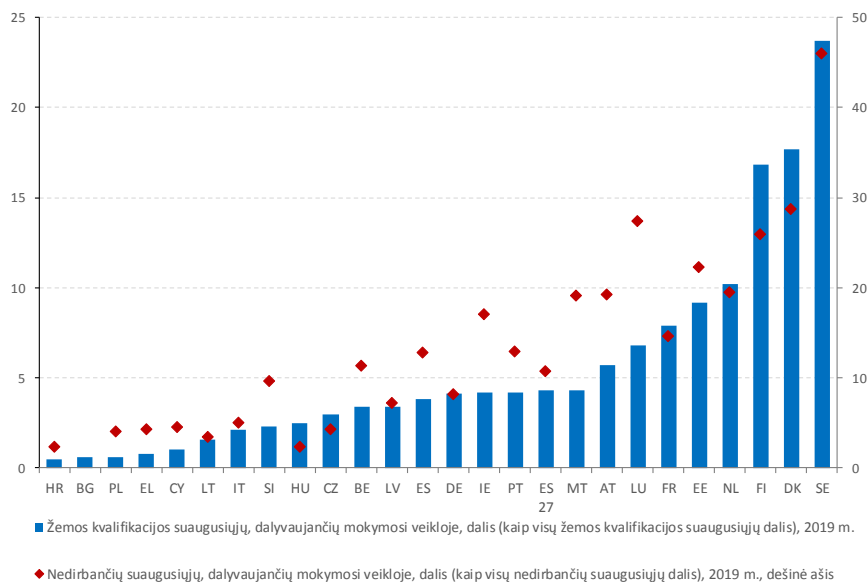
Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas, 2019 m., duomenų kodas internete [\[trng_lfs_01\]](#). Pastaba. DK, IE, LU, SE, UK duomenų laiko eilutės yra su pertrūkiu 2007 m.; DE, EL, PL, SE, UK 2008 m.; EE, IE, EL, CY, LU 2009 m.; DE, NL, PL, RO 2010 m.; CZ, NL, PT, SK 2011 m.; CZ, FR, NL, PL 2013 m.; ES, FR 2014 m.; LU, HU 2015 m.; DK 2016 m. bei BE, IE ir MT 2017 m.; PL ir SE 2018 m.

Žemos kvalifikacijos ir darbo ieškantys asmenys yra prioritetinės politikos, kuria siekiama pagerinti bendrą dalyvavimą suaugusiųjų mokymosi veikloje, tikslinės grupės. Žemos kvalifikacijos darbuotojams ypač reikia kelti kvalifikaciją, kad jie galėtų visapusiškai dalyvauti visuomenės gyvenime ir darbo rinkoje. 2019 m. jų dalyvavimo mokymosi veikloje dalis per pastarąsias keturias savaites iki tyrimo svyravo nuo 0,5 proc. Kroatijoje iki beveik 23,7 proc. Švedijoje (ES 27 vidurkis – 4,3 proc., 32 pav.). Daugumoje šalių mokymosi veikloje dalyvauja mažiau nei 10 proc. žemos kvalifikacijos suaugusiųjų. Kita vertus, Suomijoje, Danijoje ir Švedijoje atitinkamai dalyvauja 16,8 proc., 17,7 proc. ir 23,7 proc., o tai rodo, kad aukštą dalyvavimo mokymosi veikloje lygį galima pasiekti ir tarp žemos kvalifikacijos suaugusiųjų. Antroji prioritetinė mokymosi tikslinė grupė yra darbo ieškantys asmenys, kuriems mokymas gali būti labai veiksmingas didinant perspektyvas darbo rinkoje ir užkertant kelią ilgalaikiam nedarbui⁹⁶. Valstybėse narėse yra didelių skirtumų tarp bedarbių suaugusiųjų, kurie dalyvavo bet kokioje mokymo veikloje per pastarąsias keturias savaites iki tyrimo – nuo 2,4 proc. Kroatijoje iki beveik 46 proc. Švedijoje 2019 m. (ES 27 vidurkis – 10,7 proc.). Slovėnijoje, Vokietijoje, Latvijoje, Italijoje, Kipre, Čekijoje, Graikijoje, Lenkijoje, Lietuvoje, Kroatijoje, Rumunijoje, Slovakijoje ir Vengrijoje mokymosi veikloje dalyvauja mažiau nei 10 proc. bedarbių suaugusiųjų. Kita vertus, Danijoje, Liuksemburge ir Suomijoje jų dalyvavimas yra didelis, t. y. daugiau kaip 25 proc. 2020 m. Europos įgūdžių darbotvarke siekiama užtikrinti, kad mokymosi procese dalyvautų gerokai daugiau žemos kvalifikacijos ir darbo ieškančių asmenų, ir siūloma iki 2025 m. ES 27 beveik padvigubinti darbo ieškančių asmenų, kurie neseniai mokėsi, dalyvavimą iki 20 proc.

⁹⁶ Pavyzdžiui, žr. Card, Kluve and Weber (2018), *What Works? A Meta Analysis of Recent Active Labor Market Program Evaluations*, *Journal of the European Economic Association*.

32 pav. Nors tarp valstybių narių yra reikšmingų skirtumų, žemos kvalifikacijos ir darbo neturintiems suaugusiesiems kyla kliūčių dalyvauti mokymosi veikloje.

25–64 m. suaugusiųjų, kurie turi žemą kvalifikaciją (kaip visų žemos kvalifikacijos suaugusiųjų dalis), ir bedarbių (kaip visų suaugusių bedarbių dalis, dešinė ašis), dalyvaujančių mokymosi procese, dalis, 2019 m.



Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas, 2019 m., duomenų kodas internete [trng lfse 03]. Pastaba. RO ir SK duomenų nėra – tai rodo, kad besimokančiųjų skaičius šiose grupėse yra per mažas, kad būtų galima paskelbti patikimą rodiklį. Tai rodo labai mažą šios grupės dalyvavimo lygį. Kroatijos atveju naudojami 2018 m. duomenys, nes 2019 m. duomenų nėra. BG, HR, CY, LT, PL ir SI duomenys dėl tos pačios priežasties yra nepatikimi.

Šaltinis (dešinė ašis) – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas, 2019 m., duomenų kodas internete [trng lfse 02]. Pastaba. BG, RO ir SK duomenų nėra – tai rodo, kad besimokančiųjų skaičius šiose grupėse yra per mažas, kad būtų galima paskelbti patikimą rodiklį. Tai rodo labai mažą šios grupės dalyvavimo lygį. HR, CY, LT, HU ir SI duomenys dėl tos pačios priežasties yra nepatikimi.

Didelė suaugusiųjų mokymosi dalis vyksta neformaliojo ar savaiminio mokymosi aplinkoje ir plačiai sutariama dėl įgūdžių patvirtinimo aktualumo siekiant patenkinti įgūdžių poreikius ir sumažinti įgūdžių trūkumą⁹⁷. 2020 m. liepos 1 d. paskelbtame Komisijos tarnybų darbiname dokumente, kuriame vertinama 2012 m. Tarybos rekomendacija dėl neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo⁹⁸, nustatyta, kad, nepaisant akivaizdžios pažangos nuo rekomendacijos priėmimo, daugelis žmonių neturi galimybių pasinaudoti mokymosi rezultatų patvirtinimo galimybėmis. Patvirtinimo susitarimai šiuo metu galioja visose valstybėse narėse. Tačiau daugumoje susitarimų taikomi tam tikri apribojimai (pvz., gali kreiptis tik darbo stažą turintys asmenys), daugelis jų nėra

⁹⁷ „Politikos formuotojai vis aiškiau suvokia, kad mokymasis ne klasėje ir kitoje formalioje aplinkoje yra didelis žmogiškojo kapitalo šaltinis“, EBPO (2018) leidinys *Education Working Paper No 180, Making skills transparent: recognising vocational skills acquired through work-based learning*, p. 11. Paskelbta adresu: <https://doi.org/10.1787/5830c400-en>

⁹⁸ Komisijos tarnybų darbinis dokumentas SWD(2020)121 „2012 m. gruodžio 20 d. Tarybos rekomendacijos dėl neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo vertinimas“. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/Uk64Pk>

išsamūs (pvz., skirti tik profesinio mokymo kvalifikacijoms), o toje pačioje šalyje gali egzistuoti skirtingi susitarimai, kurie nėra suderinti. Kiekybinė informacija apie jų taikymą tebėra ribota ir fragmentiška. Europos patvirtinimo aprašo⁹⁹ atnaujinimai rodo, kad patvirtinimas iš esmės yra įtrauktas į nacionalines politikos darbotvarkes, o jo taikymas nuo 2012 m. pagerėjo, išskyrus kai kurias išimtis (33 pav.). Yra tam tikrų išsikvėpimo efekto apraiškų, nes kai kurie asmenys, pradėję patvirtinimo procedūrą, jos neužbaigia¹⁰⁰. Tiesą sakant, norint dalyvauti patvirtinimo procesuose, reikia rimto įsipareigojimo¹⁰¹ ir aktyvios paramos, pvz., darbdaviui apmokant už laiką arba skiriant finansinę pagalbą. Šios aktyvios paramos formos nėra dažnos: atsakymai šios srities viešose konsultacijose rodo, kad tik vienas iš dešimties patvirtinimo paramos gavėjų gavo tam tikrą paramą, kad galėtų dalyvauti rezultatų tvirtinimo procese¹⁰².

Pav. 33: Daug asmenų negali naudotis mokymosi rezultatų patvirtinimo galimybėmis, o tarp valstybių narių yra didelių skirtumų.

Mokymosi rezultatų patvirtinimu besinaudojančių asmenų skaičiaus tendencija (2018 m., palyginti su 2016 m.)

BE	BG	CZ	DK	DE	IE	EL	ES	FR	IT	CY	LV	LU	MT	NL	PL	PT	RO	SK	FI	SE
↑	↑	↔	↓	↔	↔	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↕	↑	↓	↑	↑	↑

↑ skaičiaus padidėjimas; ↓ skaičiaus sumažėjimas; ↔ nepakitęs skaičius; ↕ skaičiaus skirtumai įvairiuose sektoriuose

Šaltinis – CEDEFOP, 2016 ir 2018 m. Europos neformaliojo ir savaiminio mokymosi rezultatų patvirtinimo aprašas. Austrijos, Kroatijos, Estijos, Vengrijos, Lietuvos, Slovėnijos duomenų nėra.

COVID-19 pandemija didina kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo paklausą, tačiau be politinio atsako gali lemti mažesnę paslaugų teikimo lygį. COVID-19 nulemtas nuosmukis kai kuriems ekonomikos sektoriams darys neproporcingą poveikį ir kartu su skaitmenine ir žaliaja pertvarka sukurs naujų arba pakoreguotų įgūdžių poreikį. Jis taip pat sumažins alternatyviasias laiko investavimo į mokymąsi išlaidas. Tačiau neseniai atliktoje analizėje¹⁰³ nustatyta, kad 2005–2019 m. ES 27 suaugusiųjų dalyvavimas mokymosi procese nuosmukių metu nepadidėjo. Vidurio ir Rytų Europos šalyse, kuriose dalyvavimo lygis ir taip yra žemas, suaugusiųjų mokymasis nuosmukio metu dar labiau sumažėjo. Tas pats pasakytina ir apie asmenis, kurie neturi darbo, o tai didėjančio nedarbo laikais gali reikšti spaudimą viešiesiems mokymo biudžetams. Vis dėlto iš analizės matyti, kad didesnės viešosios išlaidos mokymui yra susijusios su labiau anticikline suaugusiųjų mokymosi elgsena. Tai pabrėžia reformų ir viešųjų investicijų į suaugusiųjų mokymosi sistemas svarbą siekiant padidinti jų atsparumą nuosmukiams.

Dėl COVID-19 valstybės narės gali susidurti su potencialiai ilgalaikė jaunimo užimtumo krize, dėl kurios reikia imtis naujų politikos priemonių. Iki krizės – 2020 m. kovo mėn. –

⁹⁹ Europos neformaliojo ir savaiminio mokymosi rezultatų patvirtinimo aprašas, paskelbtas Cedefop svetainėje, visų pirma 2016 ir 2018 m. atnaujinta informacija (paskelbta 2020 m.).

¹⁰⁰ [Tyrimas, atliktas remiant](#) 2012 m. gruodžio 20 d. Tarybos rekomendacijos dėl neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo vertinimą, 4.1.1.3 skirsnis, p. 40.

¹⁰¹ Žr. OECD 2018, nurodyta pirmiau, p. 59.

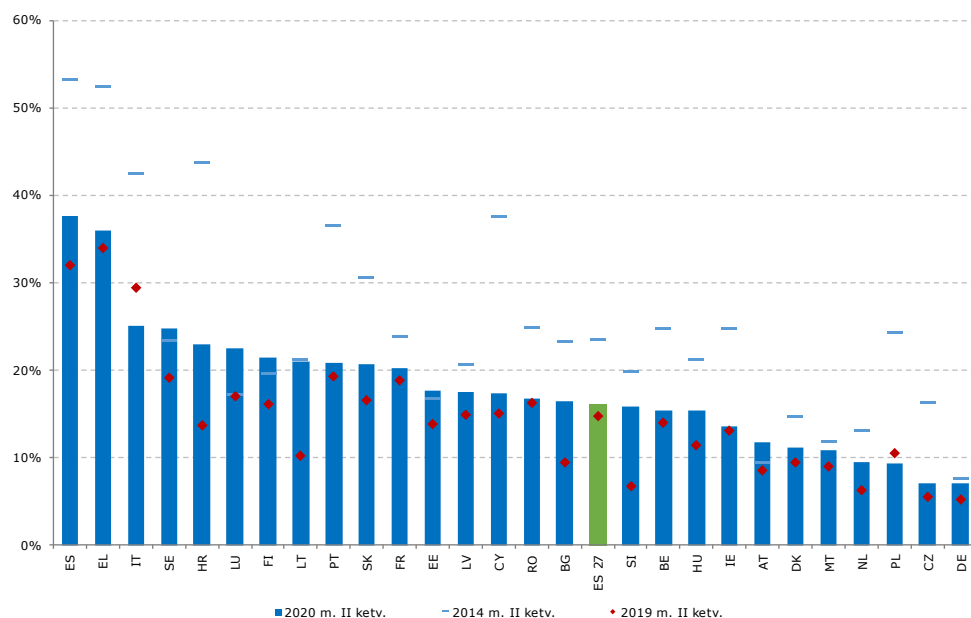
¹⁰² Žr. Komisijos tarnybų darbinio dokumento 2 priedo 17 klausimą.

¹⁰³ Giorgio Di Pietro, Zbigniew Karpiński ir Federico Biagi (2020), *Adult learning participation and the business cycle*, Užimtumo, socialinių reikalų ir įtraukties GD užsakymu parengta Jungtinio tyrimų centro ataskaita (nepaskelbta). Marco Bertoni ir Giorgio Brunello (2020), *Skills Investment and the Business Cycle in Europe*, Europos švietimo ekonomikos ekspertų tinklo preliminaros ataskaitos projektas.

jaunimo nedarbo rodiklis ES 27 vidutiniškai pasiekė rekordiškai žemą 14,9 proc. lygį, t. y. buvo 0,5 proc. punkto mažesnis, palyginti su 15,4 proc. 2019 m. kovo mėn. Tačiau po karantino šis rodiklis 2020 m. rugsėjo mėn. šoktelėjo iki 17,1 proc. Kalbant apie visus gyventojus, šis rodiklis kovo mėn. buvo 6,5 proc., rugsėjo mėn. – 7,5 proc. Nuo 2020 m. I ir II ketv. jaunimo nedarbas smarkiai išaugo penkiose valstybėse narėse (Estijoje 8,2 proc. punkto, Lietuvoje 6,1 proc. punkto, Liuksemburge 5,5 proc. punkto, Kroatijoje 5,3 proc. punkto, Bulgarijoje 5,2 proc. punkto). Ankstesnės ekonomikos krizės patirtis kelia susirūpinimą. Nors iki COVID-19 krizės vidutinis jaunimo nedarbas ir toliau sparčiai mažėjo (žr. 34 pav.), jis visada buvo daugiau nei dvigubai didesnis už suaugusiųjų nedarbo lygį (6,7 proc. 2019 m.), o tai rodo struktūrinę problemą net jei nebūtų tolesnių sukrėtimų. Iki krizės, nors jaunimo nedarbo lygių dispersija laikui bėgant mažėjo, ji išliko didelė, o kai kuriose valstybėse narėse jaunimo nedarbas tebėra didesnis nei 30 proc. (Graikijoje – 35,2 proc.; Ispanijoje – 32,5 proc.). Ekonomikos atsigavimas ne visada garantavo kokybiškų darbo vietų kūrimą jaunimui – 2019 m. 14,6 proc. 15–24 m. darbuotojų dirbo pagal terminuotą darbo sutartį, nes negalėjo susirasti nuolatinio darbo (25–64 m. darbuotojų – 7,2 proc.), o Ispanijoje, Portugalijoje, Kroatijoje ir Italijoje šis santykis buvo didesnis nei vienas iš trijų¹⁰⁴. Siekdama spręsti COVID-19 ir struktūrines problemas, 2020 m. liepos mėn. Komisija pasiūlė sustiprinti Jaunimo garantijų iniciatyvą. Naująja iniciatyva dalyvių amžius bus pailgintas iki 29 metų, daugiau dėmesio skiriama pažeidžiamoms grupėms, remiami žaliosios ir skaitmeninės pertvarkos įgūdžiai ir atnaujinamos konsultavimo, orientavimo ir mentorystės paslaugos.

34 pav. Jaunimo nedarbo lygis COVID-19 krizės metu pakilo, tačiau tebėra žemesnis nei 2014 m.

Jaunimo (15–24 m.) nedarbo lygis, daugiametis palyginimas – 2014 m., 2019 m. ir 2020 m. II ketv.



Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas, duomenų kodas internete [[une_rt_q](#)].

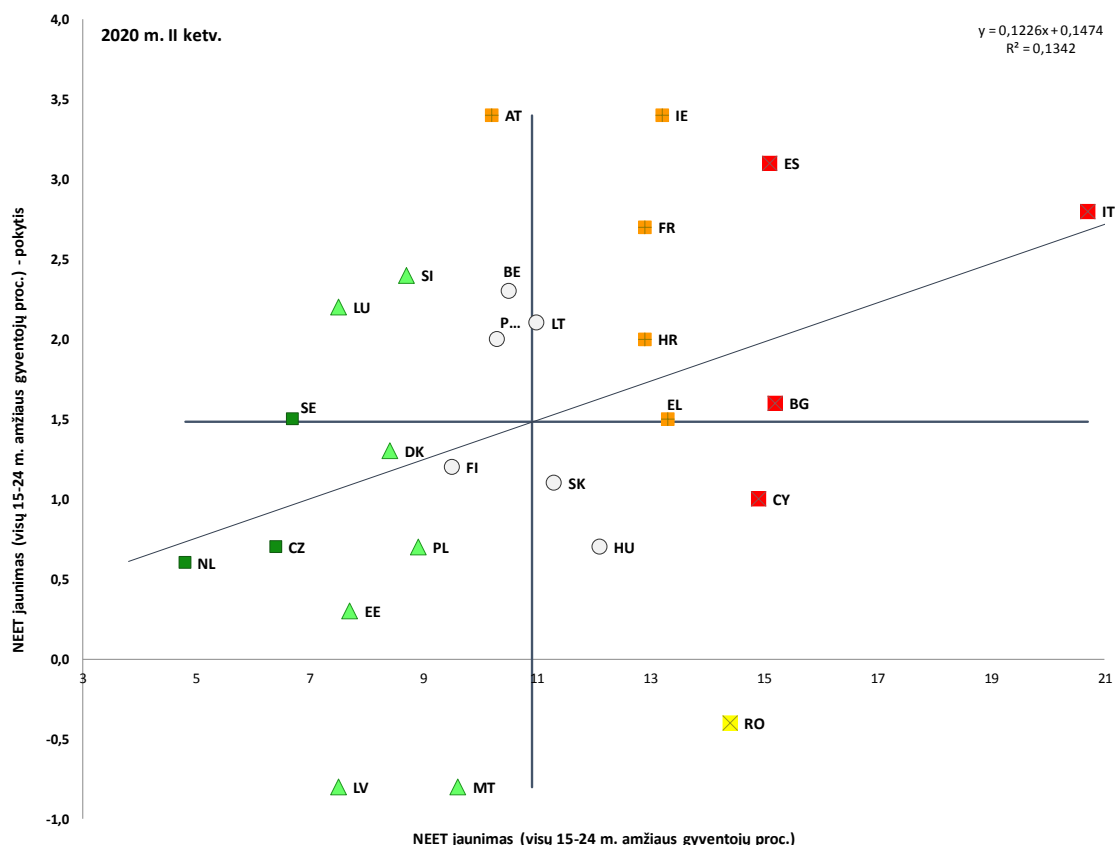
COVID-19 sukrėtimas pakeitė NEET rodiklio gerėjimo tendenciją visose valstybėse narėse, išskyrus dvi. Prieš krizę valstybės narės darė stabilią pažangą mažindamos 15–24 m.

¹⁰⁴ Šaltinis – Eurostatas (duomenų kodas internete LFSA_ETGAR)

amžiaus asmenų, kurie nesimoko ir nedirba (NEET), dalį: nuo 2013 m. II ketv. iki 2019 m. II ketv. šis rodiklis sumažėjo nuo rekordiškai aukšto 13,1 proc. iki rekordiškai žemo 9,8 proc. lygio. Krizė staigiai pakeitė šią tendenciją: nuo 2019 m. II ketv. iki 2020 m. II ketv. ES 27 NEET dalis padidėjo 1,8 proc. punkto (nuo 9,8 proc. iki 11,6 proc.). Socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis (35 pav.) rodo, kad NEET dalis kasmet didėjo visose valstybėse narėse, išskyrus tris (Latvijoje ir Maltoje – ji sumažėjo po 0,8 proc. punkto; Rumunijoje – 0,4 proc. punkto). Penkiose valstybėse narėse NEET dalis padidėjo daug daugiau nei vidutiniškai (Austrijoje, Airijoje, Ispanijoje, Italijoje ir Prancūzijoje), nors Austrijos NEET rodiklis išliko mažesnis už ES 27 vidurkį. Geriausių rezultatų pasiekta Nyderlanduose, Čekijoje ir Švedijoje. Apskritai COVID-19 poveikis neturi precedento: per 2020 m. I ir II ketv. užfiksuotas didžiausias ketvirtinis NEET rodiklių šuolis nuo 2006 m., kai Eurostatas pradėjo rinkti duomenis¹⁰⁵ (nuo 10,4 proc. iki 11,6 proc.). Todėl labai svarbu atidžiai stebėti padėtį ir nustatyti tikslines priemones NEET, pavyzdžiui, pasiūlytas 2020 m. liepos mėn. sustiprintoje Jaunimo garantijų iniciatyvoje.

35 pav. Daugelyje valstybių narių NEET dalis padidėjo, o kai kurių šalių duomenys kelia susirūpinimą.

NEET (15–24 m.) dalis ir pokytis nuo 2019 m. II ketv. iki 2020 m. II ketv. (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis).



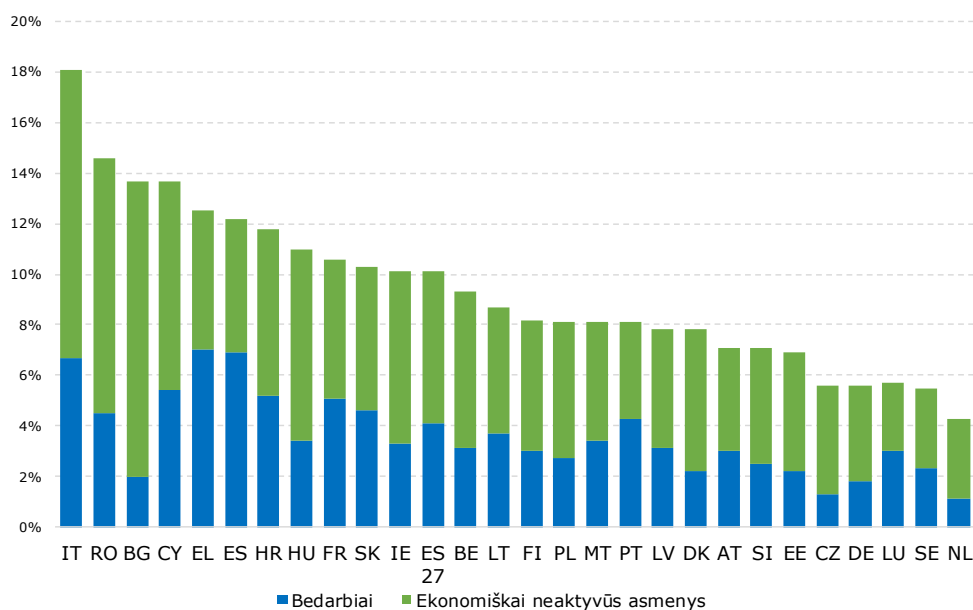
Šaltinis – Eurostatas. Laikotarpis: 2020 m. II ketv. lygiai ir metinis pokytis, palyginti su 2019 m. II ketv. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaiškinimas pateiktas priede. Trūksta DE 2020 m. II ketv. duomenų.

¹⁰⁵ [Eurostato analizė](#) parodė, kad COVID-19 krizės pradžioje jaunuoliai (15–24 m.) dažniau nei vidutiniškai prarasdavo darbą visose ES valstybėse narėse, apie kurias turima duomenų (trūksta Vokietijos, Estijos, Kroatijos, Maltos duomenų).

NEET dalies pokyčius ekonomikos nuosmukio metu daugiausia lėmė nedarbo padidėjimas, o ne neaktyvumas; pastarasis yra didelis iššūkis, nes ilgainiui gali labai įsitvirtinti. Iki COVID-19 krizės buvo pastebima tendencija, kad mažėjantis jaunimo nedarbas atitiko neaktyvių NEET jaunuolių dalies padidėjimą¹⁰⁶ (2013 m. jie sudarė 46,9 proc. grupės, o 2019 m. – 59,4 proc.). Nuo 2019 m. neaktyvių NEET dalis buvo ypač didelė Bulgarijoje (85,4 proc.), Čekijoje (75,4 proc.), Nyderlanduose (74,4 proc.) ir Danijoje (72,7 proc.). Itin maža ji buvo Ispanijoje (43,8 proc.), Graikijoje (44,0 proc.), Portugalijoje (47,5 proc.) ir Liuksemburge (48,2 proc.). Tarp NEET merginų neaktyvumas yra dažnesnis nei nedarbas, o vyrų atveju neaktyvumas ir nedarbas yra maždaug tolygūs. Remiantis ankstesnės ekonomikos krizės patirtimi, tikėtina, kad darbo neturinčių NEET dalis gana sparčiai didės. Tikėtina, kad ekonomikai atsigavus neaktyvumo lygis ir vėl taps didžiausia su NEET susijusia problema.

36 pav. Dauguma NEET jaunuolių yra neaktyvūs, tačiau skirtumai tarp valstybių narių yra gana dideli.

NEET jaunimas (15–24 m.) ES valstybėse narėse 2019 m. (proc.)



Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas, duomenų kodas internete [[edat lfse 20](#)].

Labiau tikėtina, kad nesimokys ir nedirbs migrantų kilmės jaunuoliai. Ne ES gimusių (15–24 m.) jaunuolių grupėje NEET dalis 2019 m. buvo 17,1 proc., o gimtojoje šalyje gyvenančių jaunuolių grupėje – 9,9 proc.¹⁰⁷. Keliose valstybėse narėse, kaip antai Graikijoje, Slovėnijoje, Belgijoje, Vokietijoje, Austrijoje, Prancūzijoje, Maltoje ir Ispanijoje, šis skirtumas buvo didesnis kaip 10 proc. punktų. Be to, jaunų moterų migrantų padėtis vidutiniškai buvo prastesnė nei vyrų (NEET moterų dalis buvo 25,9 proc., taigi 13,2 proc.

¹⁰⁶ Neaktyvūs NEET jaunuoliai nieško darbo, pavyzdžiui, dėl ligos ar negalios, vaikų ar neveiksnių suaugusiųjų priežiūros pareigų ar kitų asmeninių ar šeiminių pareigų.

¹⁰⁷ Eurostatas, [[edat lfse 28](#)]

punkto daugiau, palyginti moterimis, kurioms ta šalis yra gimtoji). Kartu su asmenimis, gimusiais ne ES, į šią padėtį taip pat dažnai patenka ES šalyje gimę migrantų kilmės asmenys: daugumoje ES valstybių narių jie nei mokėsi, nei dirbo dažniau nei tie, kurių tėvai yra gimę toje šalyje. Šešiose valstybėse narėse (Belgijoje, Čekijoje, Prancūzijoje, Liuksemburge, Nyderlanduose ir Slovėnijoje) jų atotrūkis buvo ypač didelis (daugiau kaip 8 proc. punktų)¹⁰⁸. Rizika, kad į šią grupę pateks migrantų kilmės ir menko išsilavinimo jaunuoliai, buvo ypač didelė. NEET romų skaičius yra gerokai didesnis nei visų gyventojų (52 proc. punktų skirtumas)¹⁰⁹.

Nepaisant COVID-19 krizės sukkelto kritimo, vyresnio amžiaus (55–64 m.) darbuotojų užimtumo lygis išliko didelis. Šios amžiaus grupės darbuotojų dalis 2020 m. II ketv. sudarė 59,2 proc. ir, palyginti su ankstesniu ketvirčiu, šiek tiek sumažėjo (0,4 proc.), o palyginti su tuo pačiu 2019 m. laikotarpiu – nepasikeitė. Didelis 55–64 m. amžiaus asmenų aktyvumas darbo rinkoje¹¹⁰ pastaraisiais metais prisidėjo prie gerų ES rezultatų: nuo 2013 m. II ketv. iki 2020 m. II ketv. 55–64 m. amžiaus asmenų aktyvumo lygis padidėjo 8,9 proc. punkto, palyginti su 20–64 m. amžiaus grupės aktyvumo padidėjimu 0,6 proc. punkto. Vis dėlto reikia toliau stebėti vyresnio amžiaus darbuotojų padėtį darbo rinkoje. 2019 m. atliktoje ES apklausoje¹¹¹, 47 proc. respondentų nurodė, kad amžius yra veiksnys, dėl kurio darbo ieškantys asmenys gali atsidurti nepalankioje padėtyje. Tai gali daryti neigiamą poveikį vyresnio amžiaus darbuotojams, netekusiems darbo dėl COVID-19 krizės, arba savo ruožtu lemti priverstinį ankstyvą išėjimą į pensiją. Stebėsena reikalinga visų pirma septyniose valstybėse narėse, kuriose nuo 2020 m. I ketv. iki II ketv. vyresnio amžiaus darbuotojų užimtumo lygis sumažėjo vienu procentiniu punktu ar daugiau (Estijoje 2,8 proc. punkto, Maltoje 1,8 proc. punkto, Lietuvoje 1,6 proc. punkto, Airijoje 1,5 proc. punkto, Ispanijoje 1,5 proc. punkto, Liuksemburge 1,4 proc. punkto, Suomijoje 1 proc. punkto). Vyresnio amžiaus žmonių užimtumas taip pat galėtų padėti išlaikyti užimtumo augimą dar kelerius metus, net jei darbingo amžiaus gyventojų skaičius mažės. Ypač vyresnio amžiaus moterys vis dar turi didelį potencialą didinti užimtumą (55–64 m. amžiaus moterų užimtumo lygis 2020 m. II ketv. buvo 52,9 proc., palyginti su 65,9 proc. tos pačios amžiaus grupės vyrų užimtumu).

Po daugelį metų trukusio nuolatinio augimo, dėl krizės moterų užimtumo lygis sumažėjo, nors ir lėčiau nei vyrų. Nuo 2019 m. II ketv. iki 2020 m. II ketv. moterų (20–64 m.) užimtumo lygis sumažėjo 1,2 proc. punkto, o 2020 m. II ketv. ES 27 lygmeniu siekė 66,3 proc. Dėl šiek tiek didesnio vyrų užimtumo lygio sumažėjimo per tą patį laikotarpį (1,5 proc. punkto) šiek tiek pagerėjo socialinių rodiklių suvestinės esminis lyčių užimtumo skirtumo rodiklis (37 pav.). Moterų užimtumo lygis nuo 2019 m. II ketv. iki 2020 m. II ketv. sumažėjo visose valstybėse narėse, išskyrus tris (Kroatiją, Vokietiją ir Liuksemburgą). Daugiau kaip 3 proc. punktų sumažėjimas buvo užregistruotas Bulgarijoje ir Ispanijoje. Nepaisant 2 proc. punktų sumažėjimo, Švedija išlaiko geriausią rodiklį – čia moterų užimtumas siekia 77,9 proc., o Lietuvoje, Vokietijoje, Nyderlanduose ir Latvijoje jis viršija 75 proc. 2020 m. II ketv. mažiausias lyčių užimtumo lygio skirtumas nustatytas Lietuvoje

¹⁰⁸ EBPO/ES (2018), *Settling In 2018: Indicators of immigrant integration* (7.19 pav.). Paskelbta adresu: <https://www.oecd.org/publications/indicators-of-immigrant-integration-2018-9789264307216-en.htm>

¹⁰⁹ Komisijos tarnybų darbinio dokumento (2020) 530 *final*, pridedamo prie Komunikato dėl ES romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo strateginės programos, (COM(2020) 621 *final*), 2 priedas, remiantis FRA, ES MIDIS II 2016; FRA, RKP 2019 m.

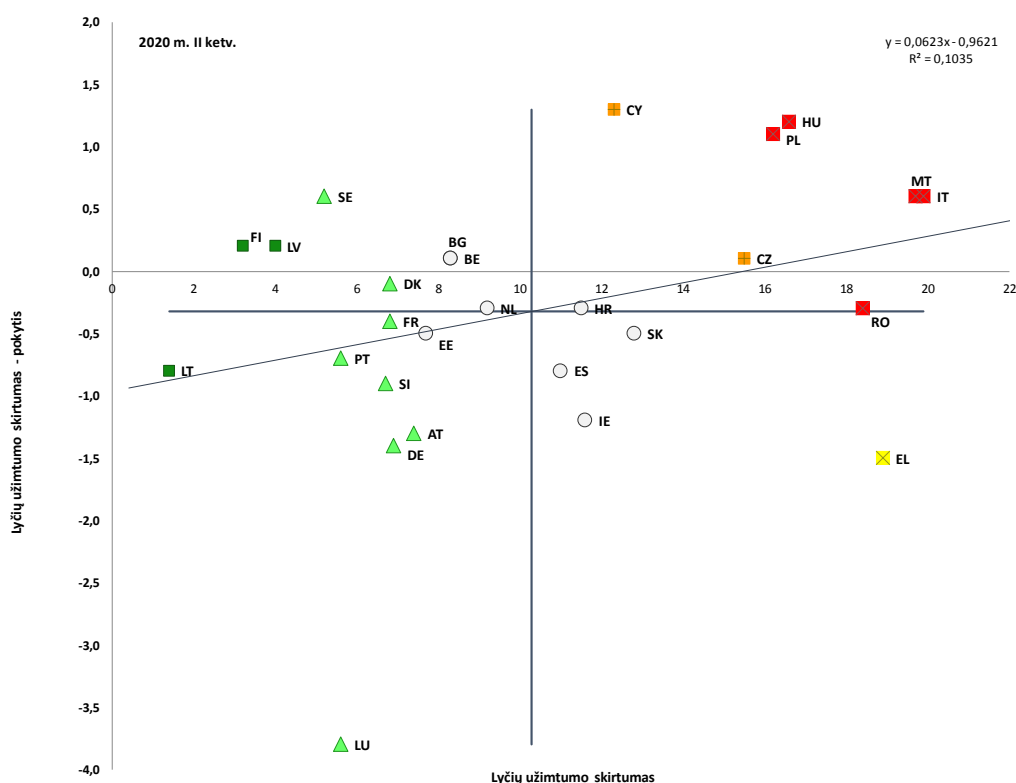
¹¹⁰ Aktyvumo lygis yra dirbančiųjų ir bedarbių dalyvavimo darbo rinkoje matas.

¹¹¹ 2019 m. „Eurobarometro“ apklausa „Diskriminacija ES“.

(1,4 proc. punkto), Suomijoje (3,2 proc. punkto), Latvijoje (4 proc. punktai) ir Švedijoje (5,2 proc. punkto). Kitame skalės gale – Italija (19,9 proc. punkto), Malta (19,7 proc. punkto), Graikija (18,9 proc. punkto) ir Rumunija (18,4 proc. punkto). Socialinių rodiklių suvestinėje padėtis visose šiose šalyse įvertinta kaip kritinė, išskyrus Graikiją, kurioje per metus skirtumui sumažėjus net 1,5 proc. punkto nustatyti prasti, bet gerėjantys rezultatai. Iš 37 pav. matyti, kad šio rodiklio konvergencija nevyksta, nes keliose valstybėse narėse, kuriose vyrų ir moterų užimtumo lygio skirtumas iki tol buvo didelis ar artimas vidutiniam, padėtis 2020 m. pablogėjo.

37 pav. Lyčių užimtumo lygio skirtumas tebėra didelis, o tarp valstybių narių yra nemažų skirtumų.

Lyčių užimtumo skirtumas ir metinis pokytis (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)



Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Laikotarpis: 2020 m. II ketv. lygiai ir metinis pokytis, palyginti su 2019 m. II ketv. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaiškinimas pateiktas priede.

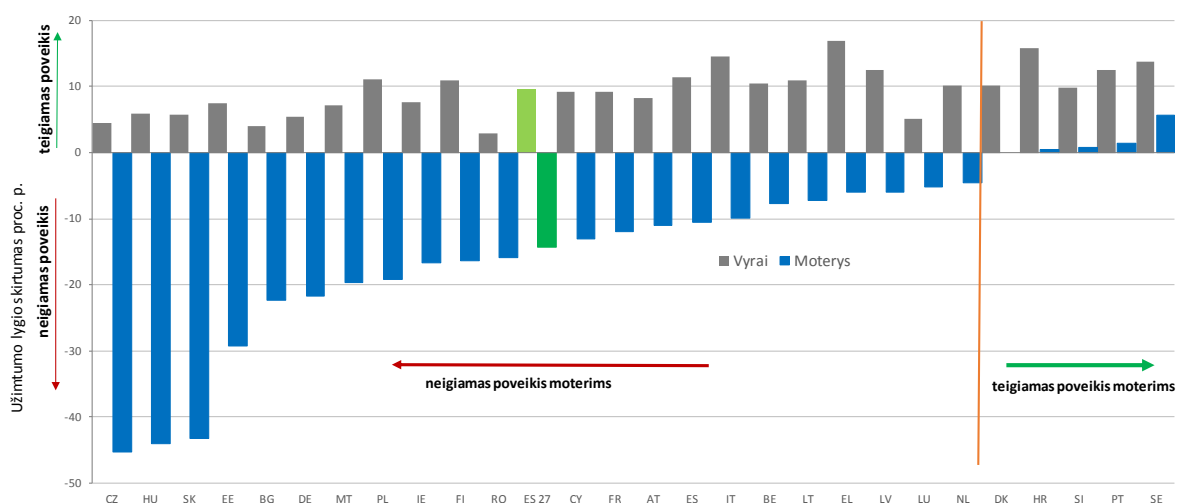
Vyrų ir moterų užimtumo skirtumas etato ekvivalentais toliau didėjo. 2019 m. mažiau 20–64 m. amžiaus moterų nei vyrų ES dirbo visą darbo dieną (58,7 proc., palyginti su 76,1 proc.). 2019 m. lyčių nelygybė etato ekvivalentais mažiausia buvo Lietuvoje, Suomijoje ir Latvijoje, didžiausia – Maltoje (24,3 proc. punkto), Italijoje (24,2 proc. punkto) ir Nyderlanduose (24,1 proc. punkto). Šie rezultatai yra susiję su dirbančiųjų ne visą darbo laiką dalimis. 2019 m. 29,4 proc. dirbančių moterų dirbo ne visą darbo laiką, palyginti su 7,8 proc. vyrų, o moterų darbo ne visą darbo laiką ne savo noru lygis buvo mažesnis nei vyrų (atitinkamai 23,5 proc., palyginti su 33 proc.). Moterų, dirbančių ne visą darbo laiką, dalis daugumoje Vidurio ir Rytų Europos valstybių narių (Bulgarijoje, Rumunijoje, Slovakijoje, Kroatijoje, Vengrijoje, Lietuvoje ir Lenkijoje) paprastai yra mažesnė nei 10 proc. O Nyderlanduose, nors pamažu mažėjo ketvirtus metus iš eilės, ji išliko didžiausia (73,4 proc.). Lanksti profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros politika gali turėti teigiamą poveikį

tėvų ir globėjų dalyvavimui darbo rinkoje, tačiau ji taip pat gali prisidėti prie užimtumo skirtumų etato ekvivalentais didėjimo. Tai ypač akivaizdu valstybėse narėse, kuriose daug moterų dirba ne visą darbo laiką (pvz., Nyderlanduose, Austrijoje ir Vokietijoje), o didžiausi lyčių skirtumai etato ekvivalentais yra Nyderlanduose. Neproporcingai didelė moterims tenkanti priežiūros pareigų dalis skatina šališkumą darbo rinkoje, kuris pasireiškia lyčių nelygybe nedarbo, darbo užmokesčio ir pensijų srityse. Tai matyti iš to, kad, pavyzdžiui, lyčių nelygybė tarp bedarbių yra didžiausia 30–44 m. – amžiaus, kada dažniausiai gimdoma – moterų grupėje¹¹².

ES 27 moterų, kurios augina vaikus, užimtumo skirtumas yra didesnis. Tėvystė ir motinystė visose valstybėse narėse didina lyčių užimtumo skirtumą. 2019 m. tarp abiejų lyčių tėvų (25–49 m.), auginančių bent vieną vaiką iki šešerių metų, vyrų užimtumo lygis padidėjo visose valstybėse narėse (9,6 proc. punkto ES lygmeniu), o moterų – sumažėjo daugumoje valstybių narių (14,3 proc. punkto ES lygmeniu). Išimtys yra Švedija, Portugalija, Slovėnija, Kroatija ir Danija, kuriose bent vieno vaiko iki šešerių metų turėjimo poveikis moterų užimtumo lygiui yra teigiamas arba neutralus. Čekijoje, Vengrijoje ir Slovakijoje neigiamas motinystės poveikis moterims, auginančioms bent vieną vaiką iki šešerių metų, yra ypač didelis (daugiau kaip 40 proc. punktu) (38 pav.)¹¹³. Išsilavinimas yra svarbus veiksnys aiškinant motinystės poveikį darbui: žemos kvalifikacijos moterų, auginančių bent vieną vaiką iki šešerių metų, užimtumo lygis buvo tik 36,3 proc.

38 pav. Poveikis vyrų ir moterų, auginančių vaiką iki šešerių metų, užimtumui labai skiriasi; poveikis vyrų užimtumui yra teigiamas visose valstybėse narėse.

Tėvystės ir motinystės poveikis užimtumui 2019 m. (20–49 m.)



Šaltinis – Eurostatas [1fst hheredch]. Pastaba. Tėvystės ir motinystės poveikis užimtumui yra motinų ir tėvų, auginančių bent vieną vaiką iki šešerių metų, užimtumo lygio skirtumas proc. punktais.

Nuolatinį užimtumo skirtumą taip pat atspindi didelis vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas. Nekoreguotas darbo užmokesčio skirtumas ES 27 iš esmės nesikeitė ir 2018 m. sudarė 14,1 proc. (nuo 2017 m. sumažėjo 0,4 proc. punkto). Tai prieštarauja 2019 m. padidėjusiam 30–34 m. moterų ir vyrų išsilavinimo skirtumui (atitinkamai 45,6 proc. ir 35,1 proc.). COVID-19 pandemija dar labiau išryškino, kad neproporcingai daug moterų ir

¹¹² Bedarbiai, kaip aktyvių gyventojų (dirbančių ir ieškančių darbo) dalis.

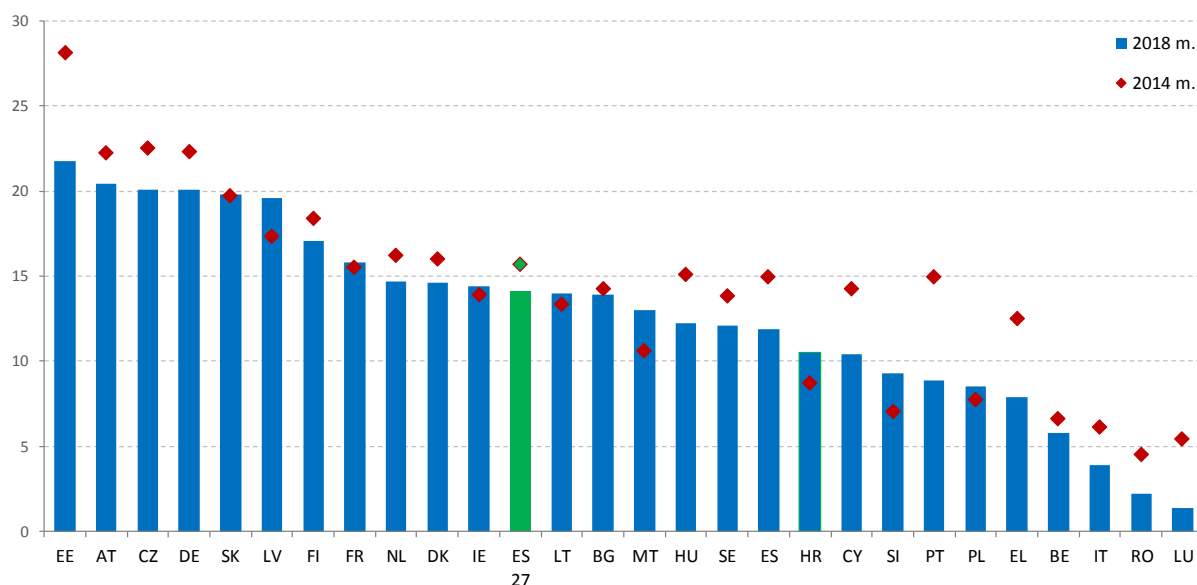
¹¹³ Šis klausimas buvo išsamiai aptartas Europos Komisijos „2019 m. Europos užimtumo ir socialinės raidos metinėje apžvalgoje“, p. 130. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/tN33hy>

toliau dirba prasčiau apmokamuose sektoriuose ir verčiasi prasčiau apmokamomis profesijomis, o jų galimybės rinktis profesiją yra ribotos dėl artimųjų priežiūros pareigų. Be to, tyrimai¹¹⁴ rodo, kad tokie veiksniai, kaip skirtinga patirtis, išsilavinimas ir darbo sutarties tipas, nulėmė mažiau nei trečdalį vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumo. Skirtumo dalį, kurią galima paaiškinti, daugiausia lėmė ekonominė veikla ir darbo laikas.

Su nekoreguotu vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumu susiję valstybių skirtumai yra nemaži, o dėl jų gali atsirasti pensijų skirtumų. Estijoje, Austrijoje, Čekijoje ir Vokietijoje vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas tebėra didesnis nei 20 proc., mažiausias skirtumas (1–4 proc.) fiksuojamas Rumunijoje, Liuksemburge ir Italijoje. Nuo 2014 m. padėtis labai pagerėjo Estijoje, Portugalijoje, Graikijoje ir Liuksemburge (atitinkamai 6,3 proc. punkto, 6 proc. punktais, 4,6 proc. punkto ir 4 proc. punktais), o Latvijoje, Maltoje ir Slovėnijoje vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas padidėjo daugiau nei 2 proc. punktais. Vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas dažnai lemia pensijų skirtumą vyrų naudai – 2018 m. ES 27 šis skirtumas 65–74 m. amžiaus pensininkų grupėje vidutiniškai buvo 29,1 proc. Pensijų skirtumas buvo didesnis tose valstybėse narėse, kuriose darbo užmokesčio skirtumas buvo didesnis.

39 pav. Moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumas tebėra didelis.

Nekoreguotas vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas 2014 ir 2018 m.



Šaltinis – Eurostatas, duomenų kodas internete [SDG 05 20]. Pastaba. Nekoreguotas vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas – samdomųjų darbuotojų vyrų ir samdomųjų darbuotojų moterų vidutinio valandos darbo užmokesčio neatskaičius mokesčių skirtumas, išreikštas kaip samdomųjų darbuotojų vyrų vidutinio valandos darbo užmokesčio neatskaičius mokesčių proc. dalis. IE 2018 m. duomenys pakeisti 2017 m. duomenimis. EL ir IT, taigi ir ES 27, skaičiavimai yra preliminarūs.

Moterų užimtumui didelę įtaką daro galimybė naudotis kokybiškomis ir įperkamos ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros bei ilgalaikės priežiūros paslaugomis. Socialinių rodiklių suvestinės esminis vaikų priežiūros rodiklis rodo, kad vaikų iki trejų metų dalyvavimas oficialioje ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros veikloje 2019 m. ES 27 lygmeniu

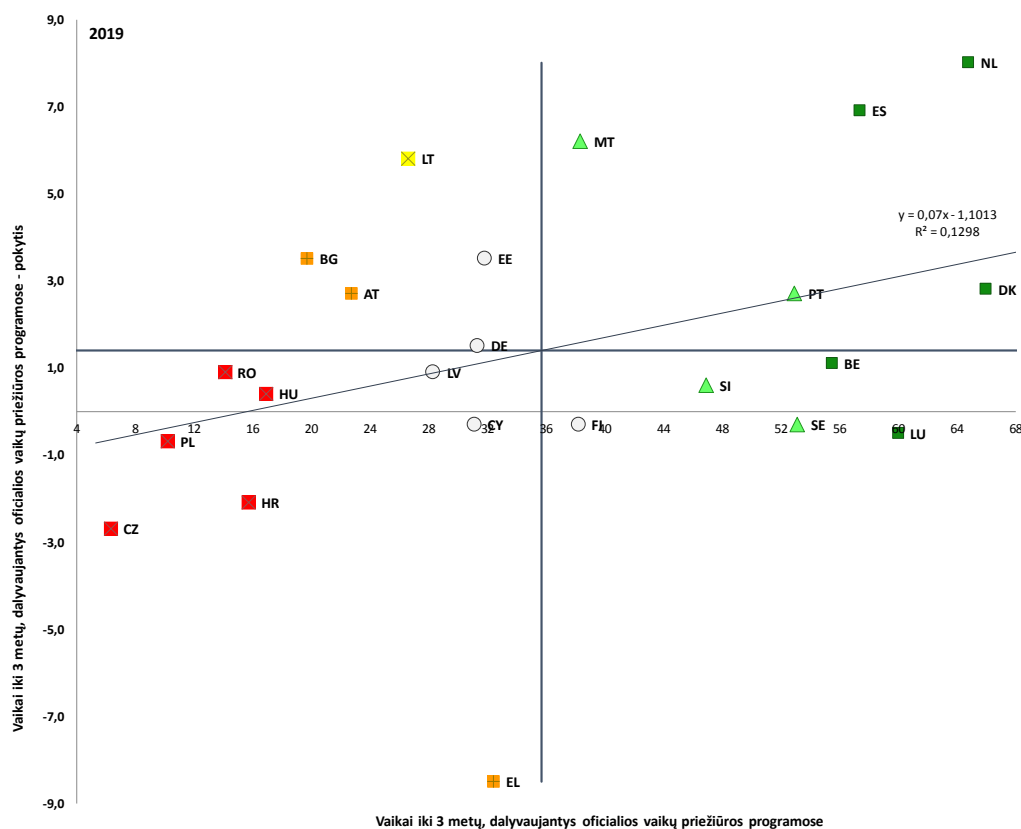
¹¹⁴ D. Leythienne, P. Ronkowski, (2018) *A decomposition of the unadjusted gender pay gap using Structure of Earnings Survey data*, Statistical Working Papers, Eurostat. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/!pu34qq>

buvo 35,5 proc., taigi viršijo 33 proc. Barselonos tikslą (40 pav.). Tačiau tarp šalių vis dar yra skirtumų, o šis tikslas dar nepasiektas 15 valstybių narių. Socialinių rodiklių suvestinės analizėje nurodyta, kad Danijoje, Liuksemburge ir Ispanijoje vaikų iki trejų metų dalyvavimo oficialioje ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros veikloje lygis siekia 60 proc. ir daugiau, tačiau penkiose šalyse (Rumunijoje, Vengrijoje, Lenkijoje, Čekijoje, Kroatijoje¹¹⁵) padėtis yra kritinė. Nyderlanduose, Ispanijoje, Maltoje ir Lietuvoje užfiksuotas daug didesnis nei vidutinis pagerėjimas. Neteikiamos arba nepakankamos (darbo valandų atžvilgiu) ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros paslaugos yra susijusios su neigiamu motinystės poveikiu moterų užimtumui (38 pav.). Nors vos kelios valandos per savaitę, praleistos dalyvaujant ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros veikloje, daro teigiamą poveikį vaikams jų socializacijos ir būsimo išsilavinimo atžvilgiu, siekiant sumažinti vyrų ir moterų užimtumo skirtumą labai svarbu, kad oficiali vaikų priežiūra būtų teikiama daugiau kaip 30 valandų per savaitę. Tai užtikrintų, kad vienas iš tėvų (paprastai motina) nebūtų priverstas dirbti ne visą darbo laiką, nes tai turi neigiamų pasekmių karjeros galimybėms ir uždarbiui visą gyvenimą. Profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros politika, pavyzdžiui, lanksčios darbo sąlygos ar atostogų dėl šeiminių priežasčių galimybė, taip pat atlieka svarbų vaidmenį mažinant kliūtis priežiūros pareigų turintiems asmenims dalyvauti darbo rinkoje. Jei moterys ir vyrai šiomis priemonėmis naudotųsi subalansuotai, jos taip pat padėtų sumažinti lyčių nelygybę užimtumo srityje.

¹¹⁵ Slovakijoje taip pat labai mažas dalyvavimo lygis (1,4 proc.), remiantis 2018 m. duomenimis (2019 m. duomenų šio dokumento rengimo metu nebuvo).

40 pav. Tarp valstybių narių tebėra didelių galimybių naudotis vaikų priežiūros paslaugomis skirtumų.

Vaikai iki 3 metų, dalyvaujantys oficialios vaikų priežiūros programose, ir metinis pokytis (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)



Šaltinis – Eurostatas, ES SPGS. Laikotarpis: 2019 m. lygiai ir metiniai pokyčiai, palyginti su 2018 m. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. BE duomenų eilutės yra su pertrūkiu. 2020 m. spalio 28 d. neturėta IE, FR, IT ir SK duomenų. Paaiškinimas pateiktas priede.

Mokesčių ir socialinių išmokų sistemos finansinės paskatos nedirbti mažina moterų dalyvavimą darbo rinkoje. Jeigu pajamų mokestis mokamas ne nuo asmens pajamų, o nuo viso namų ūkio pajamų, gali atsirasti paskata antriesiems šeimoje uždirbantiems asmenims (daugiausia moterims) nedirbti apmokamo darbo (tai – vadinamieji neveiklumo spąstai). Kiti mokesčių ir socialinių išmokų sistemos aspektai, įskaitant atskaitymus pagal šeimos pajamas, išlaikomą sutuoktinį ir perleidžiamus atskaitymus, gali neskatinti darbo jėgos pasiūlos. Didelė priežiūros paslaugų kaina taip pat prisideda prie vadinamųjų neveiklumo spąstų, ypač antriesiems šeimoje uždirbantiems asmenims ir mažas pajamas gaunančioms šeimoms. 2019 m. antrojo šeimoje uždirbančio asmens neveiklumo spąstai labiausiai reiškėsi Prancūzijoje, Vokietijoje, Slovėnijoje ir Belgijoje, o mažo darbo užmokesčio spąstai labiausiai reiškėsi Belgijoje, Nyderlanduose, Italijoje ir Vokietijoje¹¹⁶.

¹¹⁶ Antrojo šeimos nario neveiklumo spąstai apskaičiuojami pagal ribinį taikomų mokesčių tarifą, taikomą antrojo šeimos nario, anksčiau gavusio socialinę paramą ir pradėjusio dirbti, darbo pajamoms. Žemo darbo užmokesčio spąstų rodiklis apskaičiuojamas bevaikai porai, kai antrojo šeimoje uždirbančio asmens darbo pajamos padidėja nuo 33 proc. iki 67 proc. vidutinio darbo užmokesčio ir kai pagrindinis šeimoje uždirbantis asmuo uždirba 100 proc. vidutinio darbo užmokesčio (Europos Komisijos mokesčių ir išmokų duomenų bazė).

Nepaisant nuolatinių problemų, pastaruosius trejus metus iki COVID-19 krizės ne ES šalyse gimusių asmenų užimtumas nuolat didėjo. Darbą 2019 m. turėjo 64,2 proc. ne ES gimusių darbingo amžiaus (20–64 m.) asmenų – 3 proc. punktais daugiau nei prieš dvejus metus (2017 m.). Tačiau jų užimtumas tebėra 10 proc. punktų mažesnis negu toje šalyje gimusių asmenų užimtumas (73,9 proc.). Kai kuriose valstybėse narėse (Švedijoje, Belgijoje, Nyderlanduose, Danijoje, Suomijoje, Prancūzijoje ir Vokietijoje) šis skirtumas 2019 m. buvo didesnis nei 15 proc. punktų. Žemesnis imigrantų užimtumo lygis iš dalies paaiškinamas tuo, kad ne ES gimusių žemo išsilavinimo asmenų dalis yra didesnė, palyginti su toje šalyje gimusiais asmenimis (ES 27 lygmeniu atitinkamai 38,5 proc. ir 19,6 proc. 25–64 m. amžiaus grupėje). Tačiau net ir aukšto išsilavinimo ne ES šalyse gimę asmenys nepasiekia tokio užimtumo lygio, kaip toje šalyje gimę asmenys, taigi, migrantų įgūdžiai ir kvalifikacija vis dar nepakankamai išnaudojami¹¹⁷. Ne ES gimusių moterų padėtis tebėra ypač nepalanki: jų užimtumo lygis 2019 m. buvo maždaug 54,6 proc., arba 14 proc. punktų, žemesnis nei toje šalyje gimusių moterų užimtumo lygis¹¹⁸. Tai rodo, kad tinkamomis integracijos ir aktyvumo skatinimo priemonėmis ES galėtų geriau išnaudoti ne ES šalyse gimusių asmenų talentą ir potencialą. Padėties pagerėjimą pastaraisiais metais ypač lėmė neseniai atvykusių imigrantų (ne ES gimusių asmenų, gyvenančių ES šalyje trumpiau nei 5 metus) aukštesnis užimtumo lygis.

Yra įrodymų, kad dėl COVID-19 krizės prognozuojamas užimtumo sumažėjimas labiau paveiks migrantus iš ne ES šalių nei ES gimusius gyventojus¹¹⁹. Iš preliminarinių duomenų matyti, kad dėl COVID-19 įvestas karantinas ir ekonomikos nuosmukis didesnę poveikį daro migrantų iš ne ES šalių užimtumo lygiui (nuo 2019 m. II ketv. iki 2020 m. II ketv. jis sumažėjo nuo 64,4 iki 60,8 proc.), palyginti su ES gimusiais gyventojais. Dėl to skirtumas padidėjo daugiau nei 2 proc. punktais, o tokiose šalyse kaip Ispanija, Belgija ir Austrija – maždaug 4 proc. punktais ar daugiau¹²⁰. Taip yra dėl didesnės laikinųjų darbuotojų dalies tarp migrantų, trumpesnio stažo, mažesnės darbuotojų, dirbančių nuotolinio darbo ir (arba) viešojo sektoriaus darbo vietose, dalies, taip pat dėl didesnės jų dalies sektoriuose, kuriems nuosmukis gali turėti didesnę poveikį (apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veiklos, turizmo, paslaugų, statybos ir pan.).

Iš žemo neįgaliųjų užimtumo ir aktyvumo lygio galima spręsti, kad jų gebėjimų potencialas neišnaudojamas. 2018 m. neįgaliųjų užimtumo lygis ES 27 buvo 50,8 proc., o asmenų be negalios – 75 proc.¹²¹ Neįgaliųjų užimtumo atotrūkis valstybėse narėse yra labai nevienodas¹²² – nuo 15,2 proc. punkto (Italijoje) iki 40,3 proc. punkto (Airijoje). Nepaisant

¹¹⁷ Eurofound (2019), *How your birthplace affects your workplace*, Europos Sąjungos leidinių biuras, Liuksemburgas.

¹¹⁸ Šį lyčių skirtumą iš dalies galima paaiškinti tuo, kad ne ES šalyse gimusių moterų aktyvumo lygis yra gerokai mažesnis, ypač Belgijoje, Kroatijoje, Prancūzijoje ir Italijoje (mažiau nei 60 proc., Eurostatas [lfsa_argacob]). Taip pat žr. JRC (2020), [*Gaps in the EU Labour Market Participation Rates: an intersectional assessment of the role of gender and migrant status*](#).

¹¹⁹ Žr. EBPO, *What is the impact of the Covid 19 pandemic on immigrants and their children*, <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/what-is-the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-immigrants-and-their-children-e7cbb7de/>

¹²⁰ Eurostatas, [lfsq_ergacob].

¹²¹ 2018 m. ES SPGS duomenys, kuriuos išanalizavo Europos neįgalumo ekspertizės (EDE) specialistai.

¹²² Negalios paplitimas įvairiose valstybėse narėse taip pat nemažai skiriasi. Palyginti su 2018 m. (16–64 m. amžiaus grupės) ES 27 vidurkiu (24,7 proc.), jis yra mažas Maltoje (12 proc.), Airijoje (15,9 proc.) ir Bulgarijoje (16,8 proc.).

nežymaus padidėjimo, tik 62,4 proc. neįgaliųjų ES 27 buvo ekonomiškai aktyvūs, o negalios neturinčių asmenų aktyvumas – 82,2 proc., ir iš to matyti, kad iš esmės nesumažėjo didelių kliūčių neįgaliesiems patekti į darbo rinką. Neįgalių moterų užimtumas (47,8 proc.) tebebuvo mažesnis nei neįgalių vyrų (54,3 proc.). 2019 m. neįgalieji dažniau negu asmenys be negalios patyrė dirbančiųjų skurdo riziką (ES vidurkis – atitinkamai 10,5 proc. ir 8,9 proc.)¹²³.

3.2.2 Priemonės, kurių ėmėsi valstybės narės

Tikslinė parama pažeidžiamoms grupėms yra būtina norint sumažinti mokyklos nebaigusiu asmenų skaičių ir švietimo nelygybę bei skatinti dalyvavimą bendrojo ugdymo sistemoje. Daugelis valstybių narių, formuodamos savo politiką, atsižvelgia į šiuos aspektus. Airijoje Nacionalinė specialiojo švietimo taryba (NCSE) pradėjo taikyti *mokyklų įtraukties modelį* siekdama remti įtraukų švietimą bendrojo ugdymo pradinėse ir vidurinėse mokyklose bei stiprinti mokyklų pajėgumus integruoti papildomų poreikių turinčius moksleivius. Latvijoje siekiant įtraukiojo švietimo padaryta nemaža pažanga: teisės aktuose įtvirtinta bendrojo ugdymo įstaigų prievolė nuo 2020 m. rugsėjo mėn. į ugdymo programas priimti ir specialiųjų poreikių turinčius mokinius. Mokymo procese taikomų paramos priemonių asortimentas buvo išplėstas atsižvelgiant į kiekvieno vaiko specialiuosius poreikius. Lenkijos vyriausybė iki 2023 m. taiko sistemą, kuria siekiama padėti neįgaliesiems moksleiviams įsigyti vadovėlius ir ugdomąją (mokomąją) medžiagą. Mokyklų administracijos Švedijoje rengia nacionalinius tikslus ir rodiklius, skirtus stebėti mokyklos veiklą ir didinti lygybę bei geriau suvokti mokyklų sėkmę lemiančius veiksnius, kurie vėliau naudojami vietos ir nacionaliniu lygmeniu kaip finansavimo skirstymo pagrindas.

COVID-19 krizė atskleidė mokyklų ir įvairių visuomenės grupių skaitmeninio pasirengimo skirtumų, dėl kurių gali padidėti su nepalankiomis socialinėmis ekonominėmis sąlygomis susijusi švietimo nelygybė. Valstybėse narėse mokytis nuotoliniu būdu pradėjo maždaug 58 mln. vaikų ir pažeidžiami vaikai akivaizdžiai atsidūrė nepalankioje padėtyje. Valstybės narės ėmėsi įvairių veiksmų siekdamos sušvelninti mokyklų uždarymo poveikį. Tokios šalys, kaip Bulgarija, Kipras, Prancūzija, Lietuva, Malta, Austrija, Lenkija, Belgija, Rumunija ir Ispanija, aprūpino, nors ir skirtingu mastu, palankių sąlygų neturinčius mokinius nuotoliniam mokymuisi reikalinga įranga (paprastais ar planšetiniais kompiuteriais, interneto ryšiu, SIM kortelėmis ir kt.). Pažeidžiami moksleiviai buvo aprūpinti IT įranga (Kroatijoje, Vokietijoje, Graikijoje, Airijoje, Lietuvoje, Maltoje, Lenkijoje), privatūs asmenys skatinti paaugoti kompiuterių (Belgijoje, Estijoje, Graikijoje, Ispanijoje) arba skiriamos klasės, kad moksleiviai galėtų ramiai ruošti namų darbus arba dalyvauti vaizdo konferencijose (Liuksemburge). Be to, 11 valstybių narių (Bulgarijoje, Estijoje, Suomijoje, Vengrijoje, Airijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Maltoje, Portugalijoje, Slovakijoje ir Ispanijoje) palankių sąlygų neturintys moksleiviai buvo ir toliau vienaip ar kitaip maitinami nemokamai. Kai kuriose valstybėse narėse (pvz., Prancūzijoje, Latvijoje, Liuksemburge, Portugalijoje) už šios problemos sprendimą atsako savivaldybės arba pačios mokyklos. Vis dėlto apskritai tokios skubios priemonės paklausos nepatenkino (pvz., atokiuose Vengrijos regionuose mokytis nuotoliniu būdu negalėjo trečdalis vaikų).

Valstybės narės priėmė skirtingas galimybių mokytis izoliacijos sąlygomis užtikrinimo strategijas. Graikija skubos tvarka priėmė teisės aktą, pagal kurį savivaldybės dėl sustabdytos veiklos sutaupytą sumą mokyklų uždarymo laikotarpiu gali panaudoti IRT įrangai įsigyti ir

¹²³ ES SPGS (2019), dirbančiųjų skurdo rizikos lygis [hlth_dpe050].

paskolinti ją socialiai remtiniems moksleiviams. Be to, Graikijoje, su privačių įmonių parama moksleiviams (daugiausia iš palankių sąlygų neturinčių grupių) ir mokytojams nuotolinio mokymo(si) tikslais buvo paskolinta daugiau nei 17 000 planšetinių ir knyginių kompiuterių. 2020 m. balandžio mėn. Airijoje taip pat paskelbta, kad sukuriamas specialus 10 mln. EUR fondas technologijoms ir įtaisams įsigyti palankių sąlygų neturintiems pradinį ir vidurinių mokyklų moksleiviams, visų pirma iniciatyvai „Lygių galimybių sudarymas mokyklose“ (DEIS). Italijoje skirta 85 mln. EUR nuotoliniam mokymuisi remti, įskaitant skaitmeninių prietaisų įsigijimą. Nyderlandai skyrė maždaug 244 mln. EUR paramą, kuria siekiama užkirsti kelią mokymosi trukdžiams ir mokymosi atidėjimui. Rumunija patvirtino nacionalinę programą „Mokykla namie“ ir skyrė finansavimą iš vyriausybės tvarkomo Biudžeto rezervo fondo. Lenkijoje vyriausybė skyrė maždaug 81 mln. EUR vietos valdžios institucijoms, kad šios nupirktų IRT įrangą palankių sąlygų neturintiems moksleiviams bei mokykloms ir mokytojams pagal ERPF veiksmų programą „Skaitmeninė Lenkija“. Bendradarbiaudama su nevyriausybinėmis organizacijomis Slovakijos švietimo ministerija sukūrė nuotolinio mokymosi svetainę. IT sektorius nemokamai padėjo mokykloms ir mokytojams programinės įrangos ir skaitmeninių sprendimų srityje. Kai kuriose valstybėse narėse, siekiant apriboti poveikį kalbos mokymosi procesui, vasarą buvo taip pat organizuoti palankių sąlygų neturintiems vaikams skirti kalbos kursai. Pavyzdžiui, Austrijoje vyko dviejų savaitių vasaros mokykla, kuri padėjo 24 000 pažeidžiamų moksleivių pagerinti kalbinius įgūdžius prieš rugsėjo mėn. vėl atsidarant mokykloms. O Bulgarijoje, vykdant Europos socialinio fondo bendrai finansuojamą projektą „Parama sėkmei“, moksleiviams, kurie negalėjo mokytis nuotoliniu būdu, buvo surengti atsilikimo mažinimo užsiėmimai. Slovakijoje ministerija skyrė 500 000 EUR vasaros mokyklų organizavimui, kad kompensuotų laikiną mokyklų uždarymą. Prancūzijoje praėjusią vasarą įgyvendinta programa „Mokymosi atostogos“, skirta vienam milijonui 6–16 m. vaikų (200 mln. EUR).

Užtikrinti, kad kiekvienas moksleivis pasiektų tam tikrą bazinių įgūdžių, kaip antai skaitymo, matematikos ir gamtos mokslų, taip pat skaitmeninės kompetencijos lygį – vienas svarbiausių ES prioritetų. Slovėnija priėmė *Nacionalinę skaitymo gebėjimų ugdymo strategiją iki 2030 m.*, kurioje nustatyti tikslai įvairioms amžiaus grupėms ir tikslinėms grupėms (pvz., iki 2030 m. 90 proc. penkiolikmečių turėtų bent bazinius įgūdžius pagal PISA, o 10 proc. – pasiektų aukščiausią lygį). 2020 m. sausio mėn. Italijos valdžios institucijos pristatė veiksmų planą, kurio tikslas – mažinti regionų kompetencijos lygių skirtumus (*Piano di intervento per la riduzione dei divari territoriali in istruzione*). Pagal jį bus nustatomos probleminės mokyklos penkiuose pietų regionuose (Kampanijoje, Kalabrijoje, Sicilijoje, Sardinijoje ir Apulijoje), kiekviename regione bus sukurta speciali darbo grupė, kuri siūlys tikslinius intervencinius veiksmus, pradedant paskutine pagrindinės mokyklos klase (8 klase). Lietuvoje 2021 m. bus vykdomas bandomasis naujos kompetencija grindžiamos mokymo programos projektas ir nuo 2022 m. programa bus įgyvendinama kartu taikant naujus ugdomojo vertinimo metodus. Siekiama įdiegti naujus pedagogikos metodus, kad būtų geriau tenkinami moksleivių mokymosi poreikiai ir jau pradinėje mokykloje gerinama jų skaitmeninė kompetencija. Maltos pagrindinėse mokyklose įgyvendinta nauja nacionalinė iniciatyva „Mano kelionė. Pasiekimai einant skirtingais keliais“, kuria siekiama sukurti įtraukesnę ir į lygybę orientuotą mokymo programą. 2020 m. birželio mėn. Graikijoje buvo priimtas naujas mokyklų įstatymas, kuriame numatoma visais lygmenimis (įskaitant ikimokyklinį ugdymą ir priežiūrą) peržiūrėti mokymo programas ir vadovėlius siekiant ateityje skirti mažiau dėmesio turiniui ir daugiau – įgūdžių ugdymui keturiose pagrindinėse teminėse srityse: aplinkos, gerovės, kūrybiškumo ir pilietinio ugdymo. Taip pat tobulinamas skaitmeninis švietimas ir jau priešmokyklinio ugdymo lygmeniu pradedama mokytis užsienio kalbos (anglų). Nuo 2020–2021 m. Liuksemburge kodavimu matematikos pamokose bus užsiimama ketvirtoje klasėje (10–11 m. amžiaus grupėje), o nuo 2021–2022 m. jis bus

įtraukiamas į visų dalykų pamokas pirmoje – trečioje klasėse (4–9 m. amžiaus grupėje). Mokytojus apmokys ir jiems padės mokytojai specialistai, kuriuos numatoma priimti į darbą 2020 m. 2021–2022 m. vidurinėje mokykloje atsiras naujas dalykas – informatika, įskaitant kodavimą ir informatinį mąstymą.

Parama bendrųjų ir specialybės dalykų mokytojams, kad jie galėtų ugdyti savo skaitmeninius įgūdžius ir pedagoginę kompetenciją ir mažinti skaitmeninę takoskyrą yra esminis dalykas siekiant visiems naudingo skaitmeninio švietimo. Daugelyje valstybių narių šioje srityje jau veikia veiksmingos politikos priemonės. 2019 m. Prancūzija paskelbė, kad IRT bus mokoma gimnazijos klasėse kaip mokytojų specialistų dėstomo dalyko, kad visi moksleiviai būtų skaitmeniniu požiūriu raštingi ir kad aukštojo mokslo sistemoje būtų daugiau IRT studentų (ir ypač studenčių). Austrijoje buvo paskelbtas *8 punktų skaitmeninio mokymosi planas*, kurio tikslas – nuo 2020–2021 m. sukurti vieną prašymų teikimo ir moksleivių, mokytojų ir tėvų bendravimo portalą („*Digital Schule*“), parengti visus mokytojus užtikrinti mišrų ir nuotolinį mokymąsi jiems sudarant sustiprinto tęstinio profesinio tobulėjimo sąlygas, suteikti galimybę naudoti suderintą mokymosi ir mokymo medžiagą ir modernizuoti IT infrastruktūrą, kad visi moksleiviai galėtų naudotis skaitmeniniais prietaisais. Lenkijoje „*Lesson: Enter*“ yra didžiausias nacionalinis skaitmeninio švietimo projektas mokytojams ir mokykloms, remiamas ERPF veiksmų programos „*Skaitmeninė Lenkija*“ lėšomis. Jo pagrindinis tikslas – rengti ir skatinti mokytojus dažniau naudoti skaitmeninį turinį ir priemones. 2019–2023 m. turi būti apmokyta maždaug 15 proc. (arba 75 000) mokytojų. Kroatijos pagrindinėse mokyklose visi 5 ir 7 klasių moksleiviai gavo planšetinius kompiuterius, mokyklos taip pat gavo po vieną planšetinį kompiuterį kas keturiems jaunesnių klasių moksleiviams darbui klasėje. Vidurinėse mokyklose planšetiniai kompiuteriai buvo išdalyti palankių sąlygų neturintiems moksleiviams. *E. mokyklų projekto* lėšomis mokyklos taip pat buvo aprūpintos klasės įranga (interaktyviosiomis lentomis, projektoriais, laboratorine įranga), o mokytojai – knyginiais kompiuteriais.

Prioritetais ir toliau lieka aktyvesnis dalyvavimas tretinio mokslo sistemoje užtikrinant įtraukesnį ir lankstesnį mokymąsi ir darbo rinkai svarbių įgūdžių ir kompetencijos ugdymas. 2020–2022 m. Suomijos universitetams bus skirta daugiau nei 10 000 papildomų vietų siekiant padidinti išsilavinimo lygį ir spręsti ekspertų stokos problemą įvairiose srityse ir regionuose. Nuo 2020–2021 mokslo metų Bulgarija panaikino universiteto mokesčius naujiems stojantiejiems į aštuonias profesines specialybes pedagogikos ir gamtos mokslų srityse bei aštuonias saugomas specialybes. Pagal 2020 m. sausio mėn. priimtą teisės aktą Graikijos universitetų finansavimas iš dalies priklausys nuo veiklos rezultatų kriterijų (20 proc.), įskaitant internacionalizavimą, absolventų patekimą į darbo rinką bei naujai įstojusiųjų ir absolventų skaičių santykį. 2019 m. birželio mėn. įsteigta naujoji Lenkijos mokslinės kompetencijos taryba pakeitė doktorantūros studijų formulę: dabar galimos tik dienosinės doktorantūros studijos ir visi doktorantūros studentai gauna stipendijas. Airija pradėjo įgyvendinti *Romų keliautojų dalyvavimo aukštojo mokslo sistemoje didinimo veiksmų planą*, kad marginalizuotiems asmenims būtų teikiama daugiau galimybių studijuoti aukštojo mokslo įstaigose.

Valstybės narės ėmėsi priemonių trečiųjų šalių piliečių, migrantų kilmės vaikų ir kitų palankių sąlygų neturinčių moksleivių dalyvavimui ir išsilavinimui gerinti. Slovakijos kultūros, mokslo, mokslinių tyrimų ir sporto ministerija skyrė 48 000 EUR mažumų kilmės moksleivių rėmimo projektams. Slovėnijoje migrantų kilmės moksleiviams pirmaisiais jų dalyvavimo švietimo sistemoje metais slovėnų kalbos pamokų skaičius buvo padidintas nuo 35 mažiausiai iki bent 120 valandų vienam besimokančiajam. Vidurinio ugdymo sistemoje Švedijoje instituciškai dar labiau įtvirtinta visų moksleivių teisė turėti mentorių. Čekijoje

parengta 2020 m. paramos užsieniečių ugdymui mokyklose programa, šios subsidijos tikslas – pritaikyti čekų kalbos dėstymą prie vaikų užsieniečių poreikių ir sudaryti jiems tinkamesnes mokymosi sąlygas. Pagal Belgijos *Švietimo kompetencijos paktą*, taikomą iki 2030 m., mokyklose plačiai taikomi nauji prancūzų kalbos mokymosi metodai, skirti naujai atvykusiems ir pažeidžiamiems moksleiviams. Maltoje taikomos įvadinės programos, skirtos naujai atvykusiems vaikams, kurie nemoka maltietišškai ar angliškai, o valstybinės mokyklos yra įpareigosios įgyvendinti įtraukią 2019 m. sistemą. Kelios valstybės narės konkrečiai siekė padidinti vaikų, kurie yra trečiųjų šalių piliečiai, dalyvavimą ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros sistemoje. Pavyzdžiui, Bulgarijoje ir Prancūzijoje privalomasis mokyklinis amžius buvo sumažintas atitinkamai iki ketverių ir trejų metų siekiant geriau integruoti vaikus iš pažeidžiamų šeimų. Graikija laipsniškai plečia priešmokyklinio amžiaus vaikų, kurie privalo lankyti mokyklą, grupę į ją įtraukdama keturmečius (2020–2021 mokslo metais bus įtrauktos likusios 40 savivaldybių).

Kai kurios valstybės narės padidino finansinius išteklius švietimui remti ir tai gali būti naudinga ir migrantų kilmės vaikams. Prancūzijoje priešmokyklinio ir pradinio ugdymo stiprinimas ir nelygybės panaikinimas yra 2020 m. biudžeto prioritetai, privalomojo švietimo biudžetas buvo padidintas 991 mln. EUR. Airijoje ir toliau dedamos pastangos teikti daugiau galimybių pažeidžiamoms grupėms studijuoti aukštojo mokslo įstaigose, be kita ko, skirta 27 mln. EUR 30 000 tokioms grupėms priklausančių studentų paremti. 2020 m. Švedija savivaldybėms skyrė 460 mln. EUR lygybės dotaciją siekdama pagerinti kokybę mokyklose, kuriose yra daugiau migrantų kilmės vaikų. Be to, 2019 m. liepos mėn. Švedija patvirtino naują garantiją, kurią taikant intervencinių priemonių dėl konkretaus asmens mokymosi imamasi anksčiau ir jis gali sulaukti paramos nuo pat pradžios. Danija investavo 2 mlrd. DKK (268 mln. EUR), kad būtų daugiau pedagogų rajonuose, kuriuose yra pažeidžiamų vaikų, ir kad būtų keliama pedagogų kvalifikacija. 2019 m. gruodžio mėn. Italija padidino metinio ikimokyklinio ugdymo įstaigų lankymo kupono, vadinamojo *Bonus Nido*, sumą mažas pajamas turinčioms šeimoms papildomai skirdama po 1 500 EUR.

Tebėra svarbu veiksmingai įgyvendinti teisės aktų pakeitimus, kuriais užtikrinama romų įtrauktis į švietimo sistemą. Kelios valstybės narės neseniai įgyvendino reformas ir sumažino privalomąjį ikimokyklinio ugdymo įstaigų lankymo amžių; tai gali būti naudinga palankių sąlygų neturintiems moksleiviams. Nors pozityvioji diskriminacija¹²⁴ padėjo pagerinti romų dalyvavimą švietime, reikia vengti skirti specialias vietas romams, kurie atitinka bendruosius priėmimo kriterijus. Taikant aktyvias priemones, kurios yra reikalingos kovojant su mokyklų ir klasių segregacija, kartu reikėtų papildoma finansine ir specialistų parama skatinti romų vaikų integraciją įprastinėse mokyklose. Bulgarijoje privalomasis ikimokyklinio ugdymo įstaigų lankymo amžius neseniai sumažintas iki ketverių metų. Šiuo metu taikomos moksleiviams romams naudingos priemonės apima švietimo proceso tarpininkus, stipendijas, užklasinę veiklą, papildomas bulgarų kalbos pamokas, o kai kuriose vietovėse ir nemokamą transportą. Nuo 2018 m. Bulgarijos švietimo ir mokslo ministerija pradėjo skirti papildomą finansavimą mokykloms¹²⁵, dirbančioms su pažeidžiamais vaikais ir (arba) kaimo vietovėse. Skirtingos mokyklų rajonų taisyklės, autonomija ir dydis mažina galimą priemonių poveikį veiksmingai švietimo desegregacijai Vengrijoje. Po to, kai 2017 m. buvo iš dalies pakeisti *Vengrijos lygių galimybių* ir *Valstybinio švietimo įstatymai*, 2018 m. mokyklų rajonuose pradėjo dirbti kovos su segregacija pareigūnai ir darbo grupės. Vis dėlto

¹²⁴ Europos Komisijos (2020) tarnybų darbinis dokumentas: analitinis dokumentas, pateikiamas kartu su ES romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo strateginiu planu.

¹²⁵ Šios papildomos lėšos skiriamos pradinio ir pagrindinio ugdymo mokyklų mokiniams.

valstybinių ir bažnytinių mokyklų moksleivijos sudėtis vis dar labai skiriasi. Be to, 2020 m. liepos mėn. pakeitus *Valstybinio švietimo įstatymą* kyla pavojus, kad sumažės sankcijų dėl diskriminacijos švietimo srityje atgrasomasis poveikis. Rumunijoje, siekiant gerinti švietimo sistemą, įgyvendintos kelios programos ir priemonės, tačiau mokiniai romai vis dar susiduria su daugybe sunkumų ir yra reikšmingų skirtumų tarp kaimo ir miesto vietovių. Nacionalinė švietimo ministerija 2016 m. paskelbė naują pagrindinį įsakymą, kuriuo uždrausta segregacija mokyklose iki universitetinio lygmens, tačiau 2020 m. jis vis dar neįgyvendintas. Tačiau segregacijos vidurinėse mokyklose stebėsenos metodika buvo patvirtinta ministro įsakymu tik 2020 m. pradžioje. Pirmasis stebėsenos metodikos bandomojo taikymo etapas vyks kai kuriose pradinėse ir vidurinėse mokyklose trijose apskrityse. Slovakijoje, kur neproporcingai didelė romų vaikų dalis vis dar patenka į specialiąsias mokyklas ar į klases vaikams su psichikos negalia, pradėtas įgyvendinti atnaujintas *Romų integracijos veiksmų planas*, tačiau rezultatų dar nėra. Be to, Slovakijoje priimtu dešimties metų Nacionaliniu švietimo plėtros planu irgi turėtų būti stengiamasi spręsti švietimo įtraukimo ir kokybės, taip pat ir romų vaikams, klausimus¹²⁶. Nuo 2021 m. numatomas privalomas vaikų darželio lankymas nuo penkerių metų ir vadinamosios nulinės klasės, kurią daugiausia lanko romų vaikai, panaikinimas gali šiuo atžvilgiu turėti teigiamą poveikį, bet vis dar trūksta aktyvių desegregacijos priemonių.

Dės esamos įgūdžių stokos problemos masto reikia iš esmės keisti įgūdžių politiką, kad ateityje būtų užtikrintas įtraukus ir tvarus atsigavimas ir augimas. Nacionalinės įgūdžių strategijos, grindžiamos veiksmingomis įgūdžių prognozėmis, turi tapti visuotinėmis ir padėti įgyvendinti visapusiškus su įgūdžių įgijimu susijusius veiksmus visais valdžios lygmenimis. Iki šiol nacionalines įgūdžių strategijas, EBPO teikiant techninę pagalbą, yra parengusios dešimt valstybių narių¹²⁷. Lietuva taip pat neseniai pradėjo rengti įgūdžių strategiją. Portugalija, Slovėnija ir Latvija perėjo nuo diagnostikos prie veiksmų, ir daugiausia dėmesio skiria suaugusiųjų kvalifikacijos kėlimui¹²⁸. Vokietija savo nacionalinę įgūdžių strategiją pristatė 2019 m.¹²⁹ 2020 m. Europos įgūdžių darbotvarkėje siūlomas įgūdžių paktas (1 veiksmas) siekiant sutelkti ir skatinti investicijas į įgūdžių tobulinimą ir perkvalifikavimą, padėti visoms valstybėms narėms parengti išsamias nacionalines įgūdžių strategijas (3 veiksmas), be kita ko, tobulinant su įgūdžiais susijusios informacijos rinkimą (2 veiksmas). Priklausomai nuo nacionalinių prioritetų, valstybės narės, atsižvelgdamos į 2016 m. Tarybos rekomendaciją dėl įgūdžių tobulinimo kryptių, gali skirti ypatingą dėmesį tokiems sunkumams, kaip konkrečių įgūdžių spragų šalinimas, mokymosi visą gyvenimą skatinimas arba politikos, skirtos konkrečiai menkų įgūdžių suaugusiųjų poreikiams, rengimas ir įgyvendinimas.

Žalioji ir skaitmeninė pertvarka kelia sunkumų, bet atveria ir galimybių, kuriomis Europa turi būti pasiruošusi pasinaudoti. Tam pasiekti reikia tinkamo įgūdžių ugdymo visais lygmenimis: visi turi turėti gebėti vykdyti kasdienę veiklą taip, kad ji nekenktų aplinkai, bei gyventi ir dirbti vis labiau skaitmenizuotoje visuomenėje. Kita vertus, įmonėms

¹²⁶ Nepaisant nedidelio romų lygybės švietime pagerėjimo, apie kurį praneša suinteresuotieji subjektai, visų pirma dėl ESF ir ERPF lėšų investavimo į įtraukų švietimą, pažanga nėra didelė. Todėl Europos Komisija 2019 m. paskelbė pagrįstą nuomonę, susijusią su Slovakijos atžvilgiu vykdoma pažeidimo tyrimo procedūra.

¹²⁷ Ispanija, Portugalija, Italija, Slovėnija, Slovakija, Belgija (Flandrija), Latvija ir Lenkija su ES finansine parama, taip pat Austrija ir Nyderlandai be ES paramos.

¹²⁸ Žr. EBPO interneto svetainę dėl nacionalinių įgūdžių strategijų:

<http://www.oecd.org/skills/buildingeffectiveskillsstrategiesatnationalandlocallevels.htm>.

¹²⁹ Plg. [specialų puslapį](#) federalinės darbo ir socialinių reikalų ministerijos interneto svetainėje.

ir įstaigoms reikia žmonių, turinčių tinkamus įgūdžius, kad būtų tenkinami su žaliaja ir skaitmenine pertvarka susiję poreikiai. Daugeliu Europos įgūdžių darbotvarkės veiksmų – pradedant Įgūdžių paktu ir baigiant patobulintu su įgūdžiais susijusios informacijos rinkimu ir su mikrokredencialais susijusių standartų rengimu – bus prisidedama prie šiai dvejopai pertvarkai reikalingų įgūdžių plėtojimo. Siekiant patikslinti terminą „žalieji įgūdžiai“ Įgūdžių darbotvarkėje numatoma parengti suderintą žaliosios pertvarkos įgūdžių taksonomiją ir pagrindinių darbo rinkai aktualių įgūdžių rinkinį. Kartu su veiksmais, susijusiais su Europos švietimo erdve, siekiama parengti rodiklių rinkinį ir sukurti Europos kompetencijos sistemą švietimo klimato kaitos ir darnaus vystymosi klausimais srityje. Skaitmeniniai įgūdžiai ir su jais susiję darbo rinkos poreikiai suprantami aiškiau. Be poreikio skubiai padidinti IRT specialistų rezervą ir sustiprinti IRT profesijos pripažinimą, Įgūdžių darbotvarkėje numatomi du veiksmi: tenkinti MVĮ poreikius rengiant intensyvius skaitmeninių įgūdžių kursus, kad jų darbuotojai įgytų tinkamo lygio skaitmeninę kompetenciją, ir padėti darbuotojams tobulinti skaitmeninius įgūdžius rengiant IRT įgūdžiams atgaivinti skirtus mokymus. Be to, naująją Skaitmeninės Europos programą bus remiamas puikių mokymo galimybių sudarymas tokiose skaitmeninėse srityse, kaip dirbtinis intelektas ir kibernetinis saugumas, kad ES būtų rengiami ir pritraukiami geriausi specialistai.

Darbo rinkai svarbūs įgūdžiai turi būti ugdomi kartu tinkamai juos pripažįstant ir naudojant. Tinkamai suteikiamos ir patikimos kvalifikacijos tebėra pagrindinė žmonių įgūdžių pripažinimo priemonė. Jų skaidrumas yra itin svarbus norint remti laisvą besimokančių asmenų ir darbuotojų judėjimą vidaus rinkoje. Visos valstybės narės, išskyrus Ispaniją, susiejo savo nacionalines kvalifikacijų sandaras su Europos kvalifikacijų sandara (EKS) ir dauguma (išskyrus Bulgariją ir Kroatiją) savo kvalifikacijos dokumentuose ar prieduose nurodo EKS lygį, tad kvalifikacijos yra aiškesnės ir jas lengviau palyginti. Be to, skiriant dėmesį mokymosi rezultatams, yra lengviau susieti formalias kvalifikacijas su įgūdžių, įgytų ne pagal formaliojo švietimo programas, patvirtinimu ir su kitomis naujomis pažangiomis įgūdžių pripažinimo formomis. Tai gali būti mikrokredencialai, galintys atlikti svarbų vaidmenį užtikrinant, kad pirminis ir tęstinis švietimas ir mokymas būtų lankstesni ir kad taip būtų tenkinami atsirandantys poreikiai. Taip gali būti sudaromos galimybės žmonėms dalyvauti trumpalaikėse tikslinėse kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo programose, ypač vertingose asmenims, kuriems reikia pakeisti profesiją ar pereiti į kitą sektorių. Siekiant užtikrinti, kad pokyčiai vyktų nuosekliai, 2020 m. Įgūdžių darbotvarkėje ir Europos švietimo erdvėje numatoma sukurti Europos mikrokredencialų sistemą (10 veiksmas), užtikrinant minimalius sutartinius kokybės ir skaidrumo standartus.

Mikrokredencialai taip pat gali būti vertingi siekiant pripažinti ir patvirtinti įgūdžius, įgytus ne formaliojo švietimo ir mokymo sistemoje, taikant tinkamą 2012 m. Tarybos rekomendacijoje dėl mokymosi patvirtinimo¹³⁰ nustatytą procesą. Įvertinus rekomendacijos įgyvendinimą¹³¹ paaiškėjo, kad visos valstybės narės ėmėsi veiksmų siekdamos įgyvendinti jos principus. 23 valstybėse narėse atliekant patvirtinimą daugelis (o 13 šalių – visos) kvalifikacijų gali būti įtrauktos į nacionalinę kvalifikacijų sandarą, 22 valstybėse narėse formalizuoti tam tikrai kvalifikacijai įgyti reikalingi kreditai, o 17 valstybių narių galima dalyvauti formaliojo švietimo programose su teise nedalyvauti tam tikrose tos programos dalyse. Tačiau dauguma patvirtinimo procedūrų nėra išsamios ir ne visi gali jomis pasinaudoti. Pagrindinė vertinimo išvada – atliekant pakeitimus reikėtų visų pirma užtikrinti,

¹³⁰ Žr. 2012 m. gruodžio 22 d. Tarybos rekomendaciją dėl neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/jk88yN>

¹³¹ 2020 m. liepos 1 d. Komisijos tarnybų darbinis dokumentas SWD(2020) 121.

kad patvirtinimo procedūromis galėtų naudotis visi, ir aktyviai padėti asmenims mokymosi rezultatų patvirtinimo procese. Aštuoniose valstybėse narėse (Belgijoje (Flandrijoje), Danijoje, Suomijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Portugalijoje, Liuksemburge ir Švedijoje) patvirtinimo procedūros jau taikomos visose švietimo ir mokymo srityse ir darbo rinkoje, bet vis dar yra tam tikrų naudojimosi jomis apribojimų. Perspektyvi priemonė užtikrinti didesnę prieigą, jeigu tai tinkamai koordinuojama, – suteikti daugiau patvirtinimo galimybių, tiesiogiai nesusijusių su formaliuoju švietimu ir mokymu. 2018 m. patvirtinimas buvo užtikrintas įgyvendinant darbo rinkos reformas 17 šalių (Austrijoje, Belgijoje, Kroatijoje, Kipre, Čekijoje, Danijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Airijoje, Italijoje, Liuksemburge, Maltoje, Nyderlanduose, Lenkijoje, Portugalijoje, Slovakijoje, Švedijoje), kur svarbų vaidmenį neretai atliko valstybinės užimtumo sistemos, o 19 šalių (Austrijoje, Belgijoje, Kroatijoje, Kipre, Čekijoje, Danijoje, Suomijoje, Vokietijoje, Vengrijoje, Airijoje, Italijoje, Latvijoje, Liuksemburge, Nyderlanduose, Lenkijoje, Portugalijoje, Slovėnijoje, Ispanijoje, Švedijoje) patvirtinimo galimybes užtikrina trečiojo sektoriaus organizacijos.

COVID-19 krizė dar labiau išryškino profesinio orientavimo visą gyvenimą svarbą siekiant visą gyvenimą valdyti karjerą, įskaitant poreikį užtikrinti didesnę valstybinių užimtumo tarnybų (VUT) ir socialinių partnerių vaidmenį bei parengti geresnę mokymosi rezultatų patvirtinimo tvarką. Reaguojant į krizę bus sparčiau eksperimentuojama su novatoriškais orientavimo metodais ir priemonėmis ir jos bus sparčiau integruojamos, be kita ko, pasitelkiant informacines ir ryšių technologijas ir įtraukiant daugiau suinteresuotųjų subjektų¹³². VUT atlieka svarbų vaidmenį įgyvendinant Italijos iniciatyvą, pagal kurią teikiama įgūdžių profiliavimo ir dokumentavimo galimybė ir teikiama prie asmens poreikių pritaikyta profesinio orientavimo parama. Belgijoje Flandrijos VUT išduoda darbuotojams profesinio orientavimo kuponus, kuriuos jie gali panaudoti įvairiuose savo karjeros etapuose. Suomijoje ankstesnio mokymosi patvirtinimas ir profesinis orientavimas įtraukiami į suaugusiesiems siūlomus asmeninius mokymosi planus. Prancūzijos individualių mokymo sąskaitų sistema yra skirta padėti suaugusiesiems naudotis profesinio orientavimo galimybėmis ir įgūdžių ugdymo programomis; 2020 m. Įgūdžių darbotvarkėje siūloma apsvaistyti galimybę perimti šią nacionalinę praktiką (9 veiksmas). Čekijos VUT parengė perdarbinimo projektą, kurį vykdant suaktyvinama mokymo veikla siekiant padidinti darbuotojų, kuriems gresia atleidimas iš darbo dėl COVID-19 krizės, įsidarbinamumą (3,6 mlrd. CZK, 130 mln. EUR).

Profesinis mokymas yra itin svarbus siekiant plėtoti darbo rinkai svarbius įgūdžius, bet jį reikia pritaikyti atsižvelgiant į žaliąją ir skaitmeninę pertvarką ir COVID-19 keliamus iššūkius. Siekiant patenkinti sparčiai kintančius darbo rinkos poreikius ir norint tobulinti įgūdžius reikia, kad įvairūs suinteresuotieji subjektai sėkmingai bendradarbiautų. Įgūdžių paktu (Europos įgūdžių darbotvarkės 1 veiksmas) bus skatinamos didelio masto daugelio viešųjų ir privačiųjų suinteresuotųjų subjektų partnerystės svarbiausiose pramonės ekosistemose siekiant sutelkti žinias ir išteklius, kaip antai mokymo priemonės ir finansavimą, kad būtų imamasi konkrečių kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo veiksmų priisiimant aiškius įsipareigojimus. Mokymosi darbo vietoje ir pameistrystės programomis gali būti užtikrinami glaudžiausi švietimo ir darbo rinkos ryšiai. Taigi sustiprintas Europos

¹³² Žr. *Lifelong guidance policy and practice in the EU: trends, challenges and opportunities*, Europos Komisija, 2020 m. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/VY66fv>

pameistrystės aljansas¹³³ toliau remis nacionalines koalicijas ir MVĮ ir didins socialinių partnerių dalyvavimą. Siekiant sudaryti palankesnes sąlygas valstybių narių reformoms pasiūlyme dėl Tarybos rekomendacijos dėl profesinio mokymo (4 veiksmas) siūlomi veiksmingo profesinio mokymo valdymo principai, glaudesni ryšiai su į ateitį orientuotomis ekonomikos strategijomis, lanksčios tobulėjimo galimybės, lygios galimybės ir kokybės užtikrinimas. Valstybės narės aktyviai modernizuoja savo profesinio mokymo sistemas ir pameistrystės programas; 25 iš jų dalyvauja pameistrystės rėmimo paslaugų lyginamojo mokymosi veikloje. Be to, reaguodamos į COVID-19 krizę dar kelios valstybės narės investavo finansinius išteklius, kad ir toliau užtikrintų pameistrystės pasiūlą: Vokietija pradėjo 500 mln. EUR programą, kad paremtų MVĮ mokėdama joms vienkartinę 2 000 EUR išmoką už kiekvieną naujai sudarytą mokymo sutartį ir po 3 000 EUR už naujas papildomas mokymo sutartis. Austrijos įmonės gauna 2 000 EUR premiją už kiekvieną naują pameistrį – taip siekiama išsaugoti maždaug 10 000 pameistrystės vietų, kurioms gresia pavojus išnykti. Danijoje pagal trišalį susitarimą persikirstomas Darbdavių švietimo dotacijos (AUB) lėšų perteklius siekiant pameistrystei taikyti darbo užmokesčio subsidijavimo sistemą. Prancūzija sukūrė 1 mlrd. EUR valstybės paramos programą pameistriams samdyti.

Valstybės narės yra įsipareigojusios siekti bendrų politikos tikslų, apibrėžtų Tarybos rezoliucijoje dėl Europos suaugusiųjų mokymosi darbotvarkės (2011 m.), kuri yra didesnės bendradarbiavimo švietimo ir mokymo srityje sistemos dalis („ET 2020“). Europos Komisijos darbo grupė suaugusiųjų mokymosi klausimais įvertino pažangą keturiuose 2019 m. Europos suaugusiųjų mokymosi darbotvarkės prioritetinėse srityse (valdymo, pasiūlos ir įgyvendinimo, prieigos ir kokybės)¹³⁴. Kalbant apie teigiamus dalykus, vis daugiau dėmesio politikos formuotojai skiria suaugusiųjų mokymuisi ir ši tendencija plinta dar sparčiau dėl iššūkių, susijusių su kintančiu darbo pobūdžiu, automatizavimu ir demografiniais pokyčiais. Keliose valstybėse narėse yra priimtose priemonės, kuriomis siekiama sustiprinti suaugusiųjų mokymosi valdymą, visų pirma atnaujinant ir patobulinant teisės aktus ir sukuriant geresnius koordinavimo mechanizmus. Europos finansavimas atlieka svarbų vaidmenį remiant suaugusiųjų mokymąsi daugelyje šalių, visų pirma taikant priemones, kuriomis įgyvendinamos įgūdžių tobulinimo kryptys¹³⁵. Iš darbo grupės surinktų įrodymų matyti, kad yra du tarpusavyje susiję iššūkiai: užtikrinti visiems suaugusiesiems vienodas galimybes mokytis ir remti pažeidžiamas grupes, labai nukentėjusias nuo COVID-19. Be to, suaugusiųjų mokymosi srities darbuotojų profesionalizacijos galimybės vis dar ribotos.

Pripažindamos savo suaugusiųjų mokymosi sistemų iššūkius, valstybės narės ėmėsi kelių iniciatyvų 2019 m. antrąjį pusmetį ir 2020 m. Suaugusiųjų teisė mokytis visą gyvenimą pripažįstama pagal Europos socialinių teisių ramstį kaip būdas įgyti visaverčiam dalyvavimui visuomenėje ir sėkmingam prisitaikymui prie darbo permainų reikalingus įgūdžius. Kelios valstybės narės priėmė priemones, kuriomis siekiama remti žemos kvalifikacijos ar bedarbių suaugusiųjų kvalifikacijos kėlimą. Nuo 2019 m. rugsėjo mėn. Suomija vykdo parlamentinę tęstinio mokymosi reformą siekdama parengti išsamią politiką, kurioje dėmesys sutelkiamas į

¹³³ Sustiprintas Europos pameistrystės aljansas yra vienas iš ramsčių, įtvirtintų Komisijos komunikate „Jaunimo užimtumo rėmimas. Tiltas jaunajai kartai į darbo rinką“ (COM(2020) 276 final). Paskelbta adresu: <https://europa.eu/VK79Vc>.

¹³⁴ Europos Komisija (2019), *Achievements under the Renewed European Agenda for Adult Learning*, Europos Sąjungos leidinių biuras. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/Up64bh>.

¹³⁵ Europos Komisija (2019), Tarybos rekomendacija dėl įgūdžių tobulinimo kryptių – naujų galimybių suaugusiesiems. Įgyvendinimo priemonių vertinimas, SWD(2019) 89. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/Wh39md>

profesinį tobulėjimą ir švietimą dirbant. Vykdam projektą „Upskilling CZ“ remiamas įgaliotų NKS įstaigų tinklas siekiant organizuoti ir rengti egzaminus, kuriuos išlaikius suteikiama NKS 3 ir 4 lygmens pripažinta profesinė kvalifikacija. Bulgarijoje parengtas projektas „operation Skills“, kurio tikslas – sudaryti galimybę darbdaviams įmonėse mokyti ir darbuotojus, ir neseniai priimtus į darbą bedarbius. Pasitelkiant skirtą 17 mln. EUR biudžetą galimybė įgyti profesinę kvalifikaciją, bendrąsias kompetencijas ir užbaigti specialųjį mokymą turėtų būti suteikta bent 5 500 asmenų. Danijoje pasiektas politinis susitarimas skirti 102 mln. DKK (13,7 mln. EUR) žemos kvalifikacijos darbuotojų kvalifikacijos kėlimui, kad jie įgytų reikiamų gebėjimų ir galėtų pereiti į kvalifikuoto darbo vietas. Kipre, Italijoje ir Latvijoje neseniai pradėtos taikyti bedarbių rėmimo priemonės. Latvijoje buvo padidinta suaugusiųjų mokymosi paslaugų pasiūla, įskaitant nuotolinį mokymąsi, studijų modulius ir kursus universitetuose ar kolegijose. Taip pat padidinta parama darbuotojams, kad jiems būtų kompensuojamos kelionės į mokymo vietą išlaidos.

Valstybės narės taip pat remia galimybę asmenims pasirinkti mokymą, atitinkantį jų individualius mokymosi pageidavimus ir poreikius. 2019 m. Prancūzija priėmė potvarkius, kuriais įgyvendinamas 2018 m. įstatymas dėl laisvės pasirinkti būsimą karjerą, pagal kurį darbuotojai ir darbo ieškantys asmenys turi galimybę mokytis ir naudoti asmeninę mokymo sąskaitą. Nyderlandai nuo 2020 m. pradėjo taikyti *SLIM sistemą*, kuri yra MVĮ mokymosi ir tobulėjimo skatinimo sistema. Be to, tikimasi, kad nuo 2022 m. įsigalios naujasis STAP finansavimo mechanizmas dalyvavimui darbo rinkoje skatinti. Jį taikant bus teikiama galimybė visiems su Nyderlandų darbo rinka susijusiems asmenims mokytis siekiant tobulėti ir didinti savo įsidarbinamumą. Austrija planuoja pagal susitarimą su socialiniais partneriais sukurti vadinamąją mokymosi sąskaitą („Bildungskonto“), kurią naudojant bus finansuojamas profesinis perorientavimas, mokymas ir tolesnis švietimas. Švedijoje bus 700 mln. SEK (68,2 mln. EUR) padidintos investicijos į regioninį suaugusiųjų profesinį rengimą. 2020 m. valstybė panaikino savivaldybėms keliamą bendro finansavimo reikalavimą ir papildomai finansuos 1 500 vietų ir skirs atitinkamą studijų paramą.

2013 m. Jaunimo garantijų iniciatyva suteikė galimybių jaunimui ir veiksmingai paskatino struktūrines reformas ir inovacijas. Taigi dauguma valstybinių užimtumo tarnybų (VUT) patobulino savo paslaugas ir dabar jas siūlo jaunimui¹³⁶. Per septynerius metus iki COVID-19 pandemijos visoje ES buvo maždaug 1,7 mln. mažiau nesimokančių ir nedirbančių jaunuolių (NEET)¹³⁷ nei dabar. Nors gerėjanti makroekonominė aplinka, žinoma, atliko tam tikrą vaidmenį, iš įrodymų matyti, kad Jaunimo garantijų iniciatyva padarė didžiulį perversmą. Daugiau nei 24 mln. jaunuolių, užsiregistravusių Jaunimo garantijų iniciatyvos programose, gavo darbo pasiūlymą, tęsė mokslus, tapo pameistriais ir stažuotojais. Vis dėlto prognozuojama NEET jaunimo, per metus užsiregistravusio dalyvauti šiose programose, dalis daugelyje valstybių narių vis dar nesiekia 50 proc.¹³⁸ Iki COVID-19 pandemijos Jaunimo

¹³⁶ Nors už bendrą nacionalinių ar regioninių Jaunimo garantijų iniciatyvos programų valdymą gali būti atsakinga tam tikra ministerija, kito lygmens valdžios institucija arba valstybinė užimtumo tarnyba (VUT), paprastai būtent pastaroji užtikrina Jaunimo garantijų iniciatyvos programų įgyvendinimą vietoje, registruoja jaunuolius ir teikia konkrečias užimtumo paslaugas. Žr. 2019 m. ataskaitą dėl VUT užtikrinamo Jaunimo garantijų iniciatyvos įgyvendinimo (paskelbta adresu <https://europa.eu/rR34MQ>) ir 2018 m. VUT pajėgumų vertinimo ataskaitą (paskelbta adresu <https://europa.eu/Xg73Ux>).

¹³⁷ Eurostato duomenys: 15–24 m. amžiaus grupės, 2013–2019 m., remiantis 27 ES valstybių narių vidurkiu. Daugeliui valstybių narių (žr. 2.2 skirsnį) nustačius didesnį – 15–29 m. – amžiaus intervalą sumažėjimas absoliučiaisiais skaičiais sudaro maždaug 3,2 mln.

¹³⁸ Ribota jos aprėptis daugelyje šalių tikriausiai sietina su kintančia NEET populiacijos sudėtimi (mažesnę viso NEET jaunimo dalį sudaro bedarbiai) ir su NEET jaunuolių skaičiaus mažėjimu.

garantijų iniciatyvos politikos priemonės buvo tikslingiau orientuojamos į tam tikras pažeidžiamas grupes. 2020 m. liepos mėn. Komisija pasiūlė sustiprinti Jaunimo garantijų iniciatyvą ir taip pat įtraukti 15–29 m. amžiaus asmenis (anksčiau įtraukti asmenys tik iki 25 m.), kad iniciatyva būtų įtraukesnė, kad būtų glaudesnis ryšys su žaliaja ir skaitmenine pertvarka ir kad būtų teikiamos konsultavimo, orientavimo ir mentorystės paslaugos.

Iki pandemijos valstybės narės pradėjo tobulinti informavimo veiklą ir skatinti sunkiausiai pasiekiamų jaunuolių aktyvumą, kartu stiprindamos lyčių aspektą įvairiose iniciatyvose. Graikija priėmė bandomąją programą, pagal kurią numatoma skirti laikiną verslumo paramą 3 000 bedarbių jaunuolių (18–29 m. amžiaus). Parama apima verslo planų vertinimą ir konsultavimą bei 2 500 jaunųjų verslininkų subsidijavimo programą. Pastarojoje dėmesys sutelkiamas, visų pirma, į jaunas moteris (bent 60 proc. vietų), suma sudaro 10 000 EUR per 12 mėnesių arba 17 000 EUR per 18 mėnesių. Austrija planavo reformuoti savo *Arbeitsmarktservice* siekdama tvariau mažinti nedarbą. Numatomos priemonės yra susijusios, visų pirma, su lyčių stereotipais, neįgaliaisiais ir ilgalaikiais bedarbiais, siekiama didinti veiksmingumą sukuriant vieno langelio sistemas darbo ieškantiems asmenims. Austrija taip pat planavo išsamiai pertvarkyti savo pameistrystės sistemą siekdama ją modernizuoti ir stiprinti savo pajėgumus padėti pažeidžiamoms grupėms, kaip antai specialiųjų poreikių turintiems jaunuoliams, mokyklos nebaigusiems asmenims ir prieglobsčio prašytojams. Vokietijos VUT taiko priemonę, skirtą švietimo ir profesinio orientavimo srities darbuotojams, kad jie galėtų greičiau nustatyti jaunuolius, kuriems kyla rizika nebaigti mokyklos, ir pasiūlyti jiems veiksmingas konsultavimo ir paramos priemones. Federalinės užimtumo tarnybos kolegija (*Hochschule*) atsako už pameistrystės programų nebaigimo prevenciją. Flandrijos vyriausybė ir socialiniai partneriai pasirašė ketinimų deklaraciją, kuria siekia suaktyvinti neaktyvius asmenis, ypač NEET jaunimą, ir kurią žadama įgyvendinti glaudžiai bendradarbiaujant su federaline socialinės apsaugos sistema (pvz., RIZIV) ir socialinės integracijos tarnybomis (OCMW).

COVID-19 sukelta ekonomikos krizė padarė didelį neigiamą poveikį jaunuoliams ir jie tapo prioritetine remtina grupe visose valstybėse narėse. Prancūzija paskelbė, kad papildomai įsteigs 300 000 *contrats d'insertion professionnelle* (subsidijuojamų darbo vietų), kad padėtų jauniems žmonėms integruotis į darbo rinką. Be to, numatoma, kad jų galimybės patekti į darbo rinką padidės, jeigu žemos kvalifikacijos jaunuolių, kuriems mokama iki 1,6 minimaliojo darbo užmokesčio, atlyginimas nebus apmokestinamas. Belgija penkiais mėnesiais pailgino bedarbio pašalpos (*inschakelingsuitkering*) mokėjimo darbo ieškantiems abiturientams trukmę. Latvijoje nedirbantys dieninių studijų studentai turi galimybę savo universitete ar kolegijoje dalyvauti skaitmeninių įgūdžių tobulinimo programose. Dalyvaujantiems studentams bus mokama 10 EUR stipendiją už kiekvieną dalyvavimo dieną (maždaug 200 EUR per mėnesį). Latvijoje taip pat numatyta laikina paramos bedarbiams išmoka, skirta jauniems absolventams ir mokama iš viso keturis mėnesius, bet tik iki 2020 m. gruodžio 31 d.: 500 EUR per mėnesį pirmuosius du mėnesius ir 375 EUR per mėnesį kitus du mėnesius.

Valstybėse narėse priimtose priemonėse, kuriomis siekiama padidinti dalyvavimą ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros sistemoje ir pagerinti jos kokybę, nes tai yra itin svarbu ruošiant vaikus sėkmingam gyvenimui. Bulgarija ir Belgija sumažino privalomą ikimokyklinio ugdymo įstaigų lankymo amžių atitinkamai nuo penkerių iki ketverių ir nuo šešerių iki penkerių metų. Kroatijoje statoma ar renovuojama beveik 500 vaikų darželių, daugelis – miestuose, kuriuose mažiau nei 5 000 gyventojų. Be to, vietos valdžios institucijoms skirta 1,8 mln. EUR dotacija, kuria siekiama užtikrinti daugiau galimybių dalyvauti ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros sistemoje ir gerinti jos kokybę. Airija 2019 m.

lapkričio mėn. pradėjo įgyvendinti *nacionalinę vaikų priežiūros sistemą*, kurią taikant šeimoms, kurių patvirtintos namų ūkio pajamos per metus neviršija 60 000 EUR, skiriamos nuo pajamų priklausančios subsidijos vaikų priežiūros ne ikimokyklinio ar mokyklinio ugdymo valandomis išlaidoms padengti. Tikslas – visoms šeimoms užtikrinti kokybišką, prieinamą ir įperkamą ikimokyklinį ugdymą ir priežiūrą bei popamokinę priežiūrą; pirmaisiais etapais numatoma registruoti po 70 000–80 000 vaikų per metus. Be to, Airijos nacionalinės valdžios institucijos priėmė *Darbo jėgos plėtros planą (2020–2028 m.)*, kurio tikslas – suteikti populiarinti karjerą ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros srityje nustatant kvalifikacijos reikalavimus, karjeros sandarą ir galimybes tapti vadovais. Italijoje 1 500 EUR metinio ikimokyklinio ugdymo kupono (*Bonus Nido*) suma mažas pajamas turinčioms šeimoms buvo padidinta iki 3 000 EUR. Nyderlanduose nuo 2020 m. biudžetas ikimokykliniam ugdymui ir priežiūrai ir su vaikais susijęs biudžetas vidutines pajamas gaunantiems tėvams remti bus padidintas beveik 500 mln. EUR. Šeimos, turinčios daugiau nei du vaikus, nuo 2021 m. pradėdant nuo trečiojo vaiko papildomai gaus 617 EUR per metus už vaiką – tai gerokai daugiau nei šiuo metu. Teisė gauti išmoką ikimokykliniam ugdymui ir priežiūrai taip pat išplečiama ir dabar suteikiama namų ūkiams, kuriuose vienas partneris dirba, o kitam reikia ilgalaikės priežiūros. Pagal Maltos 2019 m. *Švietimo aktą* siekiant pagerinti sektoriaus kokybę buvo sugriežtinti minimalieji ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros srities specialistų stojimo į bakalauro studijas reikalavimai.

Daugelyje valstybių narių reaguojant į COVID-19 krizę priimtos laikinos priemonės, taikomos tėvams ir artimuosius prižiūrintiems asmenims. Tokios laikinos priemonės buvo, pavyzdžiui, priimtos Čekijoje siekiant paremti tėvus skiriant jiems priežiūros namuose išmoką už jaunesnius nei 13 m. vaikus ar neįgalų globėją turinčius vaikus tol, kol buvo uždarytos mokyklos. Savarankiškai dirbantys asmenys, kuriems teko dirbti namie su 6–13 m. vaikais, taip pat gavo 424 CZK (16 EUR) paramą per dieną. Lietuvoje buvo įtvirtintos naujos socialinės apsaugos nuostatos dirbantiems tėvams ir pagyvenusius ar neįgalius asmenis prižiūrintiems asmenims (daugiausia moterims): uždarius mokyklas ir nutraukus priežiūros paslaugų teikimą, jiems buvo mokama 65,9 proc. deklaruotų pajamų dydžio ligos išmoka. Prancūzijoje per nepaprastosios sanitarinės padėties laikotarpį ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros paslaugos buvo užtikrintos svarbiausiems darbuotojams ir buvo padidinti individualių paslaugų pajėgumai iki šešių vaikų vienu metu. Italijoje šeimoms buvo siūlomas 1 200 EUR kuponas, o sveikatos priežiūros darbuotojams jo suma buvo didesnė ir siekė 2 000 EUR.

Per COVID nepaprastosios padėties laikotarpį atostogos dėl šeiminių priežasčių buvo pagrindinė profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros užtikrinimo priemonė. Reaguodama į krizę Belgija sukūrė specialią su COVID-19 susijusią vaiko priežiūros atostogų sistemą (visą ar ne visą darbo laiką), kad dirbantys tėvai (turintys jaunesnių nei 12 m. vaikų) galėtų per pandemijos laikotarpį derinti darbą ir priežiūrą. Taikant šią sistemą 2020 m. gegužės–rugsėjo mėn. bent vieną mėnesį atidirbę darbuotojai galėjo iš dalies susitumpinti darbo laiką arba eiti atostogų¹³⁹. Kadangi reikalavimus atitinka ir tik vieną mėnesį dirbę asmenys, o išmoka yra 25 proc. didesnė nei pagal ankstesnį modelį, šiuo pasiūlymu ėmė naudotis ne tik motinos, bet ir tėvai. Italijoje jaunesnių nei 12 m. vaikų turintys darbuotojai iki liepos mėn. pabaigos galėjo pasiimti iki 30 dienų vaiko priežiūros atostogas ir gauti pusę darbo užmokesčio. Šeimos, kurių ekvivalentinės pajamos neviršija 40 000 EUR, gauna

¹³⁹ Tėvai gali susimąžinti darbo laiką 20 proc. (jeigu dirba visą darbo laiką) arba 50 proc. (jeigu dirba visą darbo laiką arba 75 proc. darbo laiko). Be to, nuo 2020 m. liepos mėn. vieniši tėvai ir neįgalių vaikų tėvai gali susimąžinti darbo laiką iki nulio.

atostogų mokesčio kreditą. Kipre (jaunesnių nei 15 m. vaikų turintiems) tėvams, negalintiems dirbti nuotoliniu būdu dėl ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros įstaigų ir mokyklų uždarymo, atsižvelgiant į jų darbo užmokesį, buvo suteiktos mokamos specialios atostogos. Liuksemburge privačiajame sektoriuje ir savarankiškai dirbantiems asmenims, kurie buvo priversti nutraukti darbą, kad galėtų rūpintis neįgaliu ar nuo jų priklausomu pagyvenusiu asmeniu savo namų ūkyje dėl įstaigų uždarymo, numatytos mokamos atostogos dėl šeiminių priežasčių. Tėvai, kuriems dėl ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros įstaigų ir mokyklų uždarymo reikėjo rūpintis vaikais (jaunesniais nei 13 m.), tam tikromis sąlygomis galėjo pasiimti atostogas dėl šeiminių priežasčių. Rumunijoje per švietimo įstaigų uždarymo laikotarpį, dėl nepalankių meteorologinių sąlygų ar kitų ekstremalių situacijų, kaip antai COVID-19 pandemijos, buvo leidžiama pasiimti mokamus laisvadienius. Išmoka yra 75 proc. bazinės algos iki 75 proc. vidutinio bendrojo nacionalinio atlyginimo (t. y. 5 429 RON arba 1 115 EUR). Tėvai arba nemokyklinio amžiaus vaikų ar neįgalių suaugusiųjų, kuriems reikia priežiūros, teisiniai atstovai taip pat gauna mokamus laisvadienius. Ispanijoje darbuotojams leidžiama lanksčiai pritaikyti ar sumažinti savo darbo valandas (iki 100 proc.), atitinkamai sumažinant atlyginimą, jeigu dėl pandemijos jie turi priežiūros pareigų. Bulgarijoje siekiant kuo labiau sumažinti neigiamą pandemijos poveikį leidžiamų nemokamų atostogų trukmė buvo padidinta nuo 30 iki 60 dienų.

Valstybėse narėse vis dažniau taikomos nuolatinės atostogų dėl šeiminių priežasčių priemonės. Tai galėtų iš dalies atitikti 2019 m. priimtą Direktyvą dėl tėvų ir prižiūrinčiųjų asmenų profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros¹⁴⁰. Čekijoje vaiko priežiūros pašalpa padidėjo iki 300 000 CZK (11 300 EUR, gimus dvyniams ar daugiau vaikų – 50 proc. daugiau). Jaunesniems nei 2 m. vaikams, dalyvaujantiems ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros sistemoje, skirta mėnesinė riba buvo padidinta nuo 46 iki 92 valandų, o vaiko priežiūros išmokos riba sveikatos draudimo neturintiems tėvams padidinta iki 10 000 CZK (376 EUR). Italijoje vaiko priežiūros atostogų trukmė buvo padidinta nuo penkių iki septynių dienų, tad politika buvo labiau suderinta su Direktyva dėl tėvų ir prižiūrinčiųjų asmenų profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros, kurioje numatytos 14 dienų mokamos vaiko priežiūros atostogos. Lietuvoje teise į 30 dienų vaiko priežiūros atostogas galima pasinaudoti ne per tris mėnesius po vaiko gimimo, kaip anksčiau, o per metus. Nyderlanduose nuo 2020 m. liepos 1 d. tėvas arba antrasis iš tėvų gali pasiimti iki penkių savaitių papildomų atostogų per pirmuosius šešis mėnesius po vaiko gimimo. Darbdaviai gali kreiptis į darbuotojų draudimo tarnybą dėl darbuotojams skirtos atostogų išmokos, sudarančios iki 70 proc. dienos darbo užmokesčio (ne daugiau nei 70 proc. didžiausio dienos darbo užmokesčio).

Kai kuriose valstybėse narėse reaguojant į COVID-19 krizę buvo pradėtos taikyti lanksčios darbo sąlygos. Maltoje sukurta sistema, kuria siekiama paremti darbdavius ir savarankiškai dirbančius asmenis, jiems kompensuojant 45 proc. tinkamų finansuoti išlaidų iki 500 EUR už kiekvieną nuotolinio darbo susitarimą ir 4 000 EUR kiekvienai įmonei už nuotolinio darbo technologijas. Slovakijoje priimtose priemonėse, pagal kurias darbdaviams ir darbuotojams leidžiama tarpusavyje susitarti dėl darbo iš namų sistemos. Čekija pasiūlė darbo kodekse įtvirtinti galimybę dalytis darbo vieta, kad darbuotojai galėtų geriau derinti profesinį ir asmeninį gyvenimą. Dalijimasis darbo vieta turėtų padėti darbdaviams siūlyti kai kuriems darbuotojams trumpesnę darbo laiką kaip pasitraukimo iš darbo rinkos alternatyvą, visų pirma dėl priežiūros pareigų šeimoje. Jau įvyko pirmasis pakeitimo svarstymas Atstovų Rūmuose, siūloma, kad jis įsigaliotų nuo 2021 m. sausio mėn.

¹⁴⁰ 2019 m. birželio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/1158 dėl tėvų ir prižiūrinčiųjų asmenų profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros, kuria panaikinama Tarybos direktyva 2010/18/ES.

Keliose valstybėse narėse priimtos priemonės, kuriomis siekiama mažinti vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumą. Čekijoje rengiamas vienodo darbo užmokesčio veiksmų planas, kuriame bus pasiūlytos konkrečios priemonės vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumui mažinti. Pagrindiniai dalyvaujantys subjektai – Valstybinė darbo inspekcija (SLIO), Valstybinio teisių kontrolieriaus tarnyba, užimtumo tarnyba, socialiniai partneriai ir tam tikri viešojo ir privačiojo sektorių darbdaviai. Estijoje vykdomas bandomasis projektas taikant skatinamąsias priemones, kad IRT sektoriuje studijuotų ir dirbtų daugiau moterų. Prancūzijoje nustatytas indeksas, kurį taikant padidės daugialypės darbo užmokesčio nelygybės matomumas įmonėse, kuriose dirba daugiau nei 50 darbuotojų. Ispanijoje spalio mėn. priėmus du potvarkius visi darbdaviai privalo registruoti vidutinį vyrų ir moterų darbo užmokestį, o įmonės, kuriose dirba daugiau nei 50 darbuotojų, turi derėtis su darbuotojų atstovais dėl lygybės planų. Komisija planuoja pasiūlyti direktyvą dėl darbo užmokesčio skaidrumo priemonių siekiant užtikrinti, kad darbuotojai turėtų daugiau galimybių susipažinti su informacija apie darbo užmokestį, būtų didinamas informuotumas apie diskriminaciją ir būtų lengviau užtikrinti vienodą užmokestį.

Siekiant remti moterų užimtumą įgyvendinama aktyvi darbo rinkos politika ir teikiamos tikslinės paslaugos. Austrija, teikdama skaitmenizacijos, švietimo ir mokymo paslaugas, ketina suteikti daugiau galimybių moterims kaimo vietovėse. Graikija planuoja kelias moterų užimtumo rėmimo programas, kaip antai „Advanced Skills 4 Women“ (IRT mokymo programa nedirbančioms moterims); nedirbančių moterų konsultavimo paramą, mokymą ir sertifikavimą kūrybos sektoriuje ir įgūdžių ugdymo programą nedirbančioms moterims iki 29 metų. Ispanijoje priimtas naujas teisės aktas siekiant apsaugoti moteris, paveiktoms darbo vietų praradimo moterų dominuojamuose mažų garantijų darbo sektoriuose. Pagal bendrojo socialinės apsaugos režimo specialiąją namų ūkių darbuotojų sistemą namų ūkių darbuotojams, visiškai ar iš dalies netekusiems darbo per pandemiją ir negaunantiems bedarbio pašalpos, skirta speciali subsidija (70 proc. darbo užmokesčio).

Valstybėse narėse pradėtos taikyti kelios priemonės, kuriomis siekiama skatinti neįgaliųjų užimtumą, įskaitant laikinas neigiamo COVID-19 krizės poveikio mažinimo priemones. Taikant naująją Bulgarijos Neįgalių asmenų aktą įgyvendinama naujoji nacionalinė neįgaliųjų užimtumo programa, kuria siekiama sukurti jiems tinkamas darbo sąlygas. Liuksemburge priimtas įstatymas, kuriuo siekiama sudaryti daugiau galimybių patekti į įprastą darbo rinką (privatųjį sektorių) ir užtikrinti nuolatinį neįgaliųjų ar išoriškai pergrupuojamų asmenų užimtumą. Tai pasiekama imantis papildomų priemonių (iki 150 valandų už sutartį arba aktyvi darbo rinkos politika bent 12 mėnesių ir 300 valandų, jei viršijami 24 mėnesiai) vadovaujant įtraukties į darbo rinką specialistui. Maltoje 2020 m. kovo 8 d.–liepos 5 d. buvo teikiama laikina parama privačiame sektoriuje dirbantiems neįgaliesiems, kurie buvo užregistruoti „Jobsplus“ (VUT) ir per COVID-19 krizę sveikatos ir saugos sumetimais pageidavo likti namuose. Dar iki COVID-19 pandemijos Suomijoje pradėta įgyvendinti darbingumo programa, skirta dalinį darbingumą turintiems asmenims, pagal kurią 2020–2022 m. bus skirta 33 mln. EUR. Programoje numatytos asmenų darbingumo nustatymo priemonės ir priemonės, kuriomis siekiama padėti darbo ieškantiems asmenims gauti jiems reikalingas paramos paslaugas. Ji yra glaudžiai susijusi su 2020–2022 m. vykdoma Ateities sveikatos ir socialinių paslaugų centrų programa. Programoje taip pat numatyta, kad siekdamas tobulinti siūlomas paslaugas VUT priims į darbą daugiau darbingumo vertinimo koordinatorių.

Kai kuriose valstybėse narėse imtasi veiksmų siekiant paremti trečiųjų šalių piliečių integraciją į darbo rinką, neretai kartu siūlant kalbų mokymo paslaugas. Keliose valstybėse narėse buvo patvirtinti ar peržiūrėti veiksmų planai ir (arba) strategijos siekiant

dėti daugiau pastangų darbo rinkos integracijos srityje. Kai kurios valstybės narės taip pat išplėtė savo siūlomų integracijos priemonių pasirinkimą ir padidino privalomą dalyvavimą kalbos ir integracijos kursuose. Portugalijoje priimtas potvarkis pradėti naują portugalų kalbos kursų programą, pritaikytą prie migrantų reikiui, taip siekiant skatinti socialinę įtrauktį ir sanglaudą. Vokietijoje parengtos gairės, kuriomis siekiama padėti įmonėms praktiškai integruoti pabėgėlius vykdant jiems priimti skirtus bandomuosius projektus ir teikti visapusišką individualią paramą pabėgėlių integracijai. 2019 m. po kelerių metų bandomojo projekto visoje Austrijoje buvo įgyvendintas *supraregioninis pameistrystės projektas*. Juo siekiama mažinti laisvų pameistrystės vietų ir nedarbingųjų jaunuolių skaičiaus atotrūkį, ypatingą dėmesį skiriant pabėgėliams. Čekijoje 2019 m. gruodžio mėn. priimtas naujas integracijos veiksmų planas. Kipre 2019 m. viduryje taip pat pristatytas naujas 2020–2022 m. migrantų integracijos veiksmų planas, o Slovėnijoje priimta nauja migracijos strategija (2019 m. liepos mėn.).

Kai kurios valstybės narės ėmėsi suaugusiųjų įgūdžių tobulinimo ir perkvalifikavimo priemonių, neretai skirtų trečiųjų šalių piliečiams kaip vienai iš tikslinių grupių. Pavyzdžiui, Švedijoje numatomos naujos investicijos (150 mln. SEK, t. y. maždaug 14,6 mln. EUR) į vadinamąsias žaliasias darbo vietas, skirtas nuo darbo rinkos nutolusiems asmenims, įskaitant migrantus. Belgijoje Valonijos vyriausybė pasiūlė naują darbuotojų rėmimo ir orientavimo sistemą siekdama gerinti jų įgūdžius arba nukreipti juos į sektorius, kuriose trūksta darbuotojų, daugiausia dėmesio skiriant vyresnio amžiaus darbuotojams ir darbą prarandantiems asmenims, o Flandrija planuoja dar aktyviau didinti raštingumą ir ugdyti skaičiavimo įgūdžius bei kurti naują mokymosi visą gyvenimą platformą. Galiausiai Austrijoje ir toliau įgyvendinama suaugusiųjų švietimo iniciatyva (*Initiative Erwachsenenbildung*), kuria siekiama teikti daugiau galimybių palankių socialinių ekonominių sąlygų neturintiems suaugusiesiems mokytis ir pasiekti aukštesnį išsilavinimo lygį, itin daug dėmesio skiriant migrantų kilmės suaugusiesiems.

Valstybės narės taip pat pradėjo reformas, kuriomis siekiama pripažinti ir (arba) patvirtinti trečiųjų šalių piliečių kvalifikacijas ar įgūdžius. Pavyzdžiui, Vokietijoje 2020 m. vasario mėn. prie Federalinės užimtumo tarnybos įsteigtas naujas Profesijų pripažinimo paslaugų centras¹⁴¹. Ši naujoji tarnyba vykdo veiklą visoje šalyje padėdama tiems, kas užsienyje siekia kvalifikaciją ar įgūdžių pripažinimo. Vokietijos akte dėl deportavimo laikinojo sustabdymo mokymo ir užimtumo tikslais taip pat įtvirtinta galimybė gauti dvejų metų trukmės leidimą gyventi šalyje, jei sėkmingai baigiama profesinio mokymo programa arba dirbama 30 mėnesių. Suomijoje parengtos naujos gairės, kaip vertinti įgūdžius ir gebėjimą dirbti, o ekonomikos reikalų ir užimtumo ministerija siūlo padidinti bendrą migrantų integracijos biudžetą (įskaitant įgūdžių nustatymą) 3 mln. EUR.

Kai kurios valstybės narės ėmėsi priemonių siekdamas palengvinti darbuotojų migrantų iš trečiųjų šalių priėmimą (visų pirma aukštos kvalifikacijos darbuotojų ir tų, kurie užpildo trūkstamų profesijų darbo vietas). Airijoje, remiantis 2018 m. Leidimų dirbti taisyklėmis (su pakeitimais), paskelbta naujausia ypatingos svarbos įgūdžių ir netinkamų profesijų sąrašų redakcija, įsigaliojusi nuo 2020 m. sausio mėn., siekiant spręsti esamas darbo jėgos trūkumo problemas tokiuose svarbiuose sektoriuose, kaip apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektorius, statyba, sveikatos priežiūra ir kelių tiesimo darbai¹⁴². 2019 m. Prancūzijos

¹⁴¹ Zentrale Servicestelle Berufsanerkennung (ZSBA): <https://www.anerkennung-in-deutschland.de/html/de/pro/zsba.php>

¹⁴² Sąrašą žr. adresu <https://dbei.gov.ie/en/What-We-Do/Workplace-and-Skills/Employment-Permits/Employment-Permit-Eligibility/Ineligible-Categories-of-Employment/>.

vyriausybė paskelbė, kad remdamasi pirmąja regioninių profesijų, kurių darbuotojų trūksta, sąrašų redakcija (nuo 2008 m.), ji įgyvendins profesionalią imigracijos politiką pagal veiklos sektorius. Siekiant valdyti padidėjusius darbo jėgos imigracijos srautus Lietuvoje 2019 m. liepos mėn. buvo nustatytos kvotos trečiųjų šalių darbuotojams, atvykstantiems dirbti sektoriuose, kuriuose trūksta darbuotojų, ir pirmąjį profesijų sąrašą numatoma sudaryti 2021 m. 2019 m. rugsėjo mėn. Čekijoje nustatytos naujos metinės kvotos prašymams gauti darbuotojo kortelę ir ilgalaikėms darbo vizoms ir priimtos trys naujos darbo jėgos migracijos programos. Latvijoje 2019 m. liepos 1 d. įsigaliojo Imigracijos įstatymo pakeitimai, pagal kuriuos darbdaviai gali priimti į darbą ilgalaikę vizą turinčius trečiųjų šalių piliečius, tam tikrais atvejais panaikinus minimalųjį laikotarpį, per kurį reikia pateikti prašymą dėl laisvos darbo vietos, ir reikalavimą skelbti apie laisvą darbo vietą. Suomijoje išplėsta horizontalioji darbo jėgos migracijos programa „*Talent Boost*“ padidinus jos mastą ir skiriant daugiau dėmesio imigracijai ir tarptautinių studentų ir tyrėjų integracijai. Pagal programą bus imamasi priemonių siekiant paspartinti leidimų gyventi darbo tikslais išdavimo procesą ir sudaryti palankesnes sąlygas studentams ir tyrėjams atvykti į Suomiją ir joje pasilikti.

Dėl COVID-19 krizės daugelis valstybių narių apribojo judėjimo laisvę tiek iš išorės, tiek ES viduje ir dėl to kai kuriose srityse, kaip antai žemės ūkyje ir sveikatos priežiūros sektoriuje, ėmė trūkti darbo jėgos. Siekdamas patenkinti darbo jėgos poreikius tokios šalys, kaip Belgija, Austrija, Vokietija, Graikija, Ispanija, Suomija, Prancūzija, Italija ir Slovėnija, paspartino (sezoninių) darbo vizų išdavimą ir (arba) pratęsė jų galiojimą tam tikriems žemės ūkio darbuotojams ir (arba) sveikatos priežiūros specialistams¹⁴³. Kalbant konkrečiai apie sveikatos priežiūros sektorių, Airijoje teisėtai gyvenantys trečiųjų šalių piliečiai, neturintys galimybės patekti į darbo rinką, galėjo atsiliepti į nacionalinį kvietimą sveikatos priežiūros specialistams teikti prašymus dėl darbo sveikatos priežiūros srityje statuso pakeitimo. Prancūzijoje įgyvendinta supaprastinta procedūra ES nepriklausančioje valstybėje išduotą diplomą turintiems gydytojams iš trečiųjų šalių, kurie padėjo kovoti su nepaprastąja padėtimi sveikatos srityje. Graikija pritaikė lanksčias taisykles dėl dokumentų neturinčių trečiųjų šalių piliečių leidimų gyventi, kad jie galėtų dirbti išimtinai žemės ūkio sektoriuje. Ispanijoje teisėti migrantai, turintys leidimus gyventi, kurių galiojimo laikas baigėsi kovo 14 d. – rugsėjo 30 d., taip pat galėjo teisėtai dirbti ūkininkams. Ispanija taip pat užtikrino didesnę sezoninių darbuotojų apsaugą ir dėl galimybės naudotis laikinomis bedarbiams skirtomis sistemomis (ERTE), ir dėl galimybės gauti bedarbio pašalpas. Čekijoje imtasi priemonių, kuriomis siekiama padėti trečiųjų šalių piliečiams, kuriems kyla pavojus netekti darbo, susisiekti su naujų darbuotojų ieškančiais darbdaviais, visų pirma žemės ūkio sektoriuje. Suomijoje ir Belgijoje pritaikytos laikinos nukrypti leidžiančios nuostatos dėl prieglobsčio prašytojų teisės dirbti. Be to, Suomijoje iš dalies pakeistas Užsieniečių aktas ir Sezoninių darbuotojų aktas ir šalyje jau gyvenantiems trečiosios šalies piliečiams leista pakeisti darbdavį ar sektorių neteikiant prašymo pratęsti ar gauti naują leidimą. Kai kuriose šalyse išimties tvarka panaikintas draudimas tam tikrų kategorijų asmenims atvykti (pavyzdžiui, Liuksemburge, kuriame draudimas nebuvo taikomas tyrėjams ir ekspertams, teikiantiems rekomendacijas dėl COVID-19 pandemijos) ir sezoniniams darbuotojams.

¹⁴³ Taip pat žr. EMN / EBPO (2020), *Maintaining labour migration in essential sectors in times of pandemic*. EMN-OECD Inform. Briuselis, Europos migracijos tinklas. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/00_eu_inform3_labour_migration_2020_en.pdf.

3.3 7 gairė. Darbo rinkų veikimo ir socialinio dialogo veiksmingumo gerinimas

Šiame skirsnyje apžvelgiama, kaip įgyvendinama 7-oji užimtumo gairė, pagal kurią valstybėms narėms rekomenduojama gerinti darbo rinkos veikimą ir socialinio dialogo veiksmingumą. Tai apima lankstumo ir užimtumo garantijų pusiausvyrą darbo rinkos politikoje, darbo rinkos segmentacijos prevenciją, kovą su nedeklaruojamu darbu ir skatinimą pereiti prie neterminuotų sutarčių, valstybinių užimtumo tarnybų darbo aprėpties užtikrinimą ir aktyvios darbo rinkos politikos veiksmingumą, adekvačias bedarbių pašalpas ir darbuotojų ir besimokančių asmenų judumo skatinimą. Remiantis esama nacionaline praktika, taip pat aptariamas socialinio dialogo skatinimas ir pilietinės visuomenės dalyvavimas. 3.3.2 skirsnyje aprašomos politikos priemonės, valstybių narių taikomos šiose srityse.

3.3.1 Pagrindiniai rodikliai

Prasidėjus COVID-19 krizei išryškėjo darbo sąlygų skirtumai ir neigiamos darbo rinkos segmentacijos pasekmės. Laikinas darbas ir darbas ne visą darbo laiką ne savo noru, nors ir mažėjo, kai kuriose valstybėse narėse vis dar nėra retas reiškinys. Darbo rinkos dualumas turi neigiamų pasekmių poveikį patiriantiems darbuotojams, visų pirma jaunimui ir pažeidžiamiems asmenims. Dabartinėmis aplinkybėmis tai akivaizdu: nors geresnes darbo ir saugumo perspektyvas turinčios darbo jėgos segmentas buvo geriau apsaugotas nuo COVID-19 krizės poveikio, asmenims, turintiems mažesnes garantijas ar dirbantiems mažiau pritaikomomis darbo sąlygomis ir (arba) turintiems mažiau galimybių naudotis socialine apsauga, padarytas didesnis poveikis¹⁴⁴. Grupėms, gaunančioms mažesnes darbo pajamas (visų pirma laikiniejiems darbuotojams, bedarbiams jaunuoliams ir žemos kvalifikacijos darbuotojams), kyla didesnė tikimybė ir toliau netekti pajamų ir darbo. Apskritai svarbu, kad valstybės narės vengtų netinkamų taisyklių, kuriomis kliudoma kurti darbo vietas, ir užtikrintų, kad iš laikinosios darbo vietos būtų galima pereiti į darbo sutartimi apsaugotą darbo vietą. Pastangos šioje srityje yra remiamos pagal du Europos socialinių teisių ramsčio principus. Visų pirma 5 principu (*saugus ir lankstus užimtumas*) ir 7 principu (*informavimas apie įdarbinimo sąlygas ir apsauga atleidimo atveju*) siekiama užtikrinti vienodą požiūrį į darbuotojus, nepriklausomai nuo darbo santykių pobūdžio.

Lankstus darbas pasitelkiant informacines ir ryšių technologijas (IRT), ypač nuotolinis darbas, tapo pagrindiniu besikeičiančių darbo modelių ir būdų elementu. Dėl nepaprastosios padėties sveikatos srityje kilo diskusija dėl lanksčių darbo sąlygų išplėtimo naudojant IRT. Tai gali turėti akivaizdžios naudos žmonių profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyrai, nes taip jiems suteikiama galimybė pritaikyti darbo laiką ir vietą prie savo reikmių. Tačiau net užtikrinus aukštą lankstumo ir autonomijos lygį gali išaugti darbo intensyvumas. Atsižvelgiant į tai, keliose valstybėse narėse ir ES lygmeniu pradėta diskusija dėl darbo laiko reguliavimo, kai dirbama nuotoliniu būdu.¹⁴⁵ Be to, darbo aplinka, kurioje intensyviai naudojamos IRT, gali kelti pavojų darbuotojų sveikatai. IRT grindžiamo darbo srityje taip pat svarbūs su darbo vietų kokybe susiję klausimai. Kai kurie darbuotojai sugeba savo naudai išnaudoti didesnę lankstumą ir aukštesnę autonomijos lygį, kurie yra būdingi IRT grindžiamam darbui, bet maždaug ketvirtadalis darbuotojų (24 proc.) IRT grindžiamo darbo

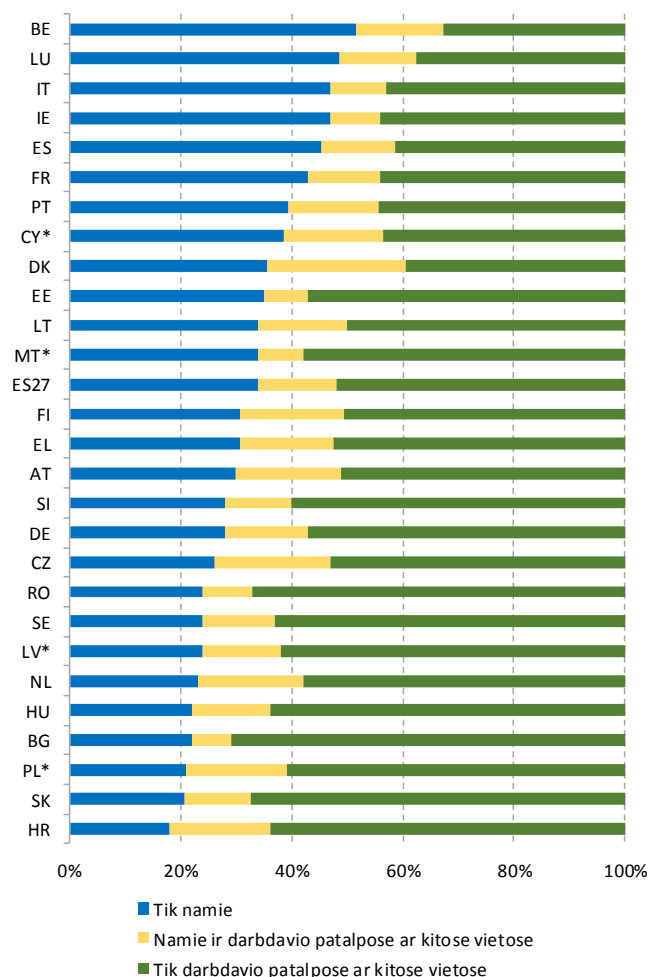
¹⁴⁴ Europos Komisijos Jungtinis tyrimų centras (2020), *The impact of COVID confinement measures on EU labour market*, Informaciniai pranešimai mokslo politikai klausimais, paskelbta adresu <https://europa.eu/!QK78dV>; Eurostato eksperimentinė analizė (2020), *COVID-19 labour effects across the income distribution*, paskelbta adresu <https://europa.eu/!nV98vQ>.

¹⁴⁵ Išsamiau žr. EUROFOUND (2020), *Telework and ICT-based mobile work: Flexible working in the digital age*, Naujų užimtumo formų serija, Europos Sąjungos leidinių biuras, Liuksemburgas.

aplinkoje dirba mažų garantijų sąlygomis (pvz., jie dirba pagal terminuotą darbo sutartį, dažniau gauna mažas pajamas, darbo vieta nėra gerai apsaugota ir trūksta mokymosi galimybių). Savarankiškai dirbantys asmenys, dirbantys ORT grindžiamą darbą, taip pat dažniau gali atsidurti tokioje padėtyje.

41 pav. Dėl pandemijos smarkiai išaugo nuotolinis darbas.

Darbuotojų darbo vieta COVID-19 judumo apribojimų metu (pagal valstybę narę, %)



Šaltinis – EUROFOUND (2020), *Living, working and COVID-19*, COVID-19 serija, Europos Sąjungos leidinių biuras, Liuksemburgas. Pastaba. 2020 m. spalio mėn. CY, LV, MT ir PL duomenų patikimumas menkas (*). ES 27 – 27 valstybių narių svertinis vidurkis. Aiškinti šiuos rezultatus reikia apdairiai, nes į imtį įtrauktų darbuotojų pasiskirstymas pagal sektorius daro poveikį nuotolinio darbo pasiskirstymui pagal šalį.

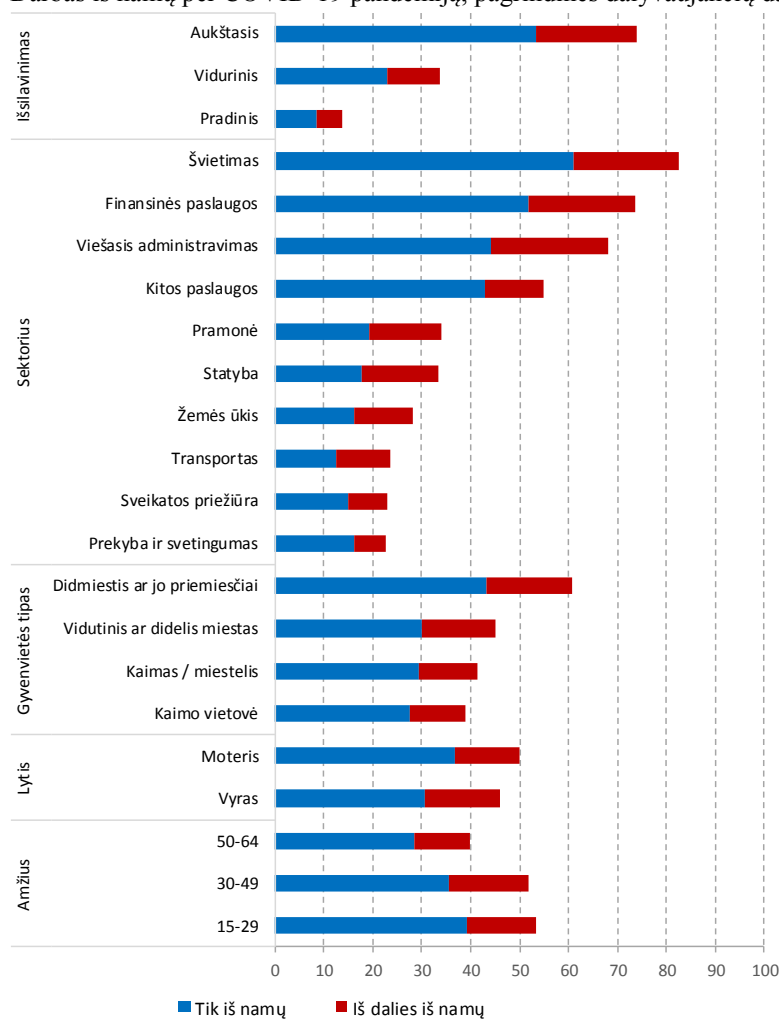
Daugeliui žmonių, kurie anksčiau turėjo nedaug nuotolinio darbo patirties ar visai jos neturėjo, dabar toks darbas tapo įprastiniu. Darbo jėgos tyrimo duomenimis¹⁴⁶, 2019 m. tik 5,5 proc. visų dirbančių asmenų (20–64 m. amžiaus grupėje) 27 ES valstybėse narėse reguliariai dirbo iš namų. Daugiausia tokių asmenų užregistruota Nyderlanduose (15 proc.), Suomijoje (14,5 proc.), Liuksemburge (11,5 proc.) ir Austrijoje (10,2 proc.). Nors pastaraisiais metais stebima nedidelio didėjimo tendencija, darbas iš namų buvo beveik išimtis Bulgarijoje, Rumunijoje, Vengrijoje, Kipre, Kroatijoje ir Graikijoje, kur 2019 m. tokių asmenų dalis nesudarė nė 2 proc. visų dirbančių asmenų. 2020 m. įvedus asmenų judumo

¹⁴⁶ Europos Komisija (2020), *EU Labour Force Survey ad hoc module 2019 on work organisation and working time arrangements*, Eurostatas, Kokybės vertinimo ataskaita. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/Fq97qU>.

apribojimus ir socialinių kontaktų ribojimo priemones, kurių imtasi siekiant kovoti su pandemija, padėtis pasikeitė. Neseniai atliktame EUROFOUND e. tyrime pateikiamos svarbios išvalgos apie tokį darbo modelio pokytį¹⁴⁷. 41 pav. rodo didžiulius pandemijos metu deklaruotos darbo vietos skirtumus tarp valstybių narių. Respondentų, kurie pažymėjo, kad per COVID-19 pandemiją dirba tik iš namų, dalis įvairuoja nuo maždaug 20 proc. Bulgarijoje, Kroatijoje, Vengrijoje, Lenkijoje ir Slovakijoje iki daugiau nei 40 proc. Prancūzijoje, Ispanijoje, Italijoje ir Airijoje ir daugiau nei 50 proc. Belgijoje. Išsamią jautrių profesijų (t. y. tokių, kuriomis verčiantis daug kontaktuojama su žmonėmis ir atliekamos užduotys, kurių neįmanoma atlikti nuotoliniu būdu) analizę ES valstybėse narėse galima rasti 2020 m. metinėje darbo rinkos ir darbo užmokesčio raidos apžvalgoje¹⁴⁸.

42 pav. Nuotolinis darbas labiau būdingas tam tikroms sritims ir sektoriams.

Darbas iš namų per COVID-19 pandemiją, pagrindinės dalyvaujančių darbuotojų charakteristikos (ES 27, %)



¹⁴⁷ Pastaba. EUROFOUND e. tyrimas *Living, working and COVID-19* – tai internetinė priemonė, padedanti greitai surinkti informaciją iš vyresnių nei 18 m. asmenų, galinčių prisijungti prie interneto, taikant netikimybinės imties metodą. E. tyrimas buvo atliktas dviem etapais, 2020 m. balandžio ir liepos mėn. Buvo užpildyta iš viso 91 753 klausimynai, iš jų 87 477 – 27 ES valstybėse narėse gyvenančių asmenų.

¹⁴⁸ Europos Komisija (2020), *Labour Market and Wage Developments in Europe*, 2020 m. metinė apžvalga (dar nepaskelbta). Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras.

Remiantis tyrimo duomenimis, iš namų daugiausia dirbo miestų gyventojai, paslaugų sektoriaus tarnautojai ir aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys. Iš namų dirbo net 74 proc. aukštąjį išsilavinimą turinčių darbuotojų, palyginti su 34 proc. vidurinį išsilavinimą turinčių asmenų ir 14 proc. pradinį išsilavinimą turinčių asmenų. Kaip buvo galima tikėtis, esama svarbių darbo iš namų paplitimo skirtumų pagal sektorių: daugiausia iš namų dirbama daugumoje paslaugų sektorių (visų pirma, švietimo, finansų ir viešojo administravimo), o mažiausia – pirminės grandies sektoriuose, kaip antai sveikatos priežiūros, transporto ir žemės ūkio sektoriuose, ir visuose sektoriuose, kuriuose taikomi specialūs apribojimai, kaip antai mažmeninės prekybos bei apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriuose. Dažniau iš namų dirba miestuose gyvenantys darbuotojai, palyginti su tais, kurie gyvena kaimo ar mažiau apgyvendintose vietovėse. Kad dirba iš namų, nurodė daugiau moterų nei vyrų. Jaunesni darbuotojai taip pat dažniau dirba nuotoliniu būdu nei kitų amžiaus grupių atstovai. Šios tendencijos atitinka ES tyrimo dėl IRT naudojimo duomenis¹⁴⁹.

Iš paskutinio COLLEEM II internetinio tyrimo įrodymų, surinktų iki pandemijos, matyti, kad darbas skaitmeninėse platformose vis dar ribotas, tačiau plintantis reiškiny.¹⁵⁰ Tik nedidelė dalis (maždaug 1,4 proc.) 2018 m. apklaustų darbingo amžiaus gyventojų valstybėse narėse vykdydami pagrindinę veiklą teikė paslaugas per skaitmenines platformas (0,9 proc. punkto mažiau nei 2017 m.). Tačiau asmenų, teigusių, kad tokias paslaugas teikė užsiimdami nepagrindine veikla, procentinė dalis yra didesnė (4,1 proc. visų respondentų; 0,5 proc. punkto daugiau nei 2017 m.), nors tarp valstybių narių esama didelių skirtumų. Darbas skaitmeninėse platformose ir toliau pasižymi įvairiarūšiškumu, platformų darbuotojų darbo sąlygos, statusas ir pajamos labai priklauso nuo atliekamų užduočių rūšies, verslo modelio ir platformos valdymo mechanizmų. Tačiau turimi įverčiai yra svarbūs analizuojant darbo skaitmeninėse platformose svarbą valstybėse narėse ir susijusius darbo kokybės aspektus¹⁵¹.

COVID-19 pandemija paveikė skaitmeninių platformų ekonomiką keliose valstybėse narėse. Kai kurios platformos greitai pritaikė savo verslo modelius, kad išplėstų siūlomas paslaugas ir įtrauktų papildomus produktus ar paslaugas, įskaitant sveikatos priežiūrą. Taip galbūt pavyko sudaryti palankesnes sąlygas tiekti būtiniausias prekes, kuo labiau sumažinti tiekimo grandinės sutrikimų riziką ir remti darbo vietų išlaikymą. Tačiau per pandemiją labiau išryškėjo su sveikata ir sauga susijusi rizika ir nuogastavimai dėl didelio darbo intensyvumo. Kitose platformose, kuriose neretai teikiamos judumo ir namų ūkių paslaugos, veiklos mastas staigiai sumažėjo dėl nustatytų judumo apribojimų ir socialinių kontaktų ribojimo priemonių. EUROFOUND duomenimis¹⁵², prasidėjus pandemijai darbo skaitmeninėse platformose paklausa padidėjo Belgijoje, Kroatijoje, Čekijoje, Estijoje,

¹⁴⁹ M. Sostero *et al.* (2020), *Teleworkability and the COVID-19 crisis: a new digital divide?*, Europos Komisija, 2020, JRC121193. Paskelbta adresu <https://europa.eu/!PR73qN>.

¹⁵⁰ C. Urzi Brancati *et al.* (2019), *New evidence on platform workers in Europe. Results from the second COLLEEM survey*. Paskelbta adresu <https://europa.eu/!qQ33cP>. Pastaba. COLLEEM II tyrimu prateštas ir išplėstas darbas, atliktas per ankstesnį COLLEEM (bendradarbiaujamosios ekonomikos ir užimtumo) tyrimą. COLLEEM II yra apklausa internetu (panelinis tyrimas) dėl skaitmeninių platformų, atlikta Užimtumo, socialinių reikalų ir įtraukties GD užsakymu ir koordinuota JRC. Ji atlikta 15-oje ES valstybių narių: CZ, DE, ES, FI, FR, HR, HU, IE, IT, LT, NL, PT, RO, SE, SK ir UK.

¹⁵¹ Daugiau informacijos apie darbą skaitmeninėse platformose žr. 2020 m. Bendrą užimtumo ataskaitą ir atitinkamus duomenų šaltinius.

¹⁵² EUROFOUND (2020), *Platform economy: Developments in the COVID-19 crisis*.

Prancūzijoje, Graikijoje, Lietuvoje, Maltoje, Nyderlanduose, Portugalijoje, Slovėnijoje ir Ispanijoje. Šiose ir kitose valstybėse narėse platformose imtasi priemonių siekiant teikti darbuotojams rekomendacijas dėl sveikatos ir saugos darbe, remti pajamas ir taikyti sutarčių garantijas nebuvimo darbe ir prastovos laikotarpiams kompensuoti. Tačiau veikiausiai reikės toliau įdėmiai stebėti tokių priemonių poveikį platformų darbuotojams aprėpties ir adekvatumo požiūriu.

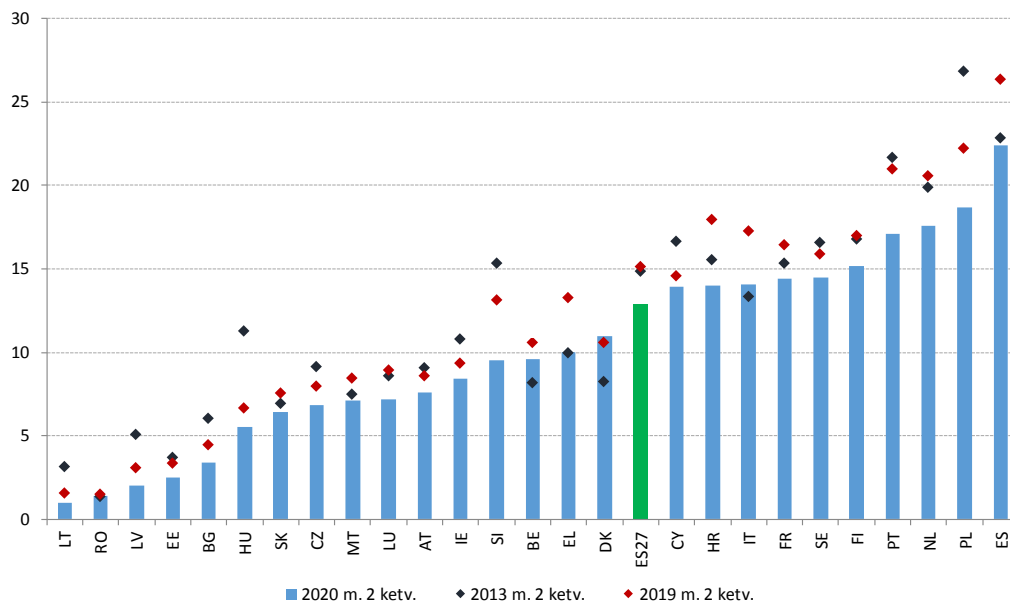
Darbo rinkos segmentacija¹⁵³, kalbant apie laikinųjų darbuotojų dalį, dabartinėmis krizės aplinkybėmis gali būti dar vienas pažeidžiamumo šaltinis¹⁵⁴. Kaip akcentuojama 2020 m. Bendroje užimtumo ataskaitoje, darbo rinkos segmentacija gali turėti tokių svarbių ekonominių ir socialinių pasekmių, kaip ribotas išteklių paskirstymo veiksmingumas, mažesnės pajamos, menkas našumo augimas ir žmogiškojo kapitalo vystymas, didesnė skurdo rizika, nelygybė ar mažesnis socialinis judumas. 27 ES valstybėse narėse terminuotų darbo sutarčių dalis, palyginti su bendru darbuotojų skaičiumi, per praėjusius dešimt metų buvo vidutiniškai apie 15 proc., nors tarp valstybių narių buvo nemažų skirtumų. Valstybių narių, kurioms teko mažiausia ir didžiausia dalys, atotrūkis 2019 m. sudarė 25 proc. punktus po mažėjimo tendencijos nuo didžiausios – 31 proc. punkto – vertės 2005 m., ir dabar yra 21,4 proc. punkto, remiantis naujausiais 2020 m. II ketv. duomenimis. Laikinių darbuotojų dalis 27 ES valstybėse narėse per 2020 m. II ketv. gerokai sumažėjo (3,3 proc. punkto), palyginti su 2019 m. II ketv. Tai leidžia manyti, kad dėl ekonominio sukrėtimo darbo dažniausiai netenkama, kai nepratęsimos terminuotos darbo sutartys, o taikant sutrumpinto darbo laiko tvarką ir atleidimo iš darbo apribojimus darbo vietas išsaugoti labiau pavyko nuolatinių darbuotojų grupėje. Kai kuriose valstybėse narėse, kaip antai Ispanijoje, Kroatijoje, Lenkijoje, Portugalijoje ir Slovėnijoje, pastebėta, kad nuo 2019 m. II ketv. iki 2020 m. II ketv. laikinųjų darbuotojų dalis sumažėjo daugiau nei 3,5 proc. punkto, o jų bendra dalis išlieka didelė (daugiau nei 15 proc.). Dar septyniose valstybėse narėse (Švedijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Kroatijoje, Kipre, Danijoje ir Graikijoje) ta dalis vis dar sudaro nuo 15 iki 10 proc., o mažiausia dalis užregistruota Lietuvoje, Rumunijoje, Latvijoje, Estijoje ir Bulgarijoje, kuriose ji neviršija 5 proc. Kai kuriose iš šių šalių užregistruotas laikinųjų darbuotojų dalies sumažėjimas mažiau nei 1 proc. punktu.

¹⁵³ Tarptautinės darbo organizacijos (TDO) duomenimis, tai darbo rinkos suskirstymas į atskiras rinkos dalis ar segmentus, kuriems būdingos skirtingos charakteristikos ir elgsenos taisyklės, kaip antai sutartimi įforminti susitarimai, vykdymo užtikrinimo tvarka arba suinteresuotų darbuotojų rūšys. Nagrinėjant šią temą siekiama nustatyti pagrindinius darbo rinkos segmentus, judėjimo tarp jų mastą ir pasekmes lygybei ir darbo rinkos veiksmingumui, kad būtų galima įveikti neigiamas šio reiškinių pasekmes.

¹⁵⁴ 2020 m. Bendroje užimtumo ataskaitoje pateikta išsami su darbo rinkos segmentacija susijusių klausimų analizė ir įžvalgos iš EUROFOUND dokumento (2019) *Labour market segmentation: Piloting new empirical and policy analyses*, Europos Sąjungos leidinių biuras, Liuksemburgas.

43 pav. Laikinojo įdarbinimo mastas keliose valstybėse narėse tebėra problema.

Laikinių darbuotojų dalis, palyginti su bendru darbuotojų skaičiumi (15–64 m. amžiaus grupėje), ketvirčių duomenys, pakoreguoti pagal sezoną.

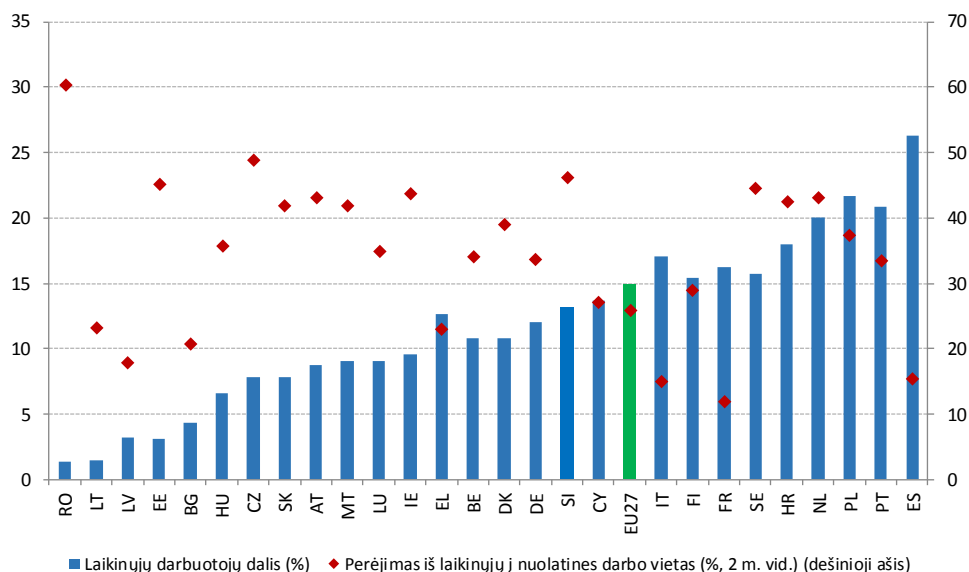


Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Pastaba. Naujausių DE ketvirčių duomenų nėra.

Moterims, jauniems darbuotojams ir ne ES gimusiems darbuotojams tenka didesnė tikimybė dirbti laikinąjį darbą nei kitoms gyventojų grupėms. Per 2020 m. II ketv. (15–64 m. amžiaus) moterų, dirbančių pagal laikinas sutartis, dalis 27 ES valstybėse narėse buvo 13,6 proc., palyginti su 12,4 proc. vyrų, t. y. ir vyrų ir moterų grupėse per 2019 m. II ketv. – 2020 m. II ketv. nustatytas 2,2 proc. punkto sumažėjimas (2019 m. metiniai duomenys: 15,5 proc. moterų ir 14,4 proc. vyrų ir pastaraisiais metais skirtumas išliko iš esmės nepakitęs). Daugiausia pagal laikinąsias sutartis dirbančių moterų buvo Ispanijoje (24,2 proc. 2019 m.; 24 proc. 2020 m. II ketv.), Lenkijoje (atitinkamai 19,4 proc. ir 19,8 proc.), Portugalijoje (atitinkamai 18,8 proc. ir 17,2 proc.) ir Nyderlanduose (atitinkamai 18,5 proc. ir 18,4 proc.). 2019 m. jaunų (15–24 m. amžiaus) darbuotojų, dirbančių pagal laikinas sutartis, dalis buvo daug didesnė: 49,8 proc. (45,2 proc. 2020 m. II ketv.), palyginti su 14 proc. (12,1 proc. 2020 m. II ketv.) 25–49 m. amžiaus grupėje ir 6,8 proc. (5,8 proc. 2020 m. II ketv.) 55–64 m. amžiaus grupėje. Laikinojo įdarbinimo dalis taip pat buvo daug didesnė ne ES gimusių darbuotojų atveju (22 proc.), palyginti su ES gimusiais darbuotojais (13 proc.); itin didelis skirtumas (daugiau nei 20 proc. punktų) nustatytas Lenkijoje ir Kipre ir gana didelis (maždaug 10–15 proc. punktų) – Švedijoje, Ispanijoje ir Graikijoje.

44 pav. Užtikrinant, kad laikinos sutartys būtų atspirties taškas pereinant į nuolatinę darbo vietą, prisidedama prie įtraukaus augimo.

Perėjimo į nuolatinės darbo vietas lygis (2018 ir 2019 m. vidurkiai) ir laikinųjų darbuotojų dalis, palyginti su visais 15–64 m. darbuotojais (2019 m.).



Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas, SPGS.

Pastaba. BE, IE, FR, IT ir LU perėjimo į nuolatinę darbo vietą duomenys yra 2018 m. duomenys, LV – 2017 m. duomenys, SK – 2016 m. duomenys.

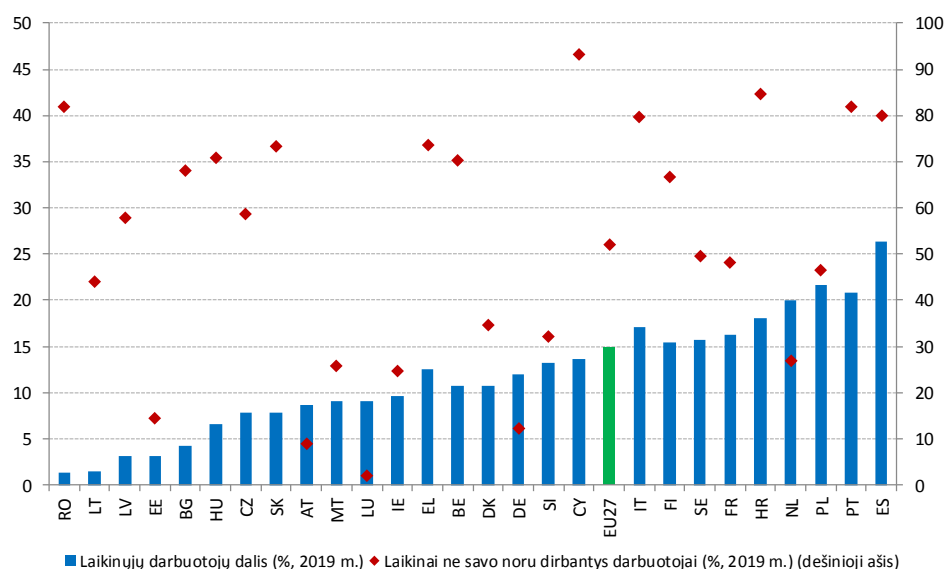
Įtraukiam augimui būtina užtikrinti, kad laikinos sutartys būtų atspirties taškas pereinant į nuolatinę darbo vietą ir netaptų karjeros aklavieta. Kai laikinųjų darbuotojų dalis yra didelė, o perėjimas nuo laikinojo prie nuolatinio įsidarbinimo – menkas, tai gali būti darbo rinkos dualumo ženklas. 44 pav. parodė perėjimo nuo laikinojo prie nuolatinio įsidarbinimo lygiai (2018 ir 2019 m. vidurkiai), palyginti su naujausiais metiniais laikinųjų darbuotojų kaip visų darbuotojų (15–64 m. amžiaus) dalies duomenimis. Trijose šalyse (Ispanijoje, Prancūzijoje ir Italijoje) laikinojo įdarbinimo lygis yra aukštas (aukštesnis nei 12,8 proc. ES vidurkis 2019 m.), o nuo terminuotų prie neterminuotų darbo sutarčių pereinama nedažnai (mažiau nei 20 proc.). Kitose šalyse, tokiose kaip Lenkija, Nyderlandai ar Portugalija, laikinojo įdarbinimo lygiai yra gana aukšti, tačiau prie neterminuoto įdarbinimo pereinama dažniau (daugiau nei 30 proc.). Kita vertus, Rumunijoje, Estijoje, Čekijoje, Slovakijoje ir Austrijoje stebimas žemas laikinojo įdarbinimo lygis ir palyginti aukštas perėjimo prie darbo pagal neterminuotas darbo sutartis lygis (daugiau nei 30 proc.).

Nesavadoriškas laikinasis įdarbinimas kai kuriose valstybėse narėse išlieka gana didelis.

Kai kuriose valstybėse narėse pagal terminuotas sutartis dirbama daugiausia dėl to, kad nepavyksta susirasti nuolatinio darbo. Ne savo noru laikinai dirbančių asmenų dalis, palyginti su bendru darbuotojų skaičiumi 27 ES valstybėse narėse, pastaraisiais metais lėtai, bet stabiliai mažėjo: nuo 56,2 proc. 2016 m. iki 52,1 proc. 2019 m., nors tarp valstybių narių esama didelių skirtumų (žr. 45 pav.). Tokiose šalyse kaip Kroatija, Portugalija, Rumunija, Ispanija ir Italija maždaug 80 proc. ar daugiau laikinųjų darbuotojų (15–64 m.) nurodo, kad yra patekę į šią padėtį todėl, kad negali susirasti nuolatinio darbo. Kipre, nepaisant to, kad laikinųjų darbuotojų dalis (13,9 proc. 2020 m. II ketv.) beveik atitinka ES vidurkį, ne savo noru laikinai dirba 93,4 proc. darbuotojų, palyginti su 53 proc. ES vidurkiu. Mažiausia ne savo noru laikinai dirbančių darbuotojų dalis (mažesnė nei 15 proc.) nustatyta Liuksemburge, Austrijoje ir Vokietijoje.

45 pav. Asmenų, laikomų laikinai dirbančiais ne savo noru, dalis kai kuriose valstybėse narėse tebėra didelė.

Darbuotojai, laikinai dirbantys ne savo noru, kaip bendro laikinųjų darbuotojų skaičiaus dalis (2019 m.) ir laikinieji darbuotojai kaip bendro visų darbuotojų skaičiaus dalis (2019 m.).



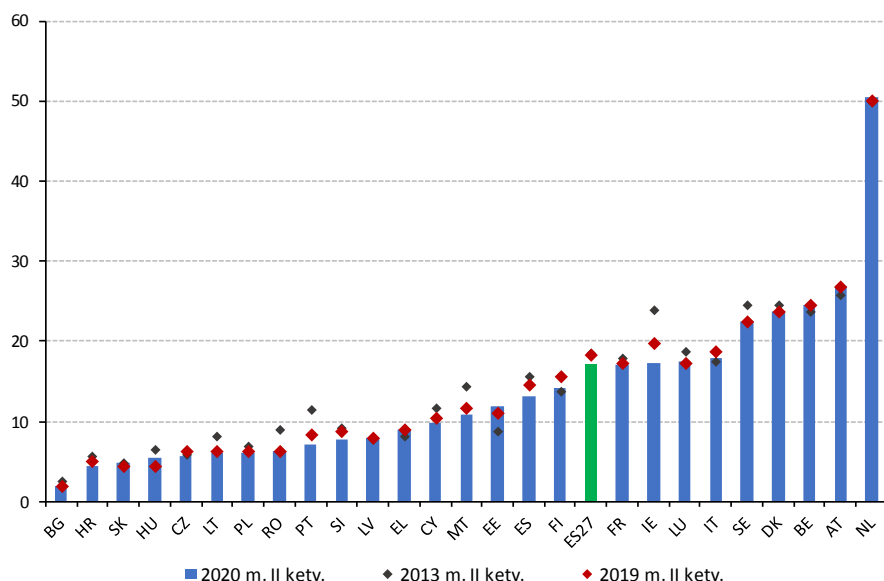
Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas, SPGS.

Pastaba. EE laikinojo įdarbinimo ne savo noru duomenys – 2018 m.

Darbo ne visą darbo laiką dalis pastaruoju metu sumažėjo, bet daug darbuotojų ir toliau dirba ne visą darbo laiką ne savo noru. Ne visą darbo laiką dirbančių darbuotojų dalis (15–64 m., pakoreguota pagal sezoną) 27 ES valstybėse narėse 2020 m. II ketv. sudarė 17 proc. arba 1,4 proc. punkto mažiau nei 2019 m. II ketv. Kalbant apie pokyčius per ketvirtį, Vengrijoje, Estijoje ir Nyderlanduose buvo neseniai užregistruotas darbo ne visą darbo laiką padidėjimas (1,1–0,5 proc. punkto per 2020 m. II ketv., palyginti su tuo pačiu 2019 m. ketvirčiu), o Portugalijoje, Slovėnijoje, Ispanijoje, Suomijoje ir Airijoje ta dalis gerokai sumažėjo (2,3–1 proc. punktu) (žr. 46 pav.). 2020 m. II ketv. ne visą darbo laiką dirbančių darbuotojų dalis yra 20 proc. ar didesnė penkiose valstybėse narėse (Nyderlanduose, Austrijoje, Belgijoje, Danijoje ir Švedijoje), dar trijose (Bulgarijoje, Slovakijoje ir Kroatijoje) nesiekia 5 proc. Iki pandemijos darbo ne visą darbo laiką ne savo noru dalis, palyginti su bendru užimtumo lygiu (15–64 m. amžiaus grupėje), palaipsniui mažėjo: nuo 32 proc. 2014 m. iki 25,8 proc. 2019 m. Tačiau ji skirtingose valstybėse narėse gerokai įvairuoja (maždaug 62 proc. punktų skirtumas tarp mažiausio ir didžiausio lygių 2019 m.): Graikija, Italija, Kipras ir Rumunija nurodo, kad jų rodiklis viršija 55 proc., kitos šalys (Belgija, Čekija, Estija, Malta, Nyderlandai, Austrija ir Slovėnija) – kad jis neviršija nė 5 proc. Remiantis šiais duomenimis dar negalima daryti išvados, ar dėl šios krizės ne savo noru ne visą darbo laiką dirbančių asmenų dalis vėl padidės.

46 pav. Darbo ne visą darbo laiką dalis ilgainiui beveik nekito, nors kai kuriose valstybėse narėse esama nemenkų skirtumų.

Darbo ne visą darbo laiką dalis, palyginti su bendru užimtumu (15–64 m. amžiaus grupėje), ketvirčių duomenys, pakoreguoti pagal sezoną.



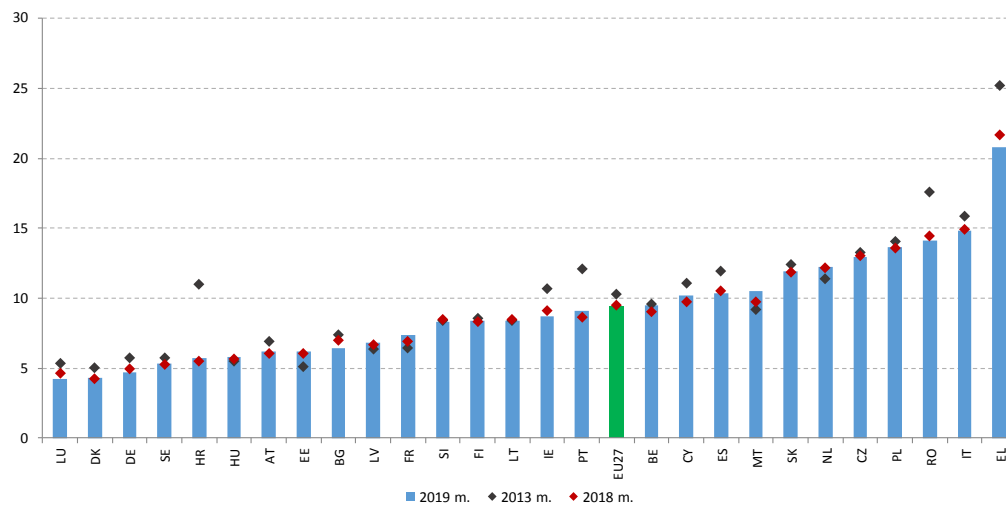
Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Pastaba. Naujausių DE ketvirčių duomenų nėra.

Savarankiškai dirbančių asmenų (vadinamųjų savarankiškų darbuotojų) statusas ir toliau yra populiarus. Iki pandemijos 20–64 m. savarankiškai dirbančių darbuotojų dalis, palyginti su bendru užimtumu, daugumoje valstybių narių buvo gana stabili ar šiek tiek mažėjo, nors tarp valstybių ir sektorių buvo didelių skirtumų (žr. 3.1 skirsnį). Savarankiškas darbas paprastai pasirenkamas savo noru ir laikomas teigiama verslumo dvasios išraiška. Tačiau juo taip pat gali būti slepiami priklausomi darbo santykiai (įvertinti ekonominį ir organizacinį priklausomumą, remiantis palyginamais Eurostato statistiniais duomenimis, sunku dėl tam tikrų apribojimų)¹⁵⁵. 2019 m. savarankiškai dirbančių asmenų, nesamdančių kitų darbuotojų, dalis sudarė 9,4 proc. visų ES dirbančių asmenų. Aukščiausias savarankiško darbo lygis nustatytas Graikijoje, Italijoje ir Rumunijoje (daugiau nei 14 proc.), taip pat Lenkijoje, Čekijoje, Nyderlanduose ir Slovakijoje – tarp 13,6 ir 12 proc. (žr. 47 pav.). O tokiose valstybėse narėse, kaip Liuksemburgas, Danija, Vokietija, Švedija, Kroatija ir Vengrija, lygis yra artimas 5 proc. ar žemesnis. Maltoje, Nyderlanduose, Kipre ir Portugalijoje 2019 m., palyginti su ankstesniais metais, savarankiškai dirbančių darbuotojų, nesamdančių kitų darbuotojų, dalis padidėjo (0,5 proc. punkto ar daugiau), o Graikijoje ir Bulgarijoje per tą patį laikotarpį sumažėjo bent 0,5 proc. punkto. Dabartinėmis aplinkybėmis užtikrinus, kad visi, įskaitant savarankiškai dirbančiuosius, turėtų galimybę naudotis socialinės apsaugos priemonėmis, būtų galima sumažinti netikrumą ir pagerinti darbo rinkos sąlygas.

¹⁵⁵ Daugiau informacijos žr. 2020 m. Bendrą užimtumo ataskaitą ir 2017 m. Eurostato *ad hoc* modulį dėl savarankiško darbo.

47 pav. Kai kuriose valstybėse narėse savarankiškų darbuotojų skaičius yra didelis, nors ir mažėja, ir turi būti įdėmiai stebimas, kad būtų išvengta fiktyvaus savarankiško darbo atvejų.

Savarankiškai dirbantys asmenys, nesamdantys kitų darbuotojų, kaip proc. visų darbuotojų dalis



Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas (EMPL GD skaičiavimai).

COVID-19 padarė didelį poveikį nedeklaruojamą darbą dirbantiems asmenims.

Nedeklaruojamas darbas ir toliau ES kelia didelių sunkumų; jis gali būti įvairių formų, pradedant darbu neturint dokumentų ir baigiant mažesnio darbo valandų skaičiaus registravimu, atlyginimais vokeliuose ir fiktyviu savarankišku darbu. Specialios „Eurobarometro“ apklausos duomenimis, 33 proc. europiečių teigia pažįstantys žmogų, kuris dirba nedeklaruojamą darbą, ir 10 proc. pažymi, kad praėjusiais metais įsigijo su nedeklaruojamu darbu susijusių prekių ar paslaugų. Pandemija padarė didelį poveikį daugumai ekonomikos sektorių visoje ES, įskaitant tuos, kuriuose tradiciškai dirba daug nedeklaruojamų darbuotojų, neretai turinčių ribotas galimybes naudotis socialinės apsaugos sistema ir labiau rizikuojančių netekti pajamų ir darbo. Dėl to darbo inspekcijoms kyla naujų uždavinių, joms tenka pritaikyti savo darbo metodus ir prioritetus atsižvelgiant į pandemiją. Pagal Europos socialinių teisių ramstį Europos kovos su nedeklaruojamu darbu platforma reaguoja į tiesiogines problemas imdamasi veiksmų, kad skatintų perėjimą nuo nedeklaruojamo prie deklaruojamo darbo (išsamesnę informaciją žr. 3.3.2 skirsnyje).

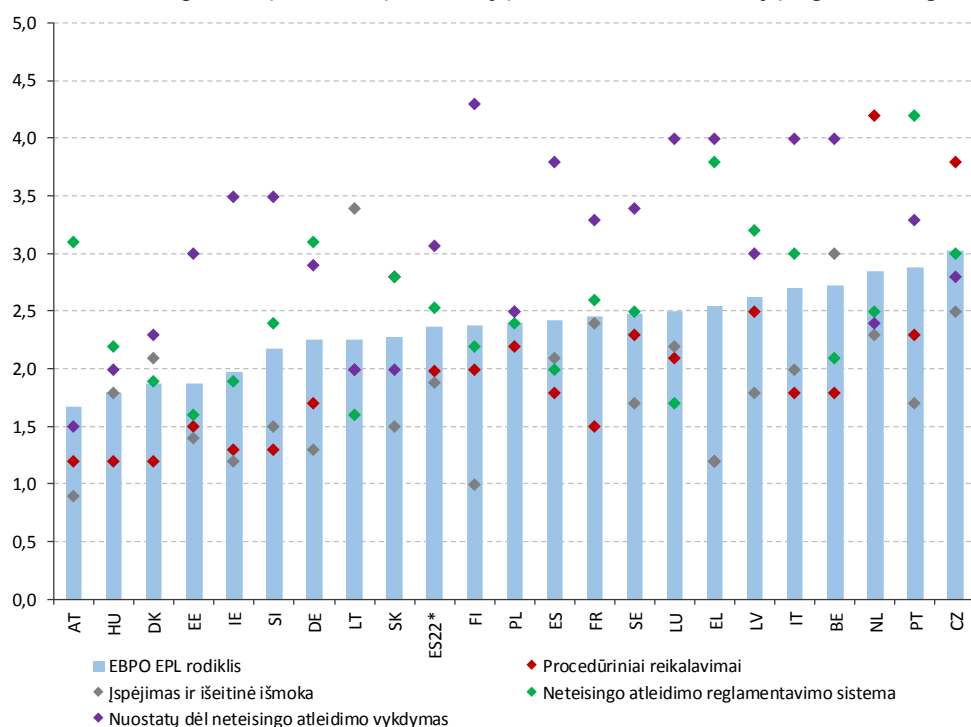
Tinkamai parengtais užimtumo apsaugos teisės aktais galima sudaryti palankesnes sąlygas darbo rinkos prisitaikymui ir struktūriniams pokyčiams apsaugant darbuotojus nuo ekonominių sukrėtimų ir skatinant sklandų judėjimą darbo rinkoje. Dalyvaujant socialiniams partneriams taip pat remiama stabili aplinka, kurioje žmonės ir įmonės vartoja ir investuoja pasitikėdami. 48 pav. pristatomi pagrindiniai atnaujinti 2020 m. EBPO užimtumo apsaugos rodikliai, susiję su dalyvaujančiosiomis valstybėmis narėmis¹⁵⁶. Nors šių rodiklių norminė vertė yra ribota, jais akcentuojama įvairiose šalyse taikomų modelių įvairovė (kaip matyti iš bendro rodiklio ir kiekvieno subrodiklio skirtumų) ir galima stebėti jų raidą.

¹⁵⁶ EBPO užimtumo apsaugos teisės aktų (EPL) nuolatinių darbuotojų atleidimo rodiklių vertės yra nuo 0 iki 6. Vertinamos keturių bendrų kategorijų nacionalinės teisės aktų nuostatos dėl nuolatinių darbuotojų atleidimo: i) procedūriniai reikalavimai; ii) įspėjimas ir išeitinė išmoka; iii) neteisingo atleidimo iš darbo reglamentavimo sistema; iv) nuostatų dėl neteisingo atleidimo iš darbo vykdymo užtikrinimas. EBPO EPL rodiklį sudaro keturių balų vidurkis. Jis nustatytas 22 valstybėse narėse: BE, CZ, DK, DE, EE, IE, EL, ES, FR, IT, LU, HU, LV, LT, NL, AT, PL, PT, SI, SK, FI ir SE. Šaltinis – <http://oe.cd/epl>.

Dalyvaujančiųjų valstybių narių vidutinis balų skaičius bendro EBPO užimtumo apsaugos teisės aktų (EPL) rodiklio 0–6 balų skalėje yra 2. Kai kurių valstybių narių, kaip antai Danijos, Estijos, Vengrijos, Airijos ir Austrijos, bendras EPL rodiklio balas yra mažesnis nei 2 ir tai reiškia, kad darbo rinka reguliuojama lanksčiau; kitose valstybėse narėse, kaip antai Belgijoje, Čekijoje, Italijoje, Latvijoje, Nyderlanduose ir Portugalijoje, EPL rodiklis yra 2,5–3 ir tai reiškia, kad darbo rinkų reguliavimas yra griežtesnis. Likusių vienuolikos valstybių narių rodiklio vertės yra vidutinės – nuo 2 iki 2,5. Apskritai 2008–2020 m. kai kuriose valstybėse narėse, kaip antai Nyderlanduose, Čekijoje ir Airijoje, rodiklio vertės padidėjo, vadinasi, reguliavimas sugriežtėjo (rodiklio vertės padidėjo 0,4 punkto ar daugiau) (žr. 49 pav.). Kita vertus, tokiose šalyse, kaip Austrija, Graikija, Slovėnija, Vokietija ir Liuksemburgas, bendrojo rodiklio vertė sumažėjo maždaug 0,8 punkto ar daugiau ir tai byloja apie perėjimą prie lankstesnio reguliavimo.

48 pav. Valstybėse narėse taikomi skirtingi užimtumo apsaugos teisės aktai

EBPO rodikliai: pavienių nuolatinių darbuotojų atleidimo iš darbo atvejų reguliavimo griežtumas, 2019 m.



(*) ES 22 – 22 valstybių narių, analizuojamų EBPO EPL duomenų bazėje, vidutinis įvertinimas.

Šaltinis – 2020 m. EBPO užimtumo apsaugos teisės aktų rodikliai.

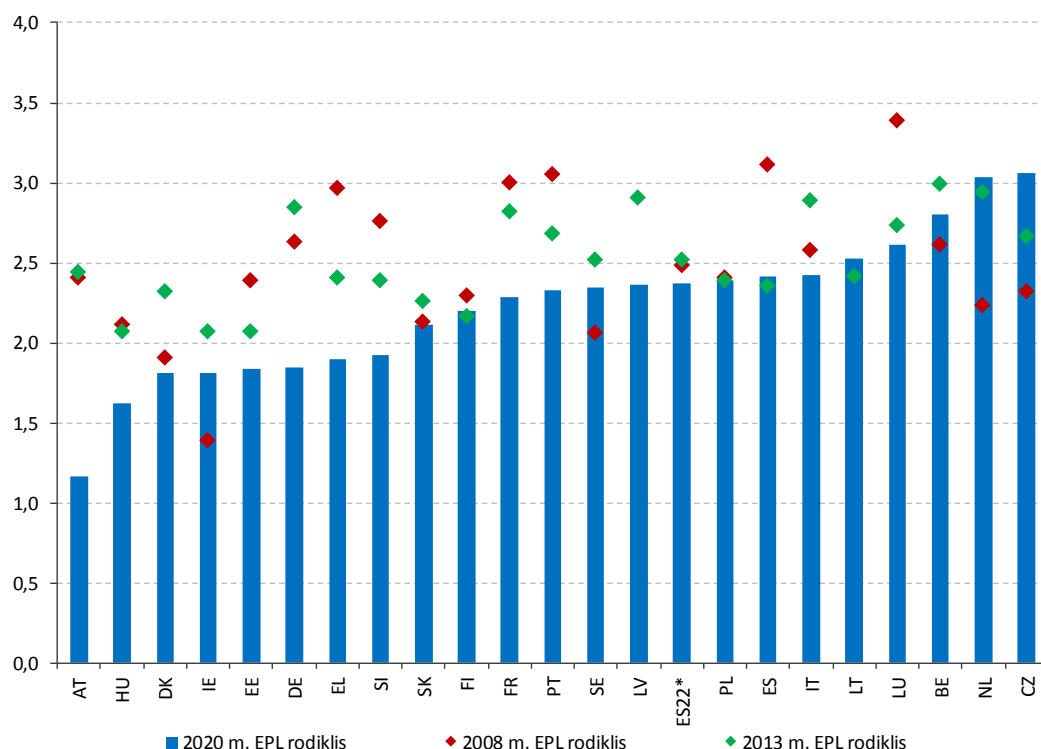
Sutarčių skirtumai, susiję su procedūriniais reikalavimais, įdarbinimo ir atleidimo iš darbo išlaidomis ir neteisingo atleidimo iš darbo reguliavimu, gali daryti poveikį darbdavių samdos preferencijoms ir darbuotojų darbo vietos garantijoms. Analizuojant procedūrinius reikalavimus 22 ES valstybių narių vidutinis balas¹⁵⁷ yra 2; šešių valstybių narių (Austrijos, Vengrijos, Danijos, Graikijos, Airijos ir Slovėnijos) rodiklio vertės yra mažesnės nei 1,3, o trijų (Slovakija, Čekijos ir Nyderlandų) – didesnės nei 2,8. Įspėjimo apie atleidimą laikotarpio trukmė ir išeitinės išmokos suma vertinamos palyginti nedideliu vidutiniu balu (1,9), o skirtumas tarp didžiausios vertės (3,4 Lietuvoje) ir mažiausios vertės

¹⁵⁷ Šis balas – nesvertinis 22 ES valstybių narių, dalyvaujančių sudarant EBPO užimtumo apsaugos rodiklius, nurodytų verčių vidurkis. Kiekvienais metais rodikliu vertinamas sausio 1 d. galiojantis reglamentavimas. Išsamiau žr. www.oecd.org/employment/protectionanalysis.

(0,9 Austrijoje) sudaro 2,5 proc. punkto. Darbdavių taikomus samdymo modelius veikia ir skirtumai, susiję su neteisingo atleidimo iš darbo ar kompensacijų ginčo atveju (t. y. neteisingo atleidimo iš darbo nuostatų vykdymo užtikrinimo išlaidos sumokant išeitinę išmoką, jeigu teismas nusprendė, kad atleidimas iš darbo buvo neteisingas) reglamentavimo sistema. 22 ES valstybių narių vidurkis vertinant neteisingo atleidimo iš darbo nuostatų vykdymo užtikrinimą yra 3,1, o skirtumas tarp mažiausio balo (Austrijoje, Slovakijoje, Vengrijoje ir Lietuvoje) ir didžiausio balo (Suomijoje, Belgijoje, Liuksemburge, Italijoje ir Graikijoje) yra 2,8 proc. punkto.

49 pav. Kai kuriose valstybėse narėse užimtumo apsaugos teisės aktai ilgainiui labai pasikeitė.

EBPO rodikliai: užimtumo apsaugos griežtumas, individualus ir kolektyvinis atleidimas iš darbo (nuolatinės darbo sutartys), 2020, 2013 ir 2008 m. vertės



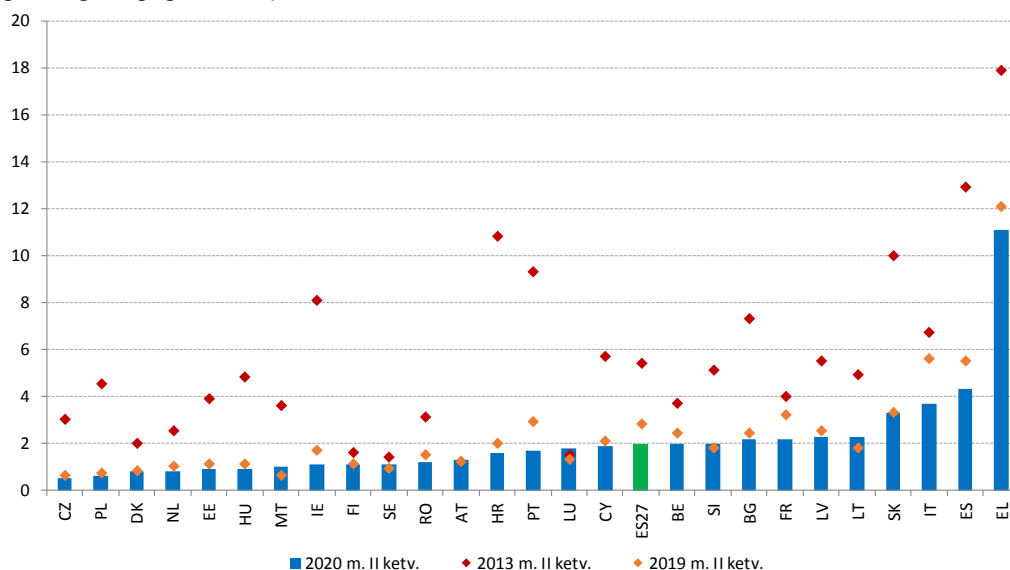
(*) ES 22 – 22 valstybių narių, analizuojamų EBPO EPL duomenų bazėje, vidutinis įvertinimas.

Šaltinis – 2020 m. EBPO užimtumo apsaugos teisės aktų rodikliai, paskelbti 2009, 2013 ir 2020 m. Pastaba. 2008 m. LV ir LT EPL verčių (paskelbtų 2009 m.) nėra.

Užimtumo pagal laikinas darbo sutartis apsaugos teisės aktų griežtumas ilgainiui taip pat pasikeitė. Apskritai, užimtumo apsaugos teisės aktų griežtumo (t. y. samdymo reguliavimo griežtumo) rodiklis vertinant pagal laikinas darbo sutartis dirbančius darbuotojus sumažėjo nuo 1,85 2000 m. iki 1,78 2009 m. (t. y. samdymo pagal laikinas darbo sutartis sąlygos per tą laiką tapo mažiau griežtos), o vėliau padidėjo (nuo 1,78 2009 m. iki 1,84 2019 m.) ir beveik sugrįžo prie 2000 m. lygio. Tačiau tarp valstybių narių yra didelių skirtumų, susijusių su užimtumo pagal laikinas darbo sutartis apsaugos griežtumu: rodiklio vertės yra nuo 1 Airijoje, Švedijoje ir Latvijoje iki daugiau nei 3 Estijoje, Prancūzijoje, Italijoje ir Liuksemburge. 2000–2019 m. bendras rodiklis laipsniškai mažėjo (tai reiškia, kad mažėjo griežtumas) Švedijoje, Vokietijoje, Portugalijoje, Graikijoje ir Ispanijoje. Kita vertus, Slovakijoje, Lenkijoje, Čekijoje ir Vengrijoje rodiklio vertė šiek tiek padidėjo (tai reiškia, kad reglamentavimas sugriežtėjo).

50 pav. Ilgalaikis nedarbas mažėja, tačiau kai kuriose Pietų ir Rytų Europos šalyse tebėra didelis.

Ilgalaikis nedarbas (15–74 m. amžiaus grupėje) kaip aktyvių gyventojų procentinė dalis, ketvirčių duomenys, pakoreguoti pagal sezoną



Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Pastaba. Naujausių DE ketvirčių duomenų nėra.

Nepaisant didelio pagerėjimo pastaraisiais metais, ilgalaikis nedarbas kai kuriose valstybėse narėse tebėra didelis. 50 pav. parodytas tam tikrų metų II ketv. ilgalaikio nedarbo lygis (t. y. ilgiau nei vienus metus nedirbančių asmenų skaičiaus ir aktyvių gyventojų skaičiaus santykis, pakoreguotas pagal sezoną; manoma, kad jis gerai parodo aktyvios darbo rinkos politikos veiksmingumą)¹⁵⁸. 27 ES valstybėse narėse pastaraisiais metais stebimas laipsniškas vidutinio ilgalaikio nedarbo lygio mažėjimas nuo 5,4 proc. 2013 m. II ketv. iki 2 proc. 2020 m. II ketv. (arba nuo 5,5 proc. 2014 m. iki 2,8 proc. 2019 m. metine išraiška). Tačiau ilgalaikio nedarbo paplitimas valstybėse narėse vis dar labai įvairuoja: 2020 m. II ketv. rodiklis svyruoja nuo 0,5 proc. Čekijoje, 0,6 proc. Lenkijoje arba 0,8 proc. Nyderlanduose iki 3,7 proc. Italijoje ir 4,3 proc. Ispanijoje. Aukštas lygis taip pat fiksuotas Slovakijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Bulgarijoje ir Prancūzijoje, kur jis viršija 2 proc. Nepaisant to, pagerėjimas 2020 m. II ketv., palyginti su ankstesniais metais, yra reikšmingas (daugiau nei 1,2 proc. punkto) Italijoje, Ispanijoje ir Portugalijoje. Kita vertus, Lietuvoje ir Liuksemburge ilgalaikio nedarbo lygis, palyginti su 2019 m. II ketv., gerokai pakilo (daugiau nei 0,5 proc. punkto) (51 pav.). Yra didelių ilgalaikio nedarbo lygio skirtumų tarp regionų (4 priedas). Šešiose valstybėse narėse ilgalaikio nedarbo lygis bent viename regione viršija 5 proc.

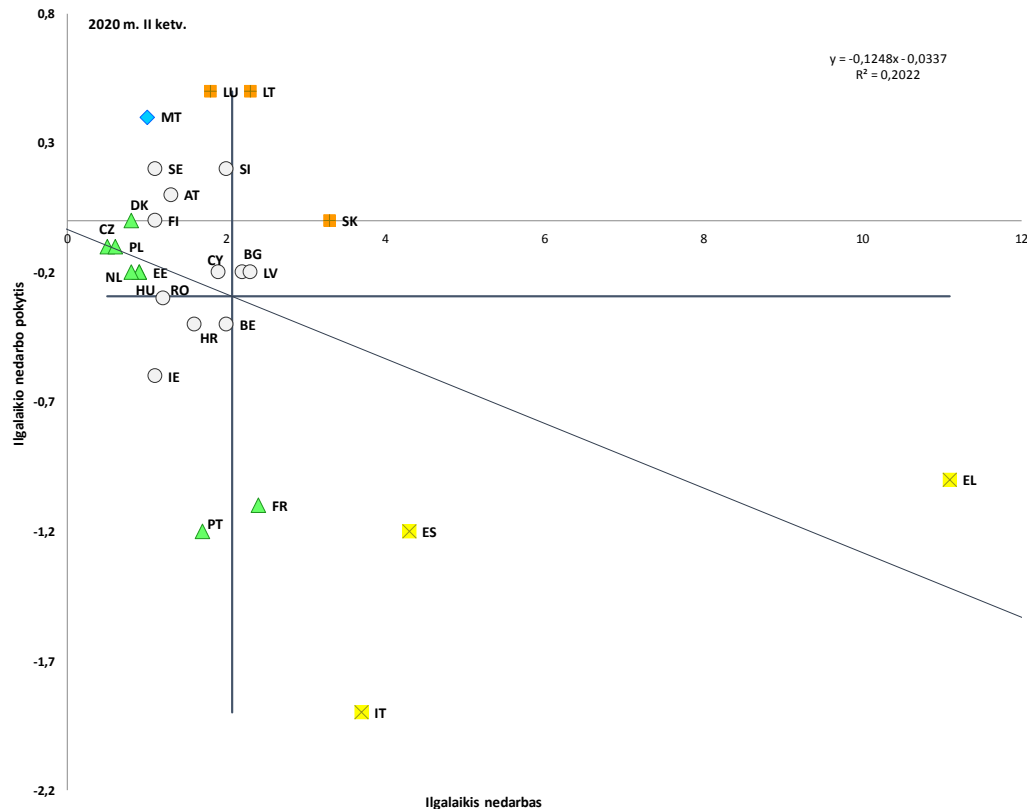
2016 m. Tarybos rekomendacija dėl ilgalaikių bedarbių integracijos į darbo rinką vis dar aktuali formuojant politiką žalingam krizės poveikiui sušvelninti. Dėl COVID-19 pandemijos išaugus nedarbui kiek vėliau (tarkim, po metų) tikriausiai padidės ir ilgalaikis nedarbas, o paramos ilgalaikiams bedarbiams kokybė valstybėse narėse vis dar labai skiriasi. Įgyvendinant dabartinę aktyvią darbo rinkos politiką galima didinti tikslinį informavimą, gerinti valstybinių užimtumo tarnybų atliekamo vertinimo kokybę ir stiprinti bendradarbiavimą su darbdaviais. Kai kuriose šalyse valstybinių užimtumo tarnybų ir socialinių tarnybų veiklos koordinavimas taip pat kelia sunkumų, neretai dėl ribotų pajėgumų,

¹⁵⁸ Užimtumo komitetas susitarė naudoti ilgalaikio nedarbo lygį kaip socialinių rodiklių suvestinės esminį rodiklį, pagal kurį stebima aktyvi parama užimtumui.

strateginio požiūrio stokos ir neegzistuojančių politinių įsipareigojimų siekiant užtikrinti institucinius ar teisėkūros pokyčius.

51 pav. Sunkumai, su kuriais susiduria ilgalaikiai bedarbiai, kad grįžtų į darbą, dėl pandemijos gali dar labiau paaštrėti.

Ilgalaikio nedarbo lygis (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)



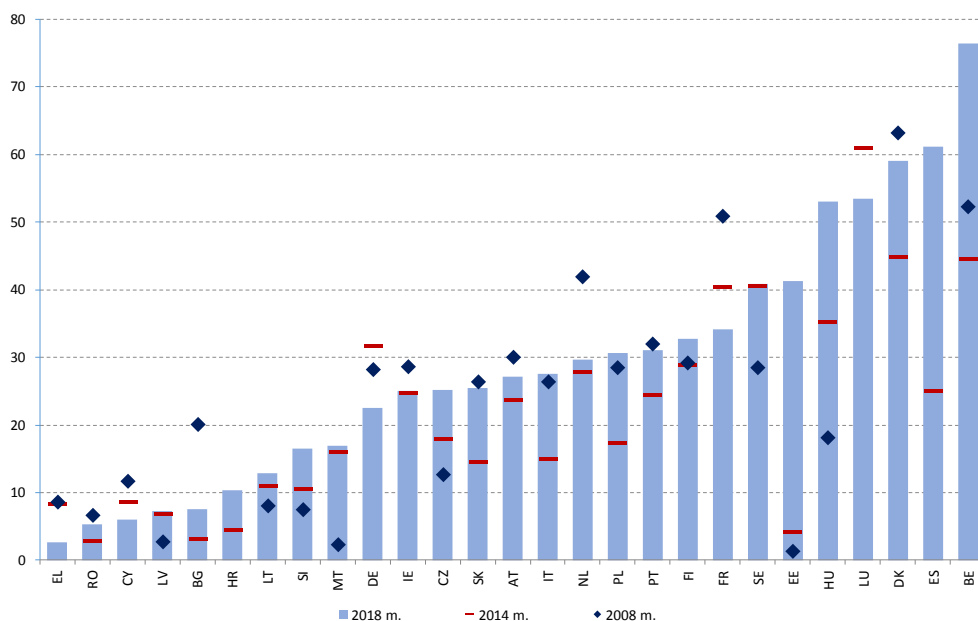
Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Laikotarpis: 2020 m. lygiai ir ketvirčių pokyčiai, palyginti su 2019 m. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaiškinimas pateiktas priede.

Valstybės narės į krizę žengė turėdamos labai nevienodą dalyvavimo aktyviojo darbo rinkos politikoje lygį. Šalyse esama didelių skirtumų, susijusių su aktyvumo didinimo priemonių taikymu, be kita ko, su ilgalaikio nedarbo dalimi (žr. 52 pav.)¹⁵⁹. Nuo 2014 m. keliose valstybėse narėse (kaip antai Lietuvoje, Slovėnijoje, Maltoje, Slovakijoje, Italijoje ir Lenkijoje) užregistruoti mažesni nei 30 proc. dalyvavimo lygiai, nors pastaraisiais metais yra teigiamų pokyčių. Keliose šalyse, įskaitant Graikiją, Rumuniją, Kiprą, Latviją, Bulgariją ir Kroatiją, ir investicijos, ir dalyvavimas aktyviojo darbo rinkos politikoje, išlieka menki palyginti su vidurkiu (10 proc. ar mažesnis dalyvavimas ir mažiau nei 0,2 proc. BVP sudarančios išlaidos). Valstybėse narėse, kuriose dar iki sveikatos krizės dalyvavimo lygis buvo žemas, papildomai ir tikslingai investuojant į aktyvią darbo rinkos politiką būtų galima priartinti visus prie darbo rinkos ir užtikrinti, kad atsigavimas būtų įtraukus.

¹⁵⁹ Vis dėlto šį rodiklį reikėtų aiškinti atsargiai, nes juo matuojamas tik pats naudojimas darbo rinkos politikos priemonėmis, o ne jų veiksmingumas, be to, kai kuriose šalyse dėl duomenų rinkimo proceso ypatumų trūksta statistinio duomenų patikimumo.

52 pav. Yra didelių naudojimosi aktyvios darbo rinkos politikos priemonėmis skirtumų.

Naudojimas aktyvios darbo rinkos politikos priemonėmis (šimtui norinčių dirbti asmenų)



Šaltinis – Eurostatas, Darbo rinkos politikos duomenų bazė.

Pastaba. BG ir EL duomenys – 2017 m., o ne 2018 m.

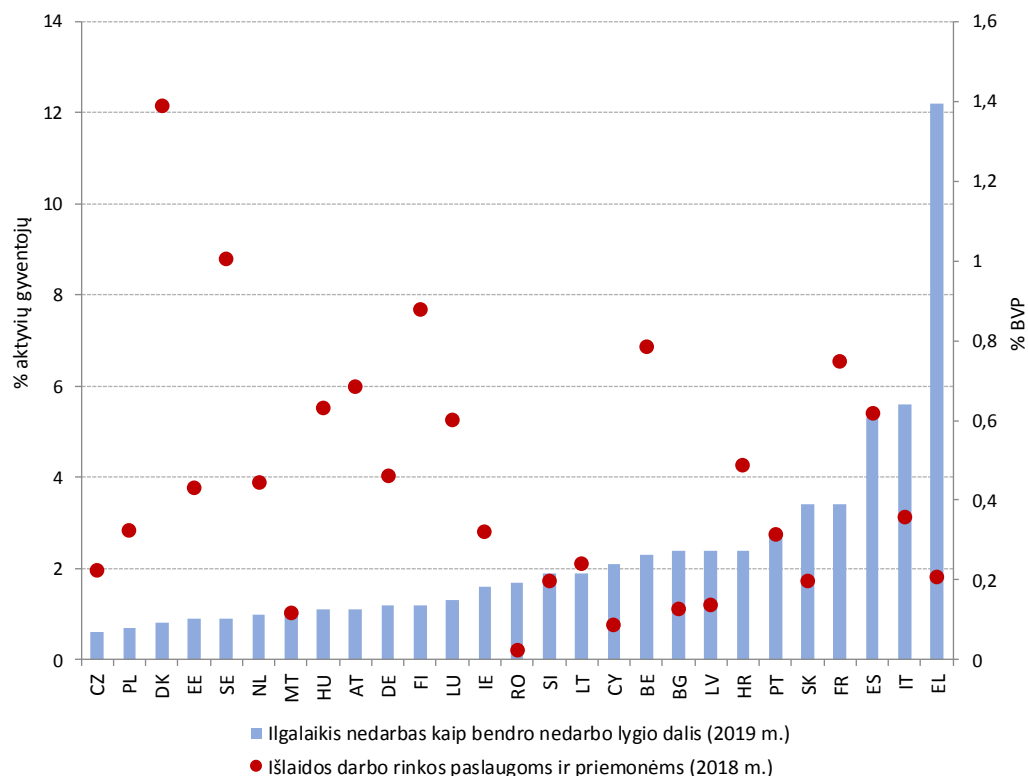
Stiprindamos ryšius tarp aktyvios darbo rinkos politikos ir įgūdžių ugdymo valstybės narės gali užtikrinti, kad darbo rinkos reformos būtų veiksmingesnės, ir skatinti įtrauką ir tvarų atsigavimą. Norint užtikrinti tvarų kokybiškų darbo vietų kūrimą reikia sėkmingai vykdyti tikslinę ir pritaikomą aktyvią darbo rinkos politiką, sutelkiant dėmesį į investicijas į visų amžiaus grupių atstovų perkvalifikavimą ir kvalifikacijos kėlimą. Taip bus remiamas įtraukės atsigavimas, visų pirma pažeidžiamų asmenų atveju. Europos struktūriniai ir investicijų fondai (ESI fondai) atlieka svarbų vaidmenį skatinant partnerystę, suburiančią daugelį įvairių subjektų, ir dalijantis su aktyvia darbo rinkos politika susijusia informacija ir geriausia patirtimi. Dabar valstybės narės gali naudoti įvairias priemones, įskaitant naująją Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonę¹⁶⁰, siekdamos skatinti įgūdžių ugdymą visais lygmenimis, visų pirma įgyvendinant pavyzdinę perkvalifikavimo ir kvalifikacijos kėlimo iniciatyvą. Norint užtikrinti veiksmingą įgyvendinimą bus itin svarbus griežtas koordinavimas ir aiškiai apibrėžti tikslai, reformos, investicijos ir priemonės šiems tikslams pasiekti bei įvairūs finansiniai įnašai¹⁶¹.

¹⁶⁰ COM(2020) 408 final. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo nustatoma ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonė, pasiūlymas. Paskelbta adresu <https://europa.eu/!fp38Ng>.

¹⁶¹ COM(2020) 575 final. 2021 m. metinė tvaraus augimo strategija. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/!DY66vx>.

53 pav. Įvairiose valstybėse narėse išlaidos darbo rinkos paslaugoms ir priemonėms labai skiriasi ir neretai neturi tiesioginio ryšio su nedarbo lygiu.

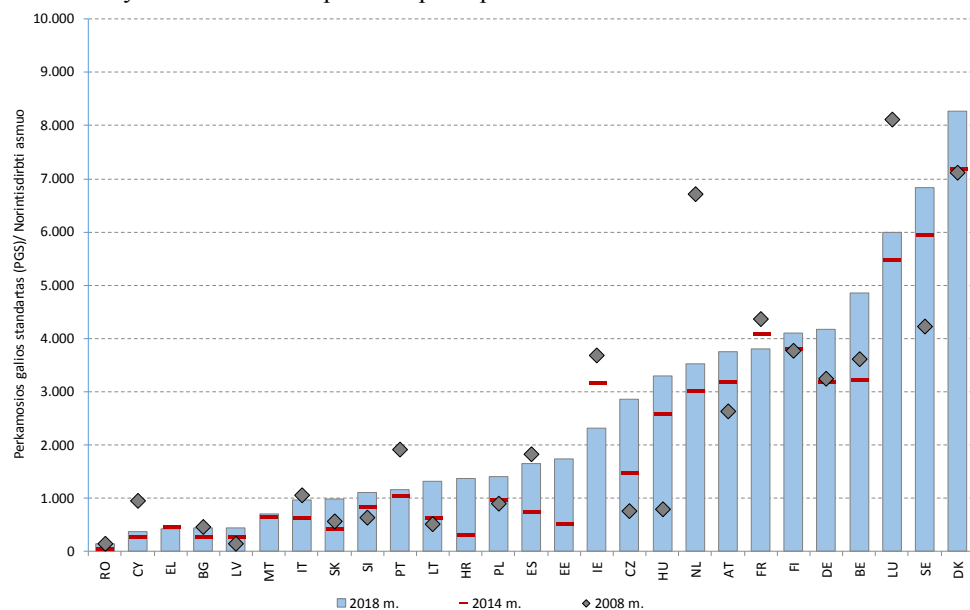
Išlaidos darbo rinkos paslaugoms ir priemonėms (2018 m.) ir ilgalaikių bedarbių dalis (2019 m.)



Šaltinis – Darbo rinkos politikos duomenų bazė ir Darbo jėgos tyrimas.

54 pav. Daugelio valstybių narių išlaidos darbo rinkos paslaugoms ir priemonėms ilgainiui gerokai pasikeitė.

Išlaidos aktyviai darbo rinkos politikai proc. punktais vienam norinčiam dirbti asmeniui

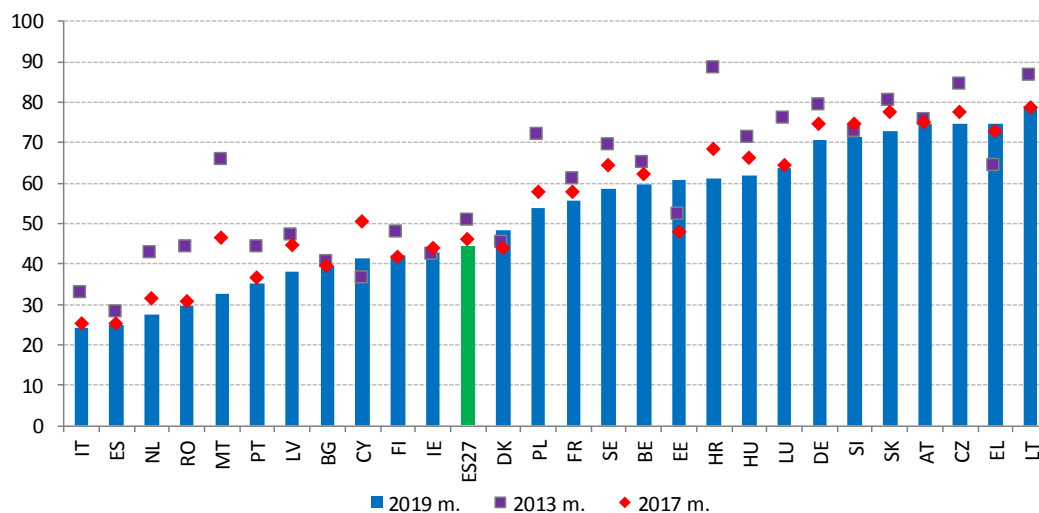


Šaltinis – Darbo rinkos politikos duomenų bazė. Pastaba. BG, DK ir IT išlaidų aktyviai darbo rinkos politikai duomenys – 2017 m.

Valstybinės užimtumo tarnybos (VUT) atlieka svarbų vaidmenį apribojant krizės poveikį ir remiant asmenis, susiduriančius su užimtumo kliūtimis. 55 pav. parodyta, kokia dalis bedarbių, ieškodami darbo, naudojami VUT paslaugomis. 2019 m. tarp valstybių narių būta didelių skirtumų: rodikliai įvairuoja nuo 30 proc. Italijoje, Ispanijoje, Nyderlanduose ir Rumunijoje iki 75 proc. Lietuvoje, Graikijoje, Čekijoje, Austrijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje ir Vokietijoje. 27 ES valstybėse narėse vidutinė bedarbių, kurie naudojami VUT paslaugomis, dalis laipsniškai mažėja nuo 50,8 proc. 2013 m. iki 44,2 proc. 2019 m., nors kai kuriose valstybėse narėse per tą laikotarpį užregistruotas reikšmingas padidėjimas (Graikijoje – 10,7 proc. punkto, Estijoje – 8,4 proc. punkto, Kipre – 5 proc. punktais, Danijoje – 3,3 proc. punkto). Tarp prašančiųjų VUT pagalbos daugiausia yra jaunų, žemos kvalifikacijos ir vyresnio amžiaus darbo ieškančių asmenų; tikėtina, kad krizės sąlygomis tokia tendencija tęsis.

55 pav. Naudojimas VUT paslaugomis valstybėse narėse ilgainiui įvairuoja.

Bedarbių, kurie ieškodami darbo naudojami valstybinių užimtumo tarnybų paslaugomis, dalis, 2013, 2017 ir 2019 m. duomenys



Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas.

Valstybinės užimtumo tarnybos, siekdamos susitvarkyti su staigiai padidėjusiu darbo ieškančių asmenų skaičiumi ir padėti jiems pakeisti profesiją ar sektorių, taiko ne tik tradicinius darbo metodus¹⁶².¹⁶³ Kadangi vis dažniau reikia teikti paramą nuotoliniu būdu, reikia daugiau investuoti į šiuolaikines technologijas ir interneto platformas bei ugdyti darbuotojų IRT įgūdžius. Be to, norint tinkamai ir veiksmingai patenkinti darbo ieškančių asmenų ir darbdavių poreikius galbūt reikės didinti tam tikrų paslaugų teikimo pajėgumus, kad tos paslaugos būtų labiau pritaikytos prie asmens poreikių ir veiksmingesnės. Be pagalbos ir konsultavimo ieškant darbo, jį susirasti galėtų padėti patobulintos darbo ieškantiems asmenims skirtos profiliavimo priemonės, kad paslaugos konkrečioms grupėms būtų tikslingesnės ir būtų atsižvelgiama į individualius poreikius.

Su darbo paieška susijusi elgsena valstybėse narėse nevienoda. 27 ES valstybėse narėse vidutiniškai 68,1 proc. respondentų teigia, kad ieškodami darbo pasitelkia savo socialinius

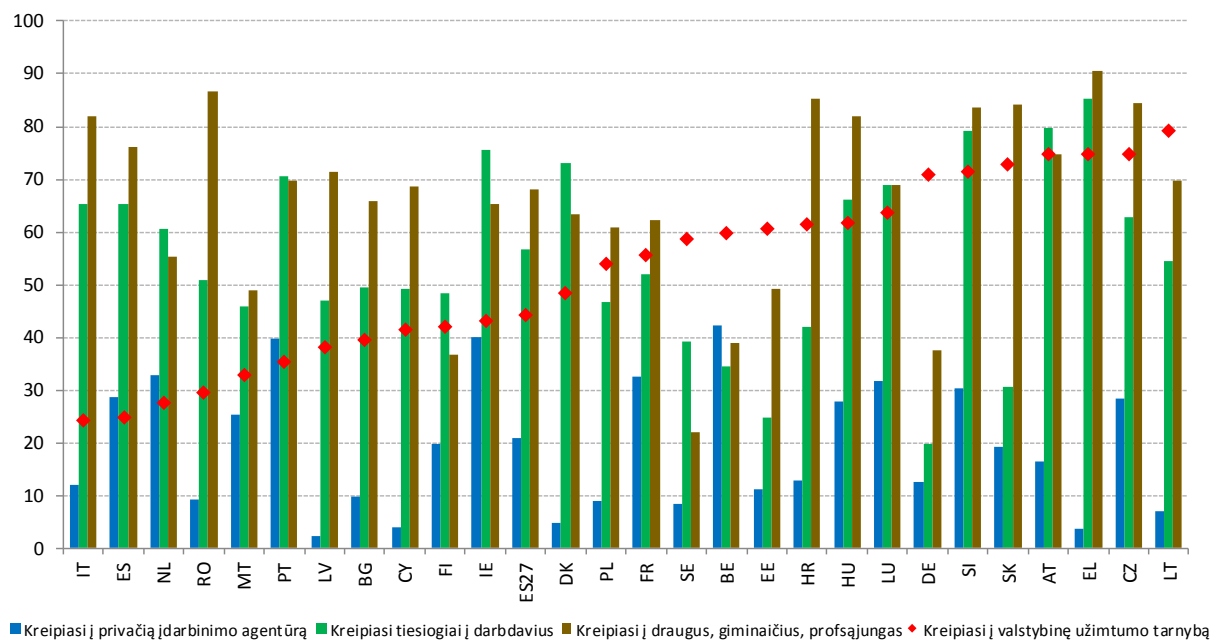
¹⁶² EBPO (2020). *Public employment services in the frontline for employees, jobseekers and employers*.

¹⁶³ Europos Komisija (2020). *PES measures and activities responding to COVID-19*, Europos valstybinių užimtumo tarnybų tinklas, apklausa grindžiamas tyrimas, 2020 m. birželio mėn.

ryšius (pvz., kreipiasi į draugus, giminaičius ir profesines sąjungas), taip pat tiesiogiai teikia prašymus darbdaviams (56,6 proc.), prašo valstybinių užimtumo tarnybų pagalbos (44,2 proc.) ir kreipiasi į privačias įdarbinimo agentūras (21 proc.) (žr. 56 pav.). Nacionaliniu lygmeniu nėra aiškių darbo paieškos būdų pakeitimo modelių. Tačiau valstybėms narėms, kuriose valstybinių užimtumo tarnybų (VUT) paslaugomis naudojamosi mažai, taip pat būdingas aktyvesnis neformaliųjų būdų naudojimas, kai naudojamosi socialiniais ryšiais ar kreipiamasi tiesiogiai į darbdavius. Į privačias įdarbinimo agentūras dėl darbo paieškos kreipiasi vidutiniškai 21 proc. darbo ieškančių asmenų, valstybėse narėse jų dalis svyruoja nuo 2,3 proc. iki 42,2 proc. Esant toms pačioms sąlygoms, darbo ieškantiems asmenims VUT teikiamos pagalbos veiksmingumas tradiciškai vertinamas atsižvelgiant į tokius veiksnius, kaip pajėgumai (susiję su išlaidomis ir darbuotojais), skaitmeninės ir technologinės integracijos lygis bei partnerystės ryšių lygis ir mastas. Tie patys veiksniai šiuo metu yra labai naudingi siekiant greitai pertvarkyti VUT, kad jos galėtų įveikti pandemijos sukeltus trikdžius, ir patenkinti poreikį tobulinti darbo paieškos paslaugas (TDO, 2020¹⁶⁴).

56 pav. Naudojimas VUT paslaugomis ieškant darbo įvairiose valstybėse narėse labai skiriasi.

Bedarbių, besinaudojančių tam tikrais darbo paieškos metodais, dalis (2019 m.)



Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas.

Išmokų mokėjimo trukmė, lygis ir reikalavimų atitiktis – patys svarbiausi bedarbio pašalpų sistemų aspektai, galintys padėti sušvelninti socialinį ir ekonominį krizės poveikį. Pereinamaisiais laikotarpiais labai svarbi parama darbo ieškantiems asmenims yra visiems darbuotojams prieinamos pagrįstą laikotarpį mokamos adekvačios bedarbio pašalpos ir kartu taikomos veiksmingos aktyvios darbo rinkos politikos priemonės. Dabartinėmis aplinkybėmis ypatingą dėmesį reikia skirti asmenims, kurių darbo stažas yra trumpas ar su pertraukomis, nes bedarbio pašalpų sistemos jiems neretai nėra taikomos. Kelios valstybės narės per šią krizę sustiprino savo sistemas. Bendroje užimtumo ataskaitoje pateikta

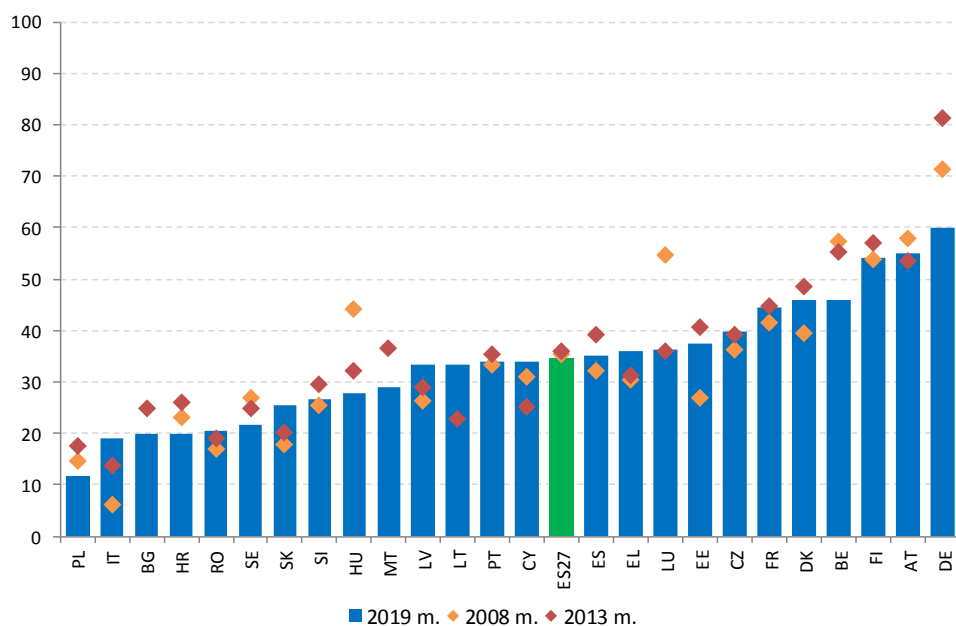
¹⁶⁴ Z. Avila ir G. Mattozzi (2020), *COVID-19: public employment services and labour market policy responses*, Tarptautinė darbo organizacija, TDO informacinis dokumentas.

lyginamoji analizė grindžiama Užimtumo komiteto (EMCO) suderinta lyginamąja bedarbio pašalpų ir aktyvios darbo rinkos politikos priemonių sistema. Ši analizė iš esmės vis dar aktuali. Šiame skirsnyje pateikta naujausia informacija, visų pirma apie politikos svertų rodiklius¹⁶⁵.

Iki COVID-19 krizės bedarbio pašalpas ES vidutiniškai gavo maždaug trečdalis trumpalaikių bedarbių. Bedarbio pašalpą gaunančių trumpalaikių bedarbių (t. y. asmenų, kurie neturi darbo mažiau nei 12 mėnesių) dalis pastaraisiais metais išlieka stabili, padėtis šalyse beveik nesikeičia (žr. 56 pav.). Didžiausia bedarbio pašalpų mokėjimo aprėptis (virš 50 proc.) nustatyta Vokietijoje, Austrijoje ir Suomijoje, nuo jų nedaug atsilieka Belgija, Danija ir Prancūzija. Kitame skalės gale mažiausia bedarbio pašalpų mokėjimo aprėptis nustatyta Lenkijoje (12 proc.), nuo jos nedaug atsilieka Italija ir Kroatija, kuriose šis rodiklis yra apie 20 proc. Tokius skirtumus tarp šalių galima paaiškinti skirtinga bedarbio pašalpų sistemų struktūra, visų pirma, kalbant apie reikalavimų atitikties sąlygas, didžiausią mokėjimo trukmę, darbo paieškos reikalavimų griežtumą ir sutapimą su kitomis socialinės apsaugos priemonėmis.

57 pav. Trumpalaikių bedarbių, kuriems mokamos bedarbio pašalpos, dalis valstybėse narėse labai skiriasi.

Bedarbio pašalpos mokėjimas trumpalaikiams bedarbiams (15–64 m.)



Šaltinis – Eurostatas, Darbo jėgos tyrimas. Pastaba. IE ir NL duomenų nėra. BG ir RO duomenys yra 2018 m.

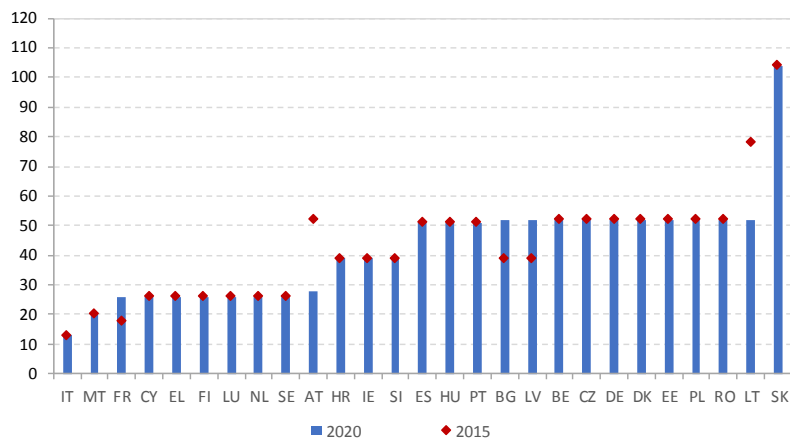
Visose valstybėse narėse, išskyrus vieną, norint gauti draudimo nuo nedarbo išmokas pakanka būti išdirbus vienus metus, bet teisės į šią išmoką laikotarpiai labai skiriasi. Pagrindinis reikalavimų atitikties nustatymo parametras – darbuotojams taikomas privalomas minimalusis įmokų mokėjimo laikotarpis, kad jie įgytų teisę į bedarbio pašalpas. Maždaug pusėje valstybių narių norint įgyti teisę į pašalpas reikia turėti vienų metų darbo stažą (58 pav.). Šis reikalavimas griežtesnis tik Slovakijoje (dvejų metų darbo stažas per pastaruosius trejus metus). Likusiose šalyse minimalusis privalomas laikotarpis yra šeši arba devyni

¹⁶⁵ Išsamiau žr. Europos Komisijos (2020) dokumentą „Europos užimtumo ir socialinės raidos ketvirčio apžvalga“, 2020 m. birželio mėn. Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras.

mėnesiai. Jis trumpiausias Italijoje, kur norint gauti pašalpą pakanka būti mokėjus draudimo įmokas 13 savaičių. Tačiau esant tokiam trumpam draudimo įmokų mokėjimo laikotarpiui teisė įgyjama 6,5 savaitės (nes išmokų mokėjimo laikotarpio trukmė yra 50 proc. draudimo įmokų mokėjimo laikotarpio trukmės, o didžiausia riba – dveji metai). Trumpesni laikotarpiai reiškia, kad darbuotojams su trupu ar pertraukiamu stažu gauti bedarbio pašalpą yra lengviau, tačiau tai gali skatinti nereikalingą ir didelę darbuotojų kaitą. Kaip parodyta 59 pav., po vieno metų darbo atleisti darbuotojai turi teisę gauti išmokas labai skirtingos trukmės laikotarpį, priklausomai nuo šalies. Daugumoje valstybių narių išmokas galima gauti ne ilgiau nei šešis mėnesius. Graikijoje ir Liuksemburge šio laikotarpio trukmė yra lygiai 12 mėnesių, o Belgijoje, Danijoje ir Prancūzijoje – daugiau nei vieni metai. Išskyrus Slovakiją (kur vieno metų darbo stažą turintis asmuo neturi teisės į išmokas), mažiausia laikotarpio trukmė (tik penkios savaitės) nustatyta Vengrijoje.

58 pav. Maždaug pusėje valstybių narių įmokų mokėjimo laikotarpis norint įgyti teisę į bedarbio pašalpą yra vieni metai (52 savaitės).

Teisę į išmokas suteikiančio laikotarpio trukmė 2020 m. (savaitėmis)



Šaltinis – MISSOC (tarpusavio informavimo apie socialinę apsaugą sistemos) duomenų bazė (2015 m. sausio mėn. ir 2020 m. sausio mėn.). Pastaba. Maltoje minimalus teisės į išmoką suteikimo kriterijus – 50 savaičių mokėtos socialinio draudimo įmokos, iš kurių ne mažiau kaip 20 sumokėta arba įskaityta per praėjusius dvejus kalendorinius metus; Airijoje nuo asmens stažo pradžios turi būti sumokėtos bent 104 savaitinės įmokos.

Bedarbio pašalpų adekvatumas valstybėse narėse labai skiriasi. Grynosios pajamų pakeitimo norma nedarbo laikotarpio pradžioje¹⁶⁶ mažas pajamas gaunantiems asmenims (t. y. kurių ankstesnės pajamos sudaro 67 proc. vidutinio darbo užmokesčio), kurie paprastai yra pagrindiniai bedarbio pašalpų gavėjai, įvairuoja nuo 20 proc. Vengrijoje iki 90 proc. Belgijoje, o daugumoje šalių – 60–80 proc. (žr. 60 pav.). Gaunama pajamų parama (per skirtingus nedarbo laikotarpius) paprastai ilgainiui mažėja, nes pašalpos suma po tam tikro laiko sumažinama arba draudimo nuo nedarbo sistemą pakeičia pagalbos bedarbiams sistema. Todėl grynosios pajamų pakeitimo normos 2-ąją nedarbo mėnesį paprastai yra didesnės, palyginti su 12-uju mėnesiu¹⁶⁷. Didžiausi 2-ojo ir 12-ojo mėnesių gryųjų pajamų pakeitimo

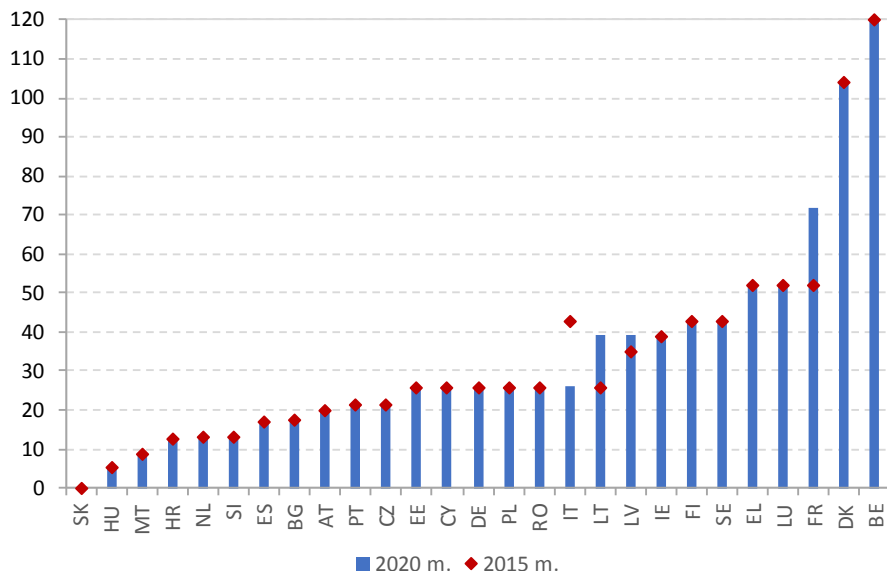
¹⁶⁶ Grynosios pajamų pakeitimo normos parodo draudimo nuo nedarbo išmokų kaip pajamų pakeitimo normos adekvatumą. Grynoji pajamų pakeitimo norma paprastai apibrėžiama kaip gryųjų pajamų neturint darbo (paprastai bedarbio pašalpų, jeigu nėra darbo, arba materialinė padėtimi grindžiamų išmokų, jeigu mokama socialinė parama), padalytų iš gryųjų pajamų dirbant, santykis.

¹⁶⁷ Malta yra vienintelė šalis, kurioje grynosios pajamų pakeitimo normos yra didesnės 12-ąją nedarbo mėnesį nei 2-ąją, nes pagalba bedarbiams (kurią gali gauti tik 12 mėnesių nedirbę asmenys) yra didesnė nei nedarbo draudimas.

normų skirtumai nustatyti penkiose valstybėse narėse (Kipre, Nyderlanduose, Italijoje, Portugalijoje ir Bulgarijoje).

59 pav. Bedarbio pašalpų mokėjimo laikotarpio trukmė (jeigu darbuotojas yra mokėjęs įmokas vienus metus) ES labai įvairuoja.

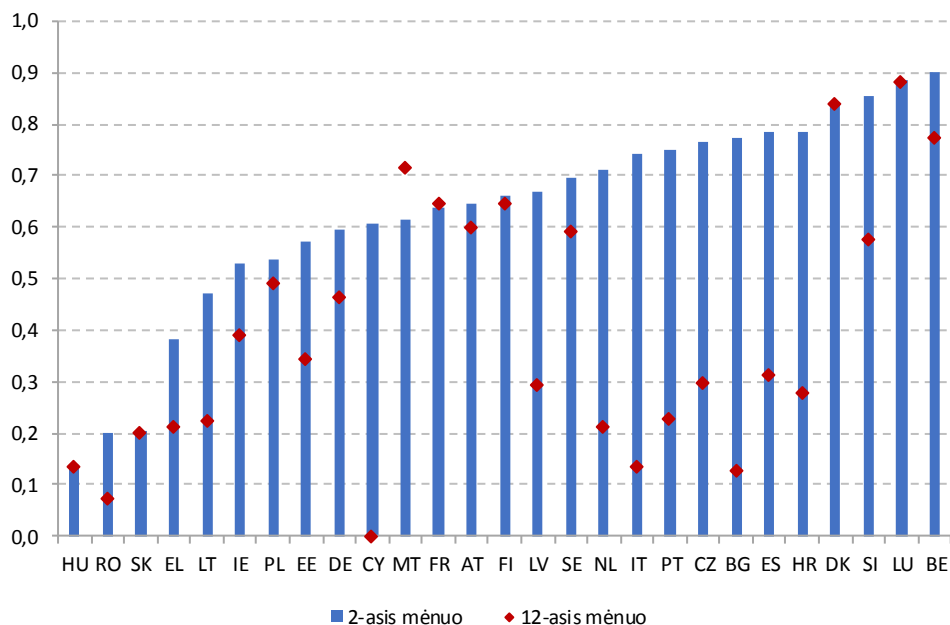
Didžiausia pašalpos mokėjimo laikotarpio trukmė savaitėmis sukaupus vienų metų darbo stažą, 2015 ir 2020 m.



Šaltinis – MISSOC duomenų bazė (2015 m. sausio mėn. ir 2020 m. sausio mėn.). Pastaba. Belgijoje pašalpos mokėjimo laikotarpis yra neterminuotas. Kipre skaičiuojama, kad savaitę sudaro 6 darbo dienos per savaitę. Airijoje pašalpa mokama 39 savaites (234 dienas) tik asmenims, sumokėjusiems 260 arba daugiau savaitinių draudimo įmokų. Slovakijoje asmuo, sukaupęs vienerių metų darbo stažą, bedarbio pašalpos negali gauti (būtina per paskutiniuosius ketverius metus būti sumokėjus nedarbo draudimo įmokų už bent dvejus metus). Lenkijoje laikotarpio trukmė priklauso nuo regiono nedarbo lygio, palyginti su nacionaliniu vidurkiu.

60 pav. ES ryškėja dideli su pašalpos lygiais susiję skirtumai.

Grynoji pajamų pakeitimo norma 2-ąjį ir 12-ąjį nedarbo mėnesį, mokant bedarbio pašalpą nuo 67 proc. vidutinio darbo užmokesčio (2019 m.)



Šaltinis – Europos Komisija pagal EBPO mokesčių ir išmokų modelį.

Pastaba. Rodiklis skaičiuojamas vienam vaikų neturinčiam asmeniui su nedideliu (vienerių metų) stažu ir 20 m. amžiaus. Įtrauktos įvairios pajamų sudedamosios dalys, bedarbio pašalpos ir kitos išmokos (kaip antai socialinės paramos išmokos ir išmokos būstui).

Iki pandemijos judumas ES viduje nuolat augo. 2019 m. 7,3 mln. 20–64 m. ES piliečių (išskyrus Jungtinę Karalystę) vykdė veiklą ne savo pilietybės valstybėje narėje. Be to, dar maždaug 7 mln. asmenų 27 ES valstybėse narėse gyveno kitoje valstybėje narėje, bet joje nedirbo (pvz., neaktyvūs šeimos nariai, studentai ir pensininkai). 2019 m. maždaug 1,9 mln. asmenų (įskaitant ELPA šalis) buvo tarpvalstybiniai darbuotojai ir buvo užregistruota maždaug 3 mln. darbuotojų komandiravimo atvejų. Šiuos ES viduje judžius asmenis papildė 17 mln. ES nepriklausančių šalių piliečių, gyvenančių ES. Jie visi sudarė maždaug 10 proc. ES gyventojų. Prasidėjus COVID-19 pandemijai kilo tam tikrų sunkumų, susijusių su naudojimosi darbuotojų judėjimo laisve. Didžiausią poveikį patyrė, be kita ko, tarpvalstybiniai darbuotojai ir trumpalaikiai migrantai, pavyzdžiui, sezoniniai darbuotojai. Europos Komisija parengė gaires ir praktines rekomendacijas siekdama užtikrinti, kad mobilieji darbuotojai ES viduje, visų pirma dirbantys ypatingos svarbos darbą, galėtų pasiekti savo darbo vietą¹⁶⁸. Valstybės narės turėtų keistis informacija ir sukurti konkrečias procedūras siekdamas užtikrinti sklandų trumpalaikių mobiliųjų darbuotojų (pvz., sezoninių darbuotojų) judėjimą ir geriau reaguoti į darbo jėgos trūkumą ir su krize susijusius poreikius. Be to, reikėtų tobulinti darbo teisės ir socialinės apsaugos srities informacijos teikimą tarpvalstybiniams darbuotojams ir trumpalaikiams mobiliesiems darbuotojams; be to, valstybės narės ir regioninės valdžios institucijos turėtų mažinti teisinės ir administracinės kliūtis.

Judi yra ir nemenka ES besimokančiųjų dalis. Švietimas be sienų prisideda prie pavienių besimokančių asmenų asmeninio tobulėjimo ir išsilavinimo bei padeda gerinti mokymosi aplinką. 2018 m. 13,5 proc. aukštųjų mokyklų absolventų ES nurodė turėję mobilumo patirties (t. y. jie dalį studijų ar visas studijas buvo praleidę užsienyje). Didžiausios išvykstamojo mobilumo dalys ES, vertinant aukštųjų mokyklų absolventus, buvo Kipre, Vokietijoje, Suomijoje, Liuksemburge ir Nyderlanduose. 2018 m. didžiausios atvykstamojo mobilumo dalys nustatytos Liuksemburge (24,2 proc.), Nyderlanduose (18,8 proc.), Austrijoje (16,0 proc.) ir Danijoje (15,1 proc.).

Socialinis dialogas yra vienas svarbiausių darbo santykių veiksnių ir svarbus ekonomikos atsigavimą ir socialinį atsparumą skatinantis elementas. Jis apima visas derybas ir konsultacijas tarp darbdavių ir darbuotojų asociacijų ir vyriausybių atstovų siekiant sukurti saugią aplinką, tinkamas darbo sąlygas ir atsparias darbo rinkas. Laiku vykdomas ir veiksmingas socialinis dialogas yra būtinas norint užtikrinti valstybių atsakomybę už reformas ir jų ilgalaikę sėkmę. Ir 7-ojoje užimtumo gairėje, ir Europos socialinių teisių ramsčio dokumentuose akcentuojama, kaip svarbu užtikrinti pakankamą socialinių partnerių dalyvavimą formuojant ir įgyvendinant atitinkamas reformas ir politikos priemones.

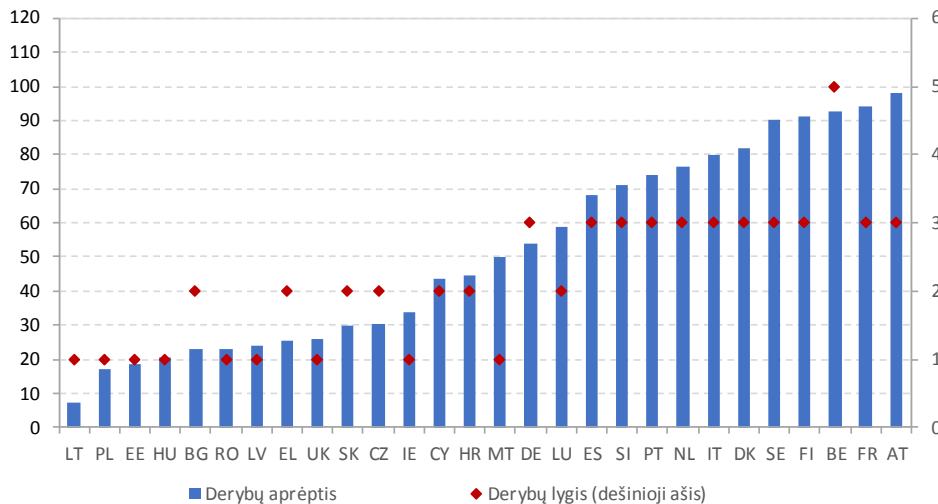
Remdamosi nacionaline praktika valstybės narės gali ir toliau remti socialinį dialogą užtikrindamos didesnius socialinių partnerių veiklos pajėgumus. Kaip nurodyta paskutinėje Bendroje užimtumo ataskaitoje, narystės profesinėse sąjungose skaičiai pastaraisiais metais vidutiniškai mažėjo visoje Europoje. Tačiau profesinių sąjungų „tankis“ nėra vienintelis jų pajėgumo telkti darbuotojus požymis. Tam tikrą vaidmenį gali atlikti ir

¹⁶⁸ C/2020/2051. Komisijos komunikatas „Darbuotojų naudojimosi laisvo judėjimo teise COVID-19 protrūkio metu gairės“ (2020/C 102 I/03).

tokie aspektai, kaip kolektyvinių derybų aprėptis¹⁶⁹ (t. y. darbuotojų, įtrauktų į kolektyvinių derybų dėl darbo užmokesčio sutartis, dalis, neįskaitant sektorių ar profesijų, kurių atstovai neturi teisės derėtis) ir lygis profesinių sąjungų aplinkoje. Per pastaruosius dešimtmečius kolektyvinių derybų aprėptis sumažėjo¹⁷⁰, bet kai kuriose valstybėse narėse jos išlieka pagrindinis darbo rinkos institutas visų lygmenų darbo užmokesčiui nustatyti. Komisijos pasiūlymu dėl deramo minimaliojo darbo užmokesčio (2020/0310 (COD)) siekiama skatinti kolektyvines derybas dėl darbo užmokesčio visose valstybėse narėse.

61 pav. Kolektyvinių derybų aprėptis ir lygis valstybėse narėse skiriasi.

Kolektyvinių derybų aprėptis ir lygis (naujausi turimi metiniai duomenys)



Šaltinis – Institucinių profesinių sąjungų ypatumu, darbo užmokesčio nustatymo, valstybės kišimosi ir socialinių paktų duomenų bazė (ICTWSS). Naudotas tas šaltinis, kuriame pateikti naujesni valstybės narės duomenys. Pastaba. Pateikti duomenys: AT, DE, FR, IT, LT, NL – 2018 m.; ES, HR, HU, IE, LU – 2017 m.; BE, BG, CY, CZ, DK, EL, FI, MT, PT, RO, SE, SI – 2016 m.; EE, PL – 2015 m. Dominuojantis derybų lygis: 5 = daugiausia vyksta centriniu ar tarpšakiniu lygmeniu, centriniu lygmeniu nustatomos privalomos normos ar raginimai, kurių reikia laikytis derantis dėl susitarimų žemesniais lygmenimis; 4 = tarpiniu lygmeniu arba centrinio ir sektoriaus lygmens derybos pakaitomis; 3 = daugiausia sektoriaus ar šakos lygmeniu; 2 = tarpiniu lygmeniu arba sektoriaus ar įmonės lygmens derybos pakaitomis; 1 = daugiausia vietos ar įmonės lygmeniu. Pateikti 2018 m. duomenys, išskyrus DE, SE, SI, SK – 2017 m.

Socialiniai partneriai gali pateikti svarbių duomenų vyriausybių numatomoms iniciatyvoms, kad būtų galima sušvelninti staiga nutrauktos ekonominės veiklos poveikį arba atsižvelgti į naujus technologijų pokyčius. Jie atlieka itin svarbų vaidmenį darbo santykių valdymo srityje ir gali padėti tvariai ir teisingai remti darbo rinką pereinamuoju laikotarpiu. Socialinis dialogas – svarbi priemonė, skirta deryboms dėl tiesioginio socialinio ir ekonominio atsako į COVID-19 krizę, įskaitant pirminės grandies ir ypatingos svarbos darbuotojų sveikatos, pajamų ir darbo vietų apsaugos priemones. Socialiniai partneriai taip pat gali derėtis galiojančių susitarimų sparčių pakeitimų, kaip antai dėl trumpalaikės darbo tvarkos pratęsimo ar procedūrų supaprastinimo siekiant skatinti nuotolinį darbą ir apskritai

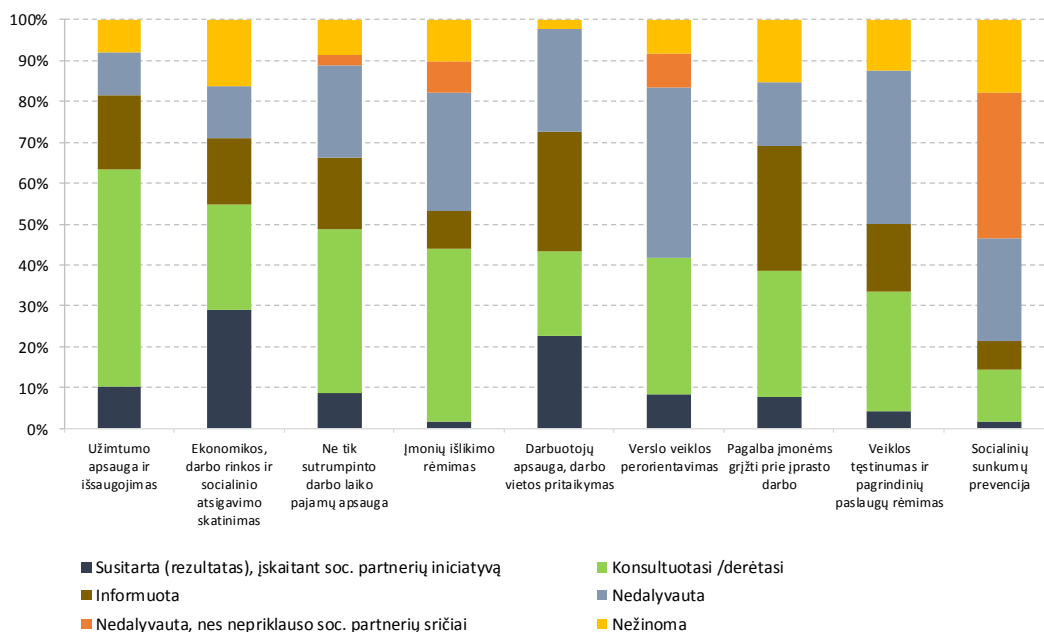
¹⁶⁹ Kolektyvinių derybų aprėptis yra vienas iš rodiklių, kuriais galima geriausiai apibūdinti kolektyvinių derybų paplitimą valstybėje narėje. Vis dėlto yra keli svarbūs statistiniai ir konceptualūs trūkumai, dėl kurių ribojamas jų reprezentatyvumas ir palyginamumas, visų pirma bandant analizuoti jų funkcionalumą. Vertinant įvairius kolektyvinių derybų aspektus reikia tiksliai ištirti funkcinę sistemą ir esamus rodiklius, kad būtų galima įvertinti jų ekonominius ir socialinius rezultatus.

¹⁷⁰ Europos Komisija (2020), „Europos užimtumo ir socialinės raidos metinė apžvalga“, 2020 m. rugsėjo mėn. Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras.

IRT pagrindu vykdomą mobilųjį darbą. EUROFOUND duomenimis¹⁷¹, maždaug 40 proc. užregistruotų atvejų, kai 2020 m. balandžio–spalio mėn. vyriausybė priėmė teisės aktus ar parengė kitus neprivalomus dokumentus reaguodama į COVID-19 krizę, dalyvavo ir socialiniai partneriai (t. y. su jais buvo konsultuojamasi ar deramasi arba jie pritarė tai priemonei). 62 pav. parodyta, kaip toks dalyvavimas įvairuoja priklausomai nuo teminės srities. Socialiniai partneriai daugiausia dalyvauja vykdant veiksmus, susijusius su užimtumo apsauga ir išlaikymu, įskaitant trumpalaikę darbo tvarką ir kitas pajamų apsaugos priemones. Jie taip pat aktyviai dalyvavo įgyvendinant priemones, kuriomis skatinamas atsigavimas, įskaitant ne tik sutrumpinto darbo pajamų apsaugą ir paramą įmonėms. Mažiausiai dalyvauta vykdant veiklos tęstinumo rėmimo priemones ir užkertant kelią socialiniams sunkumams.

62 pav. Socialinių partnerių dalyvavimas įvairuoja priklausomai nuo teminės srities.

Socialinių partnerių dalyvavimas formuojant reagavimo į krizę politikos priemones



Šaltinis – EUROFOUND (2020), COVID-19 ES politikos stebėsenos duomenų bazė.

Nepaisant pastarojo meto pažangos visoje ES, vis dar yra neišnaudoto potencialo įtraukiant socialinius partnerius į politikos ir reformų kūrimą ir įgyvendinimą. COVID-19 krizė daugumoje valstybių narių daro spaudimą politinių ir teisėkūros sprendimų priėmimo procedūroms. Tokiomis precedento neturinčiomis aplinkybėmis daugelis valstybių narių neeilines neatidėliotinas priemones arba skubias teisėkūros procedūras patvirtino ne visuomet įtraukdamos socialinius partnerius. Kai kuriose valstybėse narėse, kaip antai Vengrijoje, Lenkijoje ir Rumunijoje, dėl krizės padėtis, susijusi su ir taip ribotu socialinių partnerių dalyvavimu iki pandemijos, dar labiau pablogėjo. Bendrą pažangą ir esamus sunkumus 2018 m. ir 2019 m. rudenį išnagrinėjo ir įvertino Užimtumo komitetas. 2020 m. konkrečioms šalims skirtose rekomendacijose akcentuojamas nepakankamas socialinių partnerių dalyvavimas trijose minėtose valstybėse narėse. Siekiant užtikrinti, kad ekonomikai

¹⁷¹ EUROFOUND COVID-19 ES politikos stebėsenos duomenų bazėje apibūdinamos politikos priemonės, kolektyvinės sutartys ir įmonių praktika, kurias įgyvendina vyriausybės, socialiniai partneriai ir kiti subjektai siekdami sumažinti socialinį ekonominį krizės poveikį. 2020 m. spalio 8 d. duomenų bazėje buvo iš viso 564 atvejai, susiję su teisės aktais ar neprivalomais dokumentais, patenkančiais į socialinių partnerių veiklos sritį.

atsigaunant būtų skatinamas kokybiškų darbo vietų kūrimas bei saugios ir lanksčios darbo sąlygos, itin svarbu, kad valstybės narės bendrame politikos dialoge su socialiniais partneriais dalyvautų, be kita ko, rengdamos ir įgyvendindamos savo ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planus¹⁷².

Konsultuojantis su pilietinės visuomenės organizacijomis galima sulaukti vertingų įžvalgų ir paramos rengiant ir įgyvendinant politiką. Pilietinės visuomenės organizacijos (PVO) užėmė priešakines pozicijas padedant mažinti pandemijos poveikį Europoje. Pavyzdžiui, jos neretai veikia kaip paramos tinklas valstybėse narėse teikiant socialines ir priežiūros paslaugas. Kaip pabrėžiama 2020 m. spalio mėn.¹⁷³ patvirtintose peržiūrėtose užimtumo gairėse, prireikus, remdamosi esama nacionaline praktika valstybės narės turėtų atsižvelgti į atitinkamų pilietinės visuomenės organizacijų patirtį užimtumo ir socialiniais klausimais. PVO gali atlikti svarbų vaidmenį skubiai ir atsakingai įgyvendinant išimtinės priemonės, reformas ir investicijas, kuriomis siekiama remti ekonomikos atsigavimą ir socialinį atsparumą. Pastangos užtikrinti įtraukesnį ir tvaresnį ekonomikos gaivinimą taip pat priklauso nuo nacionalinių valdžios institucijų ir PVO dalyvavimo ir bendradarbiavimo.

3.3.2 Priemonės, kurių ėmėsi valstybės narės

Dėl naujausių darbo rinkos pokyčių kai kurioms valstybėms narėms teko pritaikyti darbo sąlygas ypatingą dėmesį skiriant pažeidžiamų darbuotojų apsaugai. 2020 m. kovo mėn. Ispanijoje buvo nustatytas laikinas draudimas atleisti iš darbo dėl objektyvių priežasčių ir stabdyti laikinas sutartis, pagal kurias taikoma sutrumpinto darbo laiko tvarka, kad paveiktų darbuotojų sutartys nebaigtų galioti per darbo ribojimo laikotarpį. Italijoje priimta priemonė, pagal kurią buvo uždrausta atleisti darbuotojus per 5 mėnesių laikotarpį nuo 2020 m. vasario 23 d. Belgijoje buvo patvirtinta laikinoji priemonė, pagal kurią ypatingos svarbos sektoriuose galima sudaryti trumpalaikes terminuotas darbo sutartis vieną po kitos neviršijant didžiausio 3 mėnesių laikotarpio. Be to, siekdama išspręsti darbo jėgos trūkumo problemą sektoriuose, kuriuose dirba daug studentų, Belgijos vyriausybė nustatė iki 2020 m. pabaigos galiojančią laikiną nukrypti leidžiančią nuostatą dėl didžiausio studentų darbo valandų skaičiaus (475 per metus). 2020 m. kovo mėn. priėmusi Nepaprastosios padėties aktą Suomija pailgino visų sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų sektorių darbuotojams (įskaitant gelbėjimo ir avarines tarnybas) taikomą įspėjimo apie atleidimą iš darbo laikotarpį, kad išspręstų galimo darbo jėgos trūkumo problemą ypatingos svarbos ir gyvybių gelbėjimo sektoriuose. Vykdydama bendrąsias reformas, kad įveiktų struktūrinius sunkumus, 2019 m. Portugalija priėmė priemones, kuriomis siekė užtikrinti laikinųjų darbuotojų teises į kompensaciją už sutarties nutraukimą, ir ėmėsi veiksmų dėl labai trumpos trukmės sutarčių (pvz., pratęsė didžiausią trukmę nuo 15 iki 35 dienų) ir nereguliaraus darbo sutarčių (pvz., sumažino mažiausią laikotarpį nuo 6 iki 5 mėnesių). Papildoma priemone „CONVERTE+“ remiamas terminuotų darbo sutarčių pavertimas nuolatinėmis darbo sutartimis teikiant darbdaviams finansinę pagalbą (sudarantią 4 grynuosius atlyginimus pagal neterminuotą sutartį, iki 439 EUR ribos). Numatomas 10 proc. papildymas, jeigu pakeitimas atliekamas nepalankių ekonominių sąlygų teritorijose arba yra susijęs su pažeidžiamais asmenimis, įskaitant neįgaliuosius.

Kitose valstybėse narėse siūlomos naujos ar iš dalies pakeistos darbo laiko taisyklės siekiant reaguoti į esamus, naujus ir atsirandančius sunkumus darbo rinkoje. Suomijoje

¹⁷² COM(2020) 575 final. 2021 m. metinė tvaraus augimo strategija.

¹⁷³ 2020 m. spalio 13 d. Tarybos sprendimas (ES) 2020/1512 dėl valstybių narių užimtumo politikos gairių.

2020 m. kovo–birželio mėn. priimta laikina nukrypti leidžianti nuostata dėl darbuotojų sutikimo dirbti viršvalandžius, užtikrinti reguliarius poilsio laikotarpius ir išlaikyti visas kasmetinių atostogų teises visiems sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų sektorių darbuotojams, įskaitant dirbančius reagavimo į nelaimės centruose. Ispanijoje 2020 m. kovo mėn. priimta laikina priemonė, pagal kurią pirmenybė teikiama nuotoliniam darbui ir teisei pritaikyti ar sumažinti darbo laiką prasidėjus pandemijai. Prancūzijoje 2020 m. balandžio mėn. priimti keli valstybės tarnautojų (išskyrus mokytojus) darbo teisės pakeitimai siekiant suderinti darbo tvarką (t. y. darbo laiką, darbą namuose, mokamas atostogas ir poilsio dienas) su privačiojo sektoriaus darbuotojams nustatyta tvarka. Vengrijoje priimtas potvarkis, kuriuo siekiama užtikrinti didesnę darbo laiko ir organizavimo lankstumą. Belgijoje laikinai atnaujintas užimtumo apsaugos teisės aktas siekiant padidinti sezoninio darbo dienų skaičių ir supaprastinti laikino nuolatinių darbuotojų komandiravimo iš jų įmonių į ypatingos svarbos sektoriais laikomus sektorius tvarką. Suomijoje priimtas naujas įstatymas, kuriuo nustatoma darbo laiko reguliavimo tvarka visuose sektoriuose. Įstatymas įsigaliojo nuo 2020 m. sausio mėn. ir jame yra nuostatų dėl darbo valandų bankų, kurie leis darbuotojams taupyti darbo valandas, prisidurti jas prie kasmetinių atostogų ar gauti pinigines išmokas mainais už atostogas. O štai Portugalijoje nuo 2020 m. spalio mėn. panaikinus darbo valandų skaičiavimą pagal individualų darbdavio ir darbuotojo susitarimą darbo valandų reguliavimas gali tapti griežtesnis.

Nacionalinio lygmens nuostatų, susijusių su nuotoliniu darbu ir IRT grindžiamu mobiliuoju, turinys ir aprėptis yra nevienodi. Kai kuriose valstybėse narėse taikomas bendras požiūris į nuotolinio darbo reguliavimą, tiesiogiai jo nesusiejant su profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyra (pvz., Vokietijoje). Kitose šalyse nuotolinis darbas reglamentuojamas taip, kad būtų skatinama profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyra, bet nekalbama apie galimą neigiamą lankstaus IRT grindžiamo darbo poveikį (pvz., Lietuvoje, Maltoje, Lenkijoje, Portugalijoje ir Rumunijoje). Ispanijoje 2020 m. rugsėjo mėn. buvo priimtas naujas įstatymas, kuriuo siekiama reglamentuoti struktūrinį nuotolinį darbą (t. y. kai bent 30 proc. darbo laiko dirbama nuotoliniu būdu). Darbdaviai privalo kompensuoti darbuotojų patiriamas išlaidas ir užtikrinti vienodą požiūrį ir galimybes visiems. Dar keliose valstybėse narėse priimti teisės aktai, kuriais skatinamas IRT naudojimas lankstaus darbo modeliams palaikyti ir kartu darbo laikas aiškiai atskiriamas nuo nedarbo laiko. Kitose šalyse su profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyra susiję klausimai reglamentuojami organizuojant įmonės ar sektoriaus lygmens kolektyvines derybas, remiantis esama nacionaline praktika.

Dabartinėmis aplinkybėmis keliose valstybėse narėse buvo atnaujintos ir sugriežtintos taisyklės, kuriomis siekiama užtikrinti adekvačią darbuotojų sveikatą ir saugą. Kartu su socialiniais partneriais Italija 2020 m. balandžio mėn. priėmė bendrą protokolą, kuriame apibrėžiamos visiems darbuotojams skirtos tinkamo sveikatos apsaugos lygio užtikrinimo priemonės. Patvirtinus šią priemonę buvo numatytas 50 mln. EUR biudžetas asmens apsaugos priemonėms ir įrangai įsigyti. Be to, 2020 m. įmonės turi galimybę gauti mokesčių kreditą, kad finansuotų iki 60 proc. (arba 60 000 EUR) savo sveikatos ir saugos priemonių. Balandžio mėn. Lietuvoje buvo atnaujintas Užkrečiamųjų ligų prevencijos ir kontrolės įstatymas išplečiant jo taikymo sritį ir įtraukiant valstybės lėšomis apdraustus asmenis ir geriau apdraudžiant su pandemija ir kitomis sunkiomis ligomis susijusią riziką. Rumunijoje 2020 m. gegužės mėn. buvo priimtos gairės ir priemonės, susijusios su darbdavių ir darbuotojų grįžimo į darbą reguliavimu. Tikimasi, kad jos virs konkretesniais sektoriaus ar įmonės lygmens protokolais, kad būtų galima nustatyti ir pašalinti arba kontroliuoti su darbu susijusius pavojus. Estijoje birželio mėn. iš dalies pakeistas Darbuotojų sveikatos ir saugos

aktas jame įtvirtinant baudas įmonėms, kurios nesilaiko darbuotojų sveikatos ir saugos standartų, be kita ko, susijusių su darbo įranga ir rizikos veiksnių prevencija. 2020 m. liepos mėn. priimdama didesnę teisės aktų rinkinį Portugalija patvirtino gaires ir laikinas priemones, kuriomis remiamas darbuotojams skirtų sveikatos kontrolės prietaisų įsigijimas.

Keliose valstybėse narėse įvairiais būdais buvo tęsiamas užimtumo apsaugos teisės aktų modernizavimo procesas siekiant kovoti su darbo rinkos segmentacija. 2019 m. spalio mėn. vykdydama didesnio masto reformą Graikija patvirtino ne visą darbo laiką dirbančių darbuotojų apsaugos stiprinimo priemonę, papildomus reikalavimus dėl raštiškų sutarčių ir viršvalandžių reguliavimą siekdama užkirsti kelią piktnaudžiavimui tokiomis sutartimis (po kuriomis, kaip manoma, neretai slepiamas nedeklaruojamas darbas visą darbo laiką). Taip pat patobulinta registravimo sistema ERGANI į ją įtraukiant visas nestandartinio užimtumo formas. Kartu kuriama nauja skaitmeninė platforma, kurioje bus veiksmingai registruojamas darbo laikas. 2019 m. spalio mėn. Portugalija peržiūrėjo savo darbo kodeksą, kad nustatytų griežtesnes terminuotų darbo sutarčių naudojimo sąlygas, užtikrintų socialinę apsaugą ir neskatintų nedeklaruojamo darbo. Konkrečiau kalbant, šiomis priemonėmis siekiama sumažinti didžiausią terminuotų darbo sutarčių trukmę (nuo 3 iki 2 metų) ir apriboti priėmimą į nuolatinės darbo vietas pagal terminuotas darbo sutartis ir laikinų sutarčių pratęsimą (pvz., galima pratęsti ne daugiau kaip 6 kartus). 2020 m. sausio mėn. Nyderlanduose įsigaliojo nauja priemonė, kuria siekiama pagerinti neterminuotų ir terminuotų darbo sutarčių pusiausvyrą užtikrinant, kad būtų paprasčiau priimti į darbą nuolatinius darbuotojus, ir sumažinant samdos pagal terminuotas darbo sutartis patrauklumą. Estijoje sugriežtintos priemonės siekiant geriau apsaugoti komandiruočių ir panašiomis sąlygomis dirbančių darbuotojų, įdarbinamų per laikinojo įdarbinimo įmones, teises.

Kai kurios valstybės narės ir toliau kovoja su nedeklaruojamu darbu ir stiprina darbo inspekcijas imdamosi papildomų priemonių ir pasitelkdamos papildomus išteklius. Graikijoje 2019 m. spalio mėn. pradėta 2017–2019 m. veiksmų plano tęstinė kovos su nedeklaruojamu darbu veikla. Graikijos valdžios institucijos taip pat sukūrė naują įmonių, kurioms yra skirta baudų už įdarbintus ir nedeklaruotus darbuotojus, e. registrą, netrukus bus parengtas reikalavimus atitinkančių įmonių e. sąrašas. Taip pat numatoma parengti naują darbo inspekcijų etikos kodeksą, modernizuoti esamą rizikos analizės sistemą ir siūlyti darbo inspekcijoms intensyvesnio mokymo galimybes, atitinkančias geriausią ES patirtį. Italijoje vyriausybė padidino kovos su neteisėtu darbu ir išnaudojimu žemės ūkio sektoriuje išteklius iš viso 31 mln. EUR, iš dalies gaunant paramą iš Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondo. Be to, 2020 m. gegužės mėn. Italijoje imtasi veiksmų siekiant įteisinti užsienio piliečių užimtumo statusą ir išduoti jiems laikinus leidimus gyventi. Ši priemonė skirta konkrečioms ekonomikos sektoriams, kuriuose daug nedeklaruojamo darbo atvejų, tokiuose kaip žemės ūkio, asmeninių ir namų ūkių paslaugų sektoriai. Ispanijoje siekiant veiksmingiau nustatyti nesąžiningą siekį pasipelninti užimtumo rėmimo sistemomis imta naudotis duomenų gavybos ir patikros metodais. Aktyvesnė prevencija yra dar vienas svarbus aspektas kai kurioms šalims, kaip antai Bulgarijai, Portugalijai ir Slovakijai, kuriant naujas informavimo paslaugas darbuotojams ir įmonėms vykdant Europos masto kampaniją #EU4FairWork.

Valstybės narės iš dalies keičia esamas sistemas ar kuria naujas aktyvios darbo rinkos politikos sistemas, kad geriau reaguotų į naujas darbo rinkos sąlygas, itin daug dėmesio skiriant ilgalaikiams bedarbiams ir kitoms pažeidžiamoms grupėms. Naudodamosi Europos socialiniam fondo (ESF) parama, Bulgarijos valstybinės užimtumo tarnybos (VUT) užbaigia 2018 m. pradėtą darbo vietų projektą, skirtą ilgalaikiams bedarbiams ir neaktyviems asmenims. Belgijoje Valonijos regione įgyvendinama nauja paramos sistema, pritaikyta darbo ieškančių asmenų poreikiams. Ypatingas dėmesys skiriamas pažeidžiamoms grupėms (pvz.,

žemos kvalifikacijos darbuotojams, ilgalaikiams bedarbiams ir migrantų kilmės asmenims). Čekijoje 2020 m. kovo mėn. priimtomis priemonėmis siekiama padidinti darbo biurų prieinamumą: konsultacijai dėl darbo paieškos leidžiama registruotis internetu ir atšaukiama darbo ieškančių asmenų prievolė būti užsiregistravusiems nuolatinėje gyvenamojoje vietoje. Estijoje 2020 m. balandžio mėn. priėmus naują priemonę padaugėjo galimybių bedarbiams konsultuotis su VUT virtualiai, be kita ko, naudojant IT priemones, kaip antai „Skype“. Prancūzijoje įgyvendinant didelio masto reformą, 2019 m. gruodžio mėn. pasirašytu vyriausybės, VUT ir nacionalinės pramonės ir prekybos užimtumo profesinės sąjungos UNEDIC trišaliu susitarimu siekiama sustiprinti registruotiems bedarbiams ir ypač pažeidžiamiesiems asmenims skirtas gaires. Vokietijoje kovo–birželio mėn. priimtose kelios pagalbos pažeidžiamoms grupėms priemonės. Tokioms grupėms taip pat skirtos bendros darbo rinkos priemonės, įskaitant konsultavimo paslaugas ir mokymą, siekiant geriau patenkinti darbo rinkos poreikius. 2020 m. balandžio mėn. Lenkija nustatė laikiną paramą bedarbiams arba asmenims, kuriems kyla pavojus prarasti darbą. Šioje sistemoje bendrai finansuojami veiksmai, kuriais siekiama padidinti naudos gavėjų įsidarbinamumą ir paskatinti jų judėjimą darbo rinkoje, įskaitant darbo vietos keitimą.

Valstybės narės imasi papildomų priemonių siekdamos teikti prie asmens poreikių geriau pritaiktą paramą ir geriau integruoti ilgalaikiams bedarbiams skirtas paslaugas. Vykdydama didesnio masto reformą Prancūzija priėmė priemones, kuriomis siekiama stiprinti bendradarbiavimą su darbdaviais, geriau vertinti įvairius valstybinių užimtumo tarnybų poreikius ir tobulinti darbo ieškantiems asmenims, visų pirma ilgalaikiams bedarbiams, skirtas gaires. Šiuo metu planuojama priimti teisės aktų pakeitimus siekiant apsaugoti darbuotojus nuo nedarbo rizikos taikant ankstyvojo nustatymo mechanizmus. Imdamasi bendrų reagavimo į krizę priemonių Graikija 2020 m. birželio mėn. patvirtino 36 500 vietų pagal 8 mėnesių trukmės darbo sutartis viešajame sektoriuje, įskaitant 150 mokymo valandų ir įgytų įgūdžių sertifikavimą. Suomija imasi priemonių siekdamas teikti darbo ieškantiems ir jį keičiantiems asmenims tinkamas VUT paslaugas, geriau atitinkančias asmeninius poreikius. Kipre nustatytos įvairios skatinamosios priemonės naujai įdarbintų ilgalaikių bedarbių mokymui darbo vietoje. 2019 m. 92 buvę ilgalaikiai bedarbiai pasinaudojo šia tiksline sistema, iki 2020 m. pabaigos planuojama pritraukti 300 dalyvių.

Dabartinėmis aplinkybėmis valstybės narės ėmėsi priemonių (daugiausia laikinų), kad sustiprintų savo bedarbio pašalpų sistemas. Kovo mėn. Danija pratęsė bedarbio pašalpų ir ligos išmokų mokėjimo laikotarpio trukmę iki 2020 m. birželio mėn. ir sušvelnino naudojimosi sistema sąlygas asmenims, kurie jau gauna bedarbio pašalpą ir ligos išmokas. Estijoje 2020 m. birželio mėn. priimtose priemonės, kuriomis siekiama padidinti bedarbio pašalpas ir sustiprinti socialinės apsaugos priemones. Be kita ko, nuo 2020 m. rugsėjo mėn. padidinama draudimo nuo nedarbo išmoka (nuo 50 proc. iki 60 proc. darbo netekusio asmens darbo užmokesčio), o nuo 2021 m. sausio mėn. padidinama bedarbio pašalpa (nuo 35 proc. iki 50 proc. šių metų minimaliojo mėnesinio darbo užmokesčio arba 292 EUR). Šios priemonės buvo patvirtintos 2019 m. gruodžio mėn. priėmus sprendimą kasmet didinti draudimo nuo nedarbo išmoką. Naujas 2020 m. minimalusis mėnesio tarifas padidintas iki 279 EUR (už 31 dieną), palyginti su 258 EUR 2019 m. Kovo mėn. Maltoje nustatyta laikina bedarbio pašalpa (siekianti 800 EUR), mokama visiems asmenims, netekusiems darbo dėl sveikatos krizės. Vykdydama didesnio masto reformą Švedija 2020 m. balandžio mėn. priėmė kelias priemones, kuriomis siekiama laikinai sustiprinti bedarbio pašalpų sistemą, įskaitant galimybės naudotis draudimo nuo nedarbo fondu reikalavimų sušvelninimą ir sumas (t. y. minimaliųjų sumų padidinimą). Nuo 2020 m. spalio mėn. Bulgarijoje 30 proc. padidinta minimali dienos išmoka, o mokėjimo trukmė pratęsta nuo 4 iki 7 mėnesių. Liuksemburgas

patvirtino automatinį bedarbio pašalpos pratęsimą per krizės laikotarpį siekdamas remti gavėjus, kurių pašalpos baigtų galioti sveikatos krizės metu. Reaguodamos į COVID-19 protrūkį, Graikija ir Prancūzija pailgino teisės gauti bedarbio pašalpą laikotarpį. Slovakija padarė tą patį gavėjų, kurių gaunamos paramos laikotarpis baigiasi per sveikatos krizės laikotarpį, atžvilgiu. 2020 m. liepos mėn. Portugalija pratęsė socialinės bedarbio pašalpos mokėjimo laikotarpį iki metų pabaigos. Pasitaręs su socialiniais partneriais, Kipras balandžio mėn. patvirtino specialią laikiną sistemą, kad paremtų bedarbius, nebegalinčius gauti įprastų bedarbio pašalpų. Nustatyta suma – 360–500 EUR per mėnesį, ji bus taikoma iki 2020 m. spalio mėn. Balandžio mėn. Latvija patvirtino pagalbos bedarbiams išmoką (180 EUR per mėnesį), skiriamą 4 mėnesius asmenims, nebegalintiems gauti bedarbio pašalpos. Ši išmoka bus taikoma iki 2020 m. pabaigos. Kovo mėn. Prancūzijoje priimtos skubios pajamų pakeitimo priemonės, kuriomis siekiama padėti darbo ieškantiems asmenims, kurių teisių gauti išmokas laikotarpis artėja prie pabaigos. Kovo mėn. Italija skyrė 10 mlrd. EUR savo socialinės apsaugos sistemai (*Cassa Integrazione*) sustiprinti, taip siekdama palaikyti asmenų, kuriems krizė padarė didžiausią poveikį, užimtumo ir pajamų lygį. Jeigu bedarbis neturi teisės gauti pirmiau nurodytos socialinės išmokos (sudarančios 600 EUR per mėnesį), jo bedarbio pašalpos mokėjimo laikotarpis (jeigu jis baigiasi iki 2020 m. gegužės 1 d.) automatiškai pratęsiamas laikotarpiui iki 2 mėnesių. Suomija, koordinuodama savo veiksmus su socialiniais partneriais, 2020 m. balandžio mėn. patvirtino laikinus Apsaugos nuo nedarbo akto pakeitimus sutrumpindama darbo stažą, reikalaujamą norint įgyti teisę gauti su pajamomis siejamą bedarbio pašalpą (65 EUR už darbo dieną) vietoj bazinės bedarbio pašalpos (34 EUR už darbo dieną). Papildomomis laikinomis nukrypti leidžiančiomis nuostatomis siekiama teikti didesnę laikiną paramą, jei asmuo priima darbo pasiūlymą, visų pirma žemės ūkio ir miškų sektoriuose.

Kai kuriomis priemonėmis, priimtomis siekiant sustiprinti bedarbio pašalpų sistemas, siekiama pagerinti tam tikrų grupių padėtį. Belgija 2020 m. kovo mėn. trimis mėnesiais padidino bedarbio pašalpos mokėjimo darbo ieškantiems abiturientams laikotarpio trukmę. Taip pat buvo laikinai įšaldytas proporcingas bedarbio pašalpų mažinimas (t. y. laipsniškas pašalpos sumos mažinimas) pradedant nuo 2020 m. balandžio mėn. ir iki krizės pabaigos. Prancūzijoje buvo išplėstas teisės gauti bedarbio pašalpą ir su ja susijusių teisių laikotarpis įtraukiant papildomų kategorijų darbuotojus (be kita ko, sezoninius darbuotojus ir savarankiškai dirbančio asmens įdarbintus darbuotojus). Įgyvendinant didelio masto reformą Prancūzijoje taip pat pakeista sutrumpinto darbo laiko sistema siekiant prisitaikyti prie neigiamų pandemijos pasekmių tam tikroms grupėms (pvz., vaikų priežiūros darbuotojams, namų ūkių darbuotojams, nuotoliniu būdu dirbantiems darbuotojams, laikiniejiems ir nereguliariai pagal trumpalaikes darbo sutartis dirbantiems darbuotojams, laisvai samdomiems darbuotojams ir sezoniniams darbuotojams) ir tam tikriems sektoriams. Balandžio mėn. Latvija išplėtė bedarbio pašalpų aprėptį iki 2020 m. pabaigos įtraukdama pandemijos paveiktus savarankiškai dirbančius asmenis ir labai mažų įmonių savininkus. Kovo mėn. Ispanija priėmė išimtinės priemones, kuriomis siekta užtikrinti laikiną pajamų paramą konkrečioms pandemijos poveikį patyrusioms grupėms. Visų pirma šios priemonės skirtos laikiniejiems darbuotojams arba namų ūkio darbuotojams, kurių darbas visiškai ar iš dalies nutrūko (įskaitant darbo sutarties nutraukimą) ir kurie negali gauti įprastos bedarbio pašalpos. Suomijoje taip pat priimta tikslinė priemonė, kuria siekiama užtikrinti, kad bedarbio pašalpos būtų mokamos nelaukiant sprendimo, avansu, šešis mėnesius vietoj įprasto dviejų mėnesių laikotarpio.

Pastaraisiais metais valstybės narės peržiūrėjo būtinąjį darbo stažą, kurio reikia bedarbio pašalpoms gauti, kad būtų užtikrinta tinkama aktyvių darbo rinkos priemonių

ir sąlygų pusiausvyra. Lietuvoje būtinas darbo stažas norint įgyti teisę į bedarbio pašalpą 2017 m. buvo sumažintas nuo 18 iki 12 mėnesių, o Bulgarijoje ir Latvijoje jis buvo padidintas nuo 9 iki 12 mėnesių atitinkamai 2018 m. ir 2020 m. Latvija taip pat sumažino bedarbio pašalpų sumas ir trukmę nuo 9 iki 8 mėnesių. Austrijoje privalomas 52 savaitės draudimo įmokų mokėjimo laikotarpis (per pastaruosius 24 mėnesius) norint pirmą kartą pateikti prašymą, bet tas laikotarpis sumažinamas iki 28 savaičių teikiant paskesnius prašymus ir iki 26 savaičių (per pastaruosius 12 mėnesių) jaunesniems nei 25 metų darbuotojams. Galiausiai, įgyvendinant didelio masto bedarbio pašalpų sistemos reformą, nuo 2019 m. lapkričio mėn. Prancūzijoje būtinas darbo stažas buvo padidintas nuo 4 iki 6 mėnesių ir kartu pailginta teisės gauti pašalpą galiojimo trukmė.

Daugelyje valstybių narių socialiniai partneriai įnešė didžiulį indėlį padėdami politikos formuotojams užimtumo apsaugos ir darbo vietų išsaugojimo srityje.¹⁷⁴ Socialinių partnerių dalyvavimas prasidėjus pandemijai yra aktyviausias valstybėse narėse, kuriose yra gerai išvystytos socialinio dialogo struktūros. 2020 m. kovo mėn. Danijos vyriausybė ir socialiniai partneriai pasiekė trišalį susitarimą dėl darbo vietų išsaugojimo rėmimo. Panašūs susitarimai dėl užimtumo apsaugos ir pajamų rėmimo pasiekti Austrijoje, kartu įgyvendinant nuotolinio darbo priemones pradėjus taikyti su sveikata susijusius apribojimus. Ispanijoje pagal trišalius susitarimus darbo vietų išsaugojimo sistemos pratęstos bent iki 2021 m. sausio mėn., be to, priimtas naujas nuotolinio darbo įstatymas. Vokietijoje keliuose sektoriuose, kaip antai chemijos pramonėje ir viešajame sektoriuje, sudaryti trišaliai susitarimai dėl užimtumo ir pajamų apsaugos. Prancūzijoje ir Italijoje socialiniai partneriai parengė saugos protokolus, kuriais siekiama užtikrinti visų darbuotojų sveikatą ir saugą darbo vietoje. Kipre 2020 m. pradėtas naujas bandomasis konsultavimo projektas siekiant padidinti proceso veiksmingumą ir sudaryti palankesnes sąlygas teikti pastabas pradiname nacionalinės reformų programos (NRP) rengimo etape. Lietuvoje buvo sukurtas naujas dvišalis organas, kurio tikslas – skatinti socialinių partnerių pajėgumų didinimą ir didinti jų dalyvavimą Europos semestro procese. Taip pat reikėtų pažymėti vertingą socialinių partnerių indėlį į naujausias ES iniciatyvas, pavyzdžiui, Naują įgūdžių darbotvarkę ir Minimaliojo darbo užmokesčio iniciatyvą¹⁷⁵.

Socialinių partnerių dalyvavimo rėmimas valstybėse narėse vystėsi įvairiopai. Prancūzijoje nuo 2020 m. sausio mėn. galioja reikalavimas kiekvienoje įmonėje, kurioje dirba daugiau nei vienuolika darbuotojų, įsteigti socialinių ir ekonomikos reikalų komitetą. Šios priemonės tikslas – pakeisti tris iki šiol buvusius socialinio dialogo organus ir decentralizuoti įmonės lygmens derybas. Portugalijoje priimta priemone nustatomi tam tikri reikalavimai, įgyvendintini prieš nutraukiant kolektyvines sutartis, įskaitant motyvus ir argumentaciją. Bet kuri dalyvaujanti šalis gali kreiptis į darbo bylų teisimą, kad šis priimtų arbitražinį sprendimą. 2020 m. birželio mėn. Estijoje buvo pakeistas Profesinių sąjungų aktas jame nustatant baudas už veiksmus, kuriais kliudoma dalyvauti su profesine sąjunga susijusioje veikloje. Ispanijoje 2020 m. liepos mėn. nacionalinė vyriausybė ir profesinių sąjungų ir darbdavių asociacijos pasirašė susitarimą vėl pradėti trišales apskritojo stalo diskusijas, skirtas derėtis dėl pagrindinių užimtumo ir socialinių reformų. Nuo 2019 m. kovo mėn. su tomis apskritojo stalo diskusijomis susijęs darbas buvo sustabdytas. Lenkijai 2020 m. kovo mėn. priėmus naujas nuostatas vyriausybei suteikti įgaliojimai tam tikromis aplinkybėmis atleisti iš pareigų

¹⁷⁴ EUROFOUND (2020), *Involvement of national social partners in policymaking – 2019*, Europos Sąjungos leidinių biuras, Liuksemburgas.

¹⁷⁵ Pasibaigus šios ataskaitos rengimo terminui buvo numatoma organizuoti papildomus konsultacinius susitikimus dėl kitų politikos iniciatyvų, kaip antai vaiko garantijų sistemos ir darbo skaitmeninėse platformose.

Socialinio dialogo tarybos narius. Tai reiškia, kad gali sumažėti socialinių partnerių autonomija ir gali būti nukrypstama nuo Europos socialinių teisių ramsčio 8-ojo principo.

Iš reakcijos į su sveikata susijusią ekstremaliąją situaciją matyti, kad glaudesnio nacionalinių valdžios institucijų ir socialinių partnerių bendradarbiavimo formuojant ir įgyvendinant politiką ir reformas potencialas vis dar neišnaudotas. EUROFOUND apklausoje¹⁷⁶ socialiniai partneriai įvertino, kad taikomų nacionalinių procedūrų ir valdymo struktūrų, skirtų aptarti nacionalinę reformų programą (NRP), kokybė yra panaši į ankstesniais metais galiojusių procedūrų ir struktūrų kokybę. Iš padarytų išvadų matyti, kad konkrečios NRP aptarimo procedūros pakeistos tik keliose šalyse (pvz., Belgijoje). Tačiau jos taip pat suponuoja, kad 2020 m. socialinių partnerių dalyvavimas apskritai yra mažesnis nei turėtų būti pagal įprastus kokybės standartus, visų pirma dėl ribotų konsultacijų ir informacijos mainų kai kuriose valstybėse narėse. Iš tų pačių išvadų matyti, kad socialiniai partneriai apskritai patenkinti NRP politikos turiniu, net tose valstybėse narėse, kuriose jų dalyvavimas Europos semestro procese nėra visiškai institucionalizuotas. Tik keliose šalyse profesinės sąjungos gana neigiamai įvertino šių dokumentų turinį. Apskritai tokią teigiamą grįžtamąją informaciją galima iš dalies paaiškinti tuo, kad kai kuriose valstybėse narėse socialiniai partneriai dalyvavo formuojant pagrindines nacionalinio lygmens politikos atsakomąsias priemones.

¹⁷⁶ Šaltinis – EUROFOUND (2020), *National social partners and policymaking during the health crisis*, Europos Sąjungos leidinių biuras, Liuksemburgas.

3.4 8 gairė. Lygių galimybių visiems skatinimas, socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu

Šiame skirsnyje apžvelgiama, kaip įgyvendinama 8-oji užimtumo gairė, pagal kurią valstybėms narėms rekomenduojama skatinti lygias galimybes, kovoti su skurdu ir socialine atskirtimi. 3.4.2 skirsnyje pateikiama informacijos apie valstybių narių politikos priemones, susijusias su socialinės apsaugos sistemomis, įskaitant minimalių pajamų garantijas, išmokas šeimoms, aprūpinimo būstu politiką, pensijas, ilgalaikę priežiūrą, sveikatos priežiūrą ir neįgaliųjų įtrauktį.

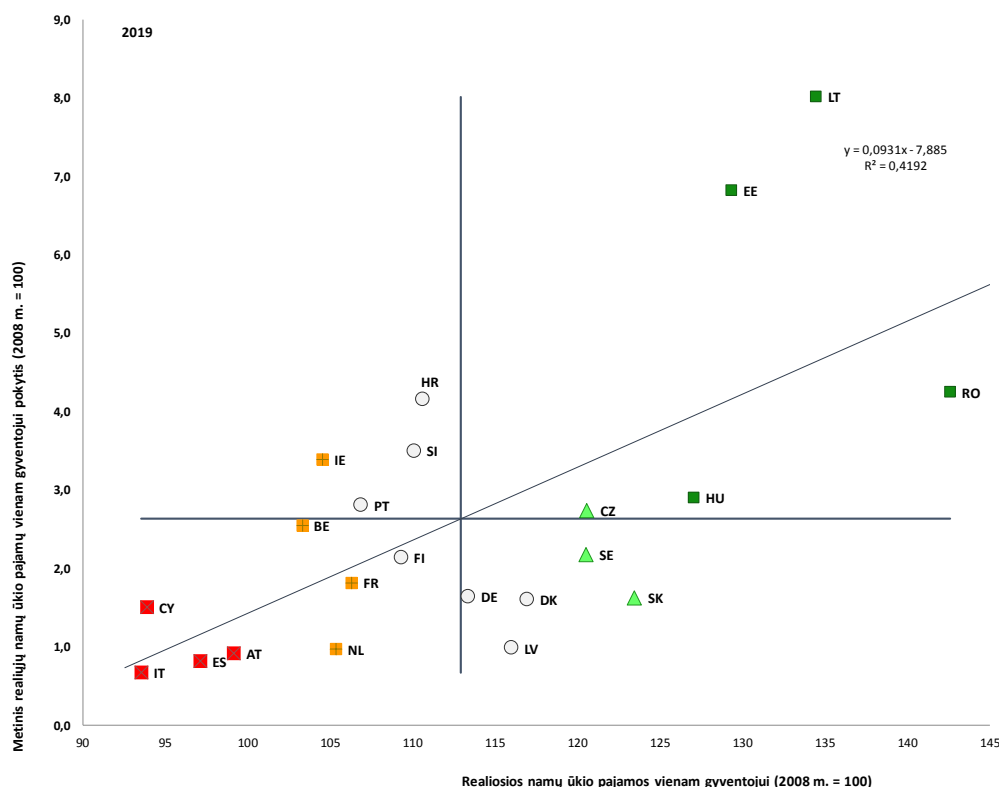
3.4.1 Pagrindiniai rodikliai

Pastaraisiais metais iki COVID-19 krizės stebėta teigiama ekonomikos dinamika buvo stabili ir bendros namų ūkių pajamos (GDHI) didėjo visose 27 ES valstybėse narėse. 2019 m. namų ūkių pajamos augo visoje Europoje dėl didesnių darbo pajamų ir apskritai didėjant bendroms disponuojamosioms pajamoms vienam gyventojui. Vis dėlto realiojo GDHI augimo greitis valstybėse narėse buvo skirtingas. Dauguma Vidurio ir Rytų Europos šalių ir toliau vykdė konvergencijos procesą, dėl kurio GDHI didėjo labiau nei vidutiniškai. Kita vertus, šalyse, kuriose namų ūkių pajamos po 2008 m. krizės sumažėjo labiausiai, augimas ir toliau buvo vangus. GDHI vienam gyventojui penkiose valstybėse narėse (Kipre, Italijoje, Ispanijoje, Austrijoje ir Graikijoje¹⁷⁷) vis dar buvo mažesnės nei prieš 2008–2009 m. nuosmukį.

¹⁷⁷ Remiamasi 2018 m. duomenimis, nes rengiant ataskaitą 2019 m. duomenų nebuvo.

63 pav. Realiosios namų ūkių pajamos iki COVID-19 krizės pradžios augo, bet augimo greitis valstybėse narėse labai skiriasi.

Realiosios bendros disponuojamosios namų ūkių pajamos (GDHI) vienam gyventojui (2008 m. = 100) ir metinis pokytis (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)



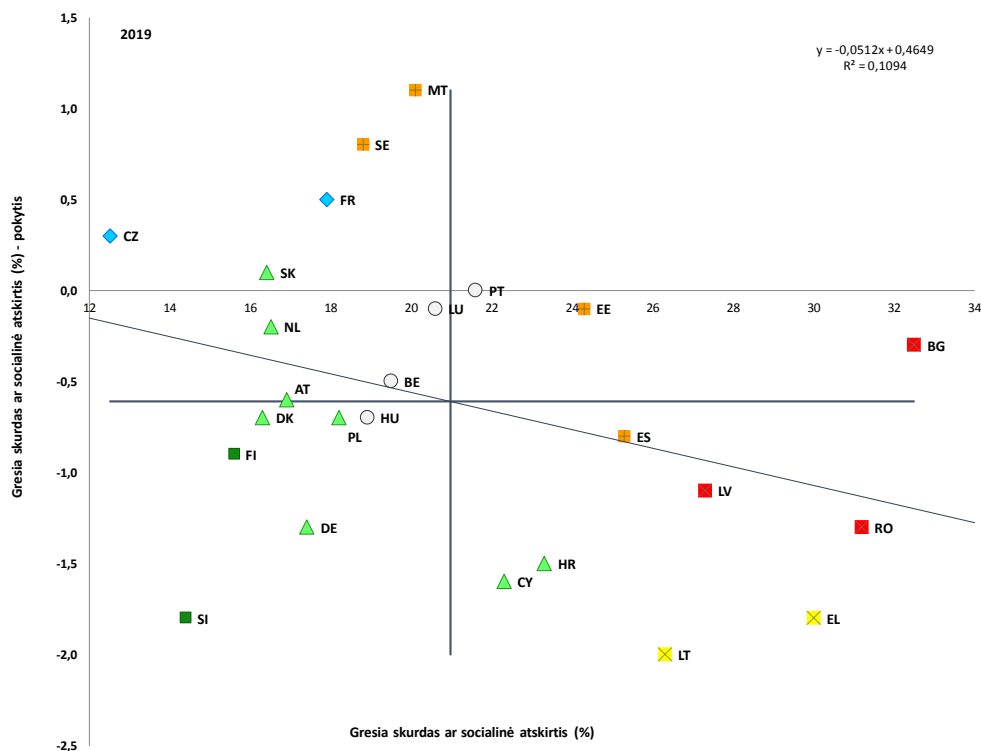
Šaltinis – Eurostatas, nacionalinės sąskaitos [nasq_10_nf_tr ir namq_10_gdp], vidaus skaičiavimai. Realiųjų GDHI vienam gyventojui indeksas 2008 m. = 100. Laikotarpis: 2019 m. lygiai ir metiniai pokyčiai, palyginti su 2018 m. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaškinimas pateiktas priede. 2020 m. spalio 28 d. nebuvo BG, EL, LU, MT ir PL duomenų.

Asmenų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, dalis (AROPE) mažėjo septintus metus iš eilės iki COVID-19 krizės pradžios, bet šalyse, kuriose lygiai buvo didesni, tempas ėmė lėtėti. 2019 m. asmenų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, dalis (AROPE) 27 ES valstybėse narėse sumažėjo dar 0,5 proc. punkto, palyginti su 2018 m., iki 21,1 proc. (arba 2,3 mln. žmonių mažiau nei 2018 m.). Tam tikra konvergencija buvo stebima visoje ES (žr. 64 pav.), tačiau tempas buvo lėtesnis, nes kai kuriose šalyse, kuriose buvo didžiausi rodikliai, padėtis gerėjo lėčiau nei ankstesniais metais. Visų pirma Bulgarijoje AROPE lygis buvo tik 0,5 proc. punkto mažesnis nei 2018 m., palyginti su daug didesniu mažėjimu ankstesniais metais (kai bendras sumažėjimas palyginti su 2012 m. piku sudarė 16,8 proc. punkto). Panašiai ir Rumunijoje: čia AROPE lygis nuo 2018 m. sumažėjo 1,3 proc. punkto (12 proc. punktų nuo 2012 m.), Latvijoje – 1,1 proc. punkto (8,9 proc. punkto nuo 2012 m.) ir Vengrijoje – tik 0,7 proc. punkto, palyginti su 6 proc. punktų sumažėjimu 2018 m. Didžiausias pagerėjimas nustatytas Lietuvoje (–2 proc. punktai), Graikijoje (–1,8 proc. punkto), Kipre (–1,6 proc. punkto) ir Kroatijoje (–1,5 proc. punkto). Nepaisant tokio pagerėjimo, rodikliai visose šiose valstybėse narėse viršija ES vidurkį. Kalbant apie šalis, kurių rodikliai neviršija ES vidurkio, padėtis pagerėjo Slovėnijoje (–1,8 proc. punkto) ir Vokietijoje (–1,3 proc. punkto), o šiek tiek pablogėjo Maltoje (+1,1 proc. punkto) ir

Prancūzijoje (+0,5 proc. punkto)¹⁷⁸. Kai kuriose valstybėse narėse nustatyta reikšmingų AROPE lygių skirtumų tarp regionų (4 priedas).

64 pav. Asmenų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, dalis daugumoje valstybių narių sumažėjo.

Skurdo ar socialinės atskirties riziką patiriančių gyventojų proc. dalis 2019 m. ir pokytis palyginti su ankstesniais metais (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)



Šaltinis – Eurostatas, SPGS. Laikotarpis: 2019 m. lygiai ir metiniai pokyčiai, palyginti su 2018 m. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaiškinimas pateiktas priede. BE duomenų eilutės yra su pertrūkiu. 2020 m. spalio 28 d. nebuvo IE ir IT duomenų.

Vaikų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, dalis (AROE) mažėjo kelerius pastaruosius metus iki COVID-19 krizės. 2019 m. bendras AROPE lygis 27 ES valstybėse narėse buvo 22,5 proc., palyginti su 21,5 proc. darbingo amžiaus (18–64 m.) asmenų grupėje ir 18,6 proc. pagyvenusių asmenų (65 m. ar vyresnių) grupėje. Apskritai didžiausi lygiai užregistruoti Rumunijoje (35,8 proc.), Bulgarijoje (33,9 proc.), Graikijoje (30,5 proc.) ir Ispanijoje (30,3 proc.). 2018–2019 m. vaikų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, skaičius 27 ES valstybėse narėse sumažėjo 674 000, t. y. 3,6 proc. Santykinis sumažėjimas buvo didžiausias Latvijoje (15,0 proc.), Kroatijoje (14,7 proc.) ir Danijoje (14,2 proc.). Kitame skalės gale vaikų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, skaičius padidėjo 14,5 proc. Švedijoje (AROE lygis dėl to pakilo 2,5 proc. punkto) ir 1,9 proc. Ispanijoje (AROE lygis dėl to pakilo 0,8 proc. punkto). Turtiniausiose šalyse (pvz., Liuksemburge, Švedijoje ar Suomijoje) gyvenimas žemiau skurdo ribos nebūtinai suponuoja materialinį ir socialinį nepriteklių. Kita vertus, skurdesnėse šalyse daugelis vaikų patiria materialinį nepriteklių, net jeigu jų šeimos pajamos yra virš skurdo rizikos lygio skurdo ribos. Skurstantys ar socialiai atskirti vaikai, palyginti su geresnėmis sąlygomis augančiais

¹⁷⁸ Rengiant šią ataskaitą nebuvo duomenų apie metinių pokyčių statistinį reikšmingumą.

bendraamžiais, dažnai prasčiau mokosi, jų sveikatos būklė yra blogesnė, o suaugus jiems sunkiau išnaudoti savo potencialą. Pagrindinis vaikų skurdo veiksnys yra tėvų padėtis darbo rinkoje, kurią savo ruožtu daugiausiai lemia jų išsilavinimas ir namų ūkio sudėtis. Visose valstybėse narėse vaikų, kuriuos augina vienas iš tėvų ar kurie auga šeimose, turinčiose daugiau nei tris vaikus, arba kurie yra migrantų ar romų kilmės, skurdo rizika yra du ar tris kartus didesnė nei kitų vaikų. Tokios nepalankios sąlygos neretai patiriamos tuo pačiu metu.

Skurdas arba socialinė atskirtis labiau gresia ne ES gimusiems asmenims. 2019 m. ne ES gimusių asmenų (18 m. ar vyresnių) AROPE lygis buvo beveik dvigubai aukštesnis nei ES gimusių asmenų (atitinkamai 39 proc. ir 19,5 proc.), t. y. skirtumas buvo beveik 20 proc. punkto. Pastaraisiais metais tas skirtumas išliko stabilus ir buvo apie 19,5 proc. punkto. Kai kuriose valstybėse narėse jis ypač didelis: Švedijoje, Belgijoje ir Graikijoje – beveik 30 proc. punkto. Ne ES gimę asmenys neretai patiria ir dirbančiųjų skurdą. 2019 m. atitinkamas lygis sudarė 21,2 proc. palyginti su 7,9 proc. ES gimusių asmenų grupėje. ES lygmeniu dviejų grupių skirtumas yra stabilus, bet kai kuriose valstybėse narėse, visų pirma Ispanijoje, Liuksemburge ir Švedijoje, išlieka didelis.

Gyventojų, kuriems gresia skurdas, dalis (AROP) iki COVID-19 krizės pradžios buvo stabili. 27 ES valstybėse narėse asmenų, kuriems gresia skurdas, skaičius sumažėjo 1,4 mln.; 2019 m. ši dalis šiek tiek sumažėjo iki 16,5 proc. (nuo 16,8 proc. 2018 m.); žr. 3 pav. viršutinę dalį. Rumunijoje, Latvijoje, Bulgarijoje, Estijoje, Ispanijoje, Lietuvoje ir Italijoje padėtis ir toliau buvo daug prastesnė už vidurkį – visose šiose šalyse rodiklis viršijo 20 proc.¹⁷⁹. Skurdo rizikos lygis sumažėjo Lietuvoje (–2,3 proc. punkto), Belgijoje (–1,6 proc. punkto), Slovėnijoje (–1,3 proc. punkto), Vokietijoje (–1,2 proc. punkto) ir Kroatijoje (–1 proc. punkto). Galima teigti, kad po ilgalaikio rodiklio didėjimo padėčiai šiek tiek pagerėjus, šiuo metu vidutinis skurdo rizikos lygis išlieka stabilus ir grįžo prie 2010 m. lygio. Tačiau tokį bendrą stabilumą lėmė sudėtiniai pokyčiai, kurie valstybių narių lygmeniu gerokai skiriasi. Kai kuriose valstybėse narėse stebimas smarkus pablogėjimas (Estijoje, Liuksemburge, Nyderlanduose, Švedijoje ir Rumunijoje – 2 proc. punktais ar daugiau), bet kai kur padėtis gerėja (Kroatijoje, Graikijoje ir Lenkijoje – daugiau nei 2 proc. punktais). Iš naujausių įverčių, apskaičiuotų remiantis Eurostato išankstiniais įverčiais, matyti, kad 2019 m. daugumoje šalių didelių pokyčių nebuvo¹⁸⁰. Visų pirma galima tikėtis, kad skurdo rizika didės Slovėnijoje ir Švedijoje, o Kipre, Vokietijoje, Graikijoje, Ispanijoje ir Rumunijoje – sumažės. Rengiant šią ataskaitą Eurostato išankstinių įverčių dėl 2020 m. pajamų (kad būtų matyti krizės poveikis) dar nebuvo.

Dėl COVID-19 krizės su skurdu susiję sunkumai dar labiau išryškės. Jungtiniam tyrimų centrui neseniai atlikus tyrimą¹⁸¹ buvo įvertintas pandemijos poveikis namų ūkių pajamoms ir reaguojant į krizę priimtų fiskalinės politikos priemonių švelninantis poveikis. Atsižvelgiant į automatinio stabilizavimo poveikį, kurį daro socialinės apsaugos ir įtraukties sistemos, ir įgyvendinamas papildomas priemonės, skurdo rizikos lygis ES vidutiniškai padidėtų vos 0,1 proc. punkto. Dėl COVID-19 krizės labai sumažėjus skurdo ribai nustatytasis skurdo rizikos

¹⁷⁹ Remiamasi 2018 m. duomenimis, nes rengiant ataskaitą 2019 m. duomenų nebuvo.

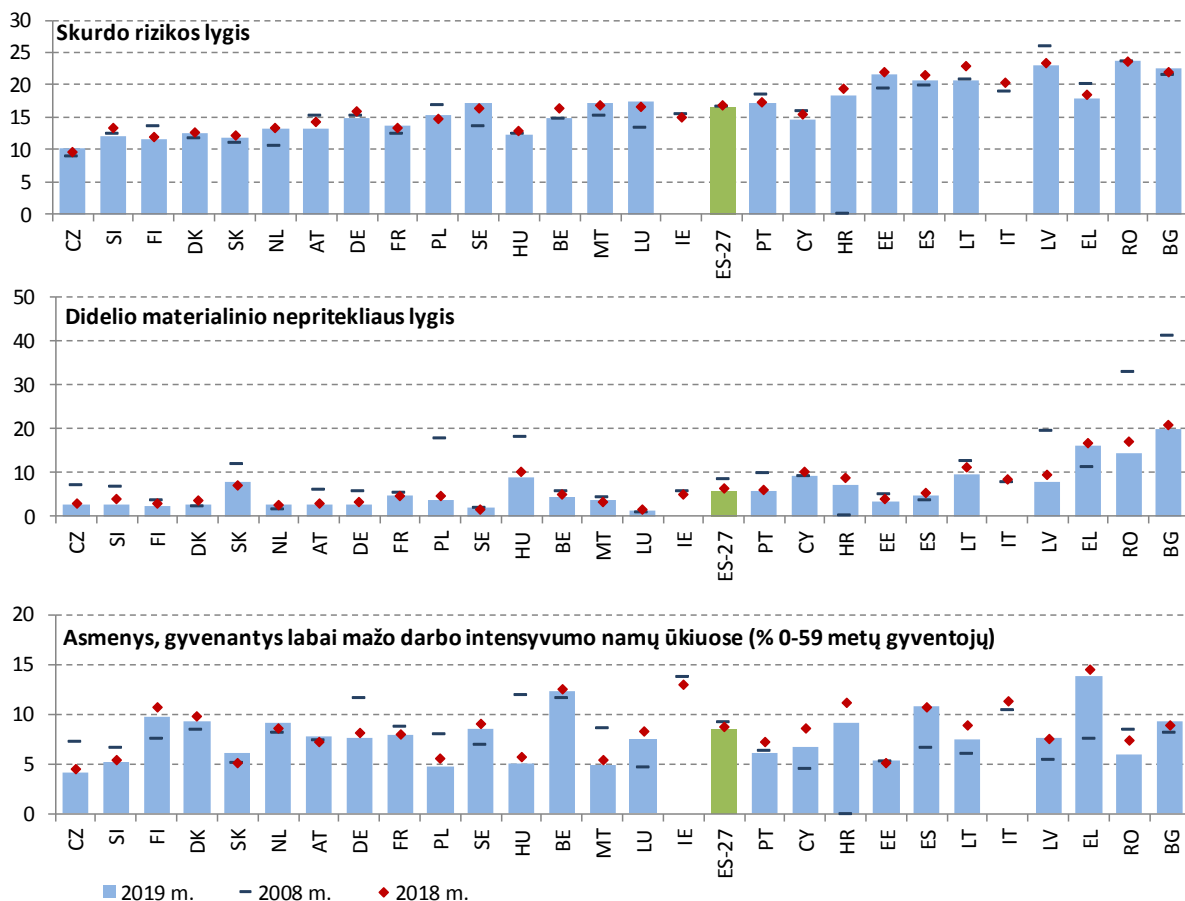
¹⁸⁰ Eurostato išankstiniai įverčiai dėl 2019 m. pajamų. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/!px93hB>.

¹⁸¹ Almeida et al. (2020), *Households' income and the cushioning effect of fiscal policy measures during the Great Lockdown*, JRC darbiniai dokumentai dėl apmokestinimo ir struktūrinių reformų Nr. 06/2020. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/!Vj39hX> ir pridedamas informacinis dokumentas – <https://europa.eu/!JU66Gc>.

lygis¹⁸² padidėtų 1,7 proc. punkto. Skurdo lygis pakiltų tokiose šalyse, kaip Vengrija, Slovakija, Ispanija, Švedija, Lietuva ir Čekija. Skurdas didės maždaug tokiu pat mastu, kaip buvo 2008 m. ir 2009 m. dėl finansų krizės.

65 pav. Padėtis toliau gerėja, ypač vertinant didelį materialinį nepriteklį ir asmenis, gyvenančius namų ūkiuose, kuriuose beveik nė vienas narys neturi darbo.

Skurdo ar socialinės atskirties rizikos lygio rodiklio sudedamosios dalys, ES 27



Šaltinis – Eurostatas, SPGS. Pastaba. Rodikliai išdėstyti eilės tvarka pagal 2019 m. AROPE lygį (2018 m. – IE ir IT atveju). 2020 m. spalio 28 d. neturėta 2019 m. IE ir IT duomenų. Atsižvelgiant į turimus duomenis, į 2008 m. ES suvestinius rodiklius įtraukiama UK, bet neįtraukiama HR.

Su materialiniu nepriteklumi susijusi padėtis iki pandemijos toliau gerėjo beveik visose šalyse. 2019 m. 27 ES valstybėse narėse per metus iš didelio materialinio nepritekliaus išsivadavo daugiau nei 2,2 mln. žmonių, o tokioje padėtyje esančių gyventojų buvo 5,6 proc., t. y. 0,5 proc. punkto mažiau nei 2018 m. – žr. 65 pav. vidurinę dalį. Su materialiniu nepriteklumi susijęs pagerėjimas toliau lėmė AROPE lygio kilimą, visų pirma dėl šio rodiklio mažėjimo Rumunijoje, Lenkijoje, Vokietijoje ir Ispanijoje. Tad, palyginti su 2012 m. (kai šis rodiklis buvo rekordiškai aukštas), didelį materialinį nepriteklį patiria per 20 mln. žmonių mažiau. Tačiau teigiama tendencija kai kuriose šalyse, kur šis rodiklis didelis, atrodo, nyksta (pvz., Bulgarijoje, Latvijoje, Lietuvoje ir Graikijoje). Vis dėlto materialinis ir

¹⁸² Šiuo atveju, užuot naudojus 2020 m. skurdo ribos įvertį, skurdo riba susiejama su 2019 m. EUROMOD bazinio lygio scenarijaus modeliavimu.

socialinis nepriteklis¹⁸³ (t. y. patikslintas rodiklis, į kurį įtraukiama įvairesnių ir su socialiniais aspektais susijusių veiksmų) šiose šalyse sparčiai mažėjo, išskyrus Bulgariją, kur nustatytas pagerėjimas buvo nedidelis.

Teigiama darbo rinkos dinamika prisidėjo prie tolesnio asmenų, gyvenančių namų ūkyje, kuriame beveik nė vienas narys neturi darbo, dalies mažėjimo iki COVID-19 krizės. 2019 m. bendra asmenų, gyvenančių namų ūkyje, kuriame beveik nė vienas narys neturi darbo, dalis 27 ES valstybėse narėse buvo 8,5 proc. ir palaipsniui mažėjo, palyginti su ankstesniais metais – žr. 65 pav. apatinę dalį. Bendra tendencija buvo teigiama ar stabili beveik visose valstybėse narėse (išimtyms buvo tik Slovakija, Nyderlandai ir Austrija), bet dėl COVID-19 krizės nulemta padidėjusio nedarbo ir sumažėjusio dirbtų valandų skaičiaus, kaip aprašyta 3.1 skyriuje, ši tendencija tikriausiai pakryps priešinga kryptimi.

Dirbančiųjų skurdo lygis 2019 m. išliko aukštas ir stabilus, nepaisant kelių reikšmingo sumažėjimo atvejų. Po 2016 m. pasiekto didžiausio 9,8 proc. lygio 27 ES valstybėse narėse dirbančiųjų skurdo lygis tebelieka aukštas – 9 proc. (šiek tiek žemesnis nei 2018 m. – 9,3 proc.; taip pat žr. 3.1.1 skyrių). Itin didelis dirbančiųjų skurdas yra Rumunijoje (15,4 proc.), Ispanijoje (12,8 proc.), Italijoje (12,8 proc. remiantis 2018 m. duomenimis) ir Liuksemburge (12 proc.). Pastaraisiais metais galima stebėti pagerėjimą kai kuriose valstybėse narėse (–1,5 proc. punkto Slovėnijoje, –1,1 proc. punkto Bulgarijoje ir Vokietijoje, –0,8 proc. punkto Graikijoje). Asmenys, dirbantys pagal darbo ne visą darbo laiką sutartis, dažniau patiria dirbančiųjų skurdą (iš viso 15,1 proc. 27 ES valstybėse narėse), bet kai kuriose šalyse su didele skurdo rizika susiduria ir visą darbo laiką dirbantys asmenys. Tai ypač pasakytina apie Rumuniją (12,3 proc.), Ispaniją (10,7 proc.) ir Liuksemburgą (10 proc.).

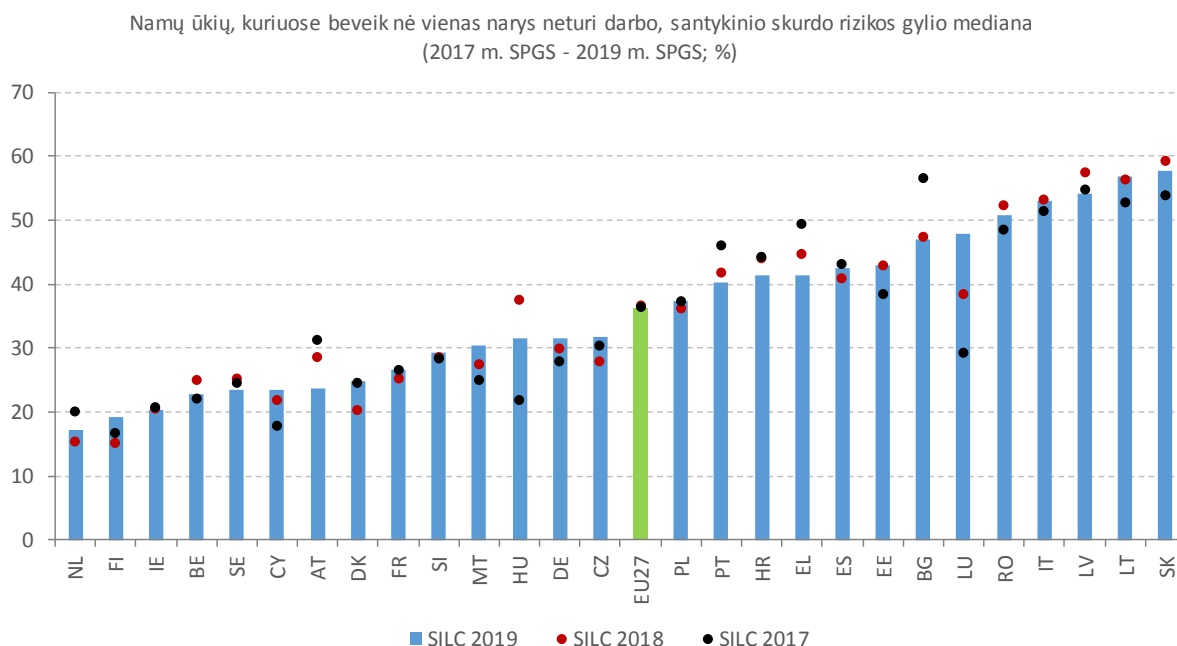
Skurdo gilumas 2019 m. liko nepakitęs, nepaisant to, kad pajamų lygis apskritai pakilo. Skurdo gylis perteikia asmenų, kuriems gresia skurdas, pajamų medianos nuotolį nuo skurdo ribos. 2019 m. tas gylis 27 ES valstybėse narėse buvo 24,4 proc., beveik toks pat, kaip 2018 m. Tarp šalių, kuriose skurdo gylis yra didžiausias (daugiau nei 25 proc. Rumunijoje, Ispanijoje, Vengrijoje, Latvijoje, Bulgarijoje, Graikijoje, Kroatijoje ir Lietuvoje¹⁸⁴), šis rodiklis 2019 m. pagerėjo tik Rumunijoje, Lietuvoje ir Graikijoje. Vengrijoje skurdo gylis padidėjo 4,8 proc. punkto. Jis taip pat padidėjo šalyse, kuriose jis neviršija vidurkio (Austrijoje – +2,2 proc. punkto, Švedijoje – +1,8 proc. punkto ir Vokietijoje – +1,2 proc. punkto). Daugeliu atvejų skurdo gilumas reikšmingai nesumažėjo, nors bendra socialinė ekonominė padėtis iki pandemijos gerėjo.

¹⁸³ Asmuo laikomas patiriančiu materialinį ir socialinį nepriteklį, jeigu ne savo noru neturi penkių ar daugiau dalykų, kurių trūkumas reiškia nepriteklį, iš 13 (vietoj 9 – didelio materialinio nepritekliaus atveju). Tai dalykai, susiję su socialine veikla (laisvalaikiu, internetu, susitikimais su draugais ir (arba) šeima, kišenpinigiais). Nuo 2014 m. renkami duomenys apie septynis naujus dalykus – vieną namų ūkio lygmeniu ir šeši asmeniniu lygmeniu kiekvienam 16 m. ar vyresniam namų ūkio nariui.

¹⁸⁴ Į šią grupę taip pat patenka Italija ir Slovakija, jų atveju remiamasi 2018 m. duomenimis.

66 pav. Namų ūkių, kuriuose beveik nė vienas narys neturi darbo, santykinio skurdo rizikos gylio mediana

Namų ūkių, kuriuose beveik nė vienas narys neturi darbo, santykinio skurdo rizikos gylio mediana, 2017–2019 m.



Šaltinis – Eurostato skaičiavimai ir SPGS mikroduomenys.

Skurdas mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose yra gilesnis nei kitose grupėse. 27 ES valstybėse narėse darbingo amžiaus (18–64 m.) gyventojų, gyvenančių namų ūkiuose, kuriuose (beveik) nė vienas narys neturi darbo¹⁸⁵, skurdo gylis 2019 m. išliko stabilus – 36,2 proc. (36,5 proc. 2018 m.). Nepaisant tam tikro pagerėjimo didžiausi skurdo gylio rodikliai vis dar registruojami Slovakijoje, Lietuvoje, Latvijoje, Italijoje ir Rumunijoje (66 pav.). Nyderlanduose ir Suomijoje šis rodiklis yra mažesnis nei 20 proc. Didžiausias padidėjimas nustatytas Liuksemburge (+9,4 proc. punkto). Toks aukštas lygis byloja apie menką pašalpų adekvatumą ir aprėptį, nes jos nepadedą veiksmingai sumažinti skurdo gylio.

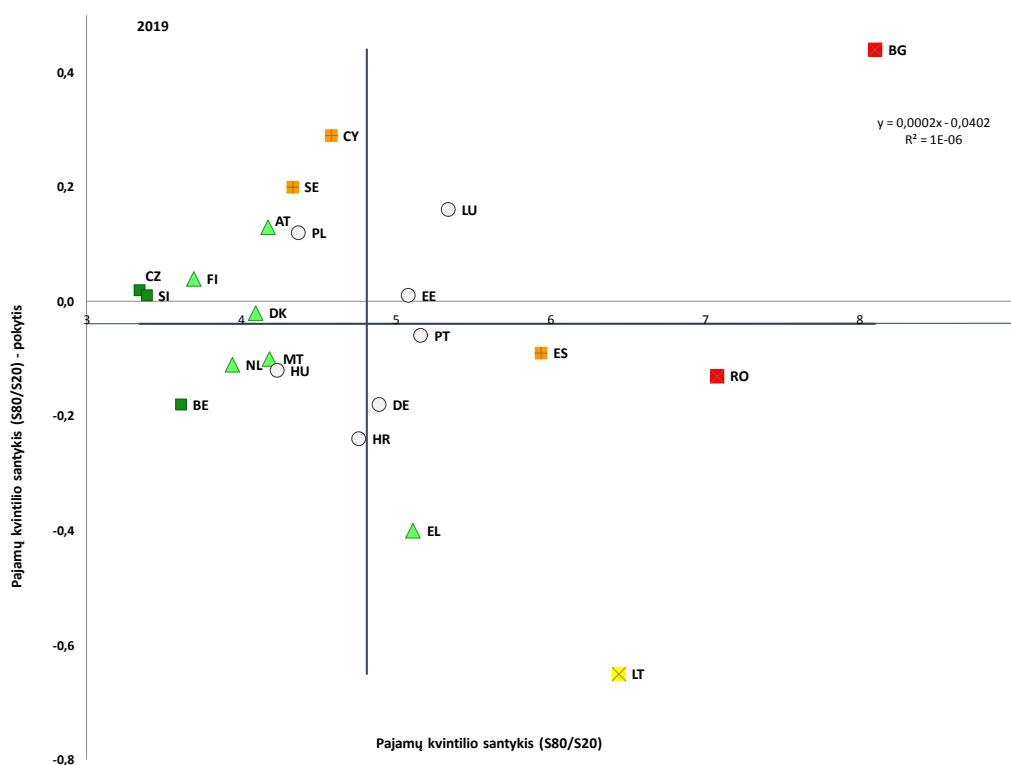
Neįgaliesiems skurdas arba socialinė atskirtis gresia daug dažniau negu asmenims be negalios. 2019 m. skurdą ar socialinę atskirtį 27 ES valstybėse narėse patyrė 28,5 proc. neįgaliųjų, palyginti su 18,6 proc. asmenų, neturinčių negalios, taigi, skirtumas sudaro 9,9 proc. punkto. Labai svarbus veiksnys, nuo kurio tai priklauso, yra negalios dydis: skurdas ar socialinė atskirtis grėsė 34,7 proc. sunkią negalią turinčių (16 m. ar vyresnių) asmenų ir 26 proc. vidutinę negalią turinčių asmenų¹⁸⁶.

¹⁸⁵ Rodiklis apskaičiuojamas kaip procentais išreiškiamas skirtumas tarp skurdo rizikos ribos ir asmenų, gyvenančių žemiau skurdo rizikos ribos ir labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose, ekvivalentinių gryųjų pajamų medianos. Ši riba yra 60 proc. visų šalies, o ne visos ES, gyventojų ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų medianos.

¹⁸⁶ ES SPGS (2019 m.) duomenys: asmenys, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, pagal neįgalumo lygį, lytį ir amžių [hlth_dpe010].

67 pav. Pajamų nelygybė apskritai šiek tiek sumažėjo, nors kai kuriose valstybėse narėse trupučių padidėjo.

Pajamų kvintilio dalies santykis ir metinis pokytis (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)



Šaltinis – Eurostatas, SPGS. Laikotarpis: 2019 m. lygiai ir metiniai pokyčiai, palyginti su 2018 m. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaiškinimas pateiktas priede. BE duomenų eilutės yra su pertrūkiu. 2020 m. spalio 28 d. nebuvo IE, FR, IT, LV ir SK duomenų.

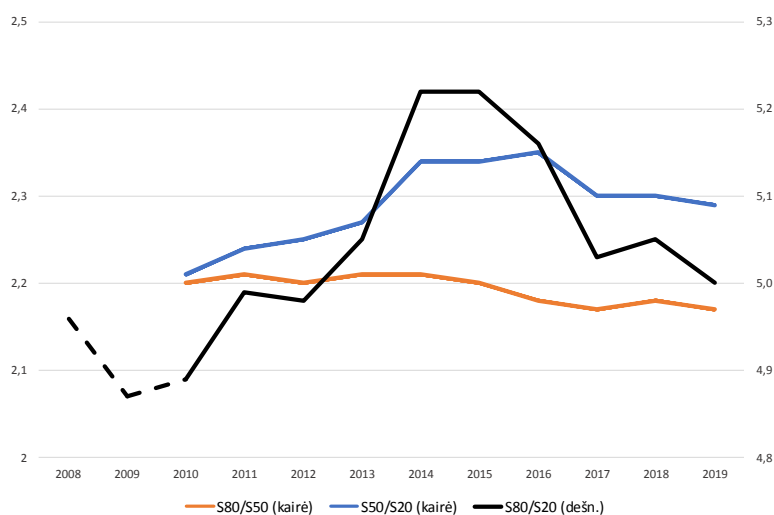
Nors bendra pajamų nelygybė ir toliau vidutiniškai šiek tiek mažėjo, jos dinamika suponuoja, kad valstybių narių konvergencija silpnėjo jau iki COVID-19 krizės. 2019 m. 27 ES valstybėse narėse pajamos viršutinėje 20 proc. pajamų paskirstymo dalyje buvo penkis kartus didesnės nei apatinėje 20 proc. pajamų paskirstymo dalyje; tai šiek tiek mažiau nei praėjusiais metais (5,05). Bulgarijoje ir Rumunijoje šis pajamų nelygybės rodiklis išliko didelis – gerokai didesnis nei 7 (abiem atvejais – kritinė padėtis, remiantis Socialinių rodiklių suvestinės metodika – žr. 67 pav.). Pagerėjimas buvo ribotas, ypač šalyse, kuriose pajamų nelygybės lygiai yra didžiausi. Vis dėlto nelygybė gerokai sumažėjo Lietuvoje („prasti, bet gerėjantys rezultatai“) ir Graikijoje (geresni už vidurkį rezultatai dėl neseniai padarytos pažangos). Sumažėjimas taip pat nustatytas Vokietijoje ir Belgijoje. Apskritai konvergencija tarp šalių yra ribota, išskyrus Bulgariją, kuri dėl didelio pajamų kvintilio dalies santykio padidėjimo (+0,44) yra išimtis. Remiantis preliminariais Jungtinio tyrimų centro įverčiais¹⁸⁷, politikos priemonėmis būtų galima iš esmės pažaboti didėjančią 2020 m. COVID-19 pandemijos poveikį nelygybei. COVID-19 krizė galėtų sukelti smarkų nelygybės padidėjimą (+3,3 proc. Gini koeficiento), tačiau ėmusios politikos priemonių nelygybę būtų galima sumažinti 1 proc. pavyzdžiui, dėl 2008–2009 m. krizės pajamų nelygybė buvo trupučių sumažėjusi.

¹⁸⁷ Žr. Almeida et al. (2020), kaip nurodyta pirmiau.

Bendrą pajamų nelygybės padidėjimą per pastarąjį dešimtmetį lėmė nelygybės padidėjimas pajamų paskirstymo skalės apačioje. Viso pajamų paskirstymo nelygybė gali būti padalyta į viršutinę ir apatinę skalės dalis. Pajamų kvintilio dalies santykiu S50/S20 matuojamas pajamų dalies medianos ir pajamų paskirstymo apatinės 20 proc. dalies santykis. Ši reikšmė 2019 m. buvo 2,29, t. y. beveik nepasikeitė, palyginti su 2018 m. (2,3). Ekonomikai atsigaunant buvo stebimas tolesnis mažėjimas po 2016 m. piko (2,36), bet bendras nuo 2010 m. stebimas padidėjimas (nuo 2,21) jo negalėjo visiškai kompensuoti – žr. 68 pav., kuriame paaiškinamas bendras pajamų nelygybės padidėjimas per dešimtmetį. Panašiai, santykiu S80/S50 pamatuojama nelygybė viršutinėje pajamų paskirstymo dalyje. Šis rodiklis per dešimtmetį faktiškai išliko iš esmės stabilus ir net truputį sumažėjo (nuo 2,2 iki 2,17).

68 pav. Per pastarąjį dešimtmetį nelygybė pajamų paskirstymo skalės apatinėje dalyje padidėjo.

Pastarojo dešimtmečio pajamų nelygybės tendencijos



Šaltinis – Eurostato skaičiavimai, SPGS duomenys.

Apatinės 40 proc. gyventojų dalies pajamos ir toliau didėjo šiek tiek sparčiau nei vidutiniškai. Apatinės 40 proc. pajamų paskirstymo dalies namų ūkių pajamų dalis lėtai didėjo nuo 2019 m., šiek tiek gerėjant su kitomis pajamų nelygybės dalimis susijusiai padėčiai. 2019 m. ES vidurkis pasiekė 21,33 proc., palyginti su 21,19 proc. 2018 m. (nuo mažiausio 20,9 proc. lygio 2014 ir 2015 m.). Apatinės 40 proc. paskirstymo dalies namų ūkių pajamų dalis labiausiai padidėjo Vokietijoje, Graikijoje, Lietuvoje ir Vengrijoje, o sumažėjo – Bulgarijoje, Liuksemburge, Lenkijoje ir Švedijoje.

Iki 2017 m. (naujausi turimi duomenys) socialinės apsaugos išlaidos ES ir toliau didėjo beveik visose valstybėse narėse ir buvo daugiausia skiriamos senatvės pensijoms ir sveikatos poreikiams¹⁸⁸. 2012–2017 m. socialinių išlaidų padidėjimą iš esmės lėmė toliau didėjančios su senatve susijusios išlaidos (kurias daugiausia lėmė demografiniai veiksniai), išskyrus Graikijoje, ir išlaidos sveikatos priežiūrai. Kita vertus, su nedarbu susijusios išlaidos

¹⁸⁸ Žr. p. 33 Europos Komisijos dokumente (2020) „2020 m. Europos užimtumo ir socialinės raidos metinė apžvalga“, Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/!MM76mf>

po 2010 m. stabilizavosi ir nuo 2014 m. mažėjo, nes ekonominė aplinka gerėjo. Išlaidos šeimoms, būstui ir kovai su socialine atskirtimi nuo 2013 m. šiek tiek padidėjo. Su ligomis ir negalia susijusios išlaidos sudarė gana didelę bendro išlaidų augimo dalį daugumoje valstybių narių, išskyrus Graikiją ir Lenkiją, kur jos sumažėjo.

69 pav. Socialinių išmokų poveikis skurdo mažinimui kai kuriose valstybėse narėse silpnėja.

Socialinių pervedimų (išskyrus pensijas) poveikis skurdo mažinimui ir metinis pokytis (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)



Šaltinis – Eurostatas, SPGS. Laikotarpis: 2019 m. lygiai ir metiniai pokyčiai, palyginti su 2018 m. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaiškinimas pateiktas priede. BE duomenų eilutės yra su pertrūkiu. 2020 m. spalio 28 d. nebuvo IE, IT ir SK duomenų.

Nors socialinių pervedimų (išskyrus pensijas) poveikis skurdui išlieka stabilus, tarp valstybių narių vis dar yra didelių su lygiais ir dinamika susijusių skirtumų. Apskritai šis rodiklis 2019 m. 27 ES valstybėse narėse išliko stabilus, palyginti su ankstesniais metais (32,65 proc., palyginti su 32,8 proc. 2018 m.). Tačiau veiklos rezultatai ir dinamika labai skiriasi – žr. 69 pav. Geriausių rezultatų pasiekė Suomija, Austrija, Danija ir Slovėnija (daugiau nei 45 proc.), o prasčiausių – ir toliau Rumunija, Graikija, Ispanija, Bulgarija ir Portugalija, kur šis rodiklis yra maždaug 24 proc. ar mažiau. Lietuvoje ir Latvijoje, kurių rodikliai yra atitinkamai mažesni nei ES vidurkis ir jam artimi, padėtis iš esmės pagerėjo (atitinkamai +8,7 proc. punkto ir +4,3 proc. punkto), o Liuksemburge, Maltoje ir ypač Vengrijoje nustatytas didelis sumažėjimas (atitinkamai 6,4 proc. punkto, 4,3 proc. punkto ir 10,3 proc. punkto). Iš grafiko nematyti aiškaus lygių ir pokyčių ryšio.

COVID-19 krizė aiškiai priminė, kokia svarbi yra socialinė apsauga. Socialinio draudimo mechanizmai gali sustabdyti pandemijos kreivės kilimą leidžiant darbuotojams prireikus likti namuose. Jie taip pat gali sušvelninti sulėtėjusios ekonominės veiklos ekonominę ir socialinę poveikį ir kartu padėti darbuotojams prisitaikyti prie žaliosios ir skaitmeninės pertvarkos. Tačiau nestandartinių užimtumo formų darbuotojai ir savarankiškai dirbantys asmenys šiais mechanizmais pasinaudoti gali ne visuomet. Be to, pandemijos metu jie gali būti nepakankami ar neadekvatūs.

Nepaisant valdžios institucijų taikytų darbo vietų apsaugos priemonių (pvz., sutrumpinto darbo laiko tvarkos), iki 2020 m. vasaros buvo požymių, kad bedarbio pašalpos gavėjų skaičius gerokai padidėjo (taip pat žr. 3.3 skyrių). Naujausius duomenis pateikusių šalių santykinis bedarbio pašalpų gavėjų skaičiaus padidėjimas nuo 2020 m. vasario mėn. buvo ypač didelis: (daugiau nei 50 proc.) Austrijoje, Estijoje, Ispanijoje, Vengrijoje, Maltoje ir Slovakijoje¹⁸⁹. Kita vertus, šiuo etapu negalima padaryti beveik jokių išvadų dėl besikeičiančių tendencijų, susijusių su socialinės paramos išmokų ir neįgalumo pašalpų gavėjų skaičiumi, nes remiantis turimais duomenimis nėra jokių tiesioginių aiškių požymių, kad gavėjų skaičius didėtų.

Iš galimybės naudotis socialinės apsaugos priemonėmis stebėsenos sistemos matyti, kad savarankiškai dirbančių asmenų ir nestandartinių užimtumo formų darbuotojų apsaugoje vis dar yra didelių spragų. Keturiuose valstybėse narėse kai kurių grupių savarankiškai dirbantys asmenys negali gauti ligos išmokų, vienuolikoje valstybių narių – apsidrausti nuo nedarbo, devyniose valstybėse narėse – nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų. Iš stebėsenos ataskaitos matyti, kad galimybės naudotis socialinės apsaugos priemonėmis taip pat gali būti labiau ribotos tam tikrų nestandartinių užimtumo formų darbuotojų atveju. Tokios spragos gali būti susijusios su atsitiktiniu darbu, darbu pagal iškvietimą, darbu pagal trumpalaikes terminuotas darbo sutartis, sezoniniu darbu, pameistryste ar stažuote. Nestandartinio darbo formų pavyzdžiai konkrečiose šalyse: mini darbo vietos Vokietijoje, sutartys pagal civilinę teisę Lenkijoje, susitarimai dėl darbo atlikimo Čekijoje, nereguliarių pajamų darbo susitarimai Slovakijoje, namų ūkio darbuotojai Ispanijoje, supaprastintos sutartys Vengrijoje. Tokios sutartys sudaro gana nemažą darbo rinkos dalį.

Nors formaliai nestandartiniai darbuotojai ir savarankiškai dirbantys asmenys yra aprėpiami, kai kurie iš jų gali *de facto* turėti ribotas galimybes naudotis socialine apsauga. Ribotos galimybės reiškia, kad šie darbuotojai negali sukaupti pakankamai adekvačių teisių ir prireikus jomis pasinaudoti. Tarp kliūčių – minimalieji būtinojo darbo stažo reikalavimai, laukimo laikotarpiai ir nepakankamas socialinės apsaugos teisių perkeliamumas. Socialinės apsaugos teisės ne visada išsaugomos, kaupiamos ir (arba) perkeliamos, kai asmenys pakeičia statusą darbo rinkoje. Keičiantis darbo pasauliui, toks lankstumas tampa dar svarbesnis ir perkeliamumo stoka gali trukdyti darbo rinkos dinamizmui ir atitiktčiai. Keliose valstybėse narėse reguliavimo stoka, didelės sąnaudos ir nevienodos taisyklės skirtingoms sistemoms gali būti kliūtis norint pereiti iš vieno sektoriaus į kitą arba pakeisti užimtumo formą. Galiausiai daugelyje šalių skaidrios informacijos apie socialinės apsaugos teises trūkumas neleidžia žmonėms priimti pagrįstų sprendimų.

Laikinosios priemonės nepanaikina poreikio išplėsti socialinės apsaugos sistemą, kad ji aprėptų ir tuos, kuriems ji taikoma nenuosekliai. Dauguma priemonių, kurių imtasi

¹⁸⁹ Žr. 2020 m. SPC metinę socialinės apsaugos rodiklių (SARA) ir socialinės apsaugos politikos pokyčių apžvalgą. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/FN69gB>

COVID-19 krizės pradžioje, buvo pristatytos kaip laikino pobūdžio priemonės. Ekonomikai atsigaunant reikia nuolat dėti pastangas siekiant išlaikyti ir sustiprinti socialinę apsaugą visiems, įskaitant savarankiškai dirbančius asmenis. Reaguojant į krizę, savarankiškai dirbančių asmenų ir nestandartinių darbuotojų apsauga turėtų būti toliau struktūriškai tobulinama, laikantis Rekomendacijos dėl socialinės apsaugos galimybių.

Minimalių pajamų sistemų adekvatumas, palyginti su skurdo ribomis ir mažas pajamas uždirbančių asmenų pajamomis, blogėjo beveik visose valstybėse narėse. Minimalių pajamų išmokų adekvatumą galima stebėti¹⁹⁰ tiek lyginant išmokų gavėjų pajamas su nacionaline skurdo riba, tiek su mažą darbo užmokestį uždirbančio asmens pajamomis¹⁹¹. Toks palyginimas parodo atitinkamai pajamų poveikį skurdo mažinimui ir aktyvumo skatinimo aspektą bei galimą atgrasomąjį sistemų poveikį. Remiantis naujausiais turimais pajamų duomenimis (2018 m.), minimalių pajamų sistemų adekvatumas 27 ES valstybėse narėse pablogėjo ir tai reiškia, kad minimalių pajamų išmokų gavėjų pajamos atsilieka nuo bendros pajamų raidos iki COVID-19 krizės vykusios ekonomikos augimo sąlygomis. Nors toks adekvatumo pablogėjimas yra visuotinis, lyginant su mažą darbo užmokestį uždirbančio asmens pajamomis, kai kuriose šalyse sumažėjimas yra didesnis (Estijoje –18,2 proc. punkto, Čekijoje – 7 proc. punktais, Liuksemburge – 5,8 proc. punkto. Tik dviejose šalyse minimalių pajamų adekvatumas yra artimas skurdo ribai (Airijoje ir Nyderlanduose) ir sudaro mažiau nei trečdalį skurdo ribos Rumunijoje, Bulgarijoje, Vengrijoje, Italijoje¹⁹², Čekijoje ir Slovakijoje.

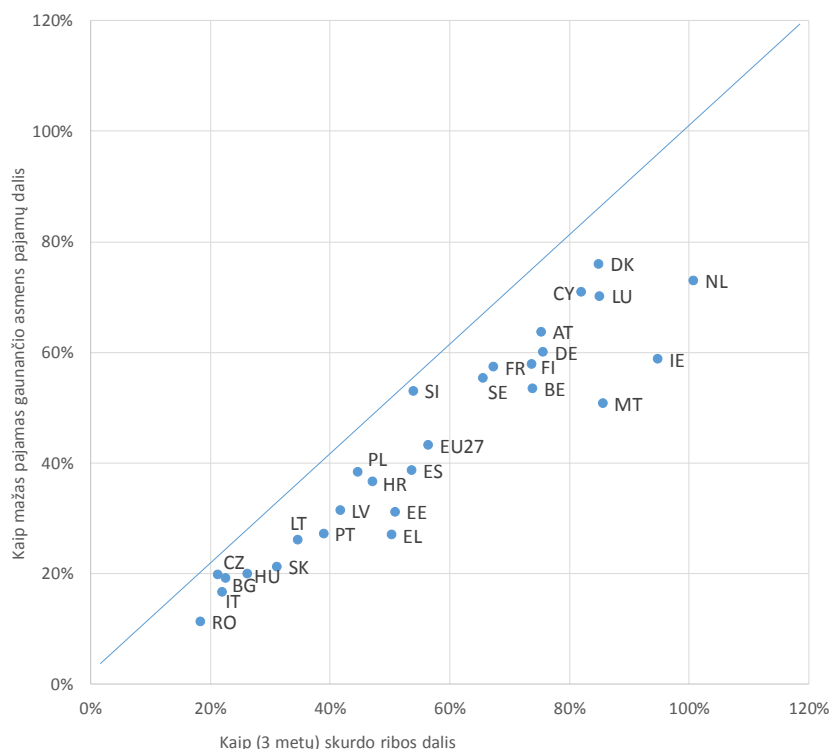
¹⁹⁰ Remiantis suderinta minimalių pajamų lyginamosios analizės sistemos metodika, žr. 2019 m. ir 2020 m. bendras užimtumo ataskaitas.

¹⁹¹ Asmuo, uždirbantis mažą darbo užmokestį, atliekant šią lyginamąją analizę apibrėžiamas kaip asmuo, uždirbantis 50 proc. vidutinio tos šalies darbo užmokesčio (neatskaičius mokesčių).

¹⁹² Vertinama sistema – įtraukių pajamų sistema, taikyti iki pradėdant taikyti 2019 m. priimtą ir šiuo metu galiojančią piliečių pajamų sistemą (*Reddito di cittadinanza*).

70 pav. Paramos, kuria garantuojamos minimalios pajamos, adekvatumas įvairiose valstybėse narėse gerokai įvairuoja.

Garantuotų minimalių pajamų gavėjų grynosios pajamos, išreikštos kaip skurdo rizikos ribos proc. (trejų metų vidurkis) ir mažą darbo užmokestį uždirbančio asmens pajamų proc. (2018 pajamų metais)



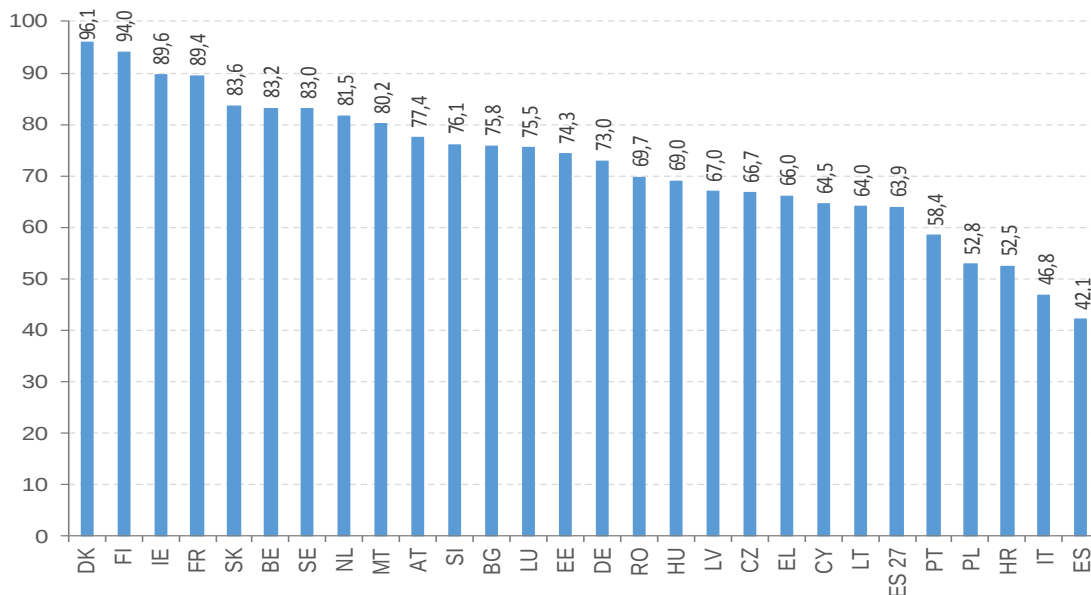
Šaltinis – Eurostatas, EBPO.

Pastabos. Duomenys šioje diagramoje parodo vieno asmens, neturinčio vaikų, padėtį. Minimalių pajamų gavėjo grynosios pajamos gali apimti ne tik minimalias pajamas, bet ir kitų rūšių išmokas (pvz., būsto pašalpas). Mažą darbo užmokestį uždirbančiu asmeniu laikomas 50 proc. vidutinio darbo užmokesčio uždirbantis ir visą darbo laiką dirbantis asmuo. Kai kurių valstybių narių (IE, IT ir SK) atveju, kadangi 2019 m. SPGS skurdo rizikos lygio ribos duomenų dar nėra, palyginimui diagramoje naudojama skurdo rizikos lygio riba aprėpia tik dvejus pastaruosius metus, kurių duomenų turima, o ne trejus pastaruosius metus, kaip kitų valstybių narių atveju.

Prieš prasidedant pandemijai socialinių išmokų aprėptis skurdesnių asmenų grupėje buvo iš esmės stabili. Išmokų gavėjų dalis skaičiuojama kaip darbingo amžiaus (18–59 m.) asmenų, gaunančių bet kokias išmokas (išskyrus senatvės išmokas), dalis visoje skurdo riziką patiriančių gyventojų populiacijoje. Šis rodiklis smarkiai įvairuoja: nuo 42,1 proc. Ispanijoje iki 96,1 proc. Danijoje, o 27 ES valstybių narių vidurkis yra 63,9 proc., šiek tiek (2 proc. punktais) mažesnis, palyginti su praėjusiais metais.

71 pav. Keliose valstybėse narėse daug gyventojų, kuriems kyla skurdo rizika, negauna jokių išmokų.

Išmokų gavėjų (darbingo amžiaus (18–59 m.) asmenų, gaunančių bet kokias socialines išmokas, išskyrus senatvės išmokas) dalis visoje skurdo riziką patiriančių gyventojų populiacijoje, 2018 m.



Šaltinis – savarankiški skaičiavimai remiantis ESTAT SPGS duomenimis.

Nepajėgumas šildyti namų mažėja, tačiau įvairiose šalyse labai skiriasi. Šis energijos nepritekliaus aspektas vidutiniškai sumažėjo nuo 11,2 proc. piko 2012 m. iki 7,3 proc. 2019 m. Gyventojų, negalinčių patenkinti savo būsto šildymo poreikių, proc. dalis smarkiai sumažėjo (5 proc. punktais ar daugiau) Maltoje, Bulgarijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Vengrijoje, Kipre, Graikijoje, Lenkijoje, Portugalijoje, Italijoje ir Rumunijoje ir padidėjo 2,3 proc. punkto Slovakijoje ir 1,8 proc. punkto Liuksemburge. 27 ES valstybėse narėse poveikį pajuto 18,8 proc. asmenų, kuriems gresia skurdas (palyginti su 5 proc. asmenų, gyvenančių namų ūkiuose, kurių pajamos sudaro 60 proc. ar daugiau ekvivalentinių pajamų medianos). Vienišiams 65 m. ar vyresniems asmenims (10,2 proc.) arba vienišiams tėvams (10,5 proc.) kilo didesnė rizika nei visiems kitiems gyventojams. Neseniai priimtoje Komisijos rekomendacijoje dėl energijos nepritekliaus¹⁹³ pateikiamos gairės ir patikslinama, kas ES laikoma energijos nepriteklumi, kartu pristatant valstybių narių nacionalinius energetikos ir klimato sričių veiksmų planus ir Komisijos atliktus jų vertinimus.

Pensijų adekvatumas 2019 m. šiek tiek pablogėjo. 65 m. ir vyresnių asmenų AROPE lygis 27 ES valstybėse narėse šiek tiek pakilo – nuo 18,7 proc. 2018 m. iki 18,9 proc. 2019 m., tačiau vis tiek išlieka gerokai žemesnis nei 2008 m. (23,3 proc.). Lyčių skirtumai išlieka dideli (16,1 proc. tarp vyresnio amžiaus vyrų, 21 proc. tarp vyresnio amžiaus moterų). Skirtingose valstybėse narėse šis rodiklis labai įvairuoja: nuo 9,6 proc. Liuksemburge iki 47,1 proc. Bulgarijoje. AROPE lygio kilimą pirmiausia lėmė santykinis skurdas, nes skurdo riba padidėjo visose 27 šalyse, išskyrus Švediją. O didelio materialinio nepritekliaus lygis ir toliau mažėja: sumažėjęs nuo 7,5 proc. 2008 m. iki 4,7 proc. 2018 m., jis 2019 m. smuko iki

¹⁹³ C(2020) 9600 final.

4,4 proc. Bendras pajamų pakeitimo pensijomis santykis¹⁹⁴ taip pat šiek tiek sumažėjo: nuo 58 proc. 2018 m. iki 57 proc. 2019 m.; tai rodo, kad pensijų išmokos, palyginti su paskutiniu profesinės veiklos etapu uždirbtomis pajamomis, sumažėjo. Vis dėlto jis išlieka didesnis nei 2008 m. (52 proc.). Lyčių skirtumas (moterims vidutiniškai būdingas mažesnis pajamų pakeitimo pensijomis santykis) sumažėjo nuo 5 iki 4 proc. punktų ir nuo 2008 m. buvo iš esmės pastovus, nepaisant to, kad moterų užimtumas iš dalies padidėjo.

Vyrų ir moterų pensijų skirtumas ir toliau pamažu mažėja. Vyrų ir moterų pensijų skirtumas¹⁹⁵ nuo 2010 m. mažėja maždaug 1 proc. punktu per metus ir 2018 m. sudarė 29,1 proc. (65–74 m. amžiaus grupėje). Iš naujų 2019 m. duomenų matyti, kad vyrų ir moterų pensijų skirtumas buvo didžiausias Liuksemburge, Maltoje, Nyderlanduose (daugiau nei 40 proc.), Austrijoje, Kipre (kiek daugiau nei 35 proc.), o mažiausias (mažiau nei 10 proc.) – Estijoje (0,2 proc.), Danijoje (6,7 proc.) ir Slovėnijoje (9,4 proc.).

COVID-19 pandemija dar labiau išryškino pagyvenusių asmenų priežiūros poreikius. Nuo COVID-19 protrūkio pradžios penktadalis 50 m. ir vyresnių asmenų, kuriems reikia priežiūros, pastebėjo, kad tapo sunkiau gauti jiems reikalingą priežiūrą¹⁹⁶; taip yra dėl to, kad juos prižiūrintys asmenys negalėjo jų pasiekti, arba dėl to, kad jie negalėjo įpirkti priežiūros paslaugų.

Būsto įperkamumas Europos namų ūkiams 2019 m. toliau gerėjo, bet tarp valstybių narių yra nemenkų skirtumų. 2019 m. 9,3 proc. 27 ES valstybių narių gyventojų gyveno namų ūkiuose, kuriuose 40 proc. ar daugiau ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų išleidžiama būstui (per didelių išlaidų būstui rodiklis). Šis rodiklis buvo didžiausias Graikijoje (36,2 proc.), po jos seka Bulgarija ir Danija (daugiau nei 15 proc.), o mažiausias – Suomijoje, Maltoje ir Kipre (mažiau nei 4 proc. gyventojų). Gyventojų, kuriems gresia skurdas, grupėje per didelių išlaidų būstui rodiklis buvo gerokai didesnis (35 proc. 2019 m.) ir tarp valstybių narių yra didelių skirtumų. Graikijoje per dideles išlaidas būstui patiria 88 proc. gyventojų, kuriems gresia skurdas, Danijoje – 74 proc. ir Bulgarijoje ir Vokietijoje – 48 proc. Kita vertus, Lietuvoje, Latvijoje, Suomijoje, Estijoje, Kipre ir Maltoje mažiau nei 20 proc. gyventojų, kuriems gresia skurdas, būstui išleidžia 40 proc. ar daugiau disponuojamųjų pajamų. Apskritai nuomininkai, kurie būstą nuomoja privačiojoje rinkoje arba mažesnėmis kainomis, yra labiau priklausomi nuo būsto įperkamumo nei hipoteką turintys savininkai. Per didelių išlaidų būstui rodiklis didesnis buvo miestuose (11,9 proc.) nei kaimo vietovėse (6,8 proc.).

Per pastarąjį dešimtmetį būsto kokybė pagerėjo, bet vis tiek 4 proc. 27 ES valstybių narių gyventojų gyveno perpildytame būste ar nekokybiškame būste. Tokios problemos – vonios ar tualetų nebuvimas, kiauras būsto stogas arba pernelyg tamsus būstas. Perpildymas ar nekokybiškas būstas neproporcingai dažnas asmenų, kuriems gresia skurdas, grupėje ir tarp nuomininkų, ypač subsidijuojamos būsto nuomos rinkoje. Ne ES gimę asmenys 2019 m. taip pat patyrė daugiau su būstu susijusių sunkumų: daug jų gyveno perpildytame būste (27,6 proc., palyginti su 14,2 proc. ES gimusių asmenų grupėje) ir patyrė per dideles išlaidas būstui (19,1 proc., palyginti su 8,8 proc. ES gimusių asmenų grupėje).

¹⁹⁴ Bendras pajamų pakeitimo pensijomis santykis yra 65–74 m. gyventojų bendrų individualių pajamų mediana, palyginti su 50–59 m. gyventojų bendrų individualių darbo pajamų mediana, neįtraukiant kitų socialinių išmokų.

¹⁹⁵ Vyrų ir moterų pensijų skirtumas – tai procentinis skirtumas procentais tarp visų į tyrimą įtrauktų moterų ir vyrų vidutinės individualios senatvės pensijos vidutinės individualios senatvės pensijos.

¹⁹⁶ SHARE tyrimo 8-asis etapas, preliminarūs rezultatai.

Benamystė daugumoje Europos Sąjungos valstybių narių per pastarąjį dešimtmetį nuolat didėjo. Skaičiuojama, kad kasnakt ES gatvėje arba laikiname būste nakvoja bent 700 000 žmonių – tai 70 proc. daugiau nei prieš dešimt metų¹⁹⁷. Be to, benamystės rizika kyla įvairiose visuomenės grupėse. Pavyzdžiui, Airijoje kas trečias laikiname būste nakvojančių benamių buvo vaikas. 1993–2017 m. Švedijoje moterų dalis benamių populiacijoje padidėjo nuo 17 iki 38 proc. Nyderlanduose 2009–2018 m. benamių jaunuolių skaičius padidėjo daugiau nei trigubai: nuo 4 000 iki 12 600. Be to, benamių populiacijoje neproporcingai daug pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų. Vokietijoje šeimos su vaikais sudaro 27,2 proc. benamių pabėgėlių, palyginti su 13 proc. likusioje benamių populiacijoje. Barselonoje 52,3 proc. benamių yra trečiųjų šalių piliečiai. Graikijoje 51 proc. iš 3 774 nelydimų nepilnamečių yra benamiai. Benamiai taip pat susiduria su nelygybe sveikatos srityje: dideli lėtinių psichikos ir fizinės sveikatos sutrikimų lygiai, piktnaudžiavimas narkotikais ir mažesnė tikėtina gyvenimo trukmė.

Dėl COVID-19 krizės valstybių narių sveikatos priežiūros sistemos patyrė precedento neturintį spaudimą. Be spaudimo valstybių narių reagavimo į krizę pajėgumams, padidėjo esami struktūriniai sunkumai, susiję su sveikatos priežiūros sistemų veiksmingumu, prieinamumu ir atsparumu. Jie, pavyzdžiui, susiję su nepakankamu sveikatos investicijų finansavimu (įskaitant investicijas į pasirengimo krizei ir reagavimo į ją priemones), ribotu priežiūros koordinavimu ir integravimu, prasta pirmine sveikatos priežiūra, neišnykstančiomis kliūtimis norint pasinaudoti sveikatos priežiūros paslaugomis ir nepatenkintais medicininės priežiūros poreikiais. Tokių sunkumų patiria daugiausia pažeidžiamiausi asmenys, visų pirma dėl didelių mokėjimų savo lėšomis.

Gyventojų, kurie nurodo turį nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių, dalis valstybėse narėse vis dar labai įvairuoja, kalbant tiek apie lygį, tiek apie pokyčius. Priešingai nei ankstesniais metais, 2019 m. atsiranda neigiama koreliacija tarp nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių lygio ir pokyčių, o tai reiškia, kad rodiklis paskutiniu laikotarpiu labiau sumažėjo tose šalyse, kuriose nepatenkintų poreikių yra daugiausia (72 pav.). Kai kuriose valstybėse sunkumų tebekelia sveikatos priežiūros paslaugų kaina ir laukimo laikas. Vidutinė ES gyventojų, kurie patys nurodė turintys dėl per didelės kainos, per ilgo laukimo laiko ar atstumo nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių, dalis 2019 m. vidutiniškai išliko stabili ir sudarė 1,8 proc. (tiek pat, kaip 2018 m.). Ši dalis vis dar viršijo 5 proc. Estijoje ir Graikijoje, Rumunijoje ir Suomijoje – beveik pasiekė šią ribą. Didžiausias padidėjimas 2019 m. nustatytas Danijoje. Neįgaliųjų, kurie patys nurodė turintys nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių, dalis 2019 m. buvo didesnė ir siekė 4,2 proc., palyginti su 1 proc. sveikų asmenų grupėje. Ypač nepalankioje padėtyje yra sunkią negalią turintys asmenys (5,6 proc.).¹⁹⁸

Kai kuriose šalyse galimybių naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis problemas galima paašškinti pajamų lygiu ar aktyvumo statusu. Nors daugumoje šalių reikšmingų skirtumų pagal aktyvumo statusą nėra (73 pav.), kai kuriose iš jų bedarbiai (Estijoje ir Graikijoje) ir pensininkai (Estijoje, Graikijoje ir Rumunijoje) susiduria su dideliais sunkumais gauti sveikatos priežiūros paslaugas, o nepatenkinti medicininės priežiūros poreikiai viršija 10 proc. Daugumoje valstybių narių mažiausių pajamų kvintilio grupės atstovai dažniau turi nepatenkintų sveikatos priežiūros poreikių (žr. pav. skyriuje „Svarbiausia informacija“). Mažas pajamas gaunantiems namų ūkiams tenkanti našta ypač didelė Graikijoje (+10 proc.

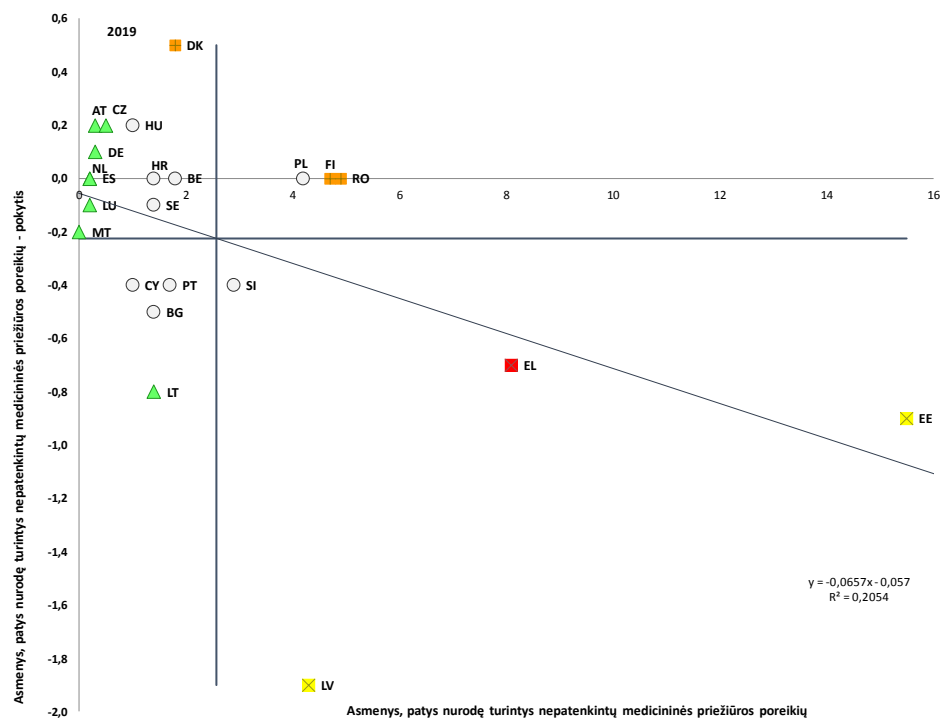
¹⁹⁷ FEANTSA (2020 m.), *Fifth overview of housing exclusion in Europe*.

¹⁹⁸ ES SPGS 2019 m. lentelė [HLTH_DH030].

punktų, palyginti su visais gyventojais) ir Latvijoje (daugiau nei 4,5 proc. punkto, palyginti su visais gyventojais).

72 pav. Iki COVID-19 krizės valstybėse narėse asmenų, kurie nurodo turintys nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių, rodiklis smarkiai įvairavo.

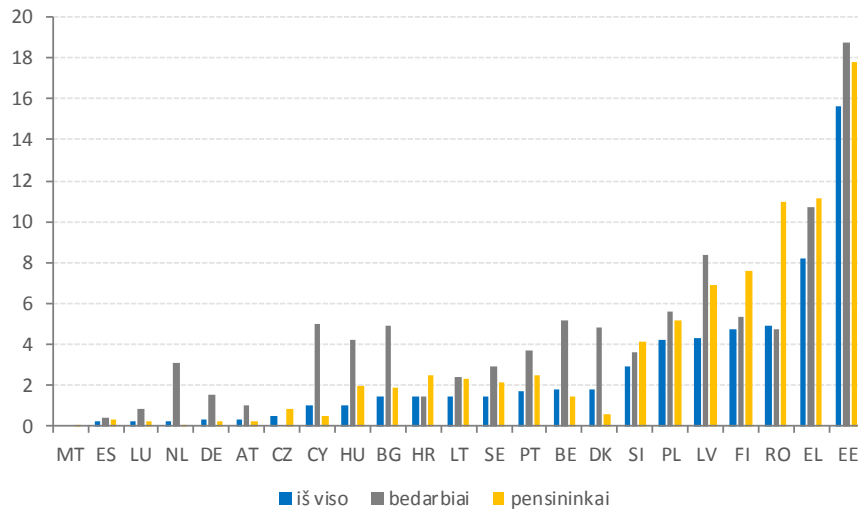
Asmenys, kurie nurodo turį nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių (socialinių rodiklių suvestinės esminis rodiklis)



Šaltinis – Eurostatas, SPGS. Laikotarpis: 2019 m. lygiai ir metiniai pokyčiai, palyginti su 2018 m. Pastaba. Ašių susikirtimo taškas yra nesvertinis ES vidurkis. Paaiškinimas pateiktas priede. 2020 m. spalio 28 d. neturėta IE, FR, IT ir SK duomenų.

73 pav. Kai kuriose šalyse daugiau nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių turi bedarbiai ar pensininkai.

Pačių asmenų nurodyti nepatenkinti medicininės apžiūros poreikiai pagal aktyvumo statusą (2019 m.)



Šaltinis – Eurostatas [hlth_silc_13]. FR, IE, IT ir SK duomenų nėra.

Koreguojant pagal amžiaus grupę, daugiau nepatenkintų medicininės priežiūros poreikių paprastai turi ne ES gimę asmenys (palyginti su ES gimusiais asmenimis). Tai ypač akivaizdu Estijoje ir Graikijoje, kiek mažiau – Švedijoje, Italijoje, Danijoje ir Latvijoje¹⁹⁹. Tokia tendencija gali būti susijusi su įvairiais veiksniais, kaip antai gyventojų statuso neturėjimu ar ribotu sveikatos draudimu (kai kuriose šalyse), nepakankamu išmanymu, kaip naudotis tomis paslaugomis, finansiniais ištekliais, migrantų koncentracija palankių sąlygų neturinčiose vietovėse, kuriose yra mažiau galimybių pasinaudoti sveikatos priežiūros paslaugomis, ir nacionalinėmis sistemomis, kurios nėra pritaikytos prie konkrečių migrantų poreikių²⁰⁰. Šiais veiksniais, drauge su būsto problemomis ir poveikiu darbe, paaiškinama, kodėl migrantai patiria didesnę COVID-19 pandemijos poveikį²⁰¹. ES gyvenančių migrantų grupėje itin didelė rizika kyla pabėgėliams (ir prieglobsčio prašytojams).

65 m. asmenų likusio sveiko gyvenimo tikėtina vidutinė trukmė 2018 m. išliko nepakitusi. Dabar ji siekia 9,8 metų vyrams ir 10,0 metų moterims. Ilgiausia po 65 m. asmenų likusio sveiko gyvenimo trukmė prognozuojama Švedijoje, Maltoje, Airijoje ir Ispanijoje (daugiau kaip 12 metų tiek vyrams, tiek moterims), itin trumpa tikėtina sveiko gyvenimo trukmė yra Latvijoje, Slovakijoje ir Kroatijoje (maždaug 5 metai).

Sveikatos priežiūra finansuojama pagal daug įvairių sistemų ir santykinė kiekvienos sistemos svarba valstybėse narėse skiriasi. 2018 m. Bulgarijoje, Graikijoje, Kipre, Latvijoje ir Lietuvoje mokėjimai savo lėšomis, t. y. namų ūkių išlaidos sveikatos priežiūrai (įskaitant

¹⁹⁹ ES EBPO (2019), *Settling In, Indicators of Immigrant Integration*, 4.11 pav. Nepatenkinti medicininiai poreikiai.

²⁰⁰ EK (2020) EWSI paslaugų prieinamumo analizė vertinant ilgalaikę migrantų ir pabėgėlių integraciją Europoje. Paskelbta adresu <https://europa.eu/!Xq69WR>.

²⁰¹ Žr. EBPO, *What is the impact of the Covid 19 pandemic on immigrants and their children*, <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/what-is-the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-immigrants-and-their-children-e7cbb7de/>.

medicinos prekes), nekompensuojami iš jokios sistemos ar kompensuojami tik iš dalies organizuotoje sistemoje, palyginti su visomis išlaidomis sveikatos priežiūrai, viršijo 30 proc. (74 pav.).

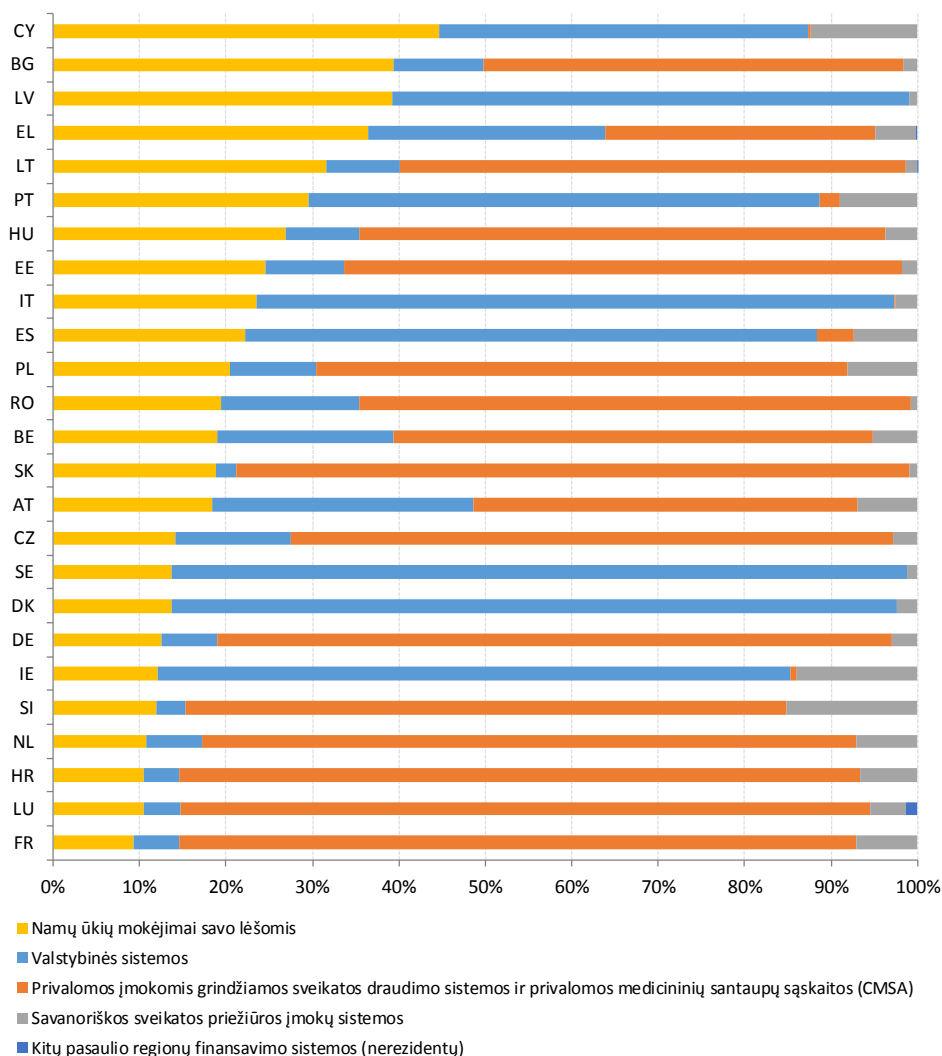
Pandemija padarė didelį poveikį ilgalaikės priežiūros sistemoms dėl didelio su šia liga susijusio jų naudotojų pažeidžiamumo (dėl amžiaus, gretutinių ligų ar negalios). Pastarosiomis savaitėmis tapo akivaizdūs didelės COVID nulemtos ilgalaikės priežiūros srities problemos: pradedant ribotu duomenų prieinamumu, sudėtinga darbuotojų ir neformaliųjų slaugytojų padėtimi, paslaugų teikimo nutraukimu, nepakankamais testavimo pajėgumais ir asmeninių apsaugos priemonių užtikrinimu ir baigiant vyresnio amžiaus asmenų ir neįgaliųjų (ypač proto ir sunkią negalią turinčių asmenų) žmogaus teisių pažeidimais. Kai kurie iš jų yra nauji, krizės nulemti sunkumai (pvz., testavimo pajėgumai), o kitais atvejais dėl COVID-19 pandemijos išryškėjo ir padidėjo esami struktūriniai trūkumai (pvz., susiję su galimybe naudotis priežiūros paslaugomis ir darbo jėga).

ES gyventojams senėjant didėja ilgalaikės priežiūros poreikis. Per ateinančius šešis dešimtmečius (iki 2070 m.) 80 m. amžiaus ir vyresnių europiečių skaičius išaugs dvigubai ir prognozuojama, kad senėjimo indeksas (vyresnių nei 65 m. amžiaus asmenų, palyginti su 15–64 m. amžiaus asmenimis, dalis) nuo 29,6 proc. 2016 m. išaugs iki 51,2 proc. 2070 m.²⁰² Kiekvienam 65 m. amžiaus ar vyresniam žmogui ES teks ne 3,3, kaip 2016 m., o tik du darbingo amžiaus gyventojai. Rizika tapti priklausomu didėja žmogui senstant ir blogėjant sveikatai (27,3 proc. 65 m. ir vyresnių žmonių ir 41,5 proc. 75 m. ir vyresnių žmonių praneša nepajėgiantys pasirūpinti asmenine priežiūra ar namų ūkiu).

²⁰² Europos Komisij^a, 2018 m. visuomenės senėjimo ataskaita. Paskelbta adresu: https://ec.europa.eu/info/publications/economy-finance/2018-ageing-report-economic-and-budgetary-projections-eu-member-states-2016-2070_en.

74 pav. Kai kuriose valstybėse narėse mokėjimai savo lėšomis sudaro didelę visų sveikatos priežiūros išlaidų dalį.

Sveikatos priežiūros išlaidos pagal finansavimo šaltinį, 2018 m.



Šaltinis – Eurostatas [hlth_sha11_hf]. Pastabos. Duomenys surinkti pagal Komisijos reglamentą (ES) 2015/359 dėl sveikatos priežiūros išlaidų ir jos finansavimo statistinių duomenų (Sveikatos sąskaitų sistemos 2011 m. vadovas). FI ir MT duomenų nėra.

Daug asmeninės priežiūros paslaugų poreikį turinčių asmenų neturi galimybės jomis naudotis. 2014 m. (naujausi turimi duomenys)²⁰³ 27 ES valstybėse narėse vidutiniškai 52 proc. asmenų, patiriančių didelių asmeninės priežiūros ar namų ūkio veiklos sunkumų, negavo su šia veikla susijusios pagalbos, 37 proc. gavo pakankamą pagalbą, o 11 proc. pagalbos nereikėjo. Daugeliui namų ūkių sunku gauti profesionalias priežiūros namuose paslaugas, o pagrindiniai kliūčių naudotis priežiūros namuose paslaugomis veiksniai buvo finansinės priežastys (35,7 proc.), tokių paslaugų nebuvimas (9,7 proc.), poreikį turinčio asmens atsisakymas jomis naudotis (5 proc.) ir nepatenkinama kokybė (2,1 proc.). 27 ES valstybėse narėse 6,3 proc. suaugusiųjų yra teikę neformaliosios priežiūros paslaugas savo šeimos nariams ar draugams.

²⁰³ 2020 m. rezultatų laukiama 2021 m. [hlth_ehis_tae].

Manoma, kad ilgalaikės priežiūros paklausa smarkiai išaugs. Ilgalaikės priežiūros išlaidos, palyginti su išlaidomis sveikatos apsaugai ir pensijoms, yra sparčiausiai didėjančios socialinės išlaidos. Prognozuojama, kad 2016–2070 m. ES viešosios išlaidos ilgalaikiai priežiūrai išaugs nuo 1,6 iki 2,7 proc. BVP, o visoje ES bus didelių skirtumų (žr. 72 pav.).

Kintantis moterų vaidmuo visuomenėje koreliuoja su demografiniais pokyčiais ir ilgalaikės priežiūros paslaugų teikimu ES. Nors vis dar yra skirtumų tarp vyrų ir moterų (žr. 3.2 skyrių), moterys vis aktyviau dalyvauja darbo rinkoje ir tai yra teigiamas pokytis atsižvelgiant į visuomenės senėjimą ir mažėjantį darbingo amžiaus gyventojų skaičių. Atsižvelgiant į padidėjusį moterų judumą ir dalyvavimą darbo rinkoje, jos turi mažiau galimybių teikti ilgalaikės priežiūros paslaugas savo socialinės aplinkos nariams. Tad kyla dar didesnis poreikis užtikrinti adekvačias ir įperkamas ilgalaikės priežiūros paslaugas.

3.4.2 Priemonės, kurių ėmėsi valstybės narės

Valstybės narės, reaguodamos į COVID-19 krizės socialinį poveikį, ėmėsi neatidėliotinų priemonių, neretai kartu įgyvendindamos reformas, kuriomis siekiama pagerinti asmenų, kuriems gresia skurdas, socialinę apsaugą. Daugelyje valstybių narių priimtose priemonėse, kuriomis siekiama remti labai nestabilioje padėtyje esančių namų ūkių pajamas. Tarp tokių priemonių – esamų išmokų didinimas arba papildomų paslaugų natūra teikimas, reikalavimų atitikties taisyklių sušvelninimas ir administracinės naštos mažinimas arba naujų laikinų išmokų skyrimas. Šiomis laikinomis priemonėmis ypač siekiama remti asmenis, neturinčius teisės į bedarbio pašalpą ir gaunančius labai mažas pajamas. Pavyzdžiui, Italijoje skiriamos vadinamosios ekstremaliųjų situacijų pajamos (*Reddito di emergenza*), kuriomis siekiama remti mažas pajamas gaunančias šeimas (potencialiai – vieną milijoną asmenų), kurioms netaikoma minimalių pajamų sistema arba kitos su krize susijusios priemonės (kaip antai darbo užmokesčio priedų sistemos ar išmokos reglamentuojamųjų profesijų atstovams). Bulgarijoje šeimoms su jaunesniais nei 14 m. vaikais, kurios per izoliacijos laikotarpį buvo išėjusios nemokamų atostogų, išmokėta vienkartinė beveik 200 EUR suma, o vyriausybė ir toliau skyrė socialinės paramos išmokas sušvelnindama su įprastų mokyklų lankymu susijusius reikalavimus. Suomijoje buvo remiamos labiausiai ekonomiškai pažeidžiamos šeimos, gaunančios minimalias pajamas, kai dėl su pandemija susijusių ribojimo priemonių atsidaro papildomų išlaidų. Kalbant apie nuolatinės priemonės, Ispanijoje priimta nacionalinė minimalių pajamų sistema, kurioje nustatyta minimali apatinė riba, taikoma visoje teritorijoje, ir bendros taisyklės dėl reikalavimų atitikties, trukmės ir sumos. Tikimasi, kad esamų regioninių sistemų aprėptis bus išplėsta ir kad sumažės regioniniai skirtumai. Nacionalinė sistema dera su mažas darbo pajamomis, nors rengiamos konkrečios su šiuo aspektu susijusios taisyklės ir kitos aktyvumo skatinimo priemonės. Kitose valstybėse narėse padaryta mažesnio masto nuolatinių pakeitimų. Latvijoje nuo 2021 m. sausio 1 d. garantuotos minimalios pajamos (GMI) bus padidintos nuo šiuo metu skiriamų 64 EUR iki 109 EUR per mėnesį vienam namų ūkio nariui. Bulgarijoje numatytos naujos bazinės pajamos šildymui išplečiant prieigos kriterijus ir padidinant sumas (24,5 proc. didesnės sumos ir 21 proc. daugiau įtrauktų asmenų, palyginti su 2018 m.).

COVID-19 krizė daro beprecedentį spaudimą tikslinėms socialinėms paslaugoms. Daugelis tikslinių socialinių paslaugų nebuvo laikomos būtinosiomis ir per izoliavimo laikotarpius negalėjo būti teikiamos. Tai padarė neproporcingą poveikį pažeidžiamiausiems asmenims, kurie klioję šiomis paslaugomis, visų pirma benamiams, neįgaliesiems, įsiskolinusiems namų ūkiams, vaikams, smurtą namuose patiriantiems asmenims, priklausomybę turintiems asmenims ir namų ūkiams, kuriuose lankosi socialiniai darbuotojai. Toks neigiamas poveikis buvo padarytas, visų pirma, NVO ir socialinės ekonomikos įmonių

teikiamoms paslaugoms. Teikti šias paslaugas ir informuoti paslaugų gavėjus trukdė personalo stoka, veiklos tęstinumo planų nebuvimas, ribotas IRT technologijų naudojimas, komunikacijos problemos ir sunkumai koordinuojant veiksmus su kitais suinteresuotaisiais subjektais, kaip antai valdžios institucijomis, paslaugų teikėjais ir NVO. Tokiomis sudėtingomis aplinkybėmis valstybės narės ėmėsi teigiamų planinių ir neatidėliotinų priemonių. Kalbant apie pastarąsias, pavyzdžiui, Ispanijoje iš nacionalinio biudžeto papildomi ištekliai buvo perkelti socialinėms paslaugoms regionuose ir savivaldybėse, siekiant padėti pažeidžiamiems asmenims, visų pirma pagyvenusiems ir priklausomiems asmenims. Be to, vietos valdžios institucijos įgaliotos 2019 m. biudžeto perteklių (maždaug 300 mln. EUR) investuoti į pandemijos padarinių mažinimo priemones. Kalbant apie planines priemones, Estijoje priimta mentorystės programa, kuria siekiama padėti savivaldybėms vykdyti užduotis socialinės gerovės srityje, remti socialinės gerovės organizacijų plėtrą ir gerinti gerovės priemonių kokybę vietos lygmeniu. Dar viena priemone užtikrinama socialinė rehabilitacija be eilės, kai psichologinių sutrikimų atsiranda pirmą kartą, siekiant užtikrinti savalaikę ir nenutrūkstamą paramą. Rumunijoje pakoreguotos standartinės išlaidos socialinėms paslaugoms pažeidžiamų grupių naudos gavėjams, t. y. vaikams, neįgaliems suaugusiesiems, priklausomiems pagyvenusiems asmenims, šeiminio smurto aukoms, arba socialinėms paslaugoms agresoriams. Įvairių rūšių paslaugoms skirtos lėšos padidintos nuo 44 proc. iki 98 proc. Atitinkamų veiksmų imtasi ir vietos lygmeniu, be kita ko, atidedant mokėjimus už tam tikras mokamas paslaugas, perkeltiant darbuotojus, skiriant papildomą infrastruktūrą (taip pat benamiams), pradedant teikti nuotoline paslaugas ir paslaugas internetu.

Valstybės narės ėmėsi priemonių, kuriomis siekiama remti galimybes naudotis pagrindinėmis paslaugomis ir spręsti energijos nepritekliaus problemą, be kita ko, reaguojant į COVID-19 krizę. Priemonės, kuriomis siekiama remti žmonių, kuriems reikia pagalbos, galimybę naudotis būtinosiomis paslaugomis, kaip antai vandens tiekimo, kanalizacijos, energetikos, transporto, skaitmeninių ryšių ir finansinėmis paslaugomis, valstybėse narėse labai įvairuoja. Tai, be kita ko, bendrosios socialinės politikos priemonės, skirtos mažas pajamas gaunantiems ar skurstantiems namų ūkiams, kaip antai pajamų rėmimas, kad jie galėtų įpirkti paslaugas, arba pagalba apmokant sąskaitas, kuponai, kredito linijos ir subsidijos, atleidimas nuo mokesčių, tiesioginė intervencija mažinant paslaugų kainą ir vartotojų apsaugos priemonės, kaip antai būtiniausių paslaugų teikimas ir apsauga nuo atjungimo²⁰⁴. Kai kurios valstybės narės pastaraisiais metais pritaikė savo politiką, kad išplėstų paramą ir sudarytų palankesnes sąlygas ja naudotis. Pavyzdžiui, Rumunijoje mažas pajamas gaunantiems gyventojams numatytos naujos išmokos pinigais, kad būtų užtikrinamas geriamojo vandens ir kanalizacijos paslaugų teikimas. Italijoje nuo 2021 m. išrašant sąskaitas nuolaidos už vandenį ir elektros energiją bus taikomos automatiškai, kad būtų skiriamos išmokos būtų išnaudojamos geriau. Būtiniosios paslaugos užtikrintos visą COVID-19 krizės laikotarpį, tačiau pažeidžiamos grupės gali patirti vis daugiau sunkumų, susijusių su jų naudojimu ir įperkamumu. Priimdamos neatidėliotinų priemonių rinkinius valstybės narės ėmėsi šios rizikos mažinimo priemonių. Pavyzdžiui, Ispanijoje buvo išplėsta klientų, turinčių teisę mokėti už elektros energiją pagal socialinį tarifą, grupė, į ją įtraukiant kai kuriuos savarankiškai dirbančius asmenis. Galiausiai daugiau dėmesio vėl skiriama energijos nepritekliui pagal nacionalinius energetikos ir klimato srities veiksmų planus (NECP)²⁰⁵ ir

²⁰⁴ ESPN(2020), *Access to essential services for people on low incomes in Europe. An analysis of policies in 35 countries*, Briuselis, Europos Komisija. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/!rp96Kc>.

²⁰⁵ Valstybės narės turėjo parengti NECP energetikos sąjungos kontekste ir pagal 2019 m. priimtą dokumentų rinkinį „Švari energija visiems europiečiams“. Paskelbta adresu: <https://europa.eu/!WR76Jf>.

iniciatyvą „Renovacijos banga“²⁰⁶. NECP įperkamumo klausimas taip pat neretai vertinamas atsižvelgiant į su energetika ir klimato kaita susijusią pertvarką. Tai pasakytina apie Austriją, Belgiją, Prancūziją, Nyderlandus ir Daniją.

COVID-19 krizė tikriausiai padarys ypač didelį poveikį mažas pajamas gaunančioms šeimoms su vaikais. Įprastomis sąlygomis tėvų dalyvavimo darbo rinkoje padidėjimas yra vienas iš veiksmingiausių kovos su pagrindinėmis vaikų skurdo priežastimis būdų, o pagrindinės intervencijos priemonės yra aktyvi darbo rinkos politika ir įperkama kokybiška vaikų priežiūra su ilgomis darbo valandomis. Tačiau dėl COVID-19 šioje srityje kyla sunkumų. Dėl ekonomikos nuosmukio ne tik sumažėjo naujų laisvų darbo vietų, bet siekdamas sušvelninti epidemijos riziką daugelis vaikų priežiūros įstaigų apribojo savo pajėgumus ar darbo valandas arba apskritai užsidarė. Ikimokyklinio ugdymo įstaigos ir mokyklos vaikams iki 15 m. neužsidarė tik vienoje valstybėje narėje (Švedijoje)²⁰⁷, tad čia vaikų priežiūra ir kokybiškas švietimas bei galimybė tėvams dirbti užtikrinami beveik taip pat, kaip įprastomis sąlygomis. Valstybių narių atsakomosios priemonės, susijusios su pagrindiniais švietimo srities sunkumais, išsamiai aprašytos 3.2.2 skirsnyje.

Dauguma naujų priemonių šeimos politikos srityje yra susijusios su reagavimu į COVID-19 keliamas problemas. Jos paprastai susijusios su papildomomis laikinomis finansinėmis išmokomis, skiriamomis pažeidžiamiausiems vaikams ir šeimoms (Belgijoje (Flandrijoje), Bulgarijoje, Latvijoje, Portugalijoje, Rumunijoje), arba teisių gauti anksčiau buvusias išmokas išplėtimu (Lenkijoje, Slovakijoje). Be to, Lietuvoje, Maltoje, Slovėnijoje ir Slovakijoje išmokos šeimai padidintos visam laikui, o Lenkijoje išplėstos teisės gauti esamą išmoką vaikui. Priėmusi naują Šeimos aktą Italija planuoja nustatyti visuotinę mėnesinę išmoką visiems priklausomiems vaikams, reformuoti įvairių rūšių atostogas dėl šeiminių priežasčių, moterims, turinčioms su priežiūra susijusių pareigų, taikyti priemones, skatinančias prisijungti prie darbo jėgos ir parengti priemones šeimoms, patiriančioms su švietimu ir mokykla susijusių išlaidų, remti.

Atsižvelgiant į tai, kad dėl COVID-19 pandemijos Europoje tikriausiai padidės nelygybė tiek pajamų, tiek švietimo požiūriu, būtina imtis taisomųjų veiksmų. Tai, be kita ko, vaiko garantijų sistema, kuria siekiama užtikrinti galimybę socialiai remtiniams vaikams naudotis tokiomis paslaugomis, kaip sveikatos priežiūra ir švietimas, taip pat įskaitant tinkamą mitybą (kuri yra būtina sveikam vystymuisi užtikrinti), ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros paslaugas, popamokinę veiklą kultūros, sporto ir laisvalaikio srityse (papildant socialinės integracijos aspektą švietimo sistemoje) ir, kiek įmanoma, būstą. Sumažinti neigiamą COVID-19 sukeltos ekonomikos krizės poveikį padės Europos vaiko garantijų sistema: ją taikant bus šalinamos nacionalinio lygmens spragos, susijusios su galimybe naudotis paslaugomis, ir remiamos lygios galimybės.

Pastaraisiais metais valstybės narės neterminuotai išplėtė socialinės apsaugos sistemų aprėptį, o 2020 m. buvo daugiausia priimamos laikinosios priemonės ekstremaliosios situacijos padariniams šalinti. COVID-19 privertė atkreipti dėmesį į asmenis, kuriems netaikoma ar nepakankamai taikoma socialinė apsauga, kaip antai nestandartinius darbuotojus ar savarankiškai dirbančius asmenis. Taigi per pirmuosius krizės mėnesius (2020 m. kovo–balandžio mėn.) šalys išplėtė ir sustiprino esamas sistemas bei sumažino reikalavimų atitikties sąlygas (pavyzdžiui, norint gauti bedarbio pašalpas ar dalyvauti sveikatos draudimo

²⁰⁶ COM(2020) 662 final.

²⁰⁷ Numatant laikinojo užsidarymo išlygą.

sistemose). Buvo prailgintas bedarbio pašalpų mokėjimo laikotarpis (pvz., Danijoje, Graikijoje, Bulgarijoje ar Liuksemburge), bedarbio pašalpos buvo padidintos (Bulgarijoje) arba buvo išaldytas proporcingas bedarbio pašalpų mažinimas (Belgijoje). Savarankiškai dirbantiems asmenims buvo suteikta daugiau galimybių naudotis pajamų rėmimo sistemomis, dažniausiai – ribotą laiką arba gaunant vienkartinės išmokas (pvz., Belgijoje, Kipre, Čekijoje, Portugalijoje). Pavyzdžiui, Čekijoje vyriausybė kompensavo savarankiškai dirbančių asmenų pajamų praradimą dėl mažėjančios pardavimo apimtys skirdama jiems fiksuoto dydžio išmoką, siekiančią 25 000 CZK (maždaug 915 EUR) už kovo 12 d.–balandžio 30 d. laikotarpį. Pastaruoju metu parama buvo išplėsta ir taikoma per visą parduotuvių (prekybos vietų) uždarymo laikotarpį, o poveikį patiriantys savarankiškai dirbantys asmenys gaus 500 CZK per dieną (maždaug 18 EUR). Kipre taikant subsidijavimo sistemą būtų padengiama mažų įmonių ir savarankiškai dirbančių asmenų tam tikra veiklos išlaidų dalis. Išplėsta ligos išmokų sistema: jos mokamos nuo antrosios ligos dienos (Estijoje arba Kipre) tiek samdomiesiems darbuotojams, tiek savarankiškai dirbantiems asmenims, turintiems esminių sveikatos sutrikimų ir negalintiems eiti į darbą dėl sveikatos ir saugos sumetimų, taip pat aprėpiami atvejai, kai draudžiama eiti į darbą dėl valdžios institucijų nurodymų ar įsakymų (privaloma izoliacija / karantinas). Latvijoje valstybė iki 2020 m. pabaigos perėmė atsakomybę už ligos laikotarpį, už kurį anksčiau mokėjo darbdavys (nuo antrosios ligos dienos) su COVID-19 susijusiais atvejais (liga ir privalomas karantinas).

Dėl COVID-19 krizės kilo poreikis imtis papildomų priemonių siekiant sumažinti neproporcingai neigiamą poveikį neįgaliesiems. Todėl be planinių nuolatinių priemonių, kelios valstybės narės ėmėsi laikinųjų priemonių, kad palengvintų neįgaliųjų padėtį. Šiame skirsnyje aprašytos tiek nuolatinės, tiek su COVID-19 susijusios laikinosios priemonės. Belgijoje nustatyta papildoma 50 EUR per mėnesį pajamų rėmimo priemonė, taikoma 6 mėnesius minimalias pajamas, neįgalumo išmoką ir pensininkų pajamų garantiją gaunantiems asmenims. Dėl COVID-19 Estijoje su negalia susijusių vaikų teisių galiojimas buvo pratęstas iki 2020 m. rugpjūčio mėn. pabaigos ir skirtas papildomas 0,34 mln. EUR finansavimas. Be to, padidintos išmokos neįgaliesiems vaikams; paskutinį kartą jos buvo didintos 2006 m. Esant ekstremaliajai situacijai (iki 2020 m. gegužės 18 d.) specialiųjų poreikių turinčių vaikų tėvams buvo skirtos specialios išmokos, kurioms numatytas 10 mln. EUR biudžetas. Estijoje taip pat prailgintas vaiko, turinčio nekintančią ar progresuojančią sunkią ar didelę negalią, priskyrimo tam tikrai neįgalumo grupei galiojimo laikas iki kol vaikas pasieks darbingą amžių. Anksčiau negalia buvo patvirtinama vienerių – trejų metų laikotarpiui. Prancūzija pratęsė tam tikrų socialinių teisių, kurių galiojimas turėjo baigtis 2020 m. kovo 12 d.–liepos 31 d., galiojimą trimis ar šešiais mėnesiais (įskaitant išmoką neįgaliesiems, išmoką neįgalaus vaiko švietimui ir kompensaciją už negalią). Kalbant apie nuolatinės priemonės, Bulgarijoje sveikatos priežiūros ir socialiniai darbuotojai teikia pagyvenusiems asmenims ir neįgaliesiems patronažinės priežiūros paslaugas, įskaitant lankymą namuose, maisto produktų rinkinius ir šiltą maistą, vaistus ir būtiniausias prekes. Latvija ketino padidinti pajamų paramą neįgaliesiems ir visiems aukštosiose mokyklose studijuojantiems neįgaliesiems skirti padėjęją (anksčiau padėjęjų paslaugomis galėjo naudotis tik regos sutrikimų turintys studentai). Lietuvoje siekiama iki 2020 m. pabaigos uždaryti visus institucinius vaikų globos namus (žr. 3.2 skirsnį). Malta padidino neįgaliųjų pensijas, o Slovakija – neįgalumo išmokas. Portugalijoje buvo apibrėžtas neformaliojo slaugytojo teisinis statusas, supaprastintas negalios patvirtinimo procesas turint neformaliojo slaugytojo statusą, įgyvendinti bandomieji projektai, kuriais siekiama pagerinti neformaliųjų slaugytojų padėtį. Rumunijoje buvo atnaujinti pažeidžiamoms grupėms, įskaitant neįgaliuosius, skirtų socialinių paslaugų įkainių standartai, kurie paskutinį kartą buvo atnaujinti 2015 m. (taip pat žr. pirmiau).

Per COVID-19 krizės laikotarpį daugelis valstybių narių ėmėsi neatidėliotinių priemonių, kad apsaugotų su būstu susijusią pačių pažeidžiamiausių asmenų padėtį²⁰⁸. Pavyzdžiui, per izoliavimo laikotarpį benamiams buvo suteikiamas laikinas būstas, be kita ko, nakvynės namuose ir laikinose prieglaudose. Tai pasakytina, pavyzdžiui, apie Prancūziją, Ispaniją ir didžiuosius Airijos ir Austrijos miestus. Būsto nuomos mokesčių moratoriumas didelį poveikį patiriantiems nuomininkams buvo pritaikytas Ispanijoje, Austrijoje, Vokietijoje ar Portugalijoje, o Airijoje ir Liuksemburge nuomininkams, kurie dėl krizės negalėjo mokėti nuomos mokesčių, buvo skirta finansinė parama²⁰⁹. Graikijoje vyriausybė leido laikinai sumažinti (iki 60 proc.) nuomos mokesčius nuomininkams, per krizės laikotarpį netekusiems darbo²¹⁰. Panašių priemonių ėmėsi vietos valdžios institucijos ir kai kuriuose Portugalijos miestuose, kaip antai Lisabonoje ir Sintroje, kur kelis mėnesius buvo sustabdytas socialinio būsto nuomos mokesčių mokėjimas²¹¹. Italijoje ir Nyderlanduose buvo įgyvendintos priemonės, skirtos apsaugoti hipotekos turėtojus nuo namų praradimo rizikos, pavyzdžiui, per izoliavimo laikotarpį sustabdant teisės naudotis turtu atėmimo procedūras²¹². Tačiau šios priemonės buvo daugiausia laikinos ir tikriausiai bus taikomos trumpiau nei bus juntamas pasaulinės pandemijos poveikis namų ūkių pajėgumams padengti būsto išlaidas, ypač tais atvejais, kai jų nariai per krizę neteko darbo ar pajamų. Kalbant apie pasiūlą, didelių su būsto politika susijusių sunkumų kelia per pastarąjį dešimtmetį sumažėjusios viešosios investicijos į būstų pasiūlą²¹³. Kai kurios valstybės narės ėmėsi veiksmų, kad padidintų socialinių būstų pasiūlą ir paremtų statybos sektoriaus atsigavimą po krizės. Pavyzdžiui, Austrijoje, Airijoje ir Nyderlanduose yra nustatytos papildomo finansavimo ir (arba) skolinimo supaprastinimo sąlygos siekiant užtikrinti plėtotojų likvidumą. Portugalijoje neapmokestinamas nekilnojamojo turto kapitalo prieaugis siekiant paskatinti nuomą įperkamo nuomojamo turto rinkoje būsto savininkams vykdant veiklą trumpalaikės atostogoms nuomojamo turto nuomos rinkoje.

Vienam iš keturių europiečių pensija yra pagrindinis pajamų šaltinis, taigi, pensijos atlieka labai svarbų vaidmenį užtikrinant ekonomikos atsparumą per COVID-19 sukeltą ekonomikos krizę. Per pastaruosius metus, iki COVID-19 krizės pradžios, toliau augant ES užimtumo lygiui, pasiekusiam beprecedentiškai aukštą lygį, valstybės narės ir toliau dėjo pastangas, kad išsaugotų pensijų adekvatumą. Kelios valstybės narės toliau siekė skatinti ilgesnį profesinį gyvenimą ir vėlesnį išėjimą į pensiją, daugiausia imdamosi skatinamųjų ir kitų neprivalomų priemonių, kaip antai palengvindamos pensijos ir darbo derinimo sąlygas (Slovėnija), sudarydamos palankesnes sąlygas dirbti sulaukus pensinio amžiaus (Estijoje, Švedijoje) ir pratęsdamos teisę į išmokas suteikiantį laikotarpį (Danijoje, Lietuvoje). Kitose šalyse siekiama padidinti pajamų išlaikymo pajėgumus ir pensijų sistemų įtraukumą, pavyzdžiui, peržiūrint pensijų kaupimo taisykles (Estijoje, Lietuvoje) ar indeksavimą (Kroatijoje), padidinant mokesčių lengvatas (Maltoje), nustatant pensijų kreditus už vaiko priežiūrą (Slovėnijoje) arba tobulinant profesinių pensijų taupymo sistemas (Nyderlanduose, Lenkijoje). Kelios valstybės narės (pvz., Italija, Slovėnija, Bulgarija) priėmė

²⁰⁸ <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/housing-amid-covid-19-policy-responses-and-challenges-cfd08a8/>.

²⁰⁹ EBPO (2020), *Housing amid COVID-19: Policy responses and challenges*.

²¹⁰ *Ibid.*

²¹¹ EBPO (2020), *Policy responses to the COVID-19 crisis in cities*.

²¹² EBPO (2020), *Housing amid COVID-19: Policy responses and challenges*.

²¹³ Žr. p. 13, EBPO (2020), *Housing and Inclusive Growth*, OECD Publishing, Paryžius. Paskelbta adresu: <https://doi.org/10.1787/6ef36f4b-en>.

priemonės, kuriomis siekiama mažinti skurdą, daugiausia nustatydamos ar padidindamos bazinę ar minimalią pensiją arba pridėdamos nedidelį priedą prie visų pensijų per COVID-19 krizės laikotarpį ir siūlydamos priimti nuostatas dėl nuolatinio padidinimo (Bulgarija). Kai kurios valstybės narės reformavo savo pensijų sistemų finansavimą, pvz., Lietuvoje finansavimo dalis buvo perkelta iš socialinės apsaugos sistemos į bendrąjį biudžetą, o pervedimai į valstybės finansuojamą sistemos pakopą tapo savanoriški. Kita vertus, prasidėjus krizei dauguma valstybių narių susilaikė nuo esminių su krize susijusių pensijų sistemų reformų, o kai kurios anksčiau suplanuotos reformos buvo sustabdytos (pvz., išsami pensijų reforma Prancūzijoje).

Visos valstybės narės priėmė įvairių laikinųjų priemonių, kad reaguodamos į pandemiją sustiprintų savo sveikatos priežiūros sistemas ir padidintų jų atsparumą. Tarp tokių priemonių – papildomos lėšos, skirtos padengti sveikatos priežiūros išlaidas, patiriamas dėl koronaviruso pandemijos (pavyzdžiui, reorganizuojant priežiūros paslaugų teikimą ligoninėse ar susijusias su ypatingos svarbos medicinos reikmenimis, kaip antai asmeninėmis apsaugos priemonėmis, farmacijos produktais ar ventiliatoriais), ir didinti mokslinių tyrimų ir inovacijų pajėgumus (visų pirma, dėl vakcinų ir reagavimo į krizę priemonių). Šiomis priemonėmis taip pat siekta stiprinti sveikatos priežiūros sistemas padidinant intensyviosios terapijos skyrių lovų skaičių, teikiant teritorinę pagalbą labiausiai nukentėjusiems regionams, didinant sveikatos priežiūros specialistų skaičių (pvz., priimant į darbą papildomus darbuotojus, keliant darbuotojų kvalifikaciją ar juos perkvalifikuojant, pasitelkiant medicinos studentus ar medicinos rezervą), finansuojant sveikatos priežiūros personalo viršvalandžius su COVID-19 susijusio izoliavimo metu ir (arba) skiriant vadinamąsias rizikos premijas socialinę ir bendruomeninę pagalbą teikiančiam personalui, sveikatos priežiūros specialistams ir nestacionariosios sveikatos priežiūros personalui. Valstybės narės padidino ir patobulino savo testavimo ir laboratorijų pajėgumus ir, atsižvelgdamos į atitinkamą epidemiologinę padėtį, nuolat atnaujiną testavimo, fizinio atstumo laikymosi, kelionių, asmeninės apsaugos ir karantino taisykles.

Krizė daugelyje valstybių narių atskleidė esminius struktūrinius sveikatos priežiūros sistemų trūkumus ir išryškino reformų ir modernizavimo poreikį. Ji jau paskatino imtis reformų siekiant padidinti sveikatos priežiūros sistemų prieinamumą, kaip antai panaikinti pirminės sveikatos priežiūros paslaugų naudotojams taikomus mokesčius (Airijoje), padengti su COVID-19 susijusias priežiūros išlaidas ir neapdraustiesiems (Bulgarijoje), išplėsti priemonių taikymą aprėpiant migrantus (Portugalijoje) ir iš dalies padengti nedirbančiųjų įmokas (Vengrijoje, Slovėnijoje, Graikijoje ir Kroatijoje). Vokietijoje ir Prancūzijoje dėl krizės buvo dar labiau sumažinti nuotolinių konsultacijų naudojimo apribojimai.

Valstybės narės ir toliau modernizuoja savo sveikatos priežiūros sistemas, pvz., teikdamos daugiau galimybių naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis ir didindamos jų prieinamumą. Kai kurios valstybės narės (pvz., Estija, Latvija, Prancūzija, Vokietija) taiko skatinamąsias priemones ar skiria dotacijas šeimos gydytojams ar medicinos studentams, kad jie dirbtų nepakankamai aptarnaujamose vietovėse, arba didina (tam tikrų specialybių) sveikatos priežiūros darbuotojų atlyginimus (Bulgarija, Estija, Latvija, Lietuva, Rumunija). Pirminė sveikatos priežiūra stiprinama steigiant bendruomenės sveikatos centrus, vietas sveikatos priežiūros skyrius arba bendrus bendrosios praktikos gydytojų kabinetus (Austrijoje, Čekijoje, Estijoje, Graikijoje, Liuksemburge, Rumunijoje). Lietuva praneša, kad jai pavyko sutrumpinti laukimo sąrašus ir sumažinti paciento priemoną perkant receptinius vaistus. Kipre 2019 m. įgyvendintas pirmasis ambulatorinio gydymo sistemos etapas; taip tikimasi gerokai sumažinti mokėjimus savo lėšomis ir sudaryti dar didesnes galimybes gauti sveikatos priežiūros paslaugas. 2020 m. birželio 1 d. buvo pradėtas paskutinis bendrosios sveikatos

priežiūros sistemos reformos etapas, į išmokų krepšelį įtrauktas stacionariosios sveikatos priežiūros padengimas. Kai kurios specialybės, kurias iš pradžių buvo planuojama įtraukti į 2-ąjį etapą (klinikiniai dietologai, ergoterapeutai, logopedai, fizioterapeutai, psichiatrai, odontologai, medicininės reabilitacijos ir palaikomosios slaugos specialistai), buvo perkeltos į rudens etapą. Kai kurios valstybės narės planuoja ar įgyvendina patobulintas sveikatos priežiūros darbo jėgos planavimo ir (arba) rengimo priemones (Švedija, Vokietija, Prancūzija, Estija, Ispanija, Lietuva, Liuksemburgas, Latvija).

Ir toliau dedamos pastangos didinti priežiūros paslaugų teikimo atsparumą, efektyvumą ir veiksmingumą. Suomijoje naujoji vyriausybė vėl pradėjo socialinę ir sveikatos priežiūros reformą su tam tikrais pakeitimais, bet ir toliau daugiausia dėmesio skiria galimybių naudotis priežiūros paslaugomis didinimui. Siekdama užtikrinti didesnę veiksmingumą nuo 2020 m. sausio 1 d. Austrija sumažino draudimo fondų skaičių nuo 21 iki 5. Nauja veiklos rezultatų vertinimo sistema kuriama Čekijoje ir Latvijoje, o Portugalijoje parengta formalioji valstybinių ligoninių valdymo vertinimo struktūra. Liuksemburge įsteigtas nacionalinis sveikatos duomenų stebėsenos centras, siekiant padidinti sveikatos duomenų prieinamumą ir pagerinti jų kokybę. Graikijoje centralizuoti viešieji pirkimai bus organizuojami per naują centralizuotą sveikatos priežiūros sektoriaus perkančiąją organizaciją (EKAPY). Prancūzija ir toliau konsoliduoja ligoninių tinklus siekdama geriau koordinuoti stacionarinę sveikatos priežiūrą. Čekijoje ir Graikijoje įgyvendinamos skirstymu į pacientų grupes pagal diagnozę grindžiamos mokėjimų sistemos; tokia sistema planuojama ir Liuksemburge. Kalbant apie skaitmeninę sveikatos priežiūrą, Estijos e. konsultacijų sistemoje šeimos gydytojai dėl sudėtingų atvejų gali skaitmeninėmis priemonėmis konsultotis su specialistais. 2019 m. liepos mėn. šalyje pradėjo veikti centrinė skaitmeninė registravimosi stacionariosios sveikatos priežiūros paslaugoms sistema. Čekijoje ir Lenkijoje visiškai įgyvendintos e. receptų sistemos, o Lietuvoje vyksta nuotolinio sveikatos priežiūros paslaugų teikimo modelio bandymai. Vokietija ruošiasi nuo 2021 m. sukurti visų pacientų įrašus elektroniniu formatu. Rumunijoje numatoma 2021 m. pristatyti naują daugiametę sveikatos strategiją. 2020 m. vasarą Prancūzija pranešė apie naujas investicijas į sveikatos ir pagyvenusių asmenų priežiūrą, įskaitant infrastruktūrą, darbuotojus ir skaitmenines paslaugas.

Reaguodamos į pandemijos poveikį, daugelis valstybių narių ėmėsi veiksmų, kad apsaugotų savo ilgalaikės priežiūros sistemas ir paslaugų gavėjus, o kai kurios iš jų pagerino padėtį formaliajame ir neformaliajame sektoriuose. Suomija priėmė Pagyvenusių asmenų priežiūros paslaugų akto pakeitimus, kad laipsniškai padidintų minimalų aprūpinimo darbuotojais lygį ir pagerintų priežiūros kokybę užtikrinant priežiūrą visą parą ir ilgalaikę institucinę pagyvenusių asmenų priežiūrą, nuo 0,5 darbuotojo vienam klientui 2020 m. spalio mėn. iki 0,7 darbuotojo vienam klientui iki 2023 m. balandžio mėn. Portugalijoje apibrėžtas neformaliųjų slaugytojų teisinis statusas. Siekdamas apsaugoti priežiūros paslaugų gavėjus pandemijos laikotarpiu kelios valstybės narės (pvz., Austrija, Belgija, Prancūzija, Vokietija, Airija, Italija, Slovėnija) priėmė priemones, kad priežiūros įstaigos rezidentai būtų izoliuojami nuo kitų priežiūros paslaugų gavėjų. Tarp tokių priemonių – naujai atvykusių į slaugos namus asmenų izoliavimas tam tikrą dienų skaičių, įstaigų padalijimas į zonas su COVID ir zonas be COVID ir rezidentų izoliavimas vienviečiuose kambariuose. Valstybės narės (pvz., Belgija (Valonija), Estija, Prancūzija, Airija, Italija, Ispanija) taip pat priėmė priemones, kuriomis siekiama kovoti su padidėjusiu vienišumu dėl pandemijos ir izoliavimo priemonių. Tarp tokių iniciatyvų – leidimas giminaičiams nustatytomis sąlygomis lankytis priežiūros įstaigose, vaizdo priemonių naudojimas, kad priežiūros įstaigų rezidentai galėtų bendrauti su savo giminaičiais, ir psichologinė parama konsultuojant telefonu. Kadangi per krizės laikotarpį ilgalaikės

priežiūros sektoriuje padidėjo darbo jėgos trūkumas, valstybės narės (pvz., Austrija, Italija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Slovėnija ir Švedija) priėmė ar išplėtė ilgalaikės priežiūros darbuotojų rezervų didinimo priemones, įskaitant laikiną kvalifikacijos reikalavimų sumažinimą, kad būtų galima skubiai priimti į darbą naujus darbuotojus, savanorius, medicinos studentus ir pensininkus, maksimalaus darbo laiko taisyklių sušvelninimą, kitų sektorių darbuotojų pasitelkimą, kvalifikacijos kėlimo, perkvalifikavimo ir mokymosi visą gyvenimą priemonių stiprinimą sektoriuje ir leidimą tarpvalstybiniais priežiūros darbuotojams atvykti į šalį nepaisant sienų uždarymo. Kai kurios valstybės narės (pvz., Lietuva, Liuksemburgas, Slovakija, Ispanija) taip pat priėmė priemones, kuriomis pandemijos laikotarpiu siekiama remti neformaliuosius slaugytojus, pvz., skiriant išmokas, leidžiant sutrumpinti darbo laiką ar nustatant specialiųjų atostogų sistemas.